

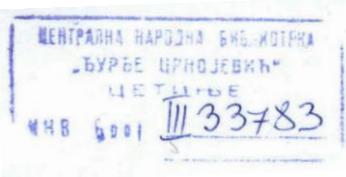

Monumenta Montenegrina

II

$B = 3^2 \cdot 3^2 \cdot 3^2 \cdot 2^6$

4.1445/2001

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

262.3 (497.16)(031)(093.2)

Monumenta Montenegrina
Knjiga II

Arhiepiskopije Duklja i Prevalitana
Scriptores ecclesiastici

Priredio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela
Ana Klikovac

Podgorica 2001.

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

**Monumenta Montenegrina
knjiga II**

**Arhiepiskopije Duklja i Prevalitana
Scriptores ecclesiastici**

IZ PROŠLOSTI CRNE GORE

POSEBNA IZDANJA

**Urednik
Prof. dr Branislav Kovačević**

**Recezent:
Prof. dr Božidar Šekularac**

**Supervizija prevoda:
Doc. dr Marijanca Pakiž**

L`INSTITUT HISTORIQUE DE LA MONTÉNÉGRO

**Monumenta Montenegrina
volume II**

**Archevêchés de Doclea et Prevalitana
Scriptores ecclesiastici**

Podgorica 2001.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ЧЕРНОГОРИИ

**Monumenta Montenegrina
том II**

**Архиепископства Дукля и Превалитана
Scriptores ecclesiastici**

Подгорица 2001.

ARHIEPISKOPIJE DUKLJA I PREVALITANA: OD KONSTANTINA DO VASILIJA

Rimski imperijum se iznutra rastače počev od 330. godine. Vizigoti zauzimaju lijevu obalu Dunava i dvije godine poznije izdejstvovali su da budu saveznici pod jurisdikcijom imperije. Sjeverna granica je koliko-toliko mirna naredne četiri decenije, kada počinje utemeljenje novog ideoološkog koncepta na teritoriji rimske države, hrišćanstva. Nova prestonica Istočnog dijela carstva, koja se gradi na mjestu helenističkog Vizanta, i koja će nositi ime utemeljitelja, treba po naumu careva da predstavlja kopiju italskog Rima; oko hipodroma koji je Vizantu kao dar izgradio Septimije Sever, stvara se novi grad takođe na sedam brežuljaka - graditelji pomno slijede ideju utemeljitelja, Konstantina, da "novi Rim mora da bude stari prenijet na Bosfor". Grade se četrnaest gradskih kvartova, Kapitol, Forum, ustanovljuje se Senat - sve institucije su doslovna kopija Rima. Jedan broj senatora, koje je podstakao Konstantin, slijedi njegove naume i u novom gradu podiže sopstvene kuće, po svemu istovjetne onima koje su napustili u staroj prestonici. Iako Konstantin nije želio da novi grad dobije Senat, koji bi bio rival i takmac staroj prestonici (ona je trebalo da ostane i dalje "prvi grad carstva") veoma brzo visoki činovnici i dostoјnici sa Istoka počinju da dobijaju najviša zvanja. Članovi gradske skupštine nedugo nakon imperatorove smrti, uz saglasnost Rima, proglašavaju se senatorima a skupština Senatom.

Sistem tetrarhije, četiri vladara jedinstvenog carstva, koji je zamislio i proklamovao Dioklecijan, nije mogao da opstane u Rimu - nijedan od careva nije želio da stoluje i vlada iz njega, pa gotovo uopšte nijesu boravili u Italiji. Na određen način ovo je bilo uslovljeno i vojno-političkom situacijom u kojoj se našla Imperija: na sjeveru, u Ilirikumu, na Dunavu, trebalo je zaustavljati i kontrolisati Gote, a na jugu, na prostorima Srednjeg istoka, Persijance. Rim se nalazio pod neprekidnim udarima germanskih plemena, sa njim i čitavo italsko poluostrvo, dok su italske obale Jadrana bile stalna meta plemena i vojnih družina sa prostora Ilirikuma. Novi grad, Konstantinopolj, nalazio se na takvom položaju da je predstavljao centar iz koga se moglo bezbjedno upravljati državom, suočavati sa varvarima, bez opasnosti da grad bude napadnut a kamoli zauzet. Carevi su iz njega, preko izuzetno dobro organizovane pošte i glasničkih postaja, mogli bez većih problema da prate vojne operacije na sjeveru Ilirikuma i Srednjem istoku, da iz azijskog i zaleda Ilirikuma organizuju odbranu, sakupljaju vojsku i najsigurnijim putem, kopnom, prebacuju je gdje je potrebna. Iz Konstantinopolske imperatori i vojni zapovjednici mogli su bez većih problema da drže pod kontrolom strateški put Istok-Zapad koji je od izgradnje grada na Bosforu dijelom izmijenio trasu: nije se više išlo morem od Drača prema lukama južnog Italika, već kopnom, preko sjevernog Ilirikuma i Alpa, do rimskih provincija na tlu današnje Evrope. Sa Konstantinopoljem i njegovom izgradnjom južni Mediteran i Crno more su bili u potpunosti pod vojnog kontrolom rimskih careva, postali su prostor za neometanu i bezbjednu trgovinu. Preko njih su hrana i luksuzni predmeti iz azijskih i afričkih kolonija dopremani u sve krajeve imeprije. Grad koji je u vrijeme i za života svog utemeljitelja Konstantina imao više od sto hiljada stanovnika počeo je naglo da se bogati, uvećava, širi, da u jedno spaja i stapa kulture i došljake iz svih krajeva Rimskog carstva - nakon Konstantinove smrti to je već bio grad osobene kulture, izuzetno snažnog uticaja, sa senatskom aristokratijom sa čijim bogatstvom niko nije mogao da se mjeri.

Sa Konstantinovim oglašenjem isповijedanja hrišćanstva, hrišćani, već organizovani u brojne nezavisne zajednice, najviše u većim gradovima, sa zapaženom ekonomskom moći, počeli su da na čelo svojih organizacija postavljaju episkope. Praktično svaki znatniji grad na Istoku, od Panonije do Persije, imao je već početkom četvrtog stoljeća svog episkopa i bio episkopsko sjedište. Episkopska rezidencija bila je po pravilu uz centralnu gradsku, hrišćansku baziliku, a episkop je uvijek biran među najuvaženijim i najbogatijim građanima, onima koji su bili od presudnog uticaja u gradskoj upravi. Sa izborom episkopa, odmah nakon obznanjenja Milanskog edikta, počeli su da se stvaraju i

prvi redovi u sveštenoj hijerarhiji. Episkopije su javno proklamovale sopstvenu organizacionu strukturu, do tog časa držanu u tajnosti: svaka je već imala svoje vjernike i kler. Kler je bio podijeljen na više i niže sveštenstvo. Više su sačinjavali, po pravilu, izabrani među najbogatijim i najuticajnijim građanima, sveštenici, đakoni i podđakoni, a niže, zavisno od imovinskog statusa, a najviše među zanatlijama i srednjim i sitnjim trgovcima, lektori, vratari i grobari. Svaki od nižih svešteničkih činova imao je svoje obaveze: lektori su čitali i redigovali hrišćanske tekstove, vratari (ili pridvorničari) su čuvali dveri bazilike i nudili svete zapise moliteljima (bolesnima, trgovcima koji su kretali na put ili se upuštali u finansijske transakcije), dok su grobari nadgledali ceremonije sahranjenja hrišćana, brinuli se o obredu, ali i čuvali grobove i groblja hrišćanskih zajednica. Uz više i niže sveštenstvo nalazile su se i "žene posvećene u pravu vjeru" koje su, po pravilu, nosile zvanje "đakonica" i obavljale čitav niz poslova vezan za liturgiju u prvobitnoj zvaničnoj hrišćanskoj crkvi. Crkva je tako, od samog početka, postala okosnica rimske države: okupljujući bogate i uticajne, vezujući se isključivo za gradove (u Egiptu je na početku četvrtog vijeka već imala i svoje seoske organizacije), ona je obznanila princip svog ponašanja - njena organizacija mora da bude po strukturi istovjetna državnoj, njena hijerarhija vlasti mora da podražava hijerarhiju civilne moći.

Sa ozakonjenjem da predstavlja ideološku moć Carstva, ona je počela da gradove sa episkopijama i postojećom svešteničkom hijerarhijom grupiše u crkvene provincije. Episkopsko sjedište novostvorene crkvene provincije (oblasti) postalo je mitropolija, a episkop u provincijskoj prestonici dobio je zvanje "mitropolit". Mitropolitu su bili podređeni episkopi gradova unutar jedne crkvene provincije (oblasti) i morali su da se odazivaju na svaki od njegovih poziva, učestvuju na saborima i savjetovanjima koja je zakazivao i na kojima je, po pravilu, predsjedavao. Da bi se organizacija crkvenih provincija uskladila sa civilnim, došlo je do reorganizovanja u skladu sa državnom upravom: stari patrijarhati u Aleksandriji, Antiohiji i Akvileji dobili su svoje prvo posveštene stolice, a njima se pridružio i patrijarh u prestonom gradu Istoka, Konstantinopolju. Konstantinopoljski patrijarh je pod svoju upravu dobio Pont (crnomorsku obalu) i Aziju, a za provincije u Palestini, nešto poslije, sa utemeljenjem učenja i dogmata o Sinu Božjem, postao je nadležan patrijarhat u Jerusalimu.

Crkva se od samog početka okrenula slavljenju careva, naročito Konstantina koji je prvi oglasio hrišćanstvo za zvaničnu vjeru, sam se pokrštavajući i gradeći novi prestoni grad Imperije, pa se episkopi, poput Euzebija iz Cezareje, ogledaju u stvaranju prvih hrišćanskih carskih biografija. Euzebij u svom Životu Konstantinovom, kroz hroniku o slavnim djelanjima rimskog cara, utemeljuje stav da je hrišćanstvo "prirodna religija", da je "čovjek korijenom svojim hrišćanin", da je "zrnavlje hrišćanskog znanja posijeno u svakom ljudskom biću prije Hristovog otjelovljenja", da je hrišćanstvo najstarija religija i da je kao takvo "nadahnulo sve najbolje u antičkoj grčkoj filozofiji i misli". I ostali episkopi širom imperije u svojim djelima navode slične ili istovjetne stavove - hrišćanstvo se, preko djela koja stvaraju hrišćani, počinje predstavljati kao "sjeme znanja koje se nalazi u religijama prošlosti". Na taj način mire se hrišćanstvo i paganska tradicija. U Konstantinopolju su, pored hrišćanskih bazilika, paganski hramovi, doslovna kopija onih u Rimu, a hrišćanska crkva počinje da za episkope i mitropolite bira ljude koji su ne samo bogati i uticajni već i učeni - oni počinju oko crkve da okupljaju svu inteligenciju sa područja svoje provincije. Crkva, vidjevši sa kojim se opasnostima suočava država, već poistovjetivši svoju organizaciju sa civilnom vlašću Imperije, oglašava učenje, koje će tokom prve polovine četvrtog vijeka postati dogmat: hrišćanstvo je jedina garancija za spaseњe rimske civilizacije od varvara!

Crkva, vezana preko izgradnje Konstantinovog grada i utemeljenja patrijarhata za prostore Istoka, proglašava da će Rimski imperiju i njenu tradiciju spasiti jedino hristijanizovane filozofija i etika antičkog polisa. Učeni hrišćani, po svjedočenjima mnogih od crkvenih otaca-episkopa iz četvrtog vijeka, jedine prave prijatelje imaju u učenim paganima, jer im je isti zajednički neprijatelj koji ugrožava tekovine i antike i hrišćanstva - varvari. Stvara se klima uzajamnog povjerenja. I tradicionalisti, pagani, iz redova grčke i rimske aristokratije, ističu da im je, ukoliko su prinuđeni da biraju,

draži i "srcu bliži hrišćanski episkop" - grkofil, ljubitelj i poštovalec helenske tradicije, od bilo kog varvara-latinofila. Carstvu sa novom prestonicom, tako željnom miru, neophodna je unutrašnja klima povjerenja i tolerancije, ravnoteža između paganstva i hrišćanstva. Episkopska sjedišta postaju centri nove organizacije državne uprave: episkopi sjedinjuju i oblikuju, učvršćuju hijerarhiju civilne vlasti, zalažeći se da moć dobijaju ljudi uticajni zbog bogatstva koje posjeduju, te na taj način oni postaju garant mira, tolerancije i saživota svih u oblastima koje pokriva hrišćanska crkva. U prestonom gradu i patrijarhalnim sjedištima biraju se prvi misionari koji se šalju u manje gradove u Maloj Aziji, a potom i u ostale oblasti, pa i Ilirikum, sa zadatkom da propovijedaju hrišćanstvo. Sa hrišćanstvom oni šire i grčki jezik, prenose tradiciju helenske kulture. Helenizacija, koja je već odavno prožela sve vidove rimske kulture, sada se sa hrišćanstvom obnavlja, širi, prodire u hrišćanske zajednice i još uvijek paganska sela.

Aleksandrijski patrijarhat preko Atanasija i Antonija proglašuje prvu monašku doktrinu: "u pustinji stvoriti grad". Stvaraju se, već od početka četvrtog stoljeća, monaške kolonije, čiji je zadatak da monasi u samoći, daleko od gradske vreve, politike, uticaja platoničara i učenih pagana, proučavaju i promišljaju zakone nove vjere, utvrđuju njene poruke, način širenja, da stvaraju djela koja će postati dio kanona "Bogom pisanih knjiga". Iz svih krajeva Istoka dolaze ljudi željni učešća u stvaranju i promišljanju hrišćanskog učenja, sanjajući o dodiru sa Bogom, nadajući se da će poći tragom njegovog izabranog Sina, a odatle, nakon postignutog prosvjetljenja, u sve krajeve Imperije kreću "sveti monasi" (božji ljudi, kako se nazivaju u slovenskim krajevima), čiji je zadatak da hrišćanstvo šire u selima, po varošicama, da žive sa svijetom koji je daleko od gradova i van svakog uticaja vjere, jer se hijerarhija crkvene i civilne vlasti vezuje isključivo za episkopska sjedišta. "Sveti ljudi" postaju, među neukim seoskim i varoškim stanovništvom, posrednici između vjernika i Boga - oni ukazuju na savršenstvo nove vjere, uspostavljaju hrišćanske kultove, povezuju misterije i orakule sa novim bogom. Oni šire i helenističku kulturu, ali obavljaju i čitav niz drugih misija - od širenja pismenosti do liječenja bolesnih. Istovremeno, organizuju najbogatije među seljacima i varošanima da ulažu i počinju izgradnju lokalnih bazilika sa neophodnim hrišćanskim simbolima. Na taj način nova vjera počinje polako da prožima sve pore imperijalnog društva - pored bazilika u gradovima, počinju da se uz paganske hramove, ili u njima, dižu hrišćanska svetilišta u selima i gradićima, a u mjestima koja imaju termalne izvore i odmarališta i prave bazilike. Ove posljednje su i svetilišta i lječilišta, a u njima su glavni vidari "sveti ljudi".

Od Akvileje, koja koliko-toliko drži pod paskom Vizigote, pokušavajući da ideju hrišćanstva nametne njihovim i ostalim germanskim vodama, do Dunavskog limesa je područje koje nije ni varvarsко ni rimsко - na njemu su rimske ili poznohelenističke gradovi, sa paganskim kulturnim svetilištima, neprekidno pod prijetnjom napada varvara ili im plaćaju određenu vrstu danka. Od Dunavskog limesa do granice Persije je područje pod čvrstom vojnom i političkom kontrolom imperatora, koji ima dvor u Konstantinovom gradu, i na tom prostoru, u skladu sa promovisanom državnom organizacijom, nalaze se brojna arhiepiskopsko-mitropolitska i episkopska sjedišta. Imperator Konstantin je odredio Sirmijum (današnju Sremsku Mitrovicu) u Panoniji za svoju rezidenciju 316. godine, kako bi bio u što bližem dodiru sa Akvilejom i njenim prvosveštenikom. Tek kada se situacija na području koje su držali Vizigoti smirila, 328. godine premjestio je svoje rezidencialno boravište u Marcianopolis. Epoha imperatorovog izbivanja u najvećem gradu Panonije, samo tri godine nakon Milanskog edikta, označila je i početak kraja Konstantinovog sukoba sa kovladarem Licinijem, jer je Konstantin, prebivajući u Sirmijumu, uspio da na svoju stranu privuče sve hrišćane i hrišćanske zajednice na Ilirikumu, a preko njih i u Maloj Aziji. Odluke Milanskog edikta kojim su hrišćanima priznata prava na kult kao i ostalim religijama i narodima, označile su da njihovi članovi stiču legitimitet rimskega građana - da slobodno raspolažu sopstvenim bogatstvom, što do tada nije bio slučaj, i da više ne moraju da se sele pred progonima već da svoje vjerske organizacije utemeljuju tamo gdje su im i nepokretna bogatstva. Milanski edikt je naredio da se brojnim patricijima, bogatim i

srednjim trgovcima i zemljoposjednicima i njihovim potomcima, vrati sve što im je za ranijih vladara konfiskovano, ili da im se isplati novčana nadoknada po realnoj vrijednosti u Konstantinovo vrijeme. Kao i ostali istočni krajevi Imperije, po svoj prilici i Ilirikum postaje mjesto povratnika - rimskih bogataša - hrišćana kojima su pređašnje vlasti oduzele bogatstva i velike zemljišne posjede. To se očituje u velikom broju episkopskih sjedišta na Balkanu i u ozvaničenju velikih arhiepiskopija-mitropolija, poput Naisusa (Niša), Dioklee (Duklje), Prevalitane (Skadra), Dirahija (Drača), Skupija (Skoplja) i Lihnide (Ohrida).

Milanskim ediktom i poznjim izbivanjem na prostorima Ilirikuma, Konstantin je, po sudu današnjih proučavalaca njegove vladavine, "osnivač jednog carstva, Vizantijskog, više nego sljedbenik rimskih avgusta". Sa Konstantinovim boravkom u Sirmijumu uspostavlja se i naziv novog carstva - Romania. Njega će Vizantija baštiniti, njena oznaka biće "Rimska zemlja". Pars orientalis utemeljena Konstantinom tek će sa vladavinom Valentinihana i Valensa dobiti koliko-toliko precizne granice - oni su utvrdili podjelu, partitio imperii. Druga podjela, koju je 395. godine ozakonio Teodosije je konačna i predstavlja pravo sile i zakon - više niko ne može da se usprotivi imperijalnoj odluci, čak ni hrišćanska crkva koja izvršava bespogovorno sve odluke vladara. Rimska država se nikada više neće oblikovati kao jedinstvena cjelina. Istočno rimsko carstvo stvara sopstvenu istoriju; počinje da slijedi tradiciju starih helenizovanih monarha i da sebe smatra nasljednikom helenske i helenističke antike. Da bi ostvarili političku i ideološku vlast, civilnu, imperatori pars orientalis stvaraju savez sa hrišćanskim crkvom, sa vremenom sve čvršći, u svoju titulu uključujući, sa crkvenim blagoslovom, sve prerogative božanske moći.

*Rimska država tog perioda, njen istočni, romejski dio, ima tri oslonca moći: crkvu, vojsku i Senat. Car Istočnog dijela od Konstantinovog vremena u svoju titulu ugrađuje znamenje "hrišćanski imperator". Konstantinova odluka, donijeta 318. godine, kojom se episkopima u hrišćanskim zajednicama i gradovima daje isključivo pravo zvaničnog priznavanja vjere i pravo zvaničnog crkvenog suđenja, pretvorila se u epitet moći nosioca vrhovne vlasti - ovu insignaciju car pars orientalis počeće zvanično da nosi krajem vijeka, kada u obredu njegove intronizacije učestvuje, kao zastupnik Božji, patrijarh prestonog grada. Krajem četvrtog vijeka, sa Teodosijevom vladavinom, pravo crkvenog suđenja postaće dio gradanskog prava pod nazivom *episcopalis audientia*.*

Sa Konstantinom, nakon njegovih odluka kojima je hrišćanstvo postalo ideološki koncept države, počinje epoha vaseljenskih sabora - utvrđivanje pravila vjere, način njenog ispunjavanja i kulta, kako bi se nova religija, kao obrazac, propisala svim građanima Imeprije, i zapadnog i istočnog dijela. Razdoblje vaseljenskih sabora koji su utvrđivali pravila vjere, svi su održani na teritoriji Istočnog rimskog carstva, označilo je i epohu obračuna sa svim hrišćanskim zajednicama i pokretima, pa i njihovim crkvenim sjedištima, episkopskim i mitropolitskim, koja nijesu prihvatala i sprovodila odluke i zakone koje su oglasili najviši crkveni skupovi. Po pravilu, vaseljenskim saborima predsjedavao je i sazivao ih imperator, te su na taj način oni bili "zemaljska slika jedinstva božanske i zemaljske (civilne) vlasti".

Prvi vaseljenski sabor, koji je Konstantin sazvao u Nikeji, 325. godine, pored utvrđivanja pravila vjere imao je dva isključiva politička cilja: učvršćivanje crkvene organizacije na prostorima Imperije i ozvaničenja imperatora kao "jedinog hrišćanskog vladara". Po pisanju ranih hrišćanskih dogmata, između ostalih i Euzebija iz Cezareje, na Prvom vaseljenskom saboru raspravljaljalo se, i saglasilo, da imperator treba da bude smatran za "trinaestog apostola" ili "spoljnog episkopa", to jest posrednika između Božje i zemaljske vlasti. Ponijevši ove dvije visoke titule, na ovom vaseljenskom saboru Konstantin se, u skladu sa odnosom snaga koji je pokazala rasprava svih okupljenih crkvenih velikodostojnika, odlučio na obračun sa najradikalnijim od teoloških učenja, arianstvom, koje je štitio jedan od najstarijih patrijarhata, Aleksandrijski. Iako je samog imperatora u hrišćansku vjeru posvetio, krstivši ga, jedan od najradikalnijih Arijusovih sljedbenika, Euzebije iz Nikomedije, car se preko arianstva obrušio na Aleksandriju, žitnicu Istočnog dijela države, po svoj prilici štiteći interes

budućeg prestonog prvosveštenika koji je trebalo u dogledno vrijeme da postane i vaseljenski (ekumenski) patrijarh. Postoje indicije, taj dio dokumenata je sačuvan u fragmentima i još nedovoljno proučen, da je ubrzo nakon osude Arijusa i aleksandrijske teološke škole, održan još jedan sabor u Nikeji (ne zna se pouzdano da li je nosio naziv "vaseljenski") na kome je car pomilovao arijance, čak im dozvolivši da ostanu u okrilju Rimske crkve, zahvaljujući posredništvu samog Euzebija iz Nikomedije koji je na dvoru bio neka vrsta savjetnika za pitanja vjere. Istovremena osuda i prikriveno prihvatanje arianstva označili su veliku političku pobjedu imperatora Pars orientalis Romaniae: car je, titulama koje je stekao, postao neprikosnoveni poglavar u Imperiji, rukopoložen od crkve koja je štitila civilne interese. Na drugoj strani arijansko učenje, koje nije prihvatalo kult Sina Božjeg smatrali su ga za dvoboštvo, blisko paganizmu, steklo je precutno pravo da se slobodno ispovijeda na prostorima pod jurisdikcijom istočnog rimskog cara. Arijus je prognan u Ilirikum, a arijanci i njihove teološke škole iseljavaju se iz Aleksandrije na područja Afrike, a u Ilirikumu i Zapadnoj Evropi će dugo biti reprezentativni predstavnici nove vjere - arijanski sveštenici počeli su u hrišćanstvo da prevode germanska plemena. Vijek pozniye, na vaseljenskom saboru u Halkidoniji, 451. godine, kada se Zapadna imperija već rušila i kada su Arijusovi sljedbenici uveliko pokrštavali i prevodili u hrišćanstvo gotska plemena, aleksandrijski patrijarh dobio je pravo da nosi titulu "papa", kao crkveni poglavar u Rimu, za razliku od ostalih koji su bili samo "patrijarsi".

Najvažnija Konstantinova pobjeda, po političkom dosegu najplodnorodnija, bila je što je car postao "spoljni episkop" - na taj način imperijalna kruna zadržala je paganske rimske vladarske attribute, od kojih je najznačajniji bio pontifex maximus (sa njim i Sol invictus - nepobjedivo Sunce). Euzebije iz Cezareje tvrdi da je na Prvom vaseljenskom saboru car bio smatran za "četvrtog člana Trojstva", ali će budući sinodalni skupovi, utvrđujući dogmat u Božanskom Trojstvu i ustanovljujući kanon vjere, utvrditi načelo da je imperator "episkop episkopa" (ili - "episkop nad episkopima"), koje će, kao titulu zvanično prvi ponijeti Konstancije Drugi. Civilna i crkvena vlast na taj način su spojene, a carski dom dobio je naziv koji su do tog časa imale samo bazilike: domus divina. Od vaseljenskog sabora u Nikeji počinje epoha učvršćivanja carske i crkvene vlasti, utemeljenje i propisivanje pravila religije i kulta, velika reorganizacija države koja će zavisiti uvijek od takozvanog "spoljnog faktora" - varvarskih naroda koji su napadali prostore Rimskog carstva prvo sa sjevera, a koji vijek pozniye i sa juga. Istočno rimsko carstvo, sa izgrađenim civilno-crvenim kodeksom, propisanim odlukama vaseljenskih sabora, postajaće ogromna imperija na tri kontinenta, dok će se zapadni dio nekadašnjeg Rimskog carstva raspadati, praktično zaviseći od dobre volje, milosrđa i pomoći Vizantije.

Sa ozvaničenjem hrišćanstva, i Konstantinom i njegovih nasljednika izbivanjem na prostorima Ilirikuma i Male Azije, mijenja se i organizacija Rimske imperije. U periodu od 27. do 211. godine Rimsko carstvo uspostavilo je civilnu organizaciju vlasti na svim oslojenim teritorijama - stvoreno je četrdesetak provincija organizovanih u takozvana "četiri bloka", od kojih je svaki odgovarao jednoj strani svijeta. Prostori Ilirikuma našli su se u dva bloka, podijeljeni između istočnog i sjevernog. U Istočnom bloku, pored Azije, Likije i Pamfilije, naše su se Makedonija i Ahaja, koje su na prostoru jedinstvene blokovske administracije nosile naziv "senatske provincije". Ostale su bile "carske", dok su Kapadokija i Pont imali status Pridruženih država da bi s vremenom, na početku trećeg vijeka, i one postale provincije. U Sjevernom bloku, pored takozvanih prokuratorskih provincija Retije i Norika (provincijama su postale odlukom Avgusta 15. godine prije nove ere), koje će tokom drugog stoljeća postati pretorijanske garde, našao se drugi dio Ilirikuma. Dalmacija, Panonija, Mezija i Dakija bile su konzulske provincije; Panoniju je imperator Trajan 103. godine podijelio na dvije provincije, Meziju Domicijan 86. godine takođe na dva dijela, dok je Dakija 119-120. godine podijeljena na Gornju i Donju, da bi tu podjelu po drugi put izmijenio Hadrijan stvorivši od prvobitno jedne provincije - tri.

Diobom Carstva podijeljeno je i 114 provincija koliko ih je bilo stvoreno krajem trećeg i početkom četvrtog stoljeća. Konstantin, ozvaničenjem hrišćanstva, donosi odluku da se sve provincije

reorganizuju po pravilima vjere - one postaju dio dijeceza. Slijedi ponovna podjela teritorija i reorganizacija državne uprave: Italik, koji pripada Zapadu, postaje jedinstvena dijeceza podijeljena na dva vikarijata. Svaka od dijeceza imala je nekadašnjih pet do petnaest provincija, a na čelu dvanaest dijeceza nalazio se, kao civilni poglavar, u ime cara - vikar. Izuzetak u civilnoj upravi, područje Italika, napravljen je zbog dva visoka crkvena sjedišta koja su se nalazila, jedno u centru, drugo na obodu Apenina: Rima i Akvileje. Ovom odlukom Italik će ubuduće biti podijeljen na dva dijela: vikariat u Milenu sa osam provincija, u kome će glavni gradovi biti Milano i Akvileja, koji će gospodariti Venecijom, Istrom, Emilijom, Ligurijom, Alpima, Flaminijom i Donjom i Gornjom Retijom, i ostalu Italiju sa Rimom kao centrom. I Ilirikum je podijeljen - Zapadnom carstvu pripala je dioceza Panonija koja je imala sedam provincija sa glavnim gradom Sirmijumom i pod jurisdikcijom, crkvenom, patrijarhata u Akvileji. Istočnom carstvu pripale su dijeceze Dakija sa pet provincija (Dakija ripturna, Dakija mediteranska, Dardanija, Prevalitana i Prva Mezija), Makedonija takođe sa pet provincija (Makedonija, Gornji i Donji Epir, Tesalija i Ahaja), Trakija koja je imala šest provincija (Drugu Meziju, Trakiju, Rodope, Heminontus, Malu Skitiju i Evropu), dijeceza Azije sa jedanaest provincija, dijeceza Pont sa deset provincija, Egipat koji je imao šest provincija i na čelu vikara sa titulom "Avgustov prefekt", dok je najvažnija i najveća dijeceza, carska, bila dijeceza Istok, sa prestonicom u Antiohiji koja je imala petnaest provincija i u kojoj je bio vikar.

Duklja, na granici Mediteranske Dakije i Prevalitane, kao i mnogi gradovi u tom razdoblju počinje da se učvršćuje, grade se fortifikacije, napušta se zemljiste koje je van domaćaja vojne zaštite i gradskih garnizona. Čitava Dakija će se tokom četvrtog stoljeća (po sudu jednog dijela istorijskih geografa taj proces počinje već nakon 260. godine, nakon prvih velikih upada varvara) polako odvajati od Carstva, te će već u narednom stoljeću ova dijeceza postojati samo u sjećanju istoričara i geografa. Uprkos izmicanju carskoj vlasti i kontroli civilne uprave, Duklja će do desetog vijeka ostati izuzetno važno crkveno središte, za koje će se vezivati svaka od odluka carske administracije kada su u pitanju organizacija provincija i vikarijata - biće u sastavu Gornje Dalmacije, Mezije, Dardanije i Epira, a u desetom stoljeću biće u sastavu Srbije. Stalnu promjenu organizacije Romejske države nametali su varvari, njihovi pohodi na jug, pa je Duklja, kao grad koji je povezivao Drač sa, po svoj prilici, mitropolijom Risan, na putu od Via Egnatia do Akvileje i dalje za Veneciju i Milano, bila pod brižnom paskom imperijalne kancelarije - to je značilo da u njoj mora da postoji jako crkveno središte, kao podrška civilnoj vlasti i kao strateška kontrolna tačka na putu koji je povezivao akvilenski sa prestonim patrijarhatom.

Dok civilna vlast sprovodi reorganizaciju provincija, dijeceza i vikarijata, koju nameću odluke prestonog dvora, crkva sa sopstvenom organizacijom, iako prati i podržava carsku moć, počinje da se ne uklapa u modele podjela teritorija koje vrše, jedan za drugim, imperatori. Razlozi su brojni: hrišćanstvo još nema utvrđena pravila vjere, gradska inteligencija koja vrši službu ili pripada svešteničkoj hijerarhiji ne želi da se obraćunava sa paganskim tradicijama, bogati hrišćani gledaju mogućnost da se, služeći carskoj ideologiji, uspinju na ljestvicama državne hijerarhije, episkopska sjedišta se trude da preko donacija i zavještanja uvećaju crkvena bogatstva, oblasni, provincijski ili regionalni-vikarijski sinodi protiču u raspravama koliko i u kojoj mjeri treba prihvati odluke prvih vaseljenskih sabora. Termin "jeres", upotrijebljen za označu učenja neprimjerenog hrišćanstvu, još uvijek u provincijama i njihovim episkopskim i mitropolitskim sjedištima ima značenje "izbora" i "slobode izbora" - tradicija se opire hristijanizaciji, a pojam "paganski" ne znači otpadnički, suprotstavljen novoj vjeri, već više "nedovoljno učen", "nesaglasan sa novim kodeksom uprave".

Crkva, u naumu da stvori moćnu organizaciju, osjeća da joj podjela teritorija koju vrši carska kancelarija ne odgovara - učeni ljudi i sveštena lica uspostavljaju sud, koji prihvata i carsku vlast, da je "hrišćanstvo jedno, nedjeljivo", da je jedinstveno za sve prostore Rimske države. Prvi vaseljenski sabor u Nikeji i oglašavanje jeretika-arijanaca predstavlja i prvi veliki sukob u zvaničnoj hrišćanskoj crkvi koji se, istina ne direktno već posredno, počinje da vezuje i za organizaciju civilne

uprave i podjelu teritorija. Ilirikum, u vlasti Zapada i sa prostorima pod jurisdikcijom Konstantinopolja, postaje poprište pritajenog ali žestokog sukoba između Rima i prestonog grada pars orientalis. Italik, čiji je sjeverni dio, sa najmoćnijim gradovima Milanom i Venecijom, pod jurisdikcijom akvilejskog patrijarha, smatra da je njegovo prvenstvo u hrišćanskom svijetu ugroženo - Rim ne priznaje pravo Akvileji da bude autonomna i da se više vezuje za Antiohiju i Aleksandriju, ni već ispoljenu težnju Konstantinopolja da bude "drugi Rim", u svemu po moći jednak Stolici svetog Petra.

Na Prvom vaseljenskom saboru, na kome je bilo 150 episkopa, barem po do sada nadjenim dokumentima, ne navodi se ime dukljanskog mitropolita. Ni na saboru održanom u Antiohiji, 341. godine, koji se protivi dogmatu utvrđenom na Nikejskom vaseljenskom, i koji raspravlja o kanonu hrišćanskog učenja i istupa protiv stava Atanasija Aleksandrijskog o neophodnosti dodira sa Bogom i njegovom Riječi kroz samoću, isposništvo i u zatvorenim monaškim zajednicama, nema zapisa o prisustvu dukljanskog, bilo episkopa bilo mitropolita. Ali, na saboru podrške Nikejskom vaseljenskom skupu, braneći njegove odluke i zahtijevajući da se one bespogovorno sprovode, koji je održan 343. godine u Sardici, među potpisnicima nalazi se i "metropolita Dioclestanus" Basus (Baso). Konstantinova organizacija države, a posebno pars orientalis, preuzela je i jedan dio nasljeđa koje je ostavio Dioklecijan. Duklja se nalazi na teritoriji "konzulskih provincija", ona je magistrat, u kome je smještena civilna uprava jednog regiona. Za razliku od Makedonije i Ahaje, koje su senatske, to jest provincije u kojima je uveden mir, koje su pacifikovane, Dalmacija, Panonija, Mezija i Dakija pripadaju provincijama koje su izložene nemirima, nepokorene sasvim, i one su pod direktnom carskom upravom (imperiales). Da li je Duklja, koja je dobila status mitropolije (arhiepiskopije) i kojoj su podložna brojna episkopska sjedišta, grad u kome upravlja i ima rezidenciju senatski izaslanik ili prokurator konjice, ostaje za sada nepoznato. Činjenica je da, plaćajući državne namete, Duklja ima carskog prokuratora, koji se brine da se sve finansijske obaveze prema državnoj i crkvenoj kasi na vrijeme i u potpunosti izmiruju. Dok je u Dioklecijanovo vrijeme, i pozne, bilo do sedam prefekata pretorija, njihov broj, sa novom organizacijom imperije, Konstantin svodi na tri. Prefekt pretorije je neka vrsta "premijera-prvog ministra" i u Konstantinovo vrijeme on je zastupnik nadređen provincijskoj administrativnoj vlasti.

Konstantinovom reformom državne uprave prefekt pretorije je odgovoran lično imperatoru za grupu dijeceza koje su mu povjerene na nadgledanje i upravu, ali nema nikakvu vlast nad vojskom i posadama koje se na toj teritoriji nalaze. On je neka vrsta posrednika između centralne provincijske i carske uprave, odvojen podjednako i od prve i od druge ličnom odgovornošću prema samom imperatoru. Tri prefekta pretorija, i to za Galiju, Italiju i Istok, vrhovne su sudije (apelacione) bez mogućnosti da se na njihovu odluku uloži žalba imperatoru. Kontrolišu čitavu civilnu upravu, koja se proteže i na finansije i poreze. Prefektu prefekture Italije, po Konstantinovoj odluci, pripali su u nadležnost Italija, Afrika i - Ilirikum. On je bio prefekt posrednik, koji je povezivao vlast Zapada i Istoka.

I mitropolit, kao funkcioner, posrednik je između episkopa koji su mu podređeni i pape, bira se na skupu episkopa, među jednakima, ali po svemu sudeći on je kandidat imperijalne vlasti ili nadređenog prvosveštenog crkvenog sjedišta. U čin mitropolita (arhiepiskopa) rukopolaže patrijarh. Mitropolit se često naziva i "metropolitanus", što u crkvenoj i civilnoj organizaciji tog vremena označava da je u pitanju "episkop koji upravlja u više provincija". U crkvenoj službi i odnosima među crkvenim licima u to vrijeme, kada su integrisane civilna i crkvena vlast, mitropolit se samo u izuzetnim slučajevima potpisuje titulom - on je episkop kao i ostali. Kao episkopi potpisuju se i prvosveštenici u patrijarhalnim sjedištima i Rimu. Mitropolit i njemu podređeni episkopi su "odred provincije", jer crkva, da bi se hrišćanstvo ozvaničeno kao religija-ideologija imperijuma, utemeljilo na svim prostorima, oglašava svoju organizaciju za ecclesia militans - "onu koja vojuje".

Mitropolit Duklje, koga samo po prezimenu bilježi akt sabora u Sardici, 343. godine, vjerojatno je jedan od velikaša koji je napustio Rim kada je Konstantin počeo da zida svoj grad - novu prestonicu na Bosforu. Da li je jedan od znamenitih senatora i potomaka konzula, kojima je kao

hrišćanima vraćeno dobro koje su posjedovali u Ilirikumu, ostaje da se nagada, jer pouzdanih dokaza, osim pretpostavke koja se sama po sebi nameće, nema. Prvi konzul iz porodice Basus, zabilježen je za vrijeme imperatora Maksimijana Drugog; Magrius Basus tada je bio konzul zajedno sa Ragoniusom Kvintianusom (289. godina). Anius Basus je konzul 331. godine, zajedno sa Flavijusom Ablabijusom, a tek 408. godine, kao konzul Zapadnog rimskog carstva, javlja se ponovo jedan član ove porodice - Flavijus Anicijus Auhenijus Basus. Kao prefekt pretorije Italije, Ilirikuma i Afrike, jedan član porodice Basus, takođe poznat samo po prezimenu, javlja se 426. godine, a Flavije Basus nosi isto zvanje 435. Mitropolit Duklje iz porodice Basus vlada mitropolijom u vrijeme konzulstva Placidijusa. Krajem februara 356. godine, pokušano je, nakon smrti Konstantina Drugog, koji je tokom dva mjeseca (mart i april) 340. godine čitav Ilirikum pripojio Zapadnom carstvu, da se čitavo Balkansko poluostrvo izdvoji kao zasebna prefektura - za kratke vladavine Magnencija, samostalni prefekt Ilirikuma je Vulkacijus Rufinus, od 350. do 352. godine.

Borba za Ilirikum je počela - i carska i crkvena, jer su se Konstantinopolj i Rim sa prvosvetenicima, stavili na stranu svojih vladara. Ilirikum postaje posebna prefektura 357. godine i taj će status imati do pred kraj šestog stoljeća, do velike invazije Slovena - posljednji prefekt Ilirikuma je Jobinus koji tu funkciju obavlja 591.-592. godine. Činjenica da nijedan član porodice Basus nije bio prefekt Istoka, niti da je obavljao konzulsку funkciju na njegovim prostorima, posredno ukazuje da je mitropolit Duklje jedan od sljedbenika Konstantinove politike, čovjek koji je, po svoj prilici, na Istok, u buduću Vizantiju, došao već zadoven hrišćanskim učenjem, sa vjerom da će imperatori Istoka uspjeti da povrate nešto od slave Rimskog carstva i da zaustave varvarsku najezu koja se već obrušila na Apenine. Vizigoti su u to vrijeme još na lijevoj obali Dunava, a crkvena organizacija na Ilirikumu prenosi znanja i učenja novevjere južnom i srednjom Italikumu, dok je sjeverni dio, a sa njime i varvari, pod budnom paskom Akvileje.

Da su Basusi ubijedeni hrišćani i branitelji vjere koja je postala ideologija imperije, pokazuje i činjenica da je prefekt prestonog grada, Rima, Junije Basus, koji je umro 359. godine, sahranjen u velelepnoj grobnici koju je sebi za života podigao u Vatikanskim pećinama. Grobnica Junija Basusa, po sudu istorije umjetnosti, predstavlja jedno od remek-djela rane hrišćanske umjetnosti: "Ovdje se prvi put u istoriji umjetnosti pojavljuje, i to u obliku reljefa sa tri figure, predstava mučeničke smrti Petra i Pavla, u smislu čuvene memorijalne himne pape Damasiusa. (...) Hristov put ka tribunalu se predstavlja dvjema scenama koje su, pomoću tri figure, podijeljene u dvije niše. Hristos, Petar i Pavle stavljeni su ispod riječi, koje Junije Basus izgovara u natpisu o samom sebi: "iit ad Deum". Ova pobjednička trilogija se nalazi iznad starozavjetne kompozicije sa predstavama ljudske krivice i bijede ljudskog roda, osuđenog na smrt, i primjera spasenja od smrti. Na moguću vezu mitropolita Duklje i ovog sarkofaga ukazuje činjenica da je raden u skladu sa najboljim iskustvima hrišćanskog Istoka, da je dijelom potekao iz najpoznatijih konstantinopoljskih umjetničkih radionica: "arhitektonska plastika Carigrada (...) stubove sa vinovim lišćem nalazimo već na sarkofazima u krugu Basusovog sarkofaga..." Iсторијари umjetnosti konstatuju da se ideal carigradskih umjetničkih radionica širio veoma brzo ka Rimu, te da su velike skulptorske radionice u Konstantinopolju, već krajem prve polovine i početkom druge polovine četvrtog vijeka, izgradile tipičan vizantijski stil čiji je jedan od najboljih primjera upravo sarkofag Junija Basusa iz Vatikanskih pećina. Indikativan pokazatelj na vezu između mitropolita Duklje i sarkofaga Junija Basusa je i činjenica da je mitropolit prisustvovao i aktivno učestvovao na saboru u Sardici, koji se zalagao za kanonske odluke Nikeje, osuđujući jeresi; na sarkofagu se prvi put u istoriji umjetnosti hrišćanstva sreće Hrist sa apostolima Petrom i Pavlom, a papska stolica u Rimu je pravo svog prvenstva zasnivala na propovijedima apostola Petra. Apostol Pavle u svojim poslanicama, na drugoj strani, obraća se Ilirikumu, njegovim hrišćanima, tražeći da se okrenu crkvi Solunskoj, koja je po pozniјim tumačejima, predstavljala buduću prestonu arhiepiskopsku stolicu Istoka - Konstantinopolj ("tako da postadoste ugled svima koji vjeruju u Mačedoniji i u Ahaji (u prvoj latinskoj verziji - Ilirikumu). Jer se od promače riječ Gospodnja ne samo u

"Maćedoniji i Ahaji, nego i u svako mjesto izide vjera vaša u Boga tako da vam nije trijebe što govoriti" - Solunjanima poslanica prva Svetoga apostola Pavla, I, 7-8). Ilirikum se pominje i u Djelima apostolskim ("I kad siđoše iz Maćedonije Sila i Timotije navali Duh na Pavla da svjedoči Jevrejima da je Isus Hristos..." (18,5)], ali i u još nekim od svetih spisa koji su tada tek bili pred kanonizacijom - oni su dolazili iz svih krajeva Istoka, najviše iz Antiohije, Aleksandrije i Ahaje.

Neosporno je da su u prvoj fazi hristijanizacije, tokom drugog i trećeg vijeka, gradovi u Ilirikumu bili utočište proganjanih hrišćana. O ovome svjedoči i činjenica da je rimski car Dioklecijan, namjeravajući da zatre hrišćanstvo na prostorima svoje države, svoje rezidencije utemeljio na dalmatinskoj obali i u gradu u Frigiji, koji će pozneće nositi naziv Duklja, ali se njegovo puno ime, Dioklecijanopolis, zadržalo u svim dokumentima i spisima do završetka epohe vaseljenskih sabora na Istoku.

Ilirikum poprište sukoba Konstantinopolja i Rima

Tokom kraja prve i početkom druge polovine četvrtog stoljeća crkvena vlast, do tog časa u potpunosti vezana za civilnu administraciju Imperije, počinje sopstvenom organizacijom da se odvaja od državne - da stvara vlast paralelnu državnoj, isključivo crkvenu, koja u svojim rukama ima pravo ideološkog suđenja i da sprovodi odluke vaseljenskih sabora. Ideja koju je utemeljio Konstantin o Ilirikumu kao dijelu Istoka, sa patrijarhatom u Akvileji kao graničnim bastionom prema varvarima, napušta se od strane imperatorovih nasljednika, koji državu žele da podijele po sopstvenom viđenju moći - Rim, koji je još uvijek "prvi u hrišćanskem svijetu", želi to da iskoristi i svoj uticaj proširi na prostore koji mu, po Konstantinovoj zamisli, nijesu pripadali. Ilirikum i čitava Grčka postaju poprište ogorčenog sukoba dvije crkve, koji će s vremenom postati i ogledalo moći rimskega careva.

Među učenim teologozima, dobar dio njih će kasnije biti proglašen za "crkvene oce", počinje polemika kako i na koji način sprovoditi odluke Prvog vaseljenskog sabora, jer ih dio regionalnih (provincijskih) sinoda odbacuje, u želji da episkopije i mitropolije sačuvaju nezavisnost od najmoćnijih vjerskih i imperijalnih središta. Prva sučeljavanja i podjele u zvaničnoj hrišćanskoj crkvi, između Antiohije i Aleksandrije na jednoj, i Rima na drugoj strani, gdje Konstantinopolj pokušava da uspostavi političku ravnotežu u ime imperijalne vlasti, počinju da se šire prostorima carstva - episkopije i mitropolije počinju same da se izjašnjavaju na čiju će stranu stati i čije će stavove braniti. Sveštene lice, birana među imućnim i uticajnim pojedincima i inteligencijom, gledaju da prije svega zaštite sopstveni ekonomski, sa njim i crkveni, interes, da crkvenu organizaciju podvrgnu pod onaj centar moći koji daje najviše beneficija lokalnom sveštenstvu. Učeni grčki i sirijski sveštenici i monasi pozivaju se na Poslanicu Rimljana apostola Pavla, u kojoj on naznačava da se njegova misija prostirala na Ilirikumu. To potvrđuje i Gregorije Nazijans u svom djelu "Oratio in sanctum Stephanum protomartyrem", gdje navodi da je apostol, između ostalog, prebivao na prostorima "Makedonije i Ilirikuma". Euzebij iz Cezareje ide još dalje, navodeći da je aleksandrijski patrijarh Origen, vijek prije Prvog vaseljenskog sabora, pisao da je sveti Andrija pokrstio Skitiju. U raspravljanju teologa Ilirikum veoma brzo, zahvaljujući terminologiji koju upotrebljavaju, počinje da se shvata kao prostor u kome postoje samo dvije velike provincije od značaja za crkvenu vlast; one koje su postojale u takozvano "apostolsko vrijeme", sredinom prvog vijeka, Dalmacija i Panonija. Patrijarhat u Akvileji, koji je za rodonačelnika imao svetog Marka, vezujući se za spise pisane u drugoj polovini prvog vijeka, oglašava pravo na supremaciju - iako je patrijarhat on pripada, imperijalnom podjelom teritorija i vlasti, Zapadu.

U nadmetanju učenih sveštenika počinju da se navode i rimske hronike, iz doba prije podjele Imperije, kada je hrišćanstvo bilo vjera proganjениh građana rimske države. Navodi se da je u "Tajnim spisima" (djelima, prvih crkvenih misionara od prvog do trećeg vijeka), pored An-

drije, na prostorima Ilirikuma prebivao i Toma, a to su u svojim djelima potvrđivali i sveti Justin i Tertulijan (S. Justin: "Dialogus cum Tryphone", 117 i Tertullien: "Adversus Judaeos", 7). Na osnovu njihovog svjedočenja počinje da se uspostavlja sud da su prethodnica velike invazije varvara na prostore rimske države bili Sarmati, koji su početkom trećeg stoljeća zauzeli dobar dio prostora Ilirikuma. Navodilo se (nijedan od tih izvora danas nauka ne uzima kao vjerodostojan, jer su svi pozniji od epohe o kojoj svjedoče i po svemu sudeći pisani u sveštenim radionicama Rima i Akvileje) da je prvu crkvu u Sirmijumu, episkopsko sjedište, utemeljio sveti Epenet, učenik svetog Petra, da je njegovovo djelo evangelizacije Panonije i prostora Ilirikuma nastavio učenik svetog Pavla, sveti Andronik, koga je u misiji hristijanizacije naslijedio sveti Eleuterije. Iako danas ove spise i istoriografija i teorija književnosti smatraju za djela bez većeg osnova u stvarnosti i dijelom plodom monaške fikcije, naminjene razgraničenju prostora dva carstva, polovinom četvrtog stoljeća oni su smatrani za uzorna svjedočenja o hrišćanima - misionarima na Ilirikumu, te je upravo povodom toga počela borba za prevlast između Zapada i Istoka.

Razvija se kult mučenika - rimskih legionara, stradalih u vrijeme Dioklecijanovih i Maksimijanovih progona, pa se neki pripadnici germanskih legija proglašavaju za svece ranog hrišćanstva sa prostora Panonije i Ilirikuma. Slave se sveti Merkurije, vojnik iz vremena imperatora Decija, veteran Julije, vojnici-legionari, od kojih neki sa prostora Istoka, Hezihije, Nikandar, Marcijan, Pizikrat i Valencijan. Jedan dio žitija ovih svetaca, nastalih na teritoriji Ilirikuma, po sudu istoriografije i teorije književnosti, veoma je značajan, ali su gotovo sva sačuvana samo u fragmentima koji ne pružaju mogućnost za pomnija istraživanja (u sinaksarskim izvodima neka žitija su sačuvana samo u rečenici-dvije). Iako se znaju, recimo, dani svetkovanja ovih mučenika (Julija - 27. april), praktično je nemoguće odrediti u kom je episkopskom ili mitropolitskom sjedištu bilo koji od ovih spisa nastao. Među njima nalazi se i spis o svetom Dioklu, takođe legionaru-mučeniku, ali se ne zna dan slavljenja njegovog mučeništva, osim da se sa prostora Ilirikuma, Duklje, njegov kult prenio na teritoriju današnje Sirije, onda Antiohijskog patrijarhata, gdje je u crkvenoj službi obilježavan sa grupom mučenika-legionara sve do kraja petog stoljeća. Isto važi i za legendarnog osnivača mitropolije Dirahije (Drač), koji je tokom prvog stoljeća postao mučenik, da bi ga ranohrišćanska martirologija proglašila za utemeljitelja episkopije. Isto je urađeno i u slučaju Sirmijuma.

Po sudu proučavalaca ovog razdoblja hristijanizacije od izuzetne važnosti su dva mučenika - svetitelja, sa razmeđa trećeg i četvrtog vijeka - Viktorin i Petavijan. Viktorin, koji je preminuo oko 304. godine, bio je slavljen među hrišćanima "zapadnog Ilirikuma, ali hrišćanska vjera tada nije bila utemeljena na tim prostorima". Ovaj stav potvrđuju upravo djela vezana za kult pomenuta dva sveca: "Norik i Panonija na Zapadu su prostor gdje se srijeću dva pokreta hrišćanskog apostolata (...) - prvi koji vodi tokom rijeke Dunava i koji stiže sa legijama i kohortama iz Azije koje dolaze da učvrste odbranu Ilirikuma, i drugi koji vodi primorskom obalom Jadrana, preko planina, putem rimskih državnih činovnika i sirijskih trgovaca, prema današnjoj Austriji..." Duklja, Diokleja, nalazi se na ovom drugom putu hristijanizacije, trgovačkom i administrativnom, imperijalnom, pa je njena mitropolija, od samog početka vezana za pars orientalis, od izuzetnog značaja kako za Rim tako za Konstantinopolj.

Između Drača i Sirmijuma, Epira i Akvileje, ona postaje strateška tačka oko koje počinju da odmjeravaju snage nosioci carske i prvosveštene vlasti. Dok rimska crkva počinje da se vezuje za Sirmijum, kao krajnju tačku na sjeveroistoku, prema skitskim predjelima, odakle dolaze varvari koje treba zaputiti novoj vjeri, po svemu sudeći Kontantinopolj, "drugi Rim", teži da pod svojom kontrolom zadrži područja Ilirikuma južno od Save i Dunava, ali i čitavu dalmatinsku obalu do Akvileje. Stvaraju se kultovi, na osnovu istinitih događaja iz vremena progona hrišćana na prostorima Panonije i Norika, Sirmijumskih mučenika, Hermogena iz Kibale, Četiri krunisana, svetog Kvirina iz Siska i drugih. Tekstovi sa njihovim žitijima i pasijama su sačuvani, neki u cjelini neki u većim fragmentima, i na latinskom i na grčkom jeziku, ali - tekstovi na latinskom jeziku su stariji i drugačije intonirani od grčkih. Poredenjem korpusa ovih i sličnih djela, jasno se uočava da je latinski jezik to-

kom četvrtog stoljeća u zvaničnoj crkvenoj upotrebi u svim provincijama koje se nalaze oko Dunava i u Donjoj Meziji (izuzetno je indikativno, da se, kao i spomen na svetog Diokla, spomen na Mučenika iz Sirmijma sačuva samo u vijek ili dva poznijim sirijskim - antiohijskim menolozima, dok se u latinskom svijetu kult svetog Irineja od Sirmijuma jedini dugo slavio).

Kultovi mučenika i svetaca stvoreni na prostorima Ilirikuma nijesu mogli da zažive uprkos namjeri Rima i Konstantinopolja, uprkos relativno velikom broju episkopskih i mitropolitskih sjedišta - malo koji od tekstova sa žitijima i pasijama svetih je sačuvan, i oni koji su sačuvani pripadaju italskim ili sirijskim redakcijama, nijedan od njih gotovo da nije pisan na prostorima moćnih mitropolija Drača, Duklje, Skupija, Lihnide, Naisusa. Sudeći po grčkim hroničarima epohe nakon Prvog vaseljenskog sabora, radikalni sljedbenici Arijusovog učenja nalazili su se na Dunavskom limesu - bili su to Valens iz Murse i Ursacije iz Singidunuma. Sa Prvim vaseljenskim saborom i osudom pristalica Arijusovog učenja episkopije i mitropolije na prostoru Ilirikuma počinju da se dijele za i protiv, što na samom početku dovodi u pitanje Nikejski kanon vjere. Tokom nekoliko decenija, nakon Prvog vaseljenskog sabora, sukob se u toj mjeri rasplamsava da se Martin, propovjednik u Panoniji, bori za hrišćansku - nikejsku vjeru "adversus perfidiam sacerdotam", protiv brojnog arijanskog nastrojenog klera, a podršku mu daju jedino episkopi Gajus i Pavle. Godinu dana nakon sabora u Sardici, Fotin, episkop Sirmijuma, širi svom silinom Arijusovo učenje, sve dok ne bude smijenjen i osuđen kao jeretik, a na episkopskom sjedištu nasleduje ga, s podrškom Rima, arijanac Germenijus koji će decenijama ostati episkop. U Nišu je krajem tog vijeka na episkopskom sjedištu takođe arijanac Bonosije, u Singidunumu Ursacija nasleduje episkop Sekundijanus, takođe arijanac, episkop Paladijus, protivnik Nikejskih odluka, širi jeres čitavom Dakijom i pred njim je mitropolit Sardike, Protagenet, nemoćan. Slična je situacija i u Dardaniji, i u Dalmaciji - Nikejske odluke se ne sprovode, to ne traži Konstantinopolj, a Rim, podržavajući ga, posredno potpomaže sljedbenike Arijusovog učenja, dozvoljavajući da isповijedaju svoju doktrinu i u Italikumu. Crkvenu organizaciju država i civilna uprava više ne uspijevaju da drže pod kontrolom, a oblasni sabori po provincijama, ili za nekoliko provincija, čvrsto uklopljeni u lokalnu administraciju, počinju da se izjašnjavaju ko je sljedbenik Nikejskih odluka a ko ih ne prihvata i ne poštaje. Po svemu sudeći važnu ulogu u svemu imaju teritorijalne reorganizacije Carstva, odluke lokalne administracije da štiti sopstvenu episkopiju ili mitropoliju, utemeljenje hrišćanstva samo u imućnijim slojevima koji u namjerama Konstantinopolja i Nikejskog sabora vide pokušaj države da raspolaže dijelom crkvenih, a time i crkvi darovanih bogatstava. Sve pospješuje i prijetnja velikih pomjeranja Vizigota prema sredini i jugu Ilirikuma, pod pritiskom Gota koji ih potiskuju, a koji su odreda, ukoliko su hristijanizovani, arijanci.

Crkva je još uvijek, zvanično, sa jednim poglavarem - prvosveštenikom u Rimu, čije pravo na stolicu svetog Petra Konstantinov grad počinje da osporava. Osporavanje se najjače osjeća na Ilirikumu: prognani Arijus, sa svojim pratiocima, visokim aleksandrijskim sveštenim licima, izuzetno brojnim, među kojima se nalaze i dva libijska episkopa, Teonas iz Marmarice i Sekundus iz Ptolomeje, počinje da odmjerava snagu sa ilirskim episkopima i mitropolitima koji su na Nikejskom saboru glasali za njegovo ekskomunikaciju - Dominiusom iz Sirmijuma, Protagenom iz Sardike, Dakusom iz Skupija i Pistusom iz Marcianopolisa. Nema mnogo podataka o izbivanju i djelu Arijusa i njegove pratiće tokom gotovo decenije na prostorima Ilirikuma (334. godine poznati teolog-jeretik napušta Ilirikum), a na njegovo mjesto, takođe sa brojnim pristalicama, kao prognanik dolazi Eustatije iz Antiohije. Na koncilu u Tiranu, koji se saziva 335. godine, ilirski episkopi predstavljaju se kao pristalice Arijusovog učenja, a prednjače Valens i Ursacija, episkopi Murse i Singidunuma. Njima se pridružuje i episkop Naisusa Kirijak, pa će tokom četvrtog stoljeća čitav Ilirikum postati poprište bitke između arianstva i pristalica Nikejskog kanona vjere. Ilirski episkopi učestvovaće, pored oblasnih sabora, na svim većim crkvenim zasjedanjima širom Zapadne Evrope, propagirajući i pokušavajući da nametnu kao kanon Arijusovo učenje, istina u nešto umjerenijem vidu.

Utemeljenje Arijusovog i, poznije, gotovo svih jeretičkih učenja na prostorima Ilirikuma, omogućila je politika koju su sprovodili Konstantinovi nasljednici, mijenjajući organizaciju države i

provincija: braća iz vlasti eliminišu Konstantina Drugog, Konstant se predstavlja kao vladar čitavog Zapada, a Konstancije Istoka. Konstancije u sporovima oko kanona staje na stranu pristalica Euzebija iz Nikomedije, a Konstant na stranu Rima i Atanasija Aleksandrijskog, koji će docnije zbog zasluga za stvaranje dogmata o Bogočovjeku biti proglašen za sveca. Konstancije je na taj način samo učvrstio dogovor koga su 338. godine potpisala oba njegova brata, u Panoniji; njime je dozvoljeno svim episkopima, koji su prognani na Ilirikum, ili su zbog Nikejskih odluka smijenjeni, da se vrate na svoje sveštene tronove. Dvije godine docnije, Konstancije daje podršku Euzebiju iz Konstantinopolja, Flaciliju iz Antiohije i Dianusu iz Cezareje, kao i svim pristalicama učenja Euzebija iz Nikomedije, da zvaničnoj crkvi nametnu pitanje prvenstva najviše crkvene stolice - Konstancije i njegovi sveštenici tvrde da je "Istok prvi", jer je "hrišćanstvo prenijeto na Zapad sa Istoka, jer je rođeno na Istoku". Rim, ne mogavši da na ovo argumentima odgovori, saziva sabor 340. godine i rehabilituje Atanasija Aleksandrijskog i njegovo učenje, u namjeri da se preko kanona suprotstavi sljedbenicima Euzebijeve doktrine. Godinu dana kasnije, u odgovor na sabor u Rimu, saziva se sabor u Antiohiji koji potvrđuje smjenjivanje Atanasija Aleksandrijskog i njegovo lišavanje svih crkvenih zvanja, osuđuje Nikejske odluke i odluke sabora u Rimu - u tom sučeljavanju Ilirikum postaje "episkopat čitavog svijeta" koga dijele Valens i Ursacije. Valens, potpomognut brojnim pristalicama Euzebijevog učenja, vjerovatno i od samog Konstancija koji sebe vidi kao "imperatora Istoka", traži da se Akvileja liši zvanja patrijarhata i da patrijarhat postane njegovo episkopsko sjedište Mursa. U naumu ne uspijeva - samim tim na Ilirikumu se ne uspostavlja čvrsta granica između Zapada i Istoka, on postaje poprište vjekovnih svada i razmirica, mjesto egzila svih prognanih jeretika Istoka i Zapada, prostor na kome odmjeravaju imperijalnu moć dva cara i dva prvosveštenika.

Zahvaljujući ilirskim episkopima-arijancima održava se sabor u Sardici, na kome je prisutno i ime dukljanskog mitropolita Basusa; ovaj grad papa i imperator Konstant oglašavaju za "krajanji grad Zapadnog carstva na području koje pripada Trakiji" i "grad u kome počinje vladavina cara Istoka". Sardika treba da postane simbol "carskog okupljanja", poprište spajanja izvršnih carskih i crkvenih vlasti Istoka i Zapada - time se određuje da je za funkcionisanje civilne administracije i crkvene vlasti u oba dijela imperije eklezijastička vlast na Ilirikumu od ključne važnosti, ili kako dokumenti navode, "glavna". Zapad predstavlja episkop Kordove Osius, koga prate visoki sveštenici koji priznaju prvenstvo Rima, Istok predstavljaju civilni velikodostojnici, komesi Muzonianus i Ezhius, koji prate Stefana, antiohijskog patrijarha. Na strani kordovskog episkopa Osiusa nalazi se polovina ilirskih episkopa, i latinskih i grčkih, nadležnih za provincije Norik, Panoniju i one koje su nastale podjelom Mezije (to su: Aprianus iz Petavije, Markus iz Siscije, Euterius iz Sirmijuma, Amancius iz Viminaciuma, Zosima iz Horeum Marge, Vitalis iz Akve, Kalvus iz Kastru Martisa, Valens iz Eskusa, Gaudencius iz Naisusa, Paregorius iz Skupija, Makedonius iz Ulpiane i Protagenes iz Sardike), dok su na drugoj strani pristalice Euzebijevog učenja, znači i dukljanski mitropolit Basus; pristaše carskih komesa i antiohijskog patrijarha nazivaju kodovskog episkopa Osiusa i njegove sljedbenike "vodama pravovjernih" - između ova dva tabora nalaze se pristalice Arijusovog učenja, koji predstavljaju Dunavske provincije, Valens i Ursacije, episkopi Murse i Singidunuma.

Prvi i najveći zadatak ovog sabora, kako se ispostavilo tokom njegovog zasijedanja, bio je - odvajanje Zapada od episkopata Istoka. U podjeli koja je nastala među sveštenicima i carskim predstavnicima, na stranu kordovskog episkopa, time i Rima, prešli su palestinski episkopi Asterius i Arius, dok su svi ostali odbili da se sabor konstituiše kao rimske - zapadne. Episkopi i mitropoliti Istoka na taj su način samo potvrdili odluke svojih oblasnih sabora, koje je poništila rimska kurija, da se ne može prihvati da oni budu na istom skupu sa isključenim ili sveštenicima čije je učenje osuđeno, a među njima su bili Atanasije iz Aleksandrije, Marcilije iz Ankire i Asklepije iz Gaze; tokom sabora kordovski episkop Osius i sveštena lica koja su stala uz njega, među njima i jedan broj ilirskih episkopa, suprotstavljajući se stavovima Istoka, ostali su usamljeni. Sabor je izasla dvije enciklike: zapadnu, latinsku, i istočnu, grčku, koja je bila upućena svim episkopima, svemu kleru i svim vjer-

nicima. Ovom posljednjom ekskomunicirani su iz crkve papa Julije, Osius episkop Kordove, Maksimin episkop Treva, Protagenes mitropolit Sardike i Gaudencius episkop Naisusa. Ovom odlukom označeno je da Istok i njegov car ne priznaju granicu Zapada i Istoka u Sardici, niti prvenstvo rimske crkve na prostorima Ilirikuma i teritorijama koje se nalaze u nadležnosti patrijarhata u Akvileji. Odluke sabora u Sardici postaće temelj za sve buduće sporove između dvije crkve i njihovih prvočešćnika, kao što će podjela teritorija na prostorima Ilirikuma od strane Konstantinovih nasljednika postati predmet ratova, razmirica i buduće nepomirljivosti i netrpeljivosti imperijalnih središta.

"Šizma u Sardici", kako će se kasnije nazivati odluke ovog oblasnog sabora, ozvaničila je i podjelu unutar crkava i na Zapadu i na Istoku. Jeden, manji broj episkopa Istoka, u Egiptu, Palestini, na Kipru, u Likiji i Isauriji, držaće u svakom sučeljavanju Rima i Konstantinopolja stranu Rimu, biće "čuvari hrišćanske zajednice Zapada". Pristalice Euzebijevog učenja i Konstantinopolja, preko arijanskog dogmata i doktrina koje su se graničile sa jeresima, uspostaviće tjesne veze sa izvjesnim brojem zapadnih episkopskih sjedišta, u vremenima šizmi, održavajući "zajednicu hrišćana". Iako je hrišćanstvo jedinstveno, odlukama sabora u Sardici (Sofiji) Crkva je podijeljena kao i Carstvo - ona se odvaja od civilne vlasti, uspostavlja svoju organizaciju, počinje u okviru Imperije sopstveni rat za prevlast, nerijetko ne poštujući granice ponašanja koje određuje carska vlast.

Dvije godine kasnije, kao odgovor na sabor u Sardici, održava se sabor u Milatu, na kome se nalaze i visoki sveštenici Istoka. Na njemu treba da se odluci o osudi poznatog teologa i sirmijumskog episkopa Fotina i traži se ponovna osuda Arijusovog učenja - Istočna crkva napušta sabor u znak protivljenja ovim zahtjevima. Nakon dvije godine, 347. u Milatu je opet sazvan sabor, kome prisustvuje imperator Konstant, koji okuplja samo legate Zapada, tačnije one koji priznaju prvenstvo Rima, i potvrđuje osudu učenja Fotina iz Sirmijuma - crkva je, iako još nije uspostavljen kanon vjere, zauvijek podijeljena, a prostori Ilirikuma postaju poprište čak i vjerskih ratova.

Na Ilirikum počinju da dolaze na episkopska i mitropolitska sjedišta učeni teolozi i Istoka i Zapada. Pored Atanasija Aleksandrijskog, dolaze Eunomije Mauritanac, kao izbjeglica, Vasilije iz Ankire, Serminius iz Kizika, Potamius iz Lisabona. Balkan postaje zona političkog prestiža prvog reda, i imperijalnog i crkvenog: u Sirmijumu se održava čak pet izuzetno značajnih sabora, koji donose sentencije, naloge prave vjere, neposredno utičući na dograđivanje i konačno oblikovanje kanona koji je propisan Nikejskim saborom (sabori u Sirmijumu održavani su 347, 351, na kome su bili samo episkopi Zapada, 357, 358-359. i 377-378. godine. Posljednji je bio jedini koji je osudio, ali neubjedljivo, učenje Arijusa i njegovih sljedbenika). Pošto je car Konstancije u oktobru 351. godine svoju rezidenciju smjestio u ovaj panonski grad, to je Sirmijum počeo da se smatra, među teolozima, za prestonicu posrednika Istoka i Zapada, mjesto u kome treba, u prisustvu cara ili sa njegovim blagoslovom, donositi "obrazac hrišćanstva". Tako je na saboru u Sirmijumu 351. godine donijet "Prvi obrazac Sirmijuma" koji je bio doslovna parafraza četvrte odluke Antiohijskog sabora, dok je "Drugi obrazac" uspostavio pravilo oko koga će se vjekovima kasnije sporiti najumniji teolozi Istoka i Zapada na vaseljenskim saborima: božansko biće Božjeg Sina ne mora da se objašnjava i brani "samo onim što se nalazi u Svetom pismu". Da bi spriječio uticaj sabora koji se održavaju na prostorima Ilirikuma, papa Liberije saziva sabor u Milatu (355. godine) i u Riminiju (359. godine), na kojima, uz episkope Zapada, učestvuju i neki od episkopa i mitropolita sa Ilirikuma - Rim se uključuje u borbu za crkvene provincije na Ilirikumu, bez namjere da ustukne pred intelektualnom moći i prestižom istočnih patrijarhata, vodeći politiku istovremene podrške i osude arijanskog jeretičkog učenja.

Kada, nakon Valensove smrti, 378. godine, na imperijalni tron sjedne njegov stariji sin Gracijan, veliki pristalica i zagovornik istočnog hrišćanstva, odlučuje da sve mitropolije i episkopije koje se zalažu za ortodoksiju stavi pod svoju zaštitu. Panonija, centar arijanstva, poprišta najžešće bitke Istočne i Zapadne crkve, prestaje da bude polje interesa i imperijalne i crkvene vlasti - kao neka vrsta meduprostora između dva carstva, Panonija se sa svojim arijanskim crkvama, episkopijama i mitropolijama, vezuje za prostore evropskog i azijskog Istoka. Težište bitke između Rima i Konstantinopolja, između carstva Istoka i Zapada, premješta se na teritorije Dalmacije, Dardanije i Mezije. U

patrijarhalnom sjedištu, Akvileji, 381. godine, 3. septembra, počeo je sabor koji je sazvao Rim. Koncilu su prisustvovali episkopi civilnih dioceza Panonije i zapadnog Ilirikuma, a samo dva episkopa istočnog Ilirikuma došla su na sinod - episkopi dijeceza Dakije i Makedonije. Sabor, koji se bavio izjašnjavanjem visokih crkvenih lica po pitanjima vjere, koja je u jednom pismu izložio Arius, i kome su prisustvovali Anemijus iz Sirmijuma, Maksimus iz Emone, Konstancius iz Siscie, Amantius iz Jovie i Feliks iz Zadra (Jader), isključio je iz crkve episkope Singidunuma i Ratarije, označivši da na dalmatinskoj obali Zadar pripada rimskom prvosveštenom episkopatu.

Na saboru u Akvileji, što se crkve tiče, nije potvrđena odluka imperatora Gracijana, koji je 379. godine, od Zapadnog carstva odvojio civilne dijeceze Dakije i Makedonije, da bi ih ponovo vratio istočnom rimskom caru. Crkva počinje da stvara sopstvenu organizaciju vlasti koja se ne podudara sa civilnom, a ta situacija, barem što se Rima tiče, biće okončana kada se, 389. godine, u novoj diobi civilnih teritorija između Valentinijana Drugog i Teodosija, provincije gotovo čitavog Ilirikuma, među njima i Duklja-Prevalitana, nađu pod jurisdikcijom poglavara u Rimu. Makedonija, Prva Mezija, Spoljna i Unutrašnja Dakija, Dardanija, Prevalitana, Gornji i Donji Epir, Ahaja i Krit, sa stanovišta crkve jesu rimske, i papa Damasije za svog ličnog zastupnika na Ilirikumu bira episkopa Soluna Aholijusa. Koliko ovu podjelu prihvataju ilirski episkopi, kojima je bliža vjera koja dolazi sa Istoka i koji, po tradiciji, pružaju utočište svim jereticima i crkvenim dostojanstvenicima koje osuđuju prvosveštenici, pitanje je bez odgovora - ono malo podataka iz epohe druge polovine četvrtog stoljeća ukazuje da Rim ne može da ostvari kontrolu nad crkvama na Ilirikumu, da pape neprekidno preko arhiepskopa Soluna, svog zastupnika, pokušavaju da ostvare neki uticaj, ali se u razmircama, borbi za prostor i ljudske duše na njemu, ne spominju velika mitropolitska sjedišta ni njihovi prvosveštenici, među njima ni Duklja-Prevalitana.

I Konstantinopolj i Rim potresaju iz temelja sporovi oko nove vjere, pitanja može li Božji Sintiti ljudskog obličja i rođen od ljudskog bića. Sporovi su izuzetno žestoki na nepokornom Ilirikumu, već prepunom Vizigota i Gota, koji su odreda pristalice Ariusovog i Euzebijevog učenja. To je pr nudilo imperatora Teodosija da u Konstantinopolju okupi sve episkope Istoka, među njima i najveći broj mitropolita sa Ilirikuma, kako bi se potvrdile odluke Prvog vaseljenskog i na Drugom vaseljenskom saboru donijela pravila vjere koja će označiti mir, saglasje istočne i zapadne crkve i utemeljiti "pakt jednovjerja Rima i Konstantinopolja". Drugi vaseljenski sabor, održan 381. godine, nakon ponovne osude arianstva, osuđuje i jeretička učenja ponikla na Ilirikumu, koja su se sa njega širila i na Istok i na Zapad: sljedbenike dogmata sirmijumskog episkopa Fotina, sljedbenike Sabelijusovog učenja koje je bilo rasprostranjeno u episkopatu u Naisusu, učenje naisuskog episkopa Bonosija i još neka. Rim, za razliku od Konstantinopolja, prihvata da sprovodi ove odluke, stavljajući dobar dio dijeceza na prostorima Ilirikuma pod svoju crkvenu jurisdikciju - arhiepskop Soluna postaje ne samo kontrolor izvršenja konstantinopolskih saborskih odluka, već kao zastupnik rimskog prvosveštenika treba da se na Ilirikumu odupire proklamovanom načelu Istoka da je njegova crkva van jurisdikcije kurije i da pripada isključivo Konstantinopolju. U tim sporovima, nerijetko praćenim i pravim pobunama lokalnih episkopija i mitropolitskih sjedišta, javlja se jedan od najznačajnijih teologa - oglašivača hrišćanske vjere, Nikita (Nicetas) episkop Remeziane. On je svojim djelom obilježio sveukupno stvaralaštvo hrišćanstva krajem četvrtog i na početku petog stoljeća, između dva velika vaseljenska sabora, Konstantinopolskog i Efeskog.*

Nikita - putnik i propovjednik

Sa imperatom Teodosijem i nakon njega počinje epoha procvata vizantijske književnosti i hrišćanske filozofije. To je vrijeme Jovana Zlatoustog, Grigorija iz Nise, Grigorija Bogoslova, razdo-

* Prihvaćena je ranoslovenska transkripcija njegovog imena umjesto grčko-latinske Nicetas.

blje u kome istočno hrišćanstvo i njegova crkva pokazuju svu veličinu grčkog duha i primjenu antič-kog nasljeđa u novoj hrišćanskoj kulturi koja se stvara. Nikita iz Remeziane, episkop ovog grada od 366-7. do 414. godine, i to titularni, bez stalnog sjedišta prebivanja, jedno je od izuzetno značajnih imena te epohe. Njegova se episkopija spominje samo još jednom, sa takođe titularnim episkopom, pa kako je nema ni u jednom od sinaksara, obaveznih za službu u zvaničnoj crkvi, ovaj podatak svi stručnjaci primaju sa velikim podozrenjem. Nedoumicu pojačava i činjenica da ga latinski tekstovi navode kao sveca i blaženog, ali da ga ne spominje nijedna od do sada poznatih lista o beatifikacijama. Svjedočenja o njemu i njegovim putovanjima, njegovo druženje i prijateljevanje sa najvećim umovima svoga vremena, najvišim državnim funkcionerima Rimske imperije, ukazuju da se radi o izuzetnoj ličnosti, koja je u novoj vjeri vidjela mogućnost da se iskaže ne samo kao propovjednik već prije svega kao filozof koji će doprinijeti da hrišćanstvo zaživi kao ideološki koncept carstva.

Do prije nešto više od tri decenije korpus pripisivan Nicetasu iz Remeziane (u slovenskim transkripcijama i među slovenskim i vizantijskim sholijastima poznat je pod imenom Nikita Remezijan ili Remesijan) nije uključivao spise koji su se nalazili u američkim arhivima i koji su početkom dvadesetog stoljeća objavljeni u prevodu na engleski, u specijalističkim publikacijama koje su se bavile teologijom. Ti spisi, u stvari fragmenti većeg obima izgubljenih rukopisa ovog autora, bili su poznati pod nazivom "Fragmenta Nicetas Aquilejensis". Naknadnim istraživanjem, najviše zahvaljujući analizi tekstova A. E. Barna (Burn) i C. Tarnera (Turner), utvrđeno je da je Nikita Akvilejski u stvari Nikita iz Remeziane, te da se radi o autoru koji je zbog tijesnih veza sa patrijarhatom u Akvileji bio u teološkim krugovima poznatiji pod nazivom "aquileinesis episcopus". Tako je u potpunosti razriješeno pitanje autorstva njegovog korpusa spisa: zna se da nikada nije bio akvilejski patrijarh, kako su to navodili neki od srednjevjekovnih sholijasta.

Nikita je bio u mladosti savremenik dukljanskog mitropolita Basusa i nameće se zaključak da je sa njim bio pripadnik neoplatoničarske škole učenih hrišćana na prostorima Duklje i Prevalitane, ali i čitave Mediteranske Dakije. Da li je učestvovao u reorganizaciji crkve na prostorima Prevalitane, nakon upada Gota-arianaca, a sa Basusovim nasljednikom čije ime za sada nije poznato, pitanje je koje će u dogledno vrijeme dati po svemu sudeći potvrđan odgovor. Na to zapućuje uočavanje proučavalaca ovog razdoblja da se Nikitino ime ne nalazi na episkopskim listama učesnika na saborima koji su održavani i Sirmijumu, kao ni ime koje bi svjedočilo o prisustvu dukljanskog mitropolita.

Nicetas se nalazi na spisku adresata jednog pisma koje je svim episkopima Ilirikuma poslao episkop sirmijumski Germinijus 365-67. godine, potom se navodi u jednom pismu pape Inoćentija Prvog iz 402. godine, a posljednji put se spominje kao jedan od adresata poslanice istog pape pisane 414. Zna se, takođe, da je Nikita u dva navrata putovao u Italiju, i to 398. i 401-402. godine, gdje je bio gost Paulina iz Nole, budućeg sveca i pisca poznatih djela iz crkvene istorije. Njegovi boravci u Italiji bili su, po svoj prilici, rezultat dubokog prijateljstva sa Auzonijem, koji je 378. godine bio prefekt prefekture Ilirikuma. Prefektov rođak, jedan od najvećih rimske pjesnika ranog hrišćanstva, Decimus Magnus Auzonijus bio je na Ilirikumu konzul 379. Više je nego očito da je Nicetas bio pod snažnim uticajem ranog latinskog hrišćanskog pjesništva, čiji je Auzonije bio reprezentativni predstavnik - nakon Prvog vaseljenskog sabora u Nikeji rimski su se pjesnici nadmetali ko će ispjевati ljepšu i svečaniju odu imperatoru Konstantinu ili himnu u slavu hrišćanskog boga i nikejskih odluka. Tako je, odmah nakon Nikeje, Porfirije Optacian napisao odu imperatoru koja će postati uzor - obrazac za buduće obraćanje pjesnika carevima-hrišćanima.

Rimski prefekti i konzuli smatrali su u to vrijeme za stvar prestiža okupljanja pjesnika koji će slaviti hrišćansku vjeru i djela prvih velikih propovjednika. Nikita pripada ovom krugu stvaralaca, ali istovremeno on prihvata i polemičke tonove hrišćanske poezije Istoka koja je, za razliku od rimske, napadala pagansko nasljeđe, ali samo u onom dijelu koji se odnosio na navike visokih državnih

činovnika ili crkvenih lica - od čuvenog Nikitinog djela "Adversus genealogiam", koje je napadalo sve one koji se bave pravljjenjem horoskopa, vjerovanjem u njihove poruke, nije sačuvan ni redak.

Sudeći po krugu učenih ljudi vezanih za porodicu Auzonije, koja je u najbližoj pratnji prvo cara Zapada Valentinijana Prvog, a potom imperatora Teodosija koga pjesnik Auzonije veliča i naziva "Velikim", Nikita je među ljudima koji su uvaženi kako u kulturi koja se stvara, a koja treba da služi isključivo novoj ideologiji imperije - hrišćanstvu, tako i u politici. Teško je shvatljivo da se njegovo ime, kao adresata, nalazi samo u dvijema poslanicama Inoćentija Prvog, a ni na jednoj od do sada poznatih poslanica iz imperijalnih kancelarija Istoka i Zapada, kao ni iz kancelarija rimske i konstantinopoljskih prvosveštenika. Na drugoj strani, prijateljevanje sa Pontijem Paulinom, potom-kom čuvene rimske senatorske porodice, koji je stekao najviše obrazovanje i bio predodređen za političku karijeru (kratko je vrijeme bio zamjenik konzula, takozvani sufekt, prvi pratilac senatora), ali se svega lišio nakon prihvatanja hrišćanstva 389. godine odmah se zamonašivši, ukazuje da je vjerovatno i Nikita pripadao krugu znatnih rimske porodice - po svemu sudeći onih koje su slijedile Konstantinovu odluku i svoje obitavalište premjestile u imperiju Istoka. Činjenica da je Paulin iz Nole postao episkop ovog grada nakon dužeg Nikitinog izbivanja iz titularnog episkopskog sjedišta u pitanje dovodi sud jednog broja proučavalaca Nikitinog djela da je on bio episkop Remeziane gotovo pet decenija. Ukoliko je Nikitin životni put sličan Paulinovom, a po svemu sudeći jeste, kao i svih ljudi iz viđenih rimske porodice, koji su se, primajući hrišćanstvo, opredijelili za crkvenu službu štiteći na taj način državne interese i pružajući podršku civilnoj vlasti, Remeziana je najvjerovalnije mjesto Nicetasovog rođenja ili posjeda koje je imala njegova porodica. Pretpostavlja se čak da je to samo mjesto njegovog zamonašenja. Na ovo posljednje ukazuje činjenica da se Nikita na prostorima Ilirikuma javlja nakon Drugog vaseljenskog sabora, kada su poznati spiskovi sa protagonistima jeresi i kada je dograđen dogmat stvoren u Nikeji. Po svemu sudeći, episkop Germinijus, koji šalje pismo Nikiti kao episkopu Remeziane, ovo episkopsko sjedište mu u stvari nudi - Germinijus, koji je kao zagovornik Ariјusovog učenja došao iz Kizika na prostore Ilirikuma, na ovaj način želio je mladog učenog čovjeka, od znatnog roda i uticaja na civilnu vlast, da veže uz jeretičko hrišćanstvo i uključi ga u borbu za izmjenu Nikejskog dogmata.

Nikita, sudeći po tome što se njegovo ime više ne spominje ni u jednoj od arijanskih ili zvanično-hrišćanskih poslanica ili spiskova episkopa (nigdje se ne navodi ni Remeziana), ostaje pristalica odluka vaseljenskih sabora i kanona vjere, blizak imperijalnom dvoru u Konstantinopolju. On, prijatelj Paulina iz Nole, koji mu je dio svojih spisa i posvetio, druguje sa ljudima koji su po strani od sukoba koji se odvijaju na prostorima Ilirikuma i čitavog tadašnjeg hrišćanskog svijeta. Sa poznatim grčkim besjednikom, učiteljem retorike, Pavlom Aksijem, prijateljem Auzonijevim, Nikita preko Paulina biva uključen u način teološkog promišljanja nove hrišćanske poezije koja se stvara u formi koju je u nasljede ostavila paganska kultura. On piše propovjedi koje će uči u liturgijske himne (*De vigiliis servorum Dei* i *De psalmodiae bono*) i utemeljuje žanr poezije koji će se pjevati na službama koje se obavljuju isključivo u večernjim časovima. Uzor su mu Auzonijeve himne (koje su donedavno pripisivane Paulinu iz Nole) u kojima se miješa tradicija paganstva i hrišćanstva, pa se Božji Sin predstavlja kao ljudsko biće, nalik antičkim božanstvima.

Nikita, i to se uočava u njegovom djelu, ne slijedi mističnu metafiziku konstantinopoljskih otaca, Hrizostoma i Bogoslova, već radije pribjegava iskustvima grčke retorike, koju koristi da bi osvježio donekle monoton način iskazivanja latinske metrike. Po tome je njegovo stvaralaštvo daleko bliž Konstantinopolju, ali primjenom latinskog kao zvaničnog jezika crkve i imperijalne vlasti himnograf iz Remeziane ukazuje da je, prije svega, u hrišćanstvu, poštovalec zakona, čovjek od reda, kome su strana sva sučeljavanja po pitanjima vjere i primata crkvene vlasti. Kao misionar, Nikita djelom pokazuje da je jedinstvo hrišćanstva uslov jedinstva zemaljske vlasti, a u vrijeme Teodosija i njegovih nasljednika, to je jedan od najvećih zadataka crkve. Ona će na narednim vaseljenskim

saborima početi neumitno i zvanično da se dijeli, i to po pitanjima koja su svom snagom postavljena na Ilirikumu, odakle je potekla i prva šizma u zvaničnom hrišćanstvu.

Jednim dijelom opus Nikite iz Remeziane pisan je na teritoriji Duklje - Prevalitane, ali koji - nema pouzdanog podatka. Zna se da su njegovi spisi nastali na djelovima Ilirikuma koji su pripadali Istočnom carstvu, u provincijama Makedonije, Dardanije i Skitije, u velikim gradovima ö mitropolitskim sjedištima, gdje je ovaj misionar boravio u namjeri da širi "pravo hrišćanstvo" i da mitropolitima i episkopima Ilirikuma, koji nijesu htjeli da se priklone Nikejskom a kasnije i Konstantinopoljskom simbolu vjere, pomogne da crkvenu službu prilagode pravilima. Praznina u listama sa imenima dukljanskih i prevalitanskih mitropolita, ili njihovo nepostojanje u periodu od kraja četvrtog do prve polovine petog vijeka, dodatno otežavaju pokušaji da se dio opusa Nikite veže samo za ovo područje. Papska pisma koja navode pojmove episkope Ilirikuma, među njima po svoj prilici i Duklje - Prevalitane, ne dozvoljavaju da se ime nekog od njih preciznije veže za ove mitropolije, iako je, nesumnjivo, neko bio prvosveštenik. Pošto se, po pravilu, radi o obraćanju papa episkopima koji su ili jeretici ili se više priklanjaju civilnim nego crkvenim vlastima (to znači da su porijeklom iz znatnih rimskih, konstantinopoljskih ili porodica koje su se tu doselile, po carskoj zapovijesti, iz velikih centara Italika, Male Azije i Sirije), to se bez dvoumljenja može tvrditi da je dobar dio dukljansko-prevalitanskih mitropolita bio protiv dogmata ustanovljenog u Nikeji i Konstantinopolju. Nikita je, u misiji širenja "pravog hrišćanstva", na teritoriji ove mitropolije prebivao više nego na područjima koja su u to doba bila izložena stalnim upadima Gota i razmiricama varvara i starosjedilaca - arjanaca sa predstavnicima carske vlasti.

Papa Damasije, želeći da na prostorima Ilirikuma sačuva interes Rima, oko 368. godine piše poslanicu, između ostalih i episkopima-mitropolitima Istoka, ukazujući da Nikejska pravila vjere ne mogu da zažive najviše zbog otpora visokog sveštenstva. Papa Sircije, godine 383-386, u čitavom nizu poslanica ukazuje da se Ilirikumom, ali i okolnim oblastima, šire razne jeresi, najviše manihejska i priscilijska, kao i da se jeretičko učenje Bonosija, sardičkog episkopa, širi na sve strane, da su ga prihvatile mnoga sveštena sjedišta, među njima i naisusko, ukazujući koja su Bonosijeva sagrešenja (Bonosi error de filii Mariae, Judaeis favet...), te da mu treba zabraniti svaku službu u hrišćanskoj crkvi (Bonosus interdictam sibi ecclesiam irrumpere...). Teodosije, car Istoka, po stupanju na presto, odlučuje da se pomogne utemeljenje hrišćanstva i da se poštuju zakoni vjere koje propisuju Nikeja i Konstantinopolj, ali da li se, i koliko, naum imperatora sprovodi nema dovoljno pouzdanih podataka - najvjerovatnije nastavlja se otpor znatnijih crkvenih sjedišta. Dokumenti ne govore koji status ima Duklja-Prevalitana u reorganizacijama carskih provincija, niti ima naznake koje ličnosti zauzimaju mitropolitska sjedišta: da li su stolice, kao u dobrom dijelu episkopija na Ilirikumu, upražnjene - bez sveštenika, da li visoke civilne ličnosti odbijaju da ih preuzmu i zamonaše se.

Situacija počinje da se mijenja u prvoj četvrtini petog stoljeća. Teodosije je vladar koji ne želi da pravi ustupke Zapadu i koji u crkvi i njenoj organizaciji vidi najsnažniji oslonac vlasti. Rimski dvor i papa žele da sačuvaju prvenstvo u hrišćanskom svijetu, svjesni da se dogmat nove vjere uspostavlja na teritorijama Istoka i da istočni carevi praktično odlučuju o kanonu, pa nasljednici pape Damasija, Sircije i Inoćentije, žele da učvrste vlast svog zastupnika i predstavnika na Ilirikumu - solunskog arhiepiskopa. Poslanice pape Inoćentija arhiepiskopu solunskom Anizijusu i njegovom nasljedniku Rufusu naglašavaju da su solunski prvosveštenici rukopoloženi da održavaju crkvene sabore na Ilirikumu i budu najviša crkvena sudska vlast u vikarijatu. Insistirajući na supremaciji na prostorima Ilirikuma, pape se nadaju da će na taj način suzbiti uticaj i moć svog najvećeg suparnika, episkopa Konstantinopolja, uzdaju se u prevlast latinskog jezika koji će više od čitavog vijeka biti priznat kao službeni jezik civilne vlasti i crkve na teritorijama Istoka. Rim u Konstantinopolju vidi i ideološkog protivnika - Drugi vaseljenski sabor je proglašio Konstantinov grad za najvažnije crkveno sjedište, da mu pripadaju Antiohija, Aleksandrija i Jerusalim. Iako će primat crkve Istoka nad Rimom biti ozvaničen tek na vaseljenskom saboru u Halkidoniji 451. godine, kada će Konstantinopolj

i formalno preuzeti jurisdikciju nad većim brojem episkopata na Ilirikumu, ne dozvoljavajući papi da im se, pozivanjem na kanon, približi, patrijarh u Konstantinopolju je decenijama prije toga najveći broj dijeceza i mitropolitskih sjedišta na Balkanu, protivno vikarijatu u Solunu, držao pod paskom, praktično namjesništвom. Tako će svi arhiepiskopi-mitropoliti Duklje biti birani i potvrđivani od Konstantinopolja, nikada od Rima.

Bitka za prostore Ilirikuma se rasplamsava i trajaće praktično narednih deset vjekova. Postojanje vikara na Ilirikumu, solunskog arhiepiskopa, koji ima stolicu u najmoćnijem gradu Istoka nakon Konstantinopola, tražilo je od Rima izuzetne napore, gotovo svakodnevnu borbu da se vikariat održi. Sa pravilom da se sa svakom promjenom na prvosveštenoj stolici u Rimu, i na arhiepiskopskoj u Solunu, moraju sklapati ugovori između pape i vikara, Rim se uzda da će spriječiti osamostaljivanje vikarijata i čvrsto ga vezati za Stolicu svetog Petra. Carstvu Zapada je, podjelom koju je izvršio Teodosije, pripao dio Ilirikuma na kome su se nalazili Norik, Panonija i Dalmacija. Sirmijum, stara carska rezidencija, za Rim je postao grad od strateške važnosti - preko njega trebalo je suzbijati moć Akvileje. Da bi se stavila pod kontrolu organizacija mitropolija-arhiepiskopija na Ilirikumu, Konstantinopolj je sklopio dogovor sa ostalim patrijarhatima - najveći dio mitropolija vezao je za nadležne mitropolije na teritoriji Antiohijskog i Aleksandrijskog patrijarhata, pa će se tako Duklja naći na listama arhiepiskopskih sjedišta podređenih centralnoj mitropoliji u Laodikeji Frigijskoj. Pošto je Sirmijum bio na granicama Istoka, pape su po svaku cijenu željele da ga sačuvaju, da ne bi sistemom vizantijske organizacije bio podređen nekoj od mitropolija Konstantinopola, Antiohije, Aleksandrije i Jerusalima. Arhiepiskopija Solun i njen vikar su brzo gubili uticaj. Sirmijum, tradicionalno okrenut jeresima i pružajući utočište jeretičkim pokretima, pružao je otpor koliko Konstantinopolju toliko i Rimu, pa je papa Damasije odlučio da za stolicu svog vikarijata na prostorima Ilirikuma oglasi Salonu.

U pismu pape Zosime salonskom episkopu Hezihiusu izložen je projekat stvaranja papskog namjesništva u ovom dalmatinskom gradu, ali u pravom smislu to Solin (Salona) nikada nije postao. Iz kojih razloga, ostaje nepoznato - dokumenti su u toj mjeri malobrojni da ne pružaju mogućnost da se nazre pravo stanje stvari. Po svoj prilici vizantijska organizacija mitropolija - arhiepiskopija bila je u toj mjeri nadmoćna, da crkva Zapada nije imala nikakav praktičan odgovor - i Sirmijum, njen posljednje uporište u Panoniji, u razdoblju od 424. do 437. godine potpašće pod Istočno carstvo. Patrijarhat u Akvileji postao je granična prvosveštena tačka uticaja Konstantinopola - on je kontrolisao cijeli sjeverni i zapadni dio Ilirikuma, čitavu sjevernu Italiju. Sirmijum je postao rezidenциja prefekta prefekture Ilirikuma i to će ostati sve dok Huni ne slome otpor armije Istoka kod ovog grada i Sirmijum ne padne u njihove ruke - 448. godine. Nakon pada Sirmijuma, sjedište prefekture Ilirika premješteno je u Solun, papski vikar u ovom gradu više nije imao nikakvu moć; čitav balkanski prostor bio je objedinjen pod jedinstvenim političkim i crkvenim režimom Istoka.

Prenošenjem sjedišta prefekture Ilirikuma iz Sirmijuma u Solun konačno je sprovedena u djelo zamisao imperatora Teodosija Drugog koji je, na podsticanje Atikuma, titulara Konstantinopla, 24. jula 421. godine donio zakon po kome sve episkopije Ilirikuma, koji cito pripada Istočnom carstvu, moraju preći pod nadležnost patrijarha u Konstantinopolju. Pape su ovom zakonu, koji se po značaju poredi sa nekim od Justinjanovih, pružale snažan otpor, uvijek se pozivajući da imperialna vlast (civilna) ne može da oduzme ono što pripada crkvi - tu počinje i dugovjekovni sukob koja je vlast kome podređena, prvostepena civilna prvostepenoj crkvenoj ili obrnuto. Carevi Istoka utemeljiliće pravilo: oni učestvuju u izboru patrijarha po pravu zastupništva Božjeg u zemaljskim stvarima. U nekoliko navrata koristeći ovaj kodifikovani propis na mjesto prvosvešteniku Istoka - konstantinopoljskog patrijarha, dovodiće ljudi koji nijesu bili sveštena lica (najpoznatiji i politički najmoćniji među njima su bili Fotije, Nikola Mistik i Mihajlo Kerularije). Rim sa ovim nikako nije mogao da se saglasi, smatrao je neprihvatljivim da se na prvosveštenu patrijaršiju stolicu dovode ljudi koji nijesu bili ni dana monasi i da samo tokom nekoliko sati, uz sve crkvene ceremonije, produ sve sveštene

činove, od monaških do arhiepiskopskih. Tražeći načine da proširi svoj uticaj na prostorima Vizantije, oglašavajući ovo za grijeh, kurija je gradila politiku otpora dijela sveštenstva prema imperatoru i patrijarsima.

Nakon donošenja Teodosijevog zakona na teritoriji Duklje - Prevalitane, na relativno malom prostoru, Vizantija organizuje dva arhiepiskopska sjedišta: Duklju i Skadar, pri čemu je skadarska mitropolija podređena Duklji koja je centralna za čitavu oblast. Tokom petog vijeka poznata su dva mitropolita Duklje, Evander i Maksimus, prvi u dokumentima iz 451., drugi iz 458. godine. U Skadru je mitropolit Senecije, čije se ime nalazi u dokumentima iz i oko 431. godine. Pitanje na koje nema odgovora jeste: iz kojih razloga i zašto Vizantija na izuzetno malom prostoru organizuje dvije mitropolije, od kojih je jedna nadređena drugoj, te zašto početkom sedmog stoljeća utežjuje novu, u Risnu? Očito je da je područje Gornje Dalmacije, koja obuhvata današnji prostor od Dubrovnika do Drača, od izuzetnog interesa za Istočno rimske carstvo - da li su u pitanju vojnostrateški razlozi, razgraničenje uticaja između patrijarhata u Akvileji i Konstantinopolju, ili kontrola na polaznoj tački izuzetno važne trgovačke saobraćajnice, raskrsnice puteva prema sjeveru - Akvileji i prekomorskim posjedima Vizantije u Italiji, Apuliji i Kalabriji, može samo da se nagada. Takođe, da li je već u petom stoljeću realizovana na području Duklje-Prevalitane vojna doktrina Vizantije, po kojoj je druga linija odbrane išla od najsnažnije fortifikacije na jadranskoj obali Kotora, preko Duklje, do rijeka Lima i Drine, može da se pretpostavi sa određenom dozom izvjesnosti, ali podaci koji o tome govore su tek iz nešto kasnijeg perioda - Skadar je onda bio mitropolija u koju se izmještalo arhiepiskop Duklje u slučaju rata, i u njemu je stolovao mitropolit, podređen dukljanskom, u vremenima mira. Vrijeme udara Huna i Ostrogota, koji su u vrijeme dukljansko-prevalitanskih mitropolita Evandra, Maksimusa i Senecije dopirali čak do zidina Konstantinopolja, ukazuje da je Duklja bila meta napada, čak vjerovatno i rušenja, i da se u njoj, od vremena do vremena obnavljala arhiepiskopija, uvijek kada se ukazivala potreba da se uspostavi čvrsta vizantijska kontrola nad ovim područjem. Na drugoj strani, neke od vizantijskih episkopskih lista, koje nijesu sačuvane u cjelini već u fragmentima ili daleko pozniјim redakcijama, nagovještavaju da je u Duklji i u razdobljima pustošenja postojala mitropolija, ali imena tih visokih sveštenika ili neki zapis o njihovim aktivnostima nijesu do sada nađeni.

Justinian Duklju vezuje za Ilirikum

U petom stoljeću nestaje carstvo Zapada - kada 457. godine car Lav Prvi prvi put zvanično, iz ruku konstantinopoljskog patrijarha, primi imeprijalna znamenja. Konstantinov grad postaje prestonica hrišćanstva i legitimni naslednik imeprijalne moći nekadašnjeg čitavog Rima. To označava novu epohu u razvoju Vizantije: ona se zvanično, djelom njenih najvećih umova, oglašava za nasljednika čitave antike, "direktnog potomka Rima"; sva moć nekadašnjeg paganskog svijeta postaje njeni baština. Naziv "Vizantija" konačno dobija najširu upotrebu, vizantijski car je "rimski car", a grčki jezik, koji je od 397. bio dozvoljen da se po slobodnom izboru upotrebljava tokom sudskega procesa, 439. godine zvanično postaje službeni jezik Imperije. Grčki jezik ulazi i u crkvu, do tada samo u sporadičnoj upotrebni u Konstantinopolju (Antiohija, Aleksandrija i Jerusalim su ga upotrebljavali zajedno sa aramejskim i latinskim) postaje zvaničan - knjige svetih spisa i čitava služba recituju se, poju i izgovaraju samo na grčkom jeziku, a prefekti pretorijski počinju grčkim da se služe u zvaničnim dokumentima. Sa Ilirikuma nestaje latinski, upotrebljava ga samo niže sveštenstvo i to u zajednicama koje su potpuno latinizirane.

Justinian izdaje *Corpus Iuris Civilis* na latinskom jeziku, ali njegove obznane (poznate pod nazivom "novele"), za većinu i za državnu službu, priređuju se i pišu na grčkom. Država počiva na tri "sveta stuba moći": caru koji je izabran od Boga, senatu koji ga imenuje i vojsci. Car nosi titule imperator, cezar, uvijek avgust, kirios (gospodar) i bazileus (kralj), a uz nju se od Justinijana dodaje i

autokrator. Oslonac carske vlasti u provincijama postaju prefekti pretorija sa guvernerima, kojima su, u vojnoj službi, pridodati vojni gospodari i vojni upravitelji provincija. Crkva je čvrsto hijerarhizovana - iako je konstantinopoljsko patrijarhalno sjedište, kao imperijalno pošto kruniše cara, prvo, najmoćniji je patrijarhat u Aleksandriji, koji se poštuje zbog svojih hrišćanskih antičkih (helenističkih) škola, teološkog znanja uz pomoć koga se oblikuje kanon nove vjere, ali i stoga što je smatran za Stolicu svetog Marka (Akvileja je polagala isto pravo, ali Aleksandrija je baštinila "pravo prvog"). Patrijarhat u Antiohiji bio je uvažavan zbog svoje starine, ogromnog nasljeđa koje je baštinio i teoloških škola koje su davale obol moći i prestiža Istočnom carstvu, ali ni on ni patrijarhat u Jerusalimu, stvoren tek u drugoj polovini petog vijeka, kada je uspostavljen dogmat o Sinu Božjem, nijesu imali moć koju je među ljudima i u hrišćanskom svijetu imala Aleksandrija.

Sa ovakvom podjelom moći među patrijarhatima (ostaje nepoznato kakva je zaista bila prava moć Akvileje, najsjevernijeg bastiona carstva), mitropoliti i episkopi dobijaju novu funkciju: oni postaju okosnica državne moći. Episkopi preuzimaju veliki dio civilne uprave u gradovima i, po tradiciji, biraju se kao "znameniti među uvaženima" - episkopi upravljaju snabdijevanjem hranom i njenom trgovinom u svojim gradovima i oblastima, odbranom, državnom blagajnom, kontrolisu i utiču na sudske presude, počinju da vode brigu na uljepšavanju gradova, da organizuju neku vrstu javnih radova. Episkopi se biraju, ne imenuju: kolegijum koji okuplja sveštenike i viđene građane jedne oblasti ili grada bira tri lica i listu sa njihovim imenima obznanjuje. Sa te liste sveštenik, ovlašćen za rukopolanjanje, mitropolit ili čak patrijarh, bira po svom sudu najboljeg. Nerijetko on bira laika koji tokom tri mjeseca uči crkvena pravila i proizvodi se u sveštenički čin, nakon čega biva rukopoložen za episkopa (episkop nije smio da ima manje od 35 godina, njegova žena nije smjela da bude udovica ili da joj to bude drugi brak, njemu je to morao da bude prvi i jedini brak). Mitropoliti Duklje birani su među naručenijim episkopima iz svoje oblasti, na sinodu koji je sazivan, a o izboru najboljeg odlučivao je mitropot arhiepiskopije koja je bila nadredena (Laodikeja Frigijska) ili sam patrijarh. Arhiepiskopija Duklja je, po ovakvoj organizaciji crkvene uprave, odlučivala ko će biti izabran za mitropolita Prevalitane čije je sjedište u miru i ratu bilo u Skadru. Prevalitanski mitropolit je, kada se dukljanski zbog rata preseljavao u njegov grad bivao podređen ili je, ukoliko je mitropolitska stolica u Duklji bila upražnjena, preuzeo crkvenu jurisdikciju nad čitavom oblašću - uvijek se smatrajući "mitropolitom-sufragandom" dukljanskog.

Nepoznato ostaje kako je mitropolit (arhiepiskop) Duklje ostvarivao svoja prava na "fiscus" - blagajnu upravnika "svetih darovanja", imovinu koja je poklanjana crkvi određene oblasti. Zna se da su na teritoriji Ilirikuma, na samom početku Justinijanove vladavine, utemeljene ovakve dvije blagajne, za Meziju i Skitiju, te da se na spiskovima mitropolita nije više nalazio arhiepiskop Duklje, ali je zato postojao mitropolit Prevalitane.

Jovan Krićanin (Joannes Cretensis) je prvi prevalitanski mitropolit za koga se pouzdano zna da je bio Grk - ostali su bili ili Rimljani, ili građani provincije Sirije, ili mladi sveštenici koji su doveđeni sa prostora Antiohijskog patrijarhata da preuzmu visoke crkvene stolice u provincijama gdje su imali ili bliske rođake ili naslijedivali ogromna imanja (episkop je bio obavezan, kod imenovanja ili izbora na sveštenu funkciju, da parohiji - crkvi na svom području, daruje četvrtinu svojih dobara). Crkva je država u državi i, sa izborom svakog novog episkopa ili mitropolita, njena se imanja uvećavaju; pored darova ostalih vjernika, uglavnom imućnih ljudi i visokih činovnika, crkva dobija ogromne zemljische posjede i bogatstvo preko institucija "svetih darova" ili poklanjanja dobara koja ostaju bez legitimnog nasljednika.

Za vrijeme Justinijanove obnove Carstva kada se imperija prostirala od južne Španije do Vavilonije i od Etiopije do gornjeg toka Dunava, za provinciju Ilirikum nadležan je arhiepiskop Justinijane Prime, a njemu je podređeno pet mitropolita-arhiepiskopa, među njima i prevalitanski. U to vrijeme pojavljuju se i prvi pravi manastiri na teritoriji ove provincije (oblasti). Car traži da se, po uzoru na monaške kolonije-gradove u Palestini i pustinjskim predjelima Egipta, stvaraju zajednice

sveštenih lica širom imperije i izdaje zabranu "lutajućih propovjednika" ("girovaga" ili "gurovaga", kako ih naziva zvanična državna kancelarija). Takođe, zabranjuje "sveštenu prošnju", pravo putujućih propovjednika da prošnjom uz propovijed sebi obezbjeđuju egzistenciju, i počinje organizованo podizanje manastira, skloništa i utočišta za sav "svjetovni kler". Ediktom se utvrđuje hijerarhija odgovornosti u manastirima i njihova organizacija: na čelu manastira mora se nalaziti iguman, razdvajaju se muški od ženskih manastira i ustanovljuju manastiri koji su ovlašćeni da daju oprost grehova. Carica Teodora sa svoje strane otvara prvi manastir za djevojke - pokajnice, te se tako stvara institucija u kojoj će ubuduće sklonište i utočište nalaziti u najvećem dijelu prostitutke (prostitucija, čak i među bogatima, bila je izuzetno raširena u Istočnom rimskom carstvu).

Justinianove reforme monaškog i crkvenog života obuhvatile su i takozvane "miješane ustanove", manastire istovremeno muške i ženske, u kojima su monasi i monahinje odvojeni u posebne zgrade, a zajednički su im bili jedino poslovi na imanjima i službe o crkvenim praznicima. Zakonom je ustanovljeno i pravo episkopa, takozvana "stavropegija", da blagoslov mjesto na kome će se podići manastir i prvi kamen temeljac. Episkop je bio obavezan da na blagoslovenom mjestu postavi krst. Svi manastiri, propisivali su zakoni te epohе, morali su da budu pod nadzorom patrijarhalne kancelarije ili ovlašćenog patrijarhovog predstavnika - egzarha. Egzarh je birao mjesto, po nalogu patrijarha ili njegove kancelarije, gdje će manastir biti podignut i nadgledao kako se nalog patrijarha ostvaruje. Justinijan je svojim aktima predviđio da se u okolini manastira mogu nalaziti (stalno prebivati) pustinjaci (od njihovog grčkog naziva "isiasti" nastaje tokom trinaestog i u četrnaestom vijeku jedna od najmoćnijih poznih jeretičkih struja u okrilju Istočne crkve, koja će nakon progona u Vizantiji svoju organizaciju vezati za prostore Južnih Slovena, poglavito Srba, uključujući se tu u najvišu crkvenu hijerarhiju), jer je lokalno stanovništvo, uglavnom nehristijanizovano, sve svoje predstave o vjeri vezivalo upravo i jedino za njih. Nakon imperatorovih reformi crkva je počela da usaglašava svoja pravila sa državnim aktima - obznanjeno je da se lokalno stanovništvo i robovi ne primaju u manastire kao monasi, čak je tokom nekoliko vjekova, iako nikad nije dobila formu pisanog zakona, ova zabrana postojala. Takođe, crkva je omogućavala monasima da svoje imuće ne zavještavaju manastirima već da njime raspolažu, daju ga u najam ili pod upravu opunomoćenika, da ga testamentom zavještavaju rodbini.

Malo dokumenata o Duklji i Prevalitani, do sada nađenih i proučenih, pruža izuzetno oskudne podatke o manastirima na ovim prostorima. Više je nego izvjesno da su oni postojali, naročito kada je u sedmom stoljeću, nakon gašenja Justinijane Prime i jedinstvene dijeceze Ilirikuma, status centralne mitropolije za balkanske prostore preseljen u Solun i Atinu, a obnovljena moć mitropolije u Duklji. Na razmeđu od kraja četvrtog do sedmog vijeka manastiri su na ovim prostorima utemeljivani, jer je moć dukljanskih mitropolita, ako se pogledaju akti crkvenih sabora, bila izuzetna - oni su bili najviši funkcioneri crkve i države na području svoje i provincije i dijeceza koje su im bile podređene. Kao takvi bili su u bliskom dodiru sa patrijarhalnom kancelarijom i papskom stolicom, a činjenica da se tokom druge polovine četvrtog i početkom petog stoljeća na dukljansko-prevalitanskim prostorima našao i jedan od najvećih ranohrišćanskih mislilaca, Nikita, samo može da ide u prilog tvrdnji da su manastirske kolonije bile organizovane u neposrednoj blizini Duklje i Skadra, na putevima koji su vodili za unutrašnjost Ilirikuma, po pravilu uz vizantijska utvrđenja. Njih je u Justinijanovo vrijeme, samo na Dukljansko-prevalitanskom limesu, bilo tridesetak.

Pozni helenizam Nikitinog djela

Nikita iz Remeziane stvara odmah nakon Drugog konstantinopoljskog vaseljenskog sabora, u razdoblju kada se potvrđuju odluke Nikejskog i kada se još uvijek učeni sholijasti starih patrijarhata spore kako treba da izgleda dogmat jedinstvenog hrišćanstva - crkva već ima sopstvenu or-

ganizaciju, podržavajući državu stvara sistem svojih institucija paralelan civilnoj vlasti. Ako je prvi Nikejski sabor utemeljio načelo da su prvi episkopati hrišćanstva Aleksandrija, Antiohija i Rim (Konstantinopolj će ponijeti atribut "Drugog Rima"), drugi je utvrdio "simbole vjere", te da je konstantinopoljski, zajedno sa rimskim patrijarhom, iznad svih ostalih. U Konstantinopolju je utvrđen i osnovan dogmat - da je Bog dat u tri lika (prvi konstantinopoljski patrijarh je tada naimenovan - na tron je sjeo Grigorije Bogoslov, jedan od budućih "crkvenih otaca"). Istovremeno, slijedeći praksi Nikeje, Konstantinopoljski vaseljenski sabor je odlučio da potvrdi osudu Arijušove jeresi, ali i da osudi nove: evnominijane, fotinijane, sabelijane, marcionite, kao najmoćnija učenja koja su suprotstavljena novoutemeljenom dogmatu. Arijanci su već imali svoje snažno uporište na Ilirikumu, podržavani od Rima u kome su javno među varvarima isповijedali svoje viđenje vjere. Sabelijani su takođe imali brojne pristalice na teritoriji današnje Dalmacije, ali je najveću opasnost po zvanično hrišćanstvo predstavljala izvorna jeres Ilirikuma, fotinijani. Ovakav splet okolnosti prijetio je da odvoji Ilirikum i njegove provincije od ostalog hrišćanskog svijeta, da njegovi regionalno-provincijski sabori preuzmu pravo na stvaranje dijela kanona i na taj način dovedu u pitanje legitimitet prvosveštenika oglašenih Nikejskim saborom, koji u svoje odluke nije zvanično uključio Akvileju.

Na jednoj strani arijanci, na drugoj sljedbenici sirmijumskog episkopa Fotina koji nije htio da prihvati da mogući Božji Sin ima ljudsko obliče i djela kao čovjek, na prostorima Ilirikuma stvorili su haos: sabor u Sardici je po epistolama koje je izaslao hrišćanskom svijetu pokazao da su ilirski episkopi nepomirljivo podijeljeni - jedni su za poštovanje prvosveštenosti Rima, drugi carstva Istoka i njegovih patrijarhata. Ovi drugi su koliko naklonjeni odlukama vaseljenskih sabora, istom mjerom branili i jeretičke škole i učenja Antiohijskog i Aleksandrijskog patrijarhata, pa i samog Arijuša koji je za svoje uporište izabrao balkanske prostore. Dok arhiepiskop Duklje potpisuje poslanicu, koju šalju episkopi koji su odlučili da poštuju zakone carstva, Rim, oslanjajući se na Norik, Dalmaciju, Retiju, pa čak i episkope vezane za Dioklecijanopolis, pokušava da zaštititi svoje interese - kanon još nije utvrđen, poznati su samo "simboli vjere", još nema dogmata o Božjem Sinu i o bezgrješnom začeću, pa papa pokušava preko poznohelenističkih-romanizovanih škola da nametne pravila hrišćanstvu, naređujući da se na latinski prevode tekstovi Starog zavjeta.

Opus Nicetasa-Nikite iz Remeziane posljedica je odluka crkvenog sabora u Riminiju, održanog 359. godine, na kome je papa, u prisustvu četiri stotine episkopa, osudio arianstvo na Ilirikumu, ekskomunicirajući Valensa i Ursaciju, episkope Murse i Singidunuma. Istovremeno, na saboru u Riminiju, papa je morao da ustukne - pod uticajem Antiohije, najviše poznatog propovjednika Vasilija iz Ankire, u buduću, zapadnu, katoličku, formulu o Božjem Sinu uključena je i dopuna ilirikumskih episkopa: Sin je i Bog i čovjek, dva obličja, tijela, jedna priroda. Uprkos smjenjivanju, i udaljavanju iz crkve, sirmijumskog episopa Fotina, njegovo učenje zaokuplja njegove sljedbenike, ali i sve crkve na Ilirikumu; osuđuje ga car Gracijan u jednom svom pismu iz 378. godine, a osuđuje ga i sabor u Akvileji, tri godine kasnije, zamišljen da bude odgovor zapadnih episkopa učenim ljudima Istoka, koji se okupljaju na vaseljenskom skupu u Konstantinopolju. Pitanje kanona je radikalizованo do krajnjih granica: episkop Bonosije ukazuje da je nemoguće smatrati Mariju djevicom i time u pitanje dovodi jedan od osnovnih postulata još neutemeljenog hrišćanskog dogmata - o bezgrješnom začeću Sina Božjeg. Bonosije samo radikalizuje učenje sirmijumskog episkopa Fotina, nadopunjavajući ga učenjem Pavla iz Samosate, koje će takođe biti osuđeno kao jeres. Sabor u Kapui 391. godine osuđuje ga, ali se on vraća u Naisus (Niš), gdje organizuje gotovo samostalnu crkvu, što će natjerati Rim da djela bez oklijevanja: njegov solunski vikar Anizijus i episkopi Ilirikuma koji se odazivaju na njegov poziv (ne zna se koji) osuđuju Bonosija - Bonosijeva, samim tim i ideje Fotina i Pavla iz Samosate, opstaju na prostorima Ilirikuma, najvjerovaljnije i u Duklji - Prevalitani, ali i na prostorima Male Azije. Bonosijeva crkvena organizacija i takozvani "Fotinov kanon" koji je tvrdio da je Majka Božja žena a ne djevica, te da se zna na koji se način začinje ljudsko biće pa makar i od Boga, dugo će opstajati na balkanskim prostorima. Po do sada proučenim tekstovima i dokumen-

tima ova crkva i ovo učenje poznije će se uklopliti u nestorijansku i monofizitsku jeres, koje su polazile od sličnih polaznih stavova.

Ovakav istorijski okvir omeđuje djelo Nikite iz Remeziane - njegovi spisi mogu se svrstati istovremeno u pozni helenizam, romanizovani helenizam ranog hrišćanstva i u toj mjeri ublaženo arijansko učenje u kome je teško razlučiti šta nije u saglasju sa kanonom a šta predstavlja njegovu odbranu. Jedno je nesumnjivo - Nikita pripada neoplatoničarima, više istočnim nego rimskim, on je jedan od najdosljednijih pristaša ove škole u ranom hrišćanstvu. Nikita, kao i većina episkopa i učenih ljudi sa prostora Ilirikuma, pored djela antiohijskih, aleksandrijskih i sirijskih škola, koje su raspravljele, u skladu sa helenističkom i helenskom tradicijom, o pojmu i dejstvu Boga, zaokupljen je sudovima koje je u svom opusu iznio Plotin za vrijeme boravka u Rimu, gdje njegovi učenici Porfirije i Amelije prepisuju i naoblikuju njegove spise. Nikita, to je van svake sumnje, odbacuje gnosticizam u skladu sa Plotinovom doktrinom da je potrebno znanje o Bogu a ne znanje o svijetu i kosmosu. Na taj način filozof-teolog iz Remeziane odbacuje tradiciju neopitagorejskih škola, u to vrijeme izuzetno popularnih širom Rimskog carstva, i priklanja se jednom vidu učenog stoicizma. Plotin, koji se zala-gao za askezu i obuzdavanje strasti, jer one su kao djelo tjelesnog protivne Umu, smatrao je da je pagansko nasljeđe samo "okov za Dušu", te da je jedini pravi utemeljitelj dogmata o Богу kao Jednom i Jedinom, Platon, i to sa dijalozima "Timej" i "Parmenid". Oni su, po Plotinu, nagovijestili hrišćanstvo. Koliki uticaj na Nikitino djelo imaju učenja pergamskih teologa-filozofa Julijana i Salustija može da se nagađa, ali je očito da je stav ove dvojice o prvostepenosti tjelesnog u Majci Božjoj uveliko odredio neke od zaključaka episkopa iz Remeziane. Bliskost sa Paulinom, episkopom iz Nole, navodi na ovaj zaključak, jer i sam Paulin u svojim djelima ističe božansku umještost i mudrost da se oblikuje Božanski Sin u materijalnom svijetu. Paulin iz Nole bio je jedan od utemeljitelja učenja da je "Sin Božji pastir i Jagnje nebesko".

Nikita iz Remeziane nema snagu svojih uzora, čak ni njihovo znanje - njegovi tekstovi pokazuju da se radi o teologu koji dobro ne poznaje učenje antičkih mislilaca, ali se izuzetno vješto služi izvodima iz tekstova Zavjeta (još nekanonizovanih u njegovo vrijeme), pokušavajući da stvori učenje koje će biti hrišćansko. Plotinov stav o tri početne hipostaze (supstancije) Uma, savršenstvu Jednog, stremljenje ka onom što izmiče svakoj logici i teži savršenstvu, unutrašnjem, koje je dato svemu što je stvoreno, kod Nikite se svodi na hrišćanski zakon - Bog je beskrajan i beskonačan, on je Um koji upravlja svime stvorenim. Sve stvoreno, pa i ljudi, mora stoga da se okreće ka Jednom: uviđajući da ne mogu da odrede Zakon ljudska su bića prinuđena da ga poštuju, ukazujući tim poštovanjem da je materijalna hipostaza Jednog najniži oblik Uma. Čovjek je uvijek podređen svijetu, jedino vjera u Boga može da mu da utočište - onaj koji vjeruje spasen je, Bog je taj koji izbavlja. Nikita na taj način, poput svog prijatelja Paulina iz Nole, utemeljuje stav na koji će se poznije pozivati sveukupna hrišćanska teološka misao - vjera je izbavljenje, smrt je utočište u kome Bog ljudsku dušu vodi ka savršenstvu, ozarenje Uma. Ovaj ranohrišćanski fatalizam, poštovanje smrti kao izbavljenja, opravdava se stavom - Bog je utjeha, on nudi ono što ne može da se ostvari u zemnom svijetu. Svaka duša stremi ka nebu, a samo hrišćanin ima pravo da očekuje da će ga ruka Božanskog Uma uvesti u svijet blaženstva.

Nikiti je strana logika filozofskog zaključivanja, on nema moć da, barem u naznakama, razmatra Plotinov stav šta slijedi nakon prvostvorenog, niti razmišlja o postulatu Plotinove teologije, osnovi budućeg hrišćanskog dogmata, da ono što "pripada Umu nije unutar Uma". Nikiti je strano i Plotinovo učenje o ideji - Nikita je praktičar, on se ne bavi filozofijom i sva njegova spekulacija okrenuta je zalaganju da se božansko predstavi kao savršenstvo Nepoznatog Jednog, u čije zakone čovjek ne smije da sumnja, jer će se na njega, u protivnom, srušiti božanska kazna: ona prati čovjeka, ona je naknada za njegov grijeh. Nikita je tako jedan od prvih patrističara koji će stvoriti teoriju o grijehu - čovjek je predodređen da grieši jer ne zna. Filozof iz Remeziane to nikada neće povezati sa zavjetnim tekstovima na način kako će to učiniti pozniji vaseljenski sabori koji će čovjekov grijeh ka-

nonski odrediti kao "grijeh po porijeklu" i "grijeh po nasljeđu od praroditelja". Episkop iz Remeziane se bori za utemeljenje hrišćanske crkve na prostorima Ilirkuma, on nudi dogmat po ubjedjenju, po mjeri sopstvene učenosti - njegov je cilj da u haotičnim vremenima, kada vaseljenski sabori ne uspijevaju da uspostave dogmat nove vjere koji neće biti doveden u pitanje od visokog sveštenstva, među učenijim ljudima, činovništvom i bogatijim hrišćanima, ukaže na suštinu Božjeg zakona, a da se pri tome ne ogriješi ni o jedno od kanonom usaglašenih učenja. Nikita je zavisio od volje nadređenih mu mitropolita, a svoju sudbinu nije želio da veže za crkvenu hijerarhiju i učešće na saborima - protivnik paganstva, branio je hrišćanstvo i propovijedao ga, a njegovo viđenje Boga bilo je prihvatljivo kako Arijusovim, tako i Fotinovim i Bonosijevim sljedbenicima. Stoga je njegov opus, sačuvan samo u fragmentima, bez onog polemičkog žara karakterističnog za ranu hrišćansku dijatribu; Nikita nema neprijatelje, on je hrišćanin. Tim stavom on, zajedno sa Paulinom iz Nole, utemeljuje budući zakon hrišćanstva: ljudi su po vjeri braća.

Episkop iz Remeziane, ili episkop koga postavlja Akvileja, ne pokušava da nadograđi, ili barem spekulacijom analizira, Plotinovu trijadu Jedino, Um i Duša. U njegovom opusu čak se ne zapoža pokušaj da se bilo kom od članova trijade pripše neki od atributa koji bi ukazao da autor, barem u naznakama, poznaje tradiciju antičke filozofije - Nikita dosljedno Plotinovu trijadu smješta u neprikosnoveni kategorijalni aparat kojim je obrazložen pojam Boga. Jedino nadograđivanje, i to krajnje uslovno, uočava se u pokušaju filozofa sa Ilirkuma da objasni, božanskim svojstvima, prirodu Majke Božje, da učenje o njoj, još u začetku, koliko-toliko osmisli, osuđujući, kao Plotin, sve vezano za astrologiju i magiju, što je po Nikitinom судu podsjećanje na paganstvo, na nasljeđe antike. U takvom pristupu Nikita je izričit: on ne poznaje, ili neće da zna, za božansko znanje kao najvišu kategoriju, kako su već utvrdili na Konstantinopoljskom vaseljenskom saboru sljedbenici Grigorija iz Nise, podrazumijevajući Um, Dušu, Kosmos i Materiju kao Likove Božje Moći. Svako znanje za Nikitu je samo proizvod božanskog, a pitanje kosmologije i materije su stvar filozofije, nasljeđe paganstva, nikako hrišćanstva i njegove teologije. Duša koja se kreće od čulnog (tjelesnog) ka nečulnom (putu ka Umu) pokretač je svijeta - ona je dokaz Boga, njegovo savršenstvo. Duša ukazuje da je ljudsko biće od božanskog svijeta, pa tu Nikita utemeljuje stav koji će pozneće biti prihvaćen od svih sholijasta - ona vodi čovjeka ka Bogu. Ovaj argument biće osnov da se pozneće detaljno obrazloži stav o izuzetnosti Bogorodice, o mogućnosti da Duša donese sjeme oplodnje u njenu utrobu: Duša je unutrašnje biće Plotinovog Uma. Nikita izjednačava Prvostvoreno i Um, oni su za njega iste vrijednosti, egzistencije koje se ne mogu spekulacijom proniknuti, već samo obrazložiti i ponuditi kao vjera. Teolog sa prostora Ilirkuma ne slijedi Plotinov stav da je "Prvostvoreno van svega stvorenog i samog Uma", pa samim tim Plotinov i sopstveni platonizam radikalno pojednostavljuje - Bog, Jedno, Um, Svestvoreno, samo su predstave vrhovnog čija je volja znana samo njegovom biću. Nikita stoga ne raspravlja o idejama, o pojmu Ideje, o Bogu kao Demijurgu: on smatra da se ono što je Bogom, kao pojmom određeno, ne treba obrazlagati, u Boga se samo mora vjerovati i to je jedini put svakog saznanja.

Nikita u svojim djelima, iako očito nadahnut Plotinovim neoplatonizmom, nikada ne upotrebljava nijedan grčki izraz iako je to bilo odomaćeno za patrističare njegovog doba. Nema pojma "nous" (Um), nema oznake za "Jedino" (hen), za Suštinu (nousis) - Nikita, i tu je njegov najveći doprinos kanonskoj hrišćanskoj misli, sve podvodi pod dva pojma, Bog i Duša (deus et anima). Na taj način, najvjерovatnije prvi, odvaja strogo hrišćansku teologiju od teologije svjetovnih ili učenih monaških lica, a potpuno od filozofije koja je novu vjeru i dalje obrazlagala terminologijom i logikom antičkog nasljeđa. Ovim posljednjim Nikita zaokružuje svoje teorijsko-teološko promišljanje - kanonici poznih vjekova, uprkos svim manjkavostima njegovog djela, očitom nedostatku najvišeg obrazovanja, proglašiće njegovo učenje za jedan od uzora kako treba razmišljati o hrišćanstvu i pisati o vjeri. Čak će Nikitu u znak poštovanja proglašavati za "svetog", nerijetko ga poredeći sa najvećim uzorima patristike.

Istraživanja opusa Nikite iz Remeziane i Paulina iz Nole, rađena posljednjih godina, ukazala su da se Paulinovo djelo našlo u korpusima prvih slovenskih cirilskih zbornika, da se pominje i

Nikita, i da je najvjerovalnije u tome presudnu ulogu imala bugarska pismenost prvih stoljeća čirilice. Paulin iz Nole, koga je Rim proglašio za sveca, ne nalazi se "ni u Konstantinopoljskom sinak-saru, ni u kontakarijama (kontakaria)", ali je njegov kult njegovan u Grčkoj crkvi - istina u "okrilju vrtlara iz Enosa", u manuskriptu čijeg esnafa se nalazi i njegovo žitije. Zna se da je njegov praznik u slovenskom svijetu, na prostorima Ilirikuma, bio 23. januara, a ostalih svetih vrtlara, Trifuna i Konona, 1. februara i 5. marta (podaci su po "otomanskim listama"). Posljednja istraživanja ukazuju da se ime Paulina iz Nole, kao sveca - zaštitnika vrtlara, javlja prvi put na teritorijama Istočnog rimskog carstva u "Dijalozima" Gregorija Velikog (I,3 - BHL 6560) koji su u crkvama i manastirima služili za sinaksarsku službu. Priča je vezana za epohu vandalskih napada na teritoriju Zapadnog rimskog carstva - dobrovoljno je postao rob kralja Vandala u Africi, kako bi spasao svoju pastvu, zamjenivši sina neke udovice, gdje je počeo da se bavi površtarstvom. Prorokovao je sve što će se ne-prijateljskom kralju desiti i na kraju mu objelodanio da je bio episkop. Oslobođen, sa svim svojim pristalicama i sljedbenicima, vratio se u Italiju, a dio povijesti, koji se odnosi na njegovu smrt pisao je jedan od njegovih učenika - neki Uranijus.

"Dijalozi" Gregorija Velikog, sredinom osmog stoljeća prerađeni su po naredenju pape Zaharija, i u brojnim prepisima na latinskom i grčkom bili u službi na čitavom Ilirikumu i u Maloj Aziji. Interesantno je da su u žanru vizantijske književnosti, takozvanim "florilegijama" posvećenim "umjetnosti gajenja cvijeća (biljaka)", najznačajniji predstavnici bili Pegve Evergetinos i Nikon iz Crne Planine - Gore. Latinski prevod Zaharijeve redakcije "Dijaloga Gregorija Velikog", nepobitno je utvrđeno, služio je kao predložak za brojne arapske, gruzijske i slovenske prevode, pa je u slovenske sinaksare ušao kao dan zaštitnika vrtlara - 23. januar. Povremeno pominjanje imena i nekog fragmenta iz opusa Nikite iz Remeziane, samo ukazuje da je ovoga patrističara bila prihvatila vizantijska, a preko nje, po svemu sudeći i slovenska tradicija.

Akacijeva šizma i mitropolit Andrija

Pola stoljeća je proteklo između Drugog i Trećeg vaseljenskog sabora koji je održan 431. godine u Efesu. Dvije decenije nakon njega održan je i Četvrti vaseljenski sabor u Halkidoniji (451. godine) i u tom vremenskom razmeđu ne postoje značajniji podaci o zbivanjima na teritoriji Duklje-Prevalitane, kao ni svjedočenje o mogućim hrišćanskim skriptorskim školama, bilo latinskim, bilo grčkim, ni o spisima koji su makar dijelom nastali na tim prostorima. Kako se između Drugog i Četvrtog vaseljenskog sabora, u okrilju zvanične hrišćanske crkve, već neumitno podijeljene na dva surevnjiva bloka, konstantinopoljski i rimski, odvija prava bitka za utvrđivanje kanona nove vjere, koji će osmislići posao začet u Nikeji, teško je vjerovati da je Dukljanska-prevalitanska arhiepiskopija bila po strani. Vjerovatno su i dukljanski hrišćani, učeni i bogati ljudi, učestvovali u polemikama koje su potresale Ilirikum, a dokaz za to je nešto spisa sačuvanih u nevelikim fragmentima.

Tokom pola stoljeća hrišćansku crkvu potresaju snažna jeretička učenja, poteckla iz dalekih istočnih patrijarhata, čiji kanonici ne mogu da prihvate apstraktan dogmat o bezgrješnom začeću, Bogorodici Djevici i Sinu Božjem koji je ljudsko biće. Arianstvo na Zapadu, koje štiti Rim jer ostvaruje saradnju sa gotskim osvajačima i Vandalima, pokušava da se vrati na Istok, preko Ilirikuma, i da stvori savez sa sljedbenicima učenja konstantinopoljskog patrijarha Nestorija, porijeklom iz Antiohije, koji je smijenjen i osuđen kao jeretik. Krajem četvrtog stoljeća, baš uoči pojave nestorijanskog učenja na teritorijama Antiohije, Aleksandrije i Male Azije, na prostorima Ilirikuma javlja se snažan jeretički pokret koji pokušava da obnovi tradicionalne jeresi sa ovih prostora - Fotinovu i Bonosijevu. Nastavljač je Genadije, po svoj prilici pridošlica iz istočnih patrijarhata, koji stvara u toj mjeri snažnu jeretičku crkvenu organizaciju tako da će poznije na nju, kao otpadničku, morati da ukaže i sam imperator Justinian (Novela XI).

Kada je na stolicu konstantinopoljskog patrijarha došao Nestorije, dobar dio episkopa i mitropolita na Ilirikumu počinje da se vezuje za njegovo učenje. Smjena Nestorija dovodi gotovo do pobune episkopija na Ilirikumu, koju je vodio Dorotej, episkop Marcijanopolisa, tako da je sa njim u polemiku morao da se upusti sam patrijarh aleksandrijski Kirilo. Kada Kirilo Aleksandrijski zatraži proganjanje pristalica Nestorijevog učenja, diže se gotovo čitav Ilirikum - episkopa Doroteja podržavaju Jakov iz Durostoruma, Petronije iz Nove, Marcijan iz Abritosa, Julijan iz Sardike i Timotej iz Tome, ali nema podatka da li se ovoj grupi episkopa i mitropolita priključio i arhiepiskop Duklje - Prevalitane (jedan od razloga može da bude i nenavođenje njegovog imena, jer se u dokumentima vezanim za sporove nalaze i imena episkopa i mitropolita bez naziva gradova - jedan od njih mogao bi da bude i dukljanski). Pouzdano se zna da jedan broj episkopa i mitropolita, nakon anatemisanja Nestorijevog učenja, nije pristao da bude osuden i smijenjen, već su uz podršku lokalne vlasti ostali na svojim svešteničkim funkcijama, uprkos naredenju Efeskog vaseljenskog sabora. Na Halkidonском vaseljenskom saboru, održanom 451. godine, osudeno je monofizitsko učenje koje šire antiohijske i aleksandrijske škole. Tada antiohijski nestorijanci nalaze zajednički jezik sa monofizitim, a ovaj sabor, da bi prekratio sve sporove u okrilju zvanične hrišćanske crkve, utvrđuje formulu o Isusu Hristu kao istinitom Bogu i istinitom čovjeku, jedinstvenoj hipostazi sa dva lika, dvije prirode, i određuje da je od tog vremena konstantinopoljski patrijarh prvi u hrišćanskem svijetu - na ovom saboru, svojim potpisom, njegove odluke priznao je i mitropolit Duklje - Evander.

Nakon toga slijedi period velikih trivenja, povodom istog problema - bogolikosti i prirode Hrista i dogmata o bezgrješnom začeću. Monofizitska se crkva izdvaja iz okrilja zvaničnog hrišćanstva i uspostavlja sopstvenu organizaciju sa sopstvenim dogmatom. Nakon sabora u Halkidoniji počinje borba za prevlast kojim će se jezikom isповijedati zvanična vjera - latinski i grčki ostaju jezici zvanične crkve, ali dijeceze, episkopije i mitropolije počinju da se izjašnjavaju kojim će se jezikom vršiti služba božja na njihovim prostorima. Počinju rat oko jezika, oko načina na koji će se vršiti služba u hrišćanskim hramovima; taj rat se uklapa u sporove koje vode različita crkvena učenja, najjače među njima su arianstvo, nestorianstvo i monofizitstvo. Arijanci se kao službenim jezikom služe latinskim, nestorijanci i monofiziti, a uz njih i brojni manji crkveni - jeretički pokreti, nerijetko vezani samo za manje oblasti, isključivo grčkim. Duklja-Prevalitana postaje područje grčke hrišćanske kulture, provincija bastion koja treba da zaustavi uticaj latinskog jezika, koji polako počinje da se prihvata u sjevernodalmatinskim episkopijama - zbog većeg uticaja i prisustva latinskih sveštenika i zbog sve češće upotrebe latinskog jezika, kao zvaničnog, u patrijarhatu u Akvileji.

*Sa ovim sukobima i podjelama javljaju se ubrzo i novi - pitanje koliko je platonizam osnov hrišćanskog teološko-filozofskog učenja, a koliko je kao paganski suprotan vjeri i dogmatu, uskoro počinje da zaokuplja učene ljude Istočne imperije i Crkve, a u sve sporove uključuju se mitropoliti i episkopi. Jedino svjedočenje o ovim sporovima sa prostora Duklje-Prevalitane je odgovor mitropolita Prevalitane Andrije, rimskom papi Hormizdi, iz 519. godine. Andrija obavještava rimskog prvosveštenika o situaciji u Novom Epiru, Skupiju (Skoplju) i Lihnidi (Ohridu). To je odgovor na poslanice koje je papa Hormizda poslao dvije godine ranije maloljetnom Avgustu Justinianu (*Ad Justinianum Augustum - "Ad pacem assequendam Acacium, damnandum, legatos mitii significat"*, ep. 31) i svim svojim izaslanicima na prostorima Ilirkuma. Akacijeva "šizma" je prva nova velika podjela unutar zvaničnog hrišćanstva nakon četvrtog stoljeća, epoha Konstantinopoljskog vaseljenskog sabora - ona je predstavljala odbranu istočnih patrijarhata pred namjerama Rima da sudi po pitanjima kanona i o njegovoj upotrebi u čitavoj hrišćanskoj crkvi. Istočni patrijarhati, na tradiciji helenstva i helenizma oblikujući hrišćansko učenje i sve umjetničke žanrove vezane za zvaničnu religioznu umjetnost, branili su antičku filozofiju, poglavito djela Platona i Aristotela, kao hrišćansku književnu i filozofsku baštinu, smatrali su da je njihovo djelo za jedini mogući obrazac za stvaranje hrišćanske teologije. Pozni neoplatoničari, potekli od Plotinovih i aleksandrijskih škola, koje su slijedile Origenovo nasljeđe, smatrali su da je teorija o hrišćanskem Bogu moguća samo ukoliko se objasni Platonovim teorijama*

i Aristotelovom logikom. Oni su poručivali: Platonovo učenje je značajnije i daleko važnije za hrišćanstvo od Aristotelovog racionalizma, jer nudi metafiziku i teoriju dijalektike - metafizika omogućava da se Bog dosljedno obrazloži kao Jedno, a dijalektika da se vještinom sučeljavanja dokaza i njihovim opovrgavanjem hrišćanska vjera brani od paganske i hrišćanske jeretičke filozofije. Ovo pitanje je na početku šestog stoljeća bilo od izuzetnog značaja za dalju sudbinu hrišćanstva, kao jedinstvene vjere-ideologije nekadašnjeg Rimskog carstva.

Stari patrijarhati, na čelu sa Konstantinopoljem, tražili su da se nađe način da se u državi, u kojoj je hrišćanstvo zakon, uvedu obrazovne institucije koje će omogućavati da se izučava samo misao patristike i ranih "crkvenih otaca", uz pomno izabrano pagansko nasljeđe (jedini kriterijum je bio da pagansko nasljeđe odgovara hrišćanskoj vjeri i dogmatu). Novo obrazovanje trebalo je da zamjeni dotadašnje škole koje su se držale isključivo helensko-helenističke tradicije, upućujući svoje učenike samo na osnovne postulate hrišćanstva. Problem obrazovanja nametao je problem vaspitača - malo njih je bilo opredijeljeno za teologiju u strogom smislu riječi. Većina je bolje poznavala pagansko nasljeđe od djela "crkvenih otaca". U svim obrazovnim institucijama profesori i vaspitači bili su laici, samo su u manastirima dužnost predavača obavljali učeni monasi, čije je znanje nerijetko bilo više nego skromno i koji su poznavali hrišćanski dogmat ali ne i najznačajnija djela paganskog nasljeđa. Pitanje "neoplatonizam ili hrišćanstvo", koje su nametnuli učeni ljudi, zadiralo je u osnov civilne uprave, postavljalo je brojne probleme za koje ni država ni zvanična crkva još nijesu bili spremni da ponude rješenja.

Država, suočena sa novim svađama i polemikama, koje su postojeće podjele činile većim i ozbiljnijim, svjesna da su vaspitači u postojećim školama učeni ljudi koji su birani iz redova lokalne arhistokratije, kojima je zvanje "predavača" ili "učitelja" značilo prestiž i satisfakciju, a znajući da sa novom vjerom nije izgrađen sistem školstva njoj primijeren, odlučila je da uvede "licentia docendi" (licencu za vršenje poslova u vaspitanju). Uprkos dobroj namjeri ta odluka nije pomogla da se bilo šta u oblasti obrazovanja promijeni. Najuvaženija obrazovna institucija tog vremena, Akademija, ili "muzeos Ateneum" (privatna obrazovna institucija koja je davala u današnjem smislu srednje stručno obrazovanje), bila je u pravom smislu "škola provincije Atike", jer su slične institucije postojale i u drugim provincijama Imperije (oskudni dokumenti ne pružaju uvid ni u naznakama o eventualnom postojanju slične obrazovne institucije u Duklji ili Skadru-Prevalitani, ali je više nego izvjesno da su one postojale - rječit dokaz je pismo mitropolita Andrije). Svaka od tih provincijskih škola podražavala je najprestižniju i najstariju, atinsku, pa je na njenom čelu bio dijadoh, uvijek pristalica Platonovog učenja i vođa nekog od neoplatoničarskih krugova na svom području. Ta činjenica je ukazivala da je hrišćanstvo, sa njim i obrazovanje, vezano isključivo za vjeru i dogmat koji je ustanovila zvanična crkva, ostajalo u uskim krugovima učenih teologa i zakriljima patrijaršijskih, mitropolitskih i episkopskih dvorova. Hrišćanstvo nije uspijevalo da se ukorijeni u najširim slojevima učenih ljudi različitih filozofskih učenja i ubjedenja, samim tim ni da se pravom smislu proširi u obrazovne institucije svog vremena - hrišćansko učenje bilo je zatvoreno unutar zidova, njegove ideje prenosili su putujući isposnici ili monasi, kao i jeretici, a koliko su oni bili zaista upućeni u pravi dogmat ne treba navoditi.

Akacijeva jeres, nazvana još i "Akacijevom šizmom", "Akacijevim propovijedanjem", bila je veliki pokušaj pobune protiv mišljenja da se neoplatonizam mora isključiti iz zvaničnog hrišćanstva, te da hrišćanstvo, koristeći Platonove ali i učenja koja su mu bila prikladna, mora stvarati sopstvenu filozofsku tradiciju koja će se razlikovati od svega što je do tada bilo stvoreno. Akacijeva pobuna, kako je nazivaju latinski teolozi, na posredan je način otvorila prostor da se gnostiči, arijanci, monofiziti, nestorijanci i ostali, nađu pobuđenim da ukažu da je jedan od najvećih neoplatoničara - hrišćana, Plotin, dio svoga opusa naslovio "Protiv gnostika", izvlačeći iz toga poruku - imaju legitimno pravo da razmatraju kanon vjere, njih osuda vaseljenskih sabora ne može isključiti iz crkve, niti iz sveštenih škola vezanih za patrijarhate. Ovom haosu pokušaće tek 529. godine na put da stane

Justinijan - on će ediktom naređiti da se zatvori Akademija Atine. Da li je ta Justinijanova odluka poštovana i u ostalim provincijama, nije poznato, ali je teško vjerovati da su sve akademije zatvorene. Tradicija Ilirikuma tjera na pomisao da je možda jedan broj učenih neoplatoničara, nakon progona iz Atike i Konstantinopolja, svoje utočište našao na njegovim prostorima, na šta posredno ukazuje niz poslanica rimskih papa koje govore o "jereticima i jeresima Ilirikuma". Ako se ima u vidu da je formiranje arhiepiskopije u Justinijani Primi trebalo da označi i kontrolu neoplatoničarskih škola i učenja na prostorima Ilirikuma, onda je više nego izvjesno da su neoplatoničari imali snažno uporište u Duklji-Prevalitani. O tome svjedoče i pozniye poslanice rimskog prvosveštenika arhiepiskopu Justinijana Prime, u kojima se navodi prevalitanski-skadarski mitropolit Jovan Krićanin, koji će zajedno sa mitropolitom Duklje Pavlom biti osuđen kao jeretik.

Opstajanje neoplatonizma i njegovih škola značilo je, na jednoj strani, nastavljanje već iscrpljujućih sporova oko kanona, a na drugoj omogućavalo je da se hrišćanska teologija polako počne odvajati od nasljeda, vezujući sopstvenu filozofiju za kanonske odluke koje su donijete na vaseljenskim saborima. Spor sa Rimom se zaoštravao po ova osnova - neoplatonizam, proganjani od zapadne prvosveštene stolice, ustupao je mjesto neoaristotelizmu, dok je Platonovo učenje o Ideji i Demijurgu uklapano u kanon vjere, a sve je to služilo kao povod zapadnim sholijastima da otpočnu nova sporenja sa Konstantinopoljem, duboko povrijedeni odlukama vaseljenskih sabora, kojima je patrijarhu prestonog grada Istočnog carstva dat prvosvešteni primat. Dok se Rimska crkva sa književnim i filozofskim školama vezuje za staro tumačenje i dijela novozavjetnih tekstova, koji još nijesu kanonizovani, označavajući Vergilija kao "paganskog oca hrišćanstva", Konstantinopolj, sa istočnim patrijarhatima, dopušta da se proučavaju svi ranohrišćanski tekstovi, pisani na egiptskom i aramejskom jeziku, ne pristajući da se počne sa kanonizacijom spisa Novog zavjeta. Helenizacija, preko Konstantinopolja, počinje da ugrožava Rim i Italik, koji su već po tradiciji mjesto utočišta brojnih helenističkih škola, a na Ilirikumu helenizam počinje da stvara simbiozu sa varvarskom kulturom, sa vjeronovnjima, pa zvanično hrišćanstvo nikako ne može da zaživi u pravoj mjeri.

Opus Nikite iz Remeziane i Andrijina poslanica papi Hormizdi, ukazuju da se neoplatonizam na prostorima provincije i dijeceze Duklje-Prevalitane zadržava sve do pojave Slovena. Očito je, sudeći po stilskim odlikama Nikitinog i Andrijinog djela, da je riječ o književnosti koja se ne može svrstati u "savršeno učenu", što rječito govori o stepenu obrazovanja ne samo autora, već, po svemu sudeći, i većine bogatih a obrazovanih ljudi na ovim prostorima. I poslanica i fragmenti Nikitinog opusa, pisani na latinskom jeziku, ukazuju da se ova autora služe krajnje pojednostavljenim "aticističkim stilom", da ne poznaju način upotrebe metafora, da im je strana "teorija izbora riječi", da su svoje škole izučili u skromnim akademijama u kojima su dijadosi bili ne baš prestižno učeni neoplatoničari u poređenju sa onima u Konstantinopolju. Takođe, više je nego očito da ova autora nemaju dovoljno ni filozofske ni kanonsko obrazovanje, njihovi opusi svjedoče o površnom poznавању pravila vjere, o tome da su po znanju bliži poznim rimskim neoplatoničarskim školama nego grčkim, jer u njihovom izlaganju nema dubine, težnje ka pokazivanju znanja iz "tehne dijalektike", a da se ne govori o poznавању načina metafizičkog zaključivanja. Njihova su djela "siromašna", ali pružaju cjelovit uvid u načine shvatanja ne samo hrišćanstva već i paganske tradicije - Rim, koji je nudio krajnje pojednostavljeno poimanje antičkog nasljeda, daleko je bliži i Nikiti i Andriji, od učene grčko-vizantijske tradicije, mada se obojica vezuju isповijedanjem hrišćanstva isključivo za Konstantinopolj i Istočno rimsko carstvo, kao i provincija na čijem je čelu kao prvosveštenik - mitropolit bio Andrija.

Vojislav D. Nikčević

NIKITA (NICETAS)

Djela

NIKITA IZ REMEIJANE - O NAČELU VJERE*

Knjiga 1. - fragment 1.

** *Nikita u prvoj knjizi o kompetentima (pristalicama ?).* Potrebno je istražiti upute neophodne onima koji idu putem vjere, a koje i neobrazovani mogu jednako pratiti i razumjeti, a nije ih sročio moj sopstveni razum, već su prikupljene iz biblijskih propovijedi. Njima se odabrani podučavaju za krštenje da bi znali šta su izgubili i šta žude da bolje shvate i šta namjeravaju da prihvate ili šta moraju poštovati da sigurnije shvate. Jer ono što započinju je veliko, veličanstvo je ono što žele bilo da ga je nadahnuo Bog ili ga je čovjek predočio i preporučio. Onaj ko je istakao ovo dobročinstvo, ništa drugo bolje nije mogao predvidjeti. Što, pak, može biti bolje od ove namjere da se od čovjeka nevjernika načini vjernik, da od grešnika postane pravednik, da od roba postane slobodan čovjek, od tuđina sugrađanin, od neprijatelja da se stvori prijatelj Boga i na posljetku se prebrazi u Božju priliku i kao naslijednik se upiše u nebesko carstvo? To čini vjera, to svakom čovjeku čini krštenje, kako slobodnom tako i robu, kako muškarcu tako i ženi, kako bogatom tako siromašnom, kako Rimljaninu tako robu. I da biste znali da je tako poslušajte što kaže apostol Petar, kroz koga je Gospod govorio: "Izbrišite starog čovjeka sa njegovim djelima i obucite novog koji se obnavlja u spoznaji onoga koji ga je stvorio."¹

Knjiga 5. - fragment 7.

Str. 53.

U 5-oj knjizi Nikita govori kompetentnima (pristalicama ?) o besmrtnosti duše. - Čovjek se sastoji iz dvostrukе supstance, tj. iz tijela i duše. Tijelo je, naravno, smrtno, a duša besmrtna. Kad čovjek u ovom životu malakše, duša ne umire, već dok ona odlazi umire samo tijelo i dok ono trune pod zemljom, duša, prema svojoj zasluzi, čuva se na svijetlim ili na tamnim mjestima, da bi na dan dolaska Gospoda s neba, kad bude došao sa svojim svetim anđelima i podigao sve, duše ponovo bile pozvane da se vrate u tijelo i da bi se pravično razlučilo dobro od zla.

* Ovaj tekst predstavljamo uz odobrenje izdavača dobre volje, The University Press, Cambridge.

** Migne: "Patrologiae cursus completus - Supplementum", vol. III, 188-202.

¹ Col. 3, 9-10.

DE RATIONE FIDEI*

[A. E. BURN, *Niceta of Remesiana*, Cambridge, 1905, p. 6]

LIBELLUS I.

FRAGMENTUM 1.

Niceta in libro primo ad competentes. Instructiones igitur necessarias ad fidem currentibus opus est explorare, quas et rusticae animae possint aduertere pariter et tenere, non ex proprio ingenio compositas sed ex diuinarum scripturarum praedicatione collectas, quibus edocentur ad baptismum electi, ut quid dimiserint sciant, et quid desiderant magis intellegant, et quid accepturi sunt uel quid obseruare debeant certius recognoscant; quia magnum est quod inchoant, grande est quod desiderant, siue Deus inspirauit, siue homo commonuit et suasit. Qui hoc beneficium praestitit melius aliud prouidere non potuit. Quid autem potest esse melius hoc consilio, cum homo de infideli efficitur fidelis, de peccatore fit [p. 7] iustus, de seruo liber, de extraneo domesticus, de inimico amicus Dei constituitur, postremo ad similitudinem Dei reformatur, atque heres regni caelestis inscribitur? Hoc praestat fides, hoc praestat baptisma omni homini, tam

libero quam seruo, tam uiro quam feminae, tam diuini quam pauperi, tam Romano quam seruo. Et ut sciatis hoc ita esse, audite quid apostolus Paulus, per quem Deus locutus est, affirmet : *Expoliate uos, inquit, uele rem hominem cum actibus suis et induite nouum qui renouatur in agnitionem eius qui illum creauit*¹.

LIBELLUS 5.

[p. 53]

FRAGMENTUM 7.

De immortalitate animae Niceta in libro quinto ad competentes. Homo ex duplice substantia constat, id est corpore et anima. Corpus quidem mortale, anima uero est immortalis. Cum homo in hac uita deficit non anima moritur, sed ea recedente solum corpus emoritur et putrescente in terra corpore anima pro suo merito aut in loco lucis aut in loco caliginis reseruatur, ut in die aduentus Domini de caelo, cum uenerit cum sanctis angelis suis, resuscitatis omnibus, et animae reuocentur in corpora et iusta sit bonorum malorumque discretio.

* quem-textum hic exhibemus permittentibus nobis benevolis editoribus, *The University Press, Cambridge*.

PLS., vol. III.

(1) Col. 3, 9-10.

O KORISTI PJEVANJA PSALAMA*

Govori o probitačnosti himni

1) Onaj koji ispuni obećanje isplaćuje dug. Kad sam govorio o milosti i koristi bdjenja, sjećam se da sam obećao kako će u sljedećoj raspravi govoriti o himnama i ministeriju** pohvala (pohvalnih govora). Ova rasprava će sada, ako Bog da, to i pokazati.

Zaista se ne može naći drugo vrijeme pogodnije za to od onog u kome sinovi svjetlosti smatraju noć za dan, u kome su mir i tišina bolji od same noći, u kome se veliča samo ono što govor želi da kaže. Za vojnika koji je pod oružjem bojažljiv prikladna je podrška. Stara pjesma postoji za mornare, dok uzmahujući veslima paraju more. I sada je ovom zboru okupljenom za ministerij himni najzgodniji razgovor (kao što već rekosmo) o ovom poslu.

2) Poznajem neke, ne samo u našim već i u istočnim krajevima koji pjevanje psalama i himni smatraju suvišnim i nepriličnim za Božju službu. Oni, naime, misle da je dovoljno ako se psalam izgovori u srcu, a da je razuzданo ako se izgovori glasom. I za ovo svoje mišljenje pripremaju poglavje o apostolu jer je on napisao Efešanima: "Ispunjeni ste duhom, dok razgovarate međusobno psalmima, himnama i duhovnim pjesmama u zahvalnost Bogu pjevajući i kazujući psalme u svojim srcima". Evo, kažu, "u srcima" apostol tumači da treba pjevati psalme, ne na tragički način, brbljati po taktu glasno, jer je Bogu dovoljan "onaj koji ispituje srca", ako je u srcu tajno opjevan. Ali ja pod vođstvom istine, kao što ne korim "one koji pjevaju psalme u srcu" (jer je uvijek korisno ono što su u srcu razmišljali o Bogu) tako jednako priznajem i one koji glasno slave Boga. I prije nego iznesem svjedočanstva o mnogim dokumentima iz Svetog pisma, iz samog odjeljka apostolskog koje mnogi koriste da bi prebacili pjevačima, pokazaču besmislenim njihovo odbijanje. Apostol, naime, ipak kaže "ispunjeni ste dok razgovorate (u) duhu". Svejedno, mislim, on je otvorio naša usta, odriješio jezike i usne sasvim otvorio. Bez tih organa ljudi ne bi mogli da govore. I kao što se ljeto razlikuje od zime, tako se i onaj koji čuti razlikuje od onoga koji govoriti. Kad, ipak, dodaje "dok razgovaraju u psalmima, himnama i kantikama" nije pomenuo još "kantike", ako je želio da sasvim čute "oni koji pjevaju psalme" jer нико ne može da pjeva ako sasvim čuti. Kad je, pak, rekao "je u srcima" opomenuo da ga opijevaju samo glasom bez brižnosti "srca". Kao što na drugom mjestu kaže "pjevam iz duše, pjevam i umom, to jest glasom i mišlju".

Ali to su tumačenja jeretika. Jer dok su u drugome popustljivi, kantike iz temelja preziru. Dok su usmjereni na proroke i zbog njih pokušavaju da pobiju Boga kao tvorca nastoje da riječi proroka i najviše nebeske pjesme Davidove ponište kroz značaj pristojnog čutanja.

3) Ali mi, voljena braćo, koji poznajemo kako proročke tako tako i jevangeljske i apostolske zapise, predočavamo nama njihova djela i riječi preko kojih možemo sve što želimo, i kako je drago Bogu "duhovne pjesme" od početka ponavljujući, pripisuјemo upravo ovim autorima.

Ako bismo, pak, istraživali koji je čovjek prvi pronašao ovaj rod pjesme nećemo naći drugog osim Mojsija, koji je pjevao Bogu poznatu pjesmu kad je, pošto je Egipat pogoden sa deset patnji i pritisnuo ga Faraon, narod slavno prešao preko neobičnih morskih puteva do pustinje, govoreći: "Pjevajmo Gospodu, jer se dično proslavio". Ne smije se lakoumno prihvati ni ona knjiga koja ima naslov "Traženje Avramovo", u kojoj je predstavljeno kako su on sam, životinje, izvori i elementi pjevali, iako se sama knjiga ne oslanja ni na vjeru ni na autoritet (crkve). Prvi je, dakle, Mojsije, vođa izraelskih plemena ustanovio hor. Oba razreda razdvojena po polu predvodio je pjesmom on, i njegova sestra, i naučio ih pjevati Bogu pobjedničku pjesmu. Potom se najlazi u Knjizi sudija na poznatu ženu, Deboru, kako obavlja taj posao. Sam, pak, Mojsije ispušta-

* služba đakona - prim. prev.

** Migne, ibid, col.192-198.

DE PSALMODIAE BONO*

[C. TURNER, JTS, 24, 1923, p. 233]

INCIPIT DE UTILE HYMNOVVM

1. Qui promissum reddit debitum soluit : memini me pollicitum, cum de gratia et de utilitate uigiliarum dixisse, sequenti sermone de hymnorum et laudum ministerio esse dicturum, quod nunc hic sermo Deo donante praestabit.

Nec sane potest tempus aliud aptius inueniri quam istud quo a filiis lucis nox pro die ducitur, quo silentium et quies ab ipsa nocte praestatur, quo hoc ipsum caelebratur quod cupit sermo narrare. apta est adhortatio militi, quando stat in procinctu sollicitus; nautis competit cantilena, cum remis incumbunt mare uerentibus; aptissima est et nunc huic conuentui ad hymnorum ministerium congregato ipsis operis (sicut praediximus) adlocutio.

2. Scio nonnullos non solum in nostris sed etiam in orientalibus esse partibus qui superfluam et minus congruentem diuinae relegioni existiment psalmorum et hymnorum decantationem : sufficere enim putant si psalmus corde dicatur, lasciuium esse si oris sono proferatur; et aptant huic opinioni suaे capitulum de apostolo, quia scripsit ad Effe-sios *implemini spiritu, loquentes uobis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes et psallentes Deo in cordibus uestris*¹. ecce, inquiunt, *in cordibus* psallendum esse definit apostolus, non more tragico uocis modulamine garriendum, quia sufficit Deo qui *corda scrutatur*² si in cordis secreto canatur. at ego, duce ueritate, sicut non reprehendo *psallentes in corde* (semper enim utile est quae Dei sunt corde meditari), ita con-laudo eos qui etiam sono uocis glorificant Deum. et prius quam de multis scripturarum instrumentis testimonia proferam, de ipso apostoli capitulo quod multi cantoribus obiciunt, praecriptionis uice eorum stultiloquium reperi- [p. 234]-cutiam. ait enim certe apostolus *implemini [in] spiritu loquentes*. puto etiam ora nostra laxauit et linguas soluit et labia prorsus aperuit : *loqui enim sine istis organis homines impossibile est*; et sicut aestus a frigore discretus est,

sic tacens a loquente diuersus est. cum uero adicit *loquentes in psalmis et hymnis et canticis*, non fecisset etiam *canticorum* mentionem si *psallentes* omnino tacere uoluisset, cantare enim prorsus tacendo potest nemo. *in cordibus* autem quod dixit, admonuit ne sola uoce sine *cordis* intentione cantetur : sicut alio loco ait *psallam spiritu, psallam et mente*¹, id est uoce et cogitatione.

Sed haec talia hereticorum commenta sunt. dum enim aliud languent, subtiliter cantica respuunt. nam dum prophetis aduersantur, et proper prophetas Deum conantur destruere creatorem, prophetarum dicta et maxime caelestes Dauidicas cantiones per colorem honesti silentii vacuare contendunt.

3. Sed nos, karissimi, qui tam propheticis quam euangelicis et apostolicis sumus eruditii magisteriis, eorum nobis dicta et facta ante oculos proponamus per quos [pos]sumus omne quod [pos]sumus, et quam sint grata Deo *spiritalia cantica* a primordio repetentes hisdem auctoribus asseramus.

Si autem quaeramus quis hominum primus hoc genus cantionis inuenierit, non inueniemus alium nisi Moysen, qui canticum Deo insigne cantauit quando percussa Egypto decem plagis et Pharaone demerso populus per insueta maris itinera ad desertum gratulabundus egressus est, dicens : *cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est*². neque enim illut uolumen temerarie recipiendum est cui inscriptio est Inquisitio Abrahae ubi cantasse ipse et animalia et fontes et elementa singuntur, cum nulla sit fide liber ipse, nulla auctoritate, subnixus. primus igitur Moyses, dux tribuum Israhelis, choros instituit, utrumque sexum distinctis classibus, se ac sorore praeeunte, canere Deo canticum triumphale perdocuit. postmodum Debora, non ignobilis femina, in libro Iudicum hoc ministerio functa reperitur. [p. 235] ipse tamen Moyses corpore recessurus terrificum carmen in Deuteronomio iteravit, quod scriptum testamenti uice populo dereliquit, unde scirent tribus Israhel quae et qualia funera eos manerent cum a Domino recessissent : nimis miseri atque miserandi, qui tali tamque evidenti denuntiatione premissa noluerunt aut nequuerunt ab inlicitis superstitionibus praecauere.

4. Iam postea multos inuenias non solum uiros sed etiam feminas Spiritu diuino completas Dei cecinisse mysteria, etiam ante Dauid qui a pueritia in hoc munus a Domino specialiter lectus et cantorum princeps et carminum thensaurus esse promeruit : qui adhuc puer in cythara suauiter immo fortiter

jući dušu ponovio je strašnu pjesmu u Petoj knjizi Mojsijevoj (Ponovljeni zakoni), koju je kao testament ostavio narodu iz kojeg izraelska plemena saznaju koje i kakve propasti ih očekuju ako se udalje od Gospoda. Sviše su jadni i vrijedni sažaljenja oni koji nisu htjeli ili nisu bili kadri da se čuvaju od nedopuštenih krivovjerstava, iako je poslana takva i tolika očigledna zapovijest.

4) Zatim, mogao bih naći mnoge ne samo muškarce, već i žene koji su ispunjeni božanskim duhom pjevali misterije, čak i prije Davida, koji je od djetinjstva posebno odabran od Boga za ovu dužnost, zaslužio da bude i tvorac i rizničar pjesama. Još kao dječak je svirajući na kitari slatko, štaviše živo, ukrotio pakostan duh koji se nalazio u Saulu - ne time što je snaga njegove ki-tare bila takva, već što su lik raspetog Hrista koji se mistično ukazivao između struna instrumenata i samo stradanje Hristovo o kome je pjevao, već tada nadvladali duh demona.

5) Šta ne bi mogao naći u njegovim psalmima, a šta ne koristi izgradivanju i utjesi ljudskog roda, bez obzira na položaj, pol, životnu dob? Pominje se u njima dijete što sisa, dječak što slavi, mladić kome ispravlja put, mlad čovjek što slijedi, stariji što se moli. Žena se uči čistoti, načod nalaze oca, udovice sudiju, siromasi zaštitnika, došljaci braniča. Kraljevi i sudije slušaju ono čega se mogu bojati. Psalam tješi onoga koji tuguje, obuzdava ga u veselju, ljutitog smiruje, siromašnog krijepi, bogatog podstiče da sebe upozna. Svima koji pate daje lijek koji im je potreban, ne prezire grešnika već mu lijek kroz plač i pokajanje korisno uliva. Brine se, sasvim se brine Sveti Duh tako da ma koliko da je srce okorelo i gusnino, polako i kao sa uživanjem prima božanske riječi. Naravno, jer svaka teška ljudska priroda bježi i ne prihvata sve, mada je to probitačno, i jedva ga prihvata osim mamač koji se čini boljim, koga je Gospod preko Davida zgotovio kao svoj lijek prijatan ukusom kroz pjesmu i djelotvoran za liječenje rana kroz vrlinu. Prijatno je čuti dok se pjeva, prodire u dušu dok raduje; kad se češće pjevaju psalmi lako se zaboravlja i ono što sumorni zakon nije mogao ukloniti iz ljudskog uma, to uklanja milina pjesme. Jer sve što zakon, proroci i jevanđelja sama podučavaju u ovim pjesmama, sa prijatnom milinom sadrži izlječenje.

6) Bog se ukazuje, idoli ismijavaju. Vjera se oglašava, nevjera odbacuje. Pravičnost se nameće, nepravednost zabranjuje. Milosrde se slavi, okrutnost odrice. Istina se traži, laži kažnjavaju. Lukavstvo se kori, nevinost pohvaljuje. Oholost se unizuje, poniznost uzdiže. Slavi se trpljenje, ukazuje na mir koji treba da dođe. Traži se zaštita od neprijatelja, obećava se spasenje. Gaji se sigurna nada i ono što je u svemu tome bolje, pjeva se Hristovo učenje. Jer, opisuje se i njegovo rođenje i odbacivanje bezbožnog naroda i imenuje "nasljeđe roda". Opijevaju se vrline Gospoda, opisuje trpljenje dostoјno poštovanja, prikazuje se veličanstveno vaskrsenje, čak se ne prečutkuje ni "mjesto sa desne strane". Potom se "prikazuje" "ognjeni" dolazak Gospoda, užasavajući za žive, i obznanjuje se sud za mrtve. Šta još? Otkriva se "slanje duha koji stvara i obnova zemlje". Poslije čega će nastati vječno kraljevstvo pravednih u slavu Gospoda, i vječna kazna za bezbožnike.

7) Ovo su pjesme koje crkva pjeva Gospodu. Ovo su pjesme koje naš kler glasom kazuje. One ne oslobođaju pjevača, već ga, bolje rečeno, vežu, ne podstiču gizdavost već je iskorijenjuju. Razmisli da li se može sumnjati da se ove pjesme sviđaju Bogu, kad sve što postoji očekuje slavu Tvorca. S pravom isti prorok bodri sve i svja da hvali Boga, svekolikog upravljača "sav duh hvali Gospoda". I sebe samog obričući kao hvalitelja, govorio je: "Dok pjevam hvaliću ime Božje, veličaču ga u hvali i sviđaće se Bogu više nego mladunče kojemu rastu rogovi i kopita". Eno bolje, eno duhovne žrtve, najveće među svim žrtvama. S potpunim pravom. Ako se, zaista, onda nerazumno prolivala krv životinja, sada se razumna hvala, zbog same duše i savjesti, žrtvuje. Dostojno Gospod kaže: "Žrtva u pohvali će me slaviti i u tome je put spasenja Božjeg koji će mi pokazati". Hvali Gospoda u svom životu, "prinesi mi žrtvu u pohvali" kroz koju se pokazuje u tvojoj duši "put spasenja" "kojim" ćeš doći do njega.

8) Gospoda veseli hvala koju je poslala "čista savjest", isto kao što himnograf podstiče: "Hvalite Gospoda, jer je psalam dobar, našem Bogu prija hvala". Znajući to, poznajući dobro

canens, malignum spiritum qui operabatur in Saule conpescuit—non quo cytharae illius tanta uirtus erat, sed quo figura crucis Christi quae in ligno et extensione nerorum mystice gerebatur, ipsaque passio quae cantabatur, iam tum spiritum demonis opprimebat.

5. Quid in huius psalmis non inuenias quod faciat ad utilitatem ad aedificationem ad consolationem humani generis condicionis sexus aetatis? habet in hoc infans quod lactet, *puer* quod *laudet*¹, *adulescens* quo *corrigat uiam*², iuuenis quid sequatur, senior quid precetur. discit femina pudicitiam, *pupilli* inueniunt *patrem*, *uiduae iudicem*³, pauperes prospectorem, aduenae custodem. audiunt reges et iudices quae timeant. psalmus tristem consolatur, laetum temperat, iracundum mitigat, pauperem recreat, diuitem ut se agnoscat increpitat; omnibus omnino suscipientibus se apta medicamenta contribuit, nec peccatorem despicit, sed remedium ei per paenitentiam flebilem salubriter ingerit. prouidet, plane prouidet Spiritus sanctus quemadmodum quamvis dura et fastidiosa praecordia sensim et quasi cum delectatione eloquia diuina susciperent. nam quia natura hominum aspera quaeque quamuis sint salutaria fugit ac respuit, uixque suscipit nisi quod praestare uidetur inlecebram, hanc Dominus per Dauid suum conficit homi-[p. 236]-nibus potionem quae dulcis esset gustu per canticum et efficax ad curanda uulnera per uirtutem. suauiter enim auditur dum canitur, penetrat animum dum delectat, facile retinetur dum frequentius psallitur, et quod legis austeras ab humanis mentibus extorquere non poterat, haec per dulcedinem canticis excludit. nam quidquid lex, quidquid prophetae, quidquid euangelia ipsa praecipiunt, in his carminibus suauiter mediatum dulcedine continetur.

6. Deus ostenditur, simulacra ridentur; fides adseritur, perfidia refutatur; iustitia ingeritur, prohibetur iniquitas; misericordia laudatur, crudelitas abdicatur; ueritas requiritur, mendacia damnantur; dolus accusatur, innocentia conlaudatur; superbia deicitur, sublimatur humilitas; praedicatur patientia, pax sequenda depromitur; contra inimicos protectio postulatur, uindicta promittitur, spes certa nutritur, et quod his est omnibus excellentius, Christi sacramenta canuntur. nam et generatio eius exprimitur, et reiectio plebis impiae et *gentium hereditas*⁴ nominatur: uirtutes Domini cantantur, passio ueneranda depingitur, resurrectio gloria monstratur, *sedes quoque ad dexteram*⁵ non tacetur.

tunc deinde *igneus* Domini *manifestatur*¹ aduentus, terrible de uiuis ac mortuis iudicium panditur. quid plura? etiam *Spiritus creantis emissio et terrae nouatio*² reuelatur: post quae erit in gloria Domini sempiternum iustorum regnum, impiorum perenne supplicium.

7. Haec sunt cantica quae Dei canit ecclesia: haec sunt quae hic noster conuentus sono etiam uocis exercet: haec non soluunt cantorem sed potius stringunt, non luxuriam suscitant sed extingunt. uide an dubitari possit quod haec carmina placeant Deo, ubi totum quod agitur expectat gloriam creatoris. merito idem propheta omnes et omnia ad laudem Dei cuncta regentis hortatur *omnis spiritus laudet Dominum*;³ [p. 237] seque ipsum pollicens laudatorem dicebat *laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude, et placebit Deo super uitulum nouellum cornua producentem et ungulas*⁴. ecce praestantius, ecce sacrificium spiritale, maius omnibus sacrificiis uictimarum. nec inmerito: si quidem ibi sanguis animalium inrationabilis fundebatur, hic de ipsa anima et bona conscientia laus rationabilis immolatur. digne Dominus ait *sacrificium laudis glorificabit me, et illic uia est qua ostendam illi salutare Dei*⁵. lauda Dominum in uita tua, *immola sacrificium laudis*⁶, et per ipsam ostenditur in anima tua *uia qua ad eius peruenias salutare*.

8. delectat Dominum de *pura conscientia*⁷ laus emissa, sicut idem hortatur hymnografus *laudate Dominum quia bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda laudatio*⁸. hanc scientiam gerens, hoc placitum Deo officium non ignorans, idem psalmista testatur: *septies in die laudem dixi tibi*;⁹ et adhuc amplius aliquid pollicetur, et *lingua inquit mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam*¹⁰. sentiebat enim sine dubio de tali opere beneficium, sicut ipse commemorat *laudans inuocabo Dominum et ab inimicis meis saluus ero*¹¹. tali tutamine, tali clypeo, adhuc puer armatus et fortissimum illum Golian gigantem strauerat et saepe de alienigenis uictoriis reportarat.

9. Longum fiet, karissimi, si singula uoluero quae psalmorum historia continet dicere, praesertim cum res exigat de nouo etiam testamento aliqua ad ueterum confirmationem debere praeferriri, ne officium psalmizandi putetur inhibitum, sicut multa de priscae legis obseruatione constant pessum

ovaj Bogu ugodan posao, isti psalmist svjedoči: "Sedam puta na dan hvalih tebe" i do sada nešto više obećava i kaže: "Jezik moj pjevaće o tvojoj pravednosti, po čitavi dan će te hvaliti". Osjećao je, naime, bez sumnje dobročinstvo zbog takvog posla, kao što sam spominje: "Uz hvalu ču zazvati Gospoda i biću spasen od mojih neprijatelja". Takvom odbranom, takvim štitom još kao naružani dječak je bio savladao onog veoma snažnog džina Golijata, i često zadobijao pobjedu nad tuđinom.

9) Odužilo bi se, draga braćo, ako bih želio reći posebice što sadrži pripovijedanje psalma, osobito jer stvar zahtijeva i treba pokazati nešto čak iz Novog zavjeta za potvrdu Starog. Da se ne bi dužnost pjevanja psalma smatrala zabranjenom, kao što mnogo toga, na osnovu pregleda starog zakona, postoji kao "upropastišeno". Jer, pod odbacivanjem onog tjelesnog podrazumijevaj obrezivanje, sabat, žrtve, odvajanje jela, trube, kitare, cimbala, timpane. Sve ono što se sada podrazumijeva pod ljudskim tijelom i bolje se oglašava. Prestala su sasvim i prošla svakodnevna krštenja, počeci mjeseca, ono mučno nadgledanje lepre ili ako je nešto takvo, što je malima bilo, tada neophodno. Uostalom, ono što je duhovno kao što su vjera, pobožnost, molitva, post, trpljenje, čistota, pohvala, to se uvećalo, ne umanjilo.

Dakle, u jevandelju ćeš, kao prvi, pronaći "Zahariju, oca" velikog Jovana, koji je poslijе onog dugog čutanja u himnama glasno i "proricao". Ni Jelisaveta, koja je dugo bila jalova, nakon što je, po obećanju, rodila sina, nije okljevala da iz same "duše veliča" Boga. Kad se Hrist rodio na zemlji vojska "andela" je oglasila pohvalu, prenoseći "slavu" "Bogu u visine" i objavljujući "na zemlji mir ljudima dobre volje", dječaci u hramu su povikali "Osana sinu Davidovom". Ni uz svu farisejsku zavist i galamu Gospod nije zatvorio usta nevinih, već ih je, naprotiv, otvorio govoreći: "Niste, rekao je, procitali ono što je zapisano iz usta male djece i odojčadi načinio si hvalu, i ako oni budu začutali zar će kamenje vikati?" I da ne dužim priču, sam Gospod, koji je učitelj na riječima, a savjetnik u djelima, kao što svjedoči najugodniji ministerij himni, sa učenicima je "otpjevavši himnu izašao na Maslinovu goru". Ko bi posumnjao u takav dokument o vjeri u psalme i himne, kad se priča da je onaj koji je od čitavih nebesa slavljen i opjevan, sam sa učenicima otpjevao himnu?

10) Zna se da su tako kasnije učinili apostoli, jer ni u zatvoru nijesu prestali pjevati. Stoga i crkveni prorok Pavle govori: "Kad se okupite, rekao je, svaki od vas ima psalam, ima nauku, ima otkrovenje: sve to da bude za prosvjetljenje." I opet na drugom mjestu je rekao: "Pjevaču duhom, pjevaču i umom." Tako i Jakov kaže u svojoj poslanici: "Neko od vas je u žalosti? Neka se moli; ako je mirnog srca, neka pjeva." I Jovan u Apokalipsi kaže, kad se otkrio Duh, da je vidio i "čuo" glas vojske sa nebesa, "kao glas mnogih voda i jakih gromova koji govore Aleluja." Zbog toga niko ne treba da se dvoumi da je ova služba, ukoliko se slavi dostoјno vjeri i zavjetu, sjedinjena sa andelima, za koje se zna da neprestano, bez sna i posla, hvale Boga na nebesima i blagosiljaju Spasitelja.

11) Kad je to već tako, braćo, vjerno učinimo ministerij himni potpunijim pouzdanjem, vjerujući u veliku Božju milost, jer nam je dopušteno da, slijedeći takve i tolike svece, prroke, da kažem još i mučenike, pjevamo o čudima vječnog Boga. Zato se sa Davidom Gospodu "povjerevamo jer je dobar". Sa Mojsijem oglašavamo moć Gospoda onim velikim pjesmama; sa Anom, koja nosi crkveni kip, koja je nekad bila jalova, a sad je plodna, hvaleći Gospoda srca jačamo; sa Isajom "noću bdijemo" sa Avakumom pjevamo, sa Jonom i Jeremijom, presvetim prorocima, moleći se pjevamo; takođe sa tri dječaka koji su postavljeni kao u nekoj peći, sazvavši sve što će se roditi, blagosiljamo onoga koji je sve stvorio; sa Jelisavetom koja "Gospoda iz duše naše 'veliča'".

12) Šta je probitačnije od ove ustanove? Šta prijatnije od ovog uživanja? Jer uživamo u psalmima, u molitvama se topimo, određenim odlomcima iz Biblije se hranimo. I zaista kao što dobri gosti uživaju u raznolikosti jela tako se i naše duše hrane mnogostrukim čitanjem i kazivanjem himni.

data. nam quae carnalia sunt reiecta, ut inde sinenter laudare Deum in caelis et benedicere Saluatorem.

11. Quae cum ita sint, fratres, iam pleniore fiducia hymnorum ministerium fideliter impleamus, ingentem nos credentes a Deo gratiam consecutos quibus concessum est cum tantis ac talibus sanctis, prophetis dico adque martyribus, Dei aeterni cantare miracula. hinc cum Dauid Domino *confitemur quoniam bonus est*; ¹ cum Moysi potentiam Domini magnis illis canticis personamus; cum Anna, quae ecclesiae typum gerit, olim stereli nunc fecunda, in Dei laude corda firmamus; cum Esaia *de nocte uigilamus* ², cum Ambacum psallimus, cum Iona, cum Hieremia, sanctissimis uatibus, orando cantamus; cum tribus aequo pueris quasi in fornace positi, conuocata omni creatura, creatori omnium benedicimus; cum Helisabeth *Dominum anima nostra magnificat* ³.

Ergo in euangelio inuenies primum *Zacchariam, patrem* ⁴ magni Iohannis, post longum illud silentium in hymnis uoce *prophetasse*, nec Helisabeth, diu sterelis, edito de remissione filio Deum de ipsa *anima magnificare* ⁵ cessauit. nato in terris Christo laudem sonuit [et] *exercitus angelorum, gloriam referens in excelsis Deo et in terram pacem hominibus bonae uoluntatis* ⁶ adnuntiantur. *pueri in templo osanna Dauid filio clamauerunt* ⁷. nec Phariseis liuore strepentibus Dominus ora innocentium clausit, sed potius aperuit dicens *non inquit legistis scriptum : ex ore infantium et lactantium perfecisti laudem ; et si isti tacebunt lapides clamabunt* ⁸; et ne protraham sermonem, ipse Dominus, in uerbis doctor et magister in factis, ut hymnorum ministerium gratissimum conprobaret, cum discipulis *hymno dicto exiuit in monte oliueti* ⁹. quis iam tali documento de psalmorum et hymnorum religione dubabit, quando ille qui a caelestibus cunctis et adoratur et psallitur, hymnum cum discipulis ipse cantasse perhibetur?

10. Sic postea apostoli quoque fecisse noscuntur quando nec in carcere psallere destiterunt. unde et Paulus ecclesiae prophetas adloquitur *cum conuenitis inquit unusquisque uestrum psalmum habet doctrinam habet apocalipsin habet : omnia ad aedificationem fiant* ¹⁰. et iterum alibi *psallam inquit spiritu, psalmum dicam et mente* ¹¹. sic et Iacobus in sua ponit epistola *in merore est aliquis uestrum? oret : aequo animo est? psallat* ¹². et Iohannes in Apocalipsi refert, Spiritu reuelante, uidisse se et audisse uocem caelestis exercitus *tamquam uocem aquarum multarum et tonitrorum ualidorum dicentium Alleluia* ¹³. ex quo nullus debet ambigere hoc ministerium, si digna fide et deuotione celebretur, angelis esse [p. 239] coniunctum, quos constat sine somno sine occupatione

11. Quae cum ita sint, fratres, iam pleniore fiducia hymnorum ministerium fideliter impleamus, ingentem nos credentes a Deo gratiam consecutos quibus concessum est cum tantis ac talibus sanctis, prophetis dico adque martyribus, Dei aeterni cantare miracula. hinc cum Dauid Domino *confitemur quoniam bonus est*; ¹ cum Moysi potentiam Domini magnis illis canticis personamus; cum Anna, quae ecclesiae typum gerit, olim stereli nunc fecunda, in Dei laude corda firmamus; cum Esaia *de nocte uigilamus* ², cum Ambacum psallimus, cum Iona, cum Hieremia, sanctissimis uatibus, orando cantamus; cum tribus aequo pueris quasi in fornace positi, conuocata omni creatura, creatori omnium benedicimus; cum Helisabeth *Dominum anima nostra magnificat* ³.

12. Quid hac utilitate commodius? quid hac delectatione iucundius? nam et psalmis delectamur, et orationibus rigamur, et interpositis lectionibus pascimur. et uere, sicut boni conuiuae ferculorum uarietate delectantur, ita nostrae animae multipli lectione et hymnorum exhibitione saginantur.

13. Tantum, karissimi, intento sensu et uigilanti mente psallamus, sicut hortatur hymnidicus : *quoniam rex inquit omni terra Deus, psallite sapienter*; ⁴ ut psalmus scilicet non solum *spiritu*, hoc est sono uocis, sed *et mente* ⁵ dicatur, et ipsum quod psallimus cogitemus, nec captiuia mens extraneis cogitationibus (ut saepe fit) laborem habeat infructuosum. sonus etiam uel melodia condecens sanctae relegioni canatur; non quae tragicas difficultates exclamat, sed quae christianam simplicitatem in ipsa etiam modulatione demonstret; non quae aliquid theatrale redoleat, sed quae compunctionem magis audientibus faciat. sed et uox nostra non dissona debet esse, sed consona: non unus [p. 240] protrahat alter contrahat, unus humiliet alter extollat: sed et nitatur unusquisque uocem suam intra sonum chori concinentis includere, non *in cytharae modum extrinsecus protrahens* quasi ad ostentationem indecenter efferre. totum enim tamquam in conspectu Dei, non hominibus aut sibi placendi studio, caelebri debet. habemus enim et de hac uocis consonantia formam positam uel exemplum, tres utique illos beatissimos pueros de quibus refert scriptura Danihelis : *tunc inquit hi tres tamquam ex uno ore hymnum*

13) Pjevajmo tako, voljena braćo, pozorna duha i budna uma, kao što bodri psalmist, koji kaže: "Da je Bog kralj na čitavoj zemlji, pjevajte mudro". Tj. da se psalam kazuje ne samo "iz duše" što znači glasom, već "i umom" i da razmišljamo o onome o kome pjevamo, da se ne bi um (kao što često biva) zarobljen svjetovnim mislima, uzaludno trudio. Neka se pjevaju stihovi ili melodiјe koje priliče svetoj vjeri. Ne one koje uzvikuju u tragičnim mukama, već one koje pokazuju samom skladnošću hrišćansku jednostavnost. Ne ona koja zaudara na nešto teatralno, već ona koja više izaziva pokajanje u slušaocima. No, ni naši glasovi ne treba da budu neusaglašeni, već jednoglasni. Ne da jedan brza, a drugi da kasni, jedan da je dubok, a drugi visok. Već da se svako potrudi da svoj glas stopi sa glasom hora koji zajedno pjeva, ne kao kitara koja spolja brza kao da se hvališe nedolično. Takoreći sve treba slaviti u odnosu na Boga, a ne u želji da se dopadne ljudima ili sebi. I o ovom saglasju glasova imamo postavljen lik ili primjer ona tri preblažena dječaka o kojima govori Danilova knjiga: "Tada, reče, ova trojica, takoreći iz jednih usta, govorahu himnu i slavlju Boga u peći govoreći: "Blagosloven si Bože naših otaca" i ostalo. Kako se kao nauk iznosi to što su "trojica" jednako Boga kao "iz jednih usta" hvalili, vidiš da i mi baš svi, kao iz jednih usta isto osjećanje i isti takt jednako izgovaramo. Za onoga, pak, koji se ne može jednakodjeliti ostalima, bolje mu je da tihim glasom pjeva, nego da gromko buči. Tako će, naime, i ispuniti posao i neće smetati braći koja pjevaju. Jer nemaju svi nježan i melodičan glas.

Naposljetku i blaženi Kiprijan je hrabrio svog Donata za koga je znao da je najpodesniji za ovu dužnost. "Provedimo, rekao je, veseli ovaj dan, neka ne bude čas gozbe bez nebeske milosti. Trijezna gozba neka pjeva psalme. Neka ti je pamćenje ustrajno, glas muzikalan, po običaju pristupi ovoj dužnosti. Najdraže bolje hraniš ako imaš duhovno razumijevanje, promišljena naslada je mamac za sluh". Jer, oni koji dobro pjevaju imaju nekakvu milinu koja podstiče slušaoce na promišljanje. Tako će i naš glas ako bude nespreječen i skladno silazio sa usana i nas radovati "cimbaliма koja se dobro oglašavaju" i slušaoce će prosvijetliti, i Bogu će čitava hvala biti prijatna, koji "u svom domu", kao što čitamo, čini da se stanuje po jednom zakonu".

Dakle, kada se pjeva, neka svi pjevaju. Kad se moli, neka se svi mole, kada se, pošto nastupi tišina, čita Biblija, neka se svi jednakom čuju, a ne kad čita lektor* da ga drugi nadvikuje bučnim glasom. Jer ako budeš došao tada kad se čita odlomak iz Biblije, pošto se pomoliš Gospodu, i prethodno označiš lice, brižljivo slušaj.

14) Vrijeme za molitvu je dato kad se svi molimo, dato je kad budeš želio i koliko puta budeš želio da se moliš za sebe: da ne bi upropastio čitanje zaklanjajući se iza molitve, jer je ne može svako uvijek imati spremnu, budući da moć molitve leži u spremnosti. Ne smatraj malom korist koja se rađa iz slušanja svetog odlomka: za slušaoca je, zaista, sama molitva plodnija kad kroz um, obogaćen nedavnjim čitanjem Biblije prolaze slike o božanskim stvarima koje je nedavno čuo. Jer i Marija, sestra Martina, "koja sjedeći kraj nogu Isusa" ne hajući za sestruru "riječ" pažljivije "slušaše" osnažena Božanskom riječju, za sebe je izabrala "najveću službu". Stoga, naime, i đakon jasnim glasom kao glasnik opominje okupljene - bilo u molitvi, bilo u klečanju, bilo u pojanju, bilo u slušanju odlomaka iz Biblije svi obdržavaju jedinstvo. Jer Gospod voli "ljude jednog zakona" i (kao što je gore rečeno) "u svom domu" ih "čini žiteljima". "U" kojoj se "oni koji stanuju" proglašavaju "blaženim" u psalmu, jer će sami "hvaliti" Gospoda "na vjeki vjekova". Amen.

Raspravlja o koristi od himni

* Crkveni službenik koji javno čita odlomke iz Biblije

dicebant et glorificabant Deum in fornace dicentes Benedictus es Deus patrum nostrorum¹ et cetera. uides quia pro magisterio ponitur quod tres pariter Dominum ueluti ex uno ore laudauerint, ut et nos utique omnes quasi ex uno ore eundem sensum eandemque uocis modulationem aequaliter proferamus. qui autem aequare se non potest ceteris uel aptare, melius est ei lenta uoce psallere quam clamosa perstrepere; sic enim et ministerii implebit officium et psallenti fraternitati non obstrepet. non enim omnium est habere uocem flexibilem uel canoram.

Denique et beatus Cyprianus Donatum suum, quem sciebat esse ad hoc munus aptissimum, inuenitur hortatus : *ducamus inquit hunc diem laeti, nec sit uel hora conuiuii gratiae caelestis inmunis. sonet psalmos conuiuum sobrium: ut tibi tenax memoria esl, uox canora, adgredere hoc munus ex more: magis carissimos pascis, si sit nobis spiritalis auditio, prolectet aures relegiosa mulcedo* ². bene enim canentes habent quandam gratiam quae animos ad relegionem incitat auditorum. sic et nostra uox si fuerit inoffensa uel consona labiorum *cymbalis bene sonantibus* ³ et nos delectabit et audientes aedificabit, et Deo suavis erit tota laudatio, qui in domo sua, sicut legitur, *unius moris facit habitare* ⁴.

Quando ergo psallitur, psallatur ab omnibus : cum oratur, oretur ab omnibus : cum lectio legitur, facto silentio aequa audiatur a cunctis, [p. 241] non, legente lectore, alias orans clamoris uocibus obstrepit. nam et si tunc superueneris cum lectio celebratur, adorato Domino et praesignata fronte aurem sollicite commoda.

14. patet tempus orandi cum omnes oramus, patet cum uolueris et quotiens uolueris orare priuatim : obtentu orationis ne perdideris lectionem, quia non semper eam quilibet paratam potest habere, cum orandi potestas in promptu sit. nec putes paruam nasci utilitatem ex sacrae lectionis auditu: auditori quidem oratio ipsa fit pinguior, dum mens recenti lectione saginata per diuinorum rerum quas nuper audiuit imagines currit. nam et Maria soror Marthae, *quae sedens ad pedes Iesu sorore neglecta uerbum intentius audiebat, partem sibi maximam elegisse* ⁵ Domini uoce firmitatur. ideo enim et diaconus clara uoce in modum praeconis admonet cunctos, ut siue in orando siue in flectendis genibus siue in psallendo siue in lectionibus audiendis unitas seruetur ab omnibus : quia *unius moris*

homines diligit Dominus, et (sicut superius dictum est) in sua domo eos efficit habitare.

In qua qui habitant beati pronuntiantur in psalmo, quia ipsi laudabunt Dominum in saecula saeculorum ¹. Amen.

explicit de utilitate hymnorum.

POSLANICA POSRNULOJ DJEVOJCI*

(Nedostaje početak)

... Optužuje se za prekršaj i na Sudu osvete određuje se kazna za neposlušnost. Ali što imaš da kažeš na ovom mjestu? Možda ćeš pokušati da prigovoriš i da kažeš da ja radim protiv autoriteta Svetog pisma i da se smatram onim koji te želi nagovoriti na lijek pokajanja navodeći te na razdvajanje od supružnika. Na ovom mjestu ćeš možda da bi mi dokazala uzeti one riječi Gospodove, kad je u knjizi Postanja rekao o početnoj i časnoj ustanovi braka: "Zbog toga će čovjek ostaviti oca i majku i pribiće se uz svoju ženu". To je zaista Sвето pismo naznačilo o zakonitoj bračnoj zajednici. Nije, naime, reklo: "Ostaviće čovjek Boga oca i majku Crkvu i djevica posvećena obrečenom sinu Božjem i preći će čovjeku pogazivši vjeru Hristovu i prilijepiće se nedopušteno voljenom čovjeku". Da li ćeš misliti da za tebe vrijedi ona misao Gospodova kojom je u spomenutoj knjizi o ovom presvetom savezu rekao najglavniju vezu: "Ono što je Bog spojio, neka čovjek ne razdvoji?" Meni će, pak, ova misao poslužiti protiv ovog tvog čina. Učinila si protiv Boga ono što nije dopušteno da čovjek čovjeku počini. Jer si taj sveti i nepovredivi kao i vječni i duhovni savez raskinula bezbožnom rastavom. Evo je Bog bio povezao sa Hristom, čovjek je odvojio od Hrista.

Ja, zaista, želim da budem glasnik takvog spaša i tvog vaskrsenja jer bih (čak i sama to shvataš) samo želio i htio da se čovjeku koji je združen s tobom da slična misao. Da se i sam, shvativši da je vaša bračna zajednica nedolična, okrene Bogu, te se, promijenivši svoja osjećanja nabolje, saglasi s tobom u kajanju da bi Božjim oproštajem mogao zasnovati zajednicu spasenja. Jer ako oboje odbacujete (moj savjet) meni će biti dovoljno što sam vam se obratio sa osjećanjima roditelja, a vi ćete se kajati što nijeste poslušali mudar savjet oca ili sveštenika. I kakav ćete plod ove tvrdoglavosti imati ako, ne hajući za moje riječi, budete željeli radije da se smijete nego da plaćete u zajednici takvog grijeha, jer je u Jevanđelju zapisano o oba osjećanja - i plaču i radosti i kazano božanskim riječima: "Jao onima koji se smiju, jer će plakati" i "Blaženi oni koji plaču jer će se utješiti". Stoga ste bolje učinili prema ovom zavjetu i za vašu dobrobit ako više cijenite suze pokajanja od smrtonosne sigurnosti i od radosti; da bi vam Gospod u tom velikom danu uzvišenosti kazne bio onaj koji opraća vaše dugove, a ne osvetnik vaše krivice.

To što si, kao što sam čuo, uspjela izraditi molitvom od carske ličnosti oproštaj zbog takvih (nezakonitih) ljubavi, ne obezbjeđuje ti sigurnost pred Sudom Božnjim jer je zapisano: "Bog ne vara kao čovjek, niti kao sin čovječiji prijeti". Ova sama tvoja molitva više mora pokazati onome koji valjano razumije da li je takav brak postao neškodljiv, jer mu je uskraćen oproštaj i da li je bez krivice brak za koji se traži oproštaj. Naime, sam molitelj priznaje da je počinio nedozvoljenu radnju za šta moli oproštaj. Tako se sam svojim riječima prekorijeva i svojim sudom se kažnjava onaj koji, dok moli za dobročinstvo da ne bude kažnjen, priznaje da prihvata kaznu. Nema razloga da se pravda zločin i moli za praštanje osim što se zakonima može kazniti ono za šta se traži oproštaj osim što se povlasticom ublažava (kazna). Zajednica koja je dopuštena nije daleko od takve slike dobročinstva kajući se za djelo prije pokajanja. Kao što nepravedna kazna ne upropastiava onoga koji je nedužan tako i usrdno praštanje ne oslobađa grešnika koga sopstveno pokajanje nije oslobođilo svih sudija na Sudu Božnjem. Stoga sama, prema svojoj sopstvenoj mudrosti, prosudi da li možeš da tu zajednicu koju dijeliš sa nekim učiniš dopuštenom i neškodljivom, za koju si priznala, ponizno, moleći da je grešna. Ako si se, naime, udala valjano i zakon-

* Ovo pismo navodimo ovdje uz odobrenje dobrohotnih nam izdavača, The University Press, Cambridge
** Migne, ibid, col.199-208.

EPISTOLA
AD VIRGINEM LAPSAM*

[A. E. BURN, *Niceta of Remesiana*, Cambridge, 1905, p. 131]

Deest initium.

...meriti agitur, et inoboedientiae poena iudicio ultiōnis exigitur. Sed quid in hoc loco habes dicere? Forsitan calumniari temptabis, ut dicas me contra auctoritatem scripturae agere, ut paenitentiae tibi remedium suggesto coniugii separationem uelle suadere existimer; et illa forsitan ad argendum me in hoc loco Domini uerba praesumes, quibus in libro Geneseos de primordiali et honesta institutione coniugii dixerat: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerabit uxori suaē*¹. [p. 132] Quod utique de legitimo coniunctionis humanae consortio scriptura signavit. Non enim dixit: Relinquit homo Deum patrem et ecclesiam matrem, et uirgo sacra Dei filium sponsum, et transibit ad hominem fracta fide Christo, et adhaerbit inilicite praeoptato uiro. An et illam Domini sententiam pro te facere putabis, qua secundum primordialem et de libro memorato huius sanctissimi foederis copulam dixit: *Quod Deus iunxit, homo non separat*²? Ego autem hac sententia aduersus hoc factum tuum utar. Contra Deum enim id operata es, quod homini in hominem committere non licet: quia sanctum illud et inuiolabile atque perpetuum et spiritale coniugium sacrilego rupisti diuortio. Ecce quam Deus iunxerat Christo homo separauit a Christo.

Me uero in tantum salutis et resurrectionis tuae cupidum esse protestor, ut (etiam ipsa intellegis) utcumque tibi iuncto homini cupiam et optem similem dari mentem: ut et ipse intellegens inilicite societatis uestrae connubium conuertatur ad Dominum, et in melius placitum affectione mutata tecum habeat in paenitendo consensum, ut ex indulgentia Dei possit habere salutis consortium. Quod si ambo respuitis, mihi circa utrumque uestrum protestato parentis affectu praedixisse sufficit; uos autem non oboedisse salubri patris uel sacerdotis consilio paenitebit. Et quem fructum contumaciae

huius habebitis, si spernentes haec mea uerba ridere potius quam lugere in tanti peccati coniugio uolueritis, cum de utriusque uel fletu [p. 133] uel gaudii genere in euangelio scriptum sit et diuino ore signatum: *Vae ridentibus, quoniam ipsi lugebunt*¹ et *Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur*²? Itaque hoc potius in eo uoto uestroque commodo feceritis, si mortiferae securitati atque laetitiae salutaris paenitentiae lacrimas preeferatis: ut Dominum maiestatis in illo magno retributionis die satisfactionis uestrae remissorem potius quam iniuriae suaē habeatis ultorem.

Nam quod a persona regali, ut audiui, talium nuptiarum ueniam supplicando inpetrare tibi uisa es, non te securam ad iudicium Dei faciat, quia scriptum est: *Non sicut homo Deus fallitur, nec ut filius hominis conuinatur*³. Magis autem haec ipsa supplicatio tua recte intellegenti debet ostendere, si innocens factum sit quod eget uenia, aut si crimine caret tale coniugium cui indulgentia postulatur. Confitetur enim precator ipse, quod inilicita rem commiserit, de qua sibi orat ignosci. Ita ipse suis uerbis arguitur suoque iudicio condemnatur, qui dum rogit beneficium in punitatis, fatetur admissum damnationis. Nulla est enim causa criminis deprecandi et remissionis petenda, nisi quia damnari potest legibus id, quod indulgendum poscit, nisi priuilegio relaxetur. Non longe abest a tali specie beneficij paenitendo operi citra paenitentiam tributa communio. Sicut enim iniusta damnatio non perimit innocentem, ita gratiosa remissio non liberat peccatorem, quem omnium iudicum iudice Deo propria [p. 134] paenitudo non soluerit. Itaque ipsa secundum prudentiam tuam iudica, si potes licitam et insontem tibi facere coniunctionem istam communicando, quam peccati esse confessa es supplicando. Si enim recte et iure nupsisti, cur indulgentiam postulasti? Si autem ideo supplicasti, quia te rem inilicita usurpasse uidisti, quomodo ipsa te fallis, ut nupsisse te dicas, cum manifestum sit humanis pariter et diuinis legibus non nuptias sed adulteria damnari? Credere enim debes euangelio, quia *nemo potest peccata dimittere nisi solus Deus*⁴ et specialiter Christus: quia *Pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit Filio*⁵. Quid ergo confert peccatoris saluti aut remedio uulnerati humana remissio, si desit diuina curatio?

Ecce cui supplicaueras abilit, et qui indulserat praeteriuit. Quae est ergo impensaē

ski zašto si tražila oproštaj? Ako si se, pak, ponizno molila zato jer si vidjela da si učinila nedopušteno djelo kako sama sebe varaš što kažeš da si se udala iako je očigledno da se ne udaješ ni po ljudskim ni po božanskim zakonima već si osuđena na preljub? Moraš vjerovati u Jevangelje, jer "niko ne može oprostiti grijeha osim sam Bog" i posebno Hrist, jer "Otec nikome ne sudi, već je sav sud prepustio Sinu". Sta doprinosi ljudski oprost spasu i izlječenju povrijedenog grešnika, ako nema božanske brige?

Evo, otišao je onaj kome si se ponizno molila i minuo je onaj koji je opraoštao. Kakva je, dakle, korist od silne molbe kad je tvorac opraoštanja umro? Ali molićeš opet da bi molitvom priznala uzvišenim prvacima kakvoću svoje zajednice. Oni koji su naklonjeniji i istinitiji hrišćani utoliko će se više groziti zbog takvog povoda za tvoje molbe, ako se u molitvama ne budeš pretvarala. Tako da, iako je njihova pobožnost spremna da oprosti, ipak njihova vjera ne može da odobri to što se ističe. Kako, pak, mogu odobriti nepravdu prema Hristu oni koji su Hristovi poštovaoci i koji je zbog njihove čistote pomirljiv prema njima, da ga zbog tuđe pohote žele uvrijediti? Dakle i ako ponovnom molbom zadobiješ dobročinstvo da ne budeš kažnjena, neka te ne zavara trenutna sigurnost da se ne pobrineš za stalnu (sigurnost). Jer, prema gore rečenoj misli iz istine Jevangelja niko ne može oprostiti grijeha osim sam Bog, jer niko ne može spasiti duše osim onaj koji ih može i upropastiti. Ko, naime, u liku Božjem, bilo vidljivom ili nevidljivom, ima bilo kakvu moć osim sam tvorac koji je nužno gospodar svojih djela? Stoga, ako te smrtni kraljevi i po hiljadu puta oslobođe grijeha ipak ćeš za Hrista ostati okovana u krivicu osim ako te sam Hrist, koji je ranjen i prezren, ne oslobođi.

No dok boraviš u ovom životu (vjerujem, naime, da se sjećaš onoga što si do sada shvatila): "Ko će se u paklu pomoliti za tebe?" i "za nju" tojest, za dušu, "u pogodno vrijeme će moliti svaki sveti mudrac". Namučih se u plaču svom, iz noći u noć postelju svoju kvasiću suzama, topiću uzuglavljje svoje". Postavi svoje suze pred lice Gospoda i kaži mu prema riječima istog proroka: "Pogriješih kao ovca koja je bila zalutala", traži sluškinju svoju i kad je nađeš nanovo je oživi: "Dopusti mi da se utješim prije nego što umrem i "reci duši mojoj: tvoj Spas sam ja jer si me ti Gospode u celibatu i nadi sazdao" koji si odredio pokajanje grešnima, a ne pravednima i rekao si da više voliš povratak nego "propast grešnika". Preokreni moju jadikovku u radost za mene. Odvrti lice svoje od mojih krivica i vrati mi radost tvog spasenja, moje oči su se pretvorile u izvor voda" u izlijevanju suza, "jer nijesu čuvale tvoj zakon, dok posmatraju taštinu i postale su prozori za đavola za pristup smrti. Ako ikada budeš u prilici, da u slučaju svog preobraćanja kažeš ove riječi, koje si naučila i shvatila a ranije si ih Gospodu lažno pjevala, stići će te njegovo sažaljenje i živećeš. I dok kao preobraćenica budeš uzdisala, bićeš spasena. I kao što si od dana prethodne pokvarenosti izgubila čast neporočnosti tako ako se opametiš i vratiš svom pastiru koji te želi kao ovčicu - neće ti se uračunati zločin odlaska koji će se ukinuti milošću povratka. "Postojana je riječ Gospodnja i dostoјna svakog prihvatanja, jer će svakog čovjeka prema njegovom putu osuditi u čemu će ga naći dan odluke."

Milosrdan je Gospod i pun sažaljenja, popustljiv i mnoge tvoje nevolje sažalijeva u skladu sa svojim velikim milosrdjem i svim svojim mnogim milosrdjem. Iz duha koji je trpio neka ti dodijeli izmučeno srce i razum mudrosti da bi znala i razumjela od kojeg vladara i sudije treba da tražiš oproštaj, jer se tvoj grijeh ne uništava pokvarenim obilaženjem (moćnika), već se uvećava. Kao što ono u čemu se Hrist vrijeda, čovjek se moli, jer ljudska moć je u Božjoj ruci bolje nego na suđu Božjem ljudskog očekivanja. Sjeti se Svetog pisma: "Ako čovjek bude zgriješio prema čovjeku sveštenik će se moliti za njega: ako, pak, bude zgriješio prema Gospodu, ko će se moliti za njega, osim onaj sam koji je zgriješio prema njemu, koga je grijesći bio razljutio, molitvom ublažio?" Takve ti molitve za Hrista želim i istinski oproštaj sa njegove strane, koji bi te oslobođio od suda samog Gospoda. U međuvremenu, kćerko mog bola, dok se kao iskrena sluškinja ne vratiš onome kome sam te kroz obavljanje svoje dužnosti ovjekovječio kao djevicu zaručnicu, da postaneš za mene kćerka utjehe i radosti.

supplicationis utilitas, cum indulgentiae auctor extinctus sit? Sed iterum supplicabis, ut et augustis principibus qualitatem coniunctio- nis tuae supplicando fatearis: qui tanto magis horrebunt talem precum tuarum causam, si in precibus mentita non fueris, quanto studiosius et uerius Christiani sunt; ut et si pietas eorum deflectatur ad indul- gentiam, fides tamen ipsorum non possit probare quod praestat. Quomodo enim probare poterunt Christi iniuriam, qui Christi cultores sunt, ut eum, quem ex sua castitate placabilem sibi faciunt, ex aliena libidine offendere uellent? Ergo et si iterata suppli- catione beneficium inpunitatis acceperis, non te ita decipiat securitas temporalis, ut perpetuam tibi neglegas prouidere; quia secundum supradictam ex euangeliu ueritate sententiam nemo potest peccata [p. 135] dimittere nisi solus Deus, quia nemo potest animas saluas facere nisi qui eas et occidere potest. Quis enim in creatura Dei siue uisibili siue inuisibili ullam habeat potes- tam nisi creator ipse, qui necesse est ut dominus sit operum suorum? Itaque et si mille regum mortalium indulgentiis absolu- luta discesseris, semper tamen Christo rea uincta durabis, nisi te ipse qui Iesus et spretus est Christus absoluerit.

Sed dum in hoc saeculo conmoraris (credo enim recordari te quod hucusque tenuisti: *In inferno autem quis confitebitur tibi?*¹ et *Pro hac*, id est anima, orabit omnis sancte sapiens in tempore oportuno²), doceat te propheta agere paenitentiam in uerbis illis quibus ait: *Laborai in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrimis stratum meum rigabo*³. Pone in conspectu Domini lacrimas tuas⁴ et dic ei secundum eundem prophetam: *Erravi sicut ouis quae perierat*⁵, require ancillam tuam et inuen- tam uiuifica: *remitte mihi ut refrigeretur priusquam abeam*⁶, et dic *animae meae, Salus tua ego sum*⁷; *quia tu Dominus singulariter in spe constituisti me*⁸, qui non iustis sed peccatoribus paenitentiam posuisti, et dixisti malle te redditum quam interitum peccatoris⁹. *Conuerte planctum meum in gaudium mihi*¹⁰: *auerte faciem tuam a meritis meis*¹¹, et redde mihi laetitiam salu- taris tui¹²: *exitus enim aquarum transierunt oculi mei in effusione lacrimarum, quia non custodierunt legem tuam*¹³, dum aspiciunt uanitatem et facti sunt fenestrae diabolo ad

[p. 136] mortis introitum¹⁴. Si haec umquam uel sero conpuncta, quae et didicisti et tenuisti et ante Domino fallendo cantasti, uerba nunc in causa reconciliationis tuae dixeris, uenient tibi miserations eius et uiues; et cum conuersa ingemueris, salua eris. Et sicut a die corruptionis praeteritae integratatis gloriam perdidisti, ita si resi- piscens ad pastorem tuum exoptata illi ouicula reuertaris, non reputabitur tibi crimen auersionis, quia per gratiam reuersionis aboletur. *Fidelis enim sermo Domini et omni acceptione dignus*¹⁵, quia omnem hominem secundum eam uiam iudicabit, in qua illum dies resolutionis inuenerit.

*Misericors et miserator Dominus, patiens et nullae misericordiae*¹⁶, *miseratur tui secundum magnam misericordiam suam et secundum multitudinem miserationum sua- rum*¹⁷ et tribuat tibi cor tribulatum de spiritu conpunctionis et intellectum prudentiae, ut scias et intellegas a quo rege uel iudice indulgentiam postulare debeas: quia non deletur peccatum tuum peruerso ambitu, sed augetur, ut in quo Christus offenditur homo rogetur, cum et hominis potestas in Dei manu sit potius quam Dei in arbitrio praesumptionis humanae. Memento scriptum: *Si homo in hominem peccauerit sacerdos orabit pro eo: si autem in Dominum peccauerit, quis exorabit pro eo*¹⁸, nisi ipse qui peccauit ipsum, quem peccando exacer- bauerat, orando placauerit? Opto tibi tales ad Christum preces et ueram ab ipso indul- gentiam, quae te ab ipsius Domini iudicio liberet, filia interim doloris mei, donec ad ipsum ancilla simplex redeas, cui te per officii mei ministerium in aeternum sponsam uirginem consecraui, ut efficiaris mihi filia consolationis et gaudii.

O NAČELU VJERE SV. NIKITE, EPISKOPA AKVILEJE*

1. Ljudima ponovo rođenim kroz vjeru i posvećenim prema uzoru Jevanđelja u ime Oca, Sina i Svetog Duha i onima koji se kroz to isповijedanje nadaju carstvu nebeskom, Apostol je rekao da ništa nije korisnije nego da nastoje da čine dobra djela. Tako, naime, piše Titu: "Želim da se uvjeriš^{a)} u to da oni koji vjeruju u Boga nastoje da čine dobra djela. To je, rekao je, dobro i korisno za ljude. A kloni se glupih pitanja, rodoslova, prepirkki i svađa oko zakona, jer su beskorisne i uzaludne" (Tit. III, 8). Pišući ovo blaženi Apostol je već tada predvidio buduće ljude koji će, zbog radoznalosti i beskorisnih pitanja, zanemariti brigu za dobra djela i da će izgubiti mir koji je Gospod ostavio svojoj crkvi. Jer su ljudi, pokušavajući da okuse božanske stvari, dok im ni zemaljske nije dopušteno spoznati i zaboravivši na riječi Apostolove: "Ne uznosi se, nego se boj" (Rim. XI, 20), dok su istinom smatrali ono što nije dopušteno, upropastili su ono što je dopušteno. To su oni koji se, kad ne mogu zemaljskom mišlju doseći i shvatiti nebesko zdanje i trude se da shvate i procijene samog graditelja i tvorca Boga i onome koga moraju štovati zbog veličine djela i neizmjernosti takvih stvari, odbijajući sve drugo, postavljaju pitanja. Raspravljaju o svojstvu njegove tajne kao i o veličini, govoreći: Koliki je Otac? Kakav je Sin? Koje vrste je Sveti Duh? O čovječe, ne poznajući još uvijek samog sebe usuđuješ se da procjenjuješ božanske naume?

2. I, zaista, čutim o Sabelijusu Petripasijanu koji se, glupo razmišljajući, usudio reći za onoga koji je Sin da je sam Otac, kao i da je on Sveti Duh. I da čine Trojstvo samo imenom, a ne i u zbilji. Da ne postoje kao ličnost, već samo kao ime. I tako je sve zbrkao, kad je izmislio da je sam Otac uzeo na se tijelo i trpio muke. Čutim o b) Fotinu kako se, za jedinog Sina Božjeg, koji se radi našeg spasa otjelovio, ponizio i trpio, usudio misliti da je samo čovjek. A Boga, koga je morao spoznati po samim djelima, poricao je, zaboravivši na riječi Apostolove, koji je rekao:^{c)} "Jer, iako je Hrist bio obličja Božjeg, prihvatio je obliče sluge da bi nam kao slugama grijeha podario istinsku slobodu" (Filib. II, 6). I u poslanici Korinćanima: "Znate, rekao je, za milost Gospoda našeg Isusa Hrista koji je zbog nas postao siromašan, iako je bio bogat, da biste se vi njezovim siromaštvo obogatili" (II Kor. VIII, 9). Čutim, dakle, i o Sabelijusu i o Fotinu jer su od gotovo svih crkava primili mišljenje dostojno svoje greške.

3. Tražio si da nešto malo kažem o ovoj d) jeresi, koja sada uz nemirava katoličku vjeru; o ovoj jeresi koja je potekla od njenog tvorca, Arija. On, naime, nije bio zadovoljan riječima Jevanđelja i apostolskim propovijedima, koje, naravno, označavaju Oca, Sina i Svetoga Duha. Nije htio da, onako kako se pristoji, vjeruje da Otac ima Sina, a Sin naravno Oca. I kad se nesretnik rasplinuo i želio ispitati kako i na koji način je Bog morao roditi, ne shvatajući način,^{e)} jer se on ne može ni shvatiti, upao je u grešku da porekne i Oca i Sina. Oca poriče time što kaže da nije mogao roditi sopstvenog i istinskog sina, a Sina poriče time što kaže da će prije biti da je došao od nekog drugog i iz nepostojećeg da je stvoren nego što je rođen. I da je on neko biće koje je milošću zaslужilo da se nazove Sinom, a da nije Sin onaj koji je rođen od Oca. I zato što je sačinjen od druge supstance, ne vjeruje se da je sasvim istinski Sin Oca. Protiv ove njegove izopćenosti i novog učenja sastao se f) Nikejski sabor, gdje je istina zapisana i dokazana svim priloženim i upotrijebljenim svetim tekstovima. Naši Sveti oci su očitovali, napokon, za Sina, za koga je Arije bio rekao da potiče od nečeg drugog, a ne od Oca i njegove supstance, tj. one od koje se sastoji i sam Bog, da je rođen od Oca, što znači od Očeve supstance^{g)} kao Bog od Boga, svjetlost od svjetlosti, istinski Bog od istinskog Boga koji je rođen, a ne stvoren, od jedne te iste supstance sa Ocem; i da se nikako drugačije ne vjeruje u Sina. Naravno, ako je istinski Sin Božji zaista od Boga

* Migne: "Patrologiae cursus completus", tomus unicus, 847-876.

SANCTI NICETÆ
EPISCOPI AQUILEIENSIS
DE RATIONE FIDEI.

1. Renatis hominibus per fidem, et sanctificatis secundum Evangelii formam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et per hanc confessionem regnum cœleste sperantibus, nihil magis utile esse dixit Apostolus, quam ut his bonorum sit operum cura. Sic enim scribit ad Titum : *Et de his volo te confirmare, ut curam habeant bonorum qui credunt in Deo. Hæc sunt, inquit, bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones et genealogias et rixas et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ* (Tit. iii, 8). Hæc scribens beatus Apostolus, jam tunc prævidebat futuros homines qui per curiositatem et quæstiones inutiles curam bonorum operum prætermissuri erant ; et pacem, quam Dominus Ecclesie suæ reliquerat, perdi-

turi. Namque homines, qui dum alta sapere conantur, nec humilia intelligere permittuntur, oblii dictum Apostoli, *Noli alta sapere sed time* (Rom. xi, 20), sic dum illicita præsumunt, etiam licita perdiderunt. Isti sunt qui cum nec fabricam cœli et terræ sensu colligere et capere valeant, ipsum conditorem et fabricatorem Deum capere et mensurare contendunt; et quem debent per operum magnitudinem et tantarum rerum immensitatem solummodo et simpliciter adorare, in quæstionem mittunt ; et de qualitate mysterii ejus ac de quantitate disputant, dicentes : Quantus Pater ? qualis Filius ? cujusmodi Spiritus sanctus ? O homo, nondum te ipsum cognoscens, audes divina metiri ?

rođen, ne može se vjerovati da je on neke druge supstance, osim od one, čiji je on Sin. Kao što je Otac Bog, tako neka i Sin bude Bog. I kao što je Otac svjetlost, tako neka Sin i bude svjetlost.

4. No, neke vrijeda ovo učenje po kome se vjeruje da je Sin od iste supstance i spletkama se to sveto učenje iskrivljuje. Jer, kad kažemo da je od jedne supstance oni to tumače kao da je Otac podijeljen, da je Sin od Oca i da se Bog Otac umanjuje u Sinu. Ali da baš kroz tijek i porijeklo Sin zadržava jedinstvo očinske supstance. Daleko bilo to ne samo od zdrave pameti već i od hrišćanskih ušiju, da tako nešto prodre u naš um. Mi, pak, vjerujemo u to da je Sin od jedne supstance, kao što vjerujemo da je Otac savršen u svojoj vječnosti i postoji u svojoj neprolaznosti^{h)} kao onaj koji ne osjeća bol, pa je tako i rodio Sina, koji ne osjeća patnju, bol ili umanjenje svoje prirode i svoje veličine, već je, kao savršen, od sebe rodio savršenog prije svakog vremena, istinskog Sina svemoćnog preko koga je, naravno, sve stvoreno i bez koga ništa nije stvoreno. Vjeruje se da je istinski Otac jedinog rođenog Sina i istinski Sin od Oca, ne spojen sa njim, već odvojen. Ali Sin, ipak, ima u sebi sve ono što je Očevo, kao što on sam kaže u Jevandelu: "Sve što ima Otac, moje je" (Jov. XVI, 15). Šta je to sve? To su, naravno, snaga, moć, dobrota, nepotkupljivost, slava, vječnost, kao što ima i Otac. Uostalom, ako ovog ne bi bilo u Sinu, činilo bi se, ustručavam se reći, da se Otac izopačio u Sinu. I ako bi se smatralo tako da se Sin izopačio, kako bi se jednako slavili, kad sam Gospod kaže: "Da svi slave Sina, kao što slave Oca" (Jov. V, 23)? To zahtijeva Gospod, to zahtijevaju i vjernici. I ne hvataju se u zamku što se Sin Spasitelj ponizio niti riječima njegovim koje je govorio za čovjeka, niti trpljenjem koje se udostojio podnijeti radi spasa svijeta. Već zbog toga osjećaju da duguju Hristu više poštovanja i više zahvalnosti. Pa, iako u Jevandelu nema pravila da svi slave Sina kao što slave Oca, vjernici to čine svojevoljno. Jer onaj koji se udostojio poniziti, morao se i uznijeti, kao što je zapisano: "Ko se ponizi, uzvisiće se" (Luka, XIV, 11).

5. I kad Otac kaže: "Ovo je Sin moj"ⁱ⁾, njega slušajte" (Mat. III, 17), Sin kaže: "Da svi slave Sina kao što slave Oca" (Jov. V, 23). Kakvo je sljepilo uma izgovarati uvrede, zaboravljujući na poštovanje? Zar se ne zaboravlja nadaj^{j)} time što se Hrist smatra slabim, beznačajnim i prezrenim, on koji nam je donio, prema volji svog Oca, hrabrost, veličinu i slavu? Vjeruj mi: poštovati Sina znači voljeti Oca. Koliko jednakom rođenom budeš više povjerio toliko ćeš više razviti slavu Očevu. Dobar Otac ne zavidi Sinu na slavi, jer sva slava Sinovljeva teče ka Ocu. Ovo je katoličko učenje, ovo je religija vjernika, ovo je ono čemu teže sveti ljudi. U skladu sa tim razumiju sve riječi i djela Spasiteljeva i, razumijevajući ih, govore ih. I ne sprečava ih u ovoj odanosti ono što izgleda da pokazuje volja Gospoda: da vjeruješ: "Otac je veći od mene" (Jov. XIV, 28) i "Nijesam došao da sprovodim svoju volju" (Jov. VI, 38), i "Sin sam ništa ne može učiniti" (Jov. V, 19) i mnogo drugog sličnog ovome. Sve to ne pobija Sina, niti mu umanjuje vrijednost, već ga od Oca^{k)} razlikuje. Naravno i ovo je navedeno zato da se ne poriče njegovo istinsko božansko biće. "Ja sam proizašao iz Boga Oca" (Jov. XVI, 28) i "Ja u Ocu i Otac u meni" (Jov. X, 38), "Otac i Ja smo jedno" (isto, 30) i "Onaj koji mene vidi^{l)} vidi i Oca (Jov. XIV, 9) i "kao što Otac podiže mrtve i oživljava ih, tako i Sin oživljava one koje želi" (Jov. V, 21).

6) No, neka se vjerna duša ne hvata u ovu zamku zbog toga što je Gospod, kao što se priča, gladovao, spavao i plakao. I zbog toga što je sve do smrti bio tužan, pa zbog njegovog krsta, trpljenja i sahrane. O ovome, naravno, postoje zapisi i djela kojima se pružaju primjeri hrabrosti u trpljenju i spoznaja o njegovom istinskom otjelovljenju. Jer to što je Gospod, kako se kaže, gladovao, smatraj prihvatanjem pravog tijela. U tome, pak, što je sa pet hljebova i dvije ribe nahranio 5.000^{m)} ljudi, prepoznaj njegovo istinsko božansko biće. Kad kaže: "Ja sam živi hleb koji je sišao sa neba" (Jov. VI, 41), ne pada nam na pamet da hleb može da gladuje. Tako treba shvatiti i to što je spavao. Kao što se time što jeⁿ⁾ spavao shvata istinitost njegovog tijela, tako se time što zapovijeda vjetrovima i talasima dokazuje njegovo istinsko božansko biće. Time što proliva suze nad Lazarom otklanja se sumnja da je priviđenje. Suze su, naime, tekućina istinskog tije-

2. Et quidem taceo de Sabellio Patrīpassiano, qui stulta præsumptione ausus est dicere ipsum esse Patrem qui est Filius; ipsum etiam esse Spiritum sanctum : et nomine tantum esse Trinitatem, non etiam veritate; nec personis subsistere, sed sola nuncupatione : ac sic totum confundit, cum ipsum Patrem corpus suscepisse et passum esse configit. Taceo de ^a Photino, qui audiens unigeniti Filii Dei incarnationem, humilitatem, passionem quoque illam salutiferam nobis, hominem tantum eum putavit; Deum autem, quem debuit ex ipsis operibus agnoscere, denegavit: oblitus dictum Apostoli dicentis: ^b Quia cum in forma Dei esset Christus, formam servi accepit; ut nobis, uti servis peccati daret verissimam libertatem (*Philip.* ii, 6). Et ad Corinthios: Scitis, ait, gratiam Domini nostri Jesu Christi, quia propter nos pauper factus est, cum esset dives, ut ejus paupertate divites essetis (*II Cor.* viii, 9). Taceo ergo tam de Sabellio quam de Photino, quia ab omnibus fere ecclesiis dignam errori suo sententiam detulerunt.

3. De hac hæresi, quæ nunc fidei catholicæ calumniatur, pauca dicere postulastis; de hac utique ^c hæresi, quæ ab Ario auctore exorta est. Illic namque non sicut contentus Evangelicis vocibus, apostolorum prædicationibus, quæ utique Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum sonant: nec dignatus est ita, ut dignum est, credere, quia Pater habet Filium, et Filius vere habet Patrem: sed cum se extendit infelix, et vult inquirere quomodo et qualiter Deus potuit generare, modum non apprehendens, ^d quia nec comprehendendi potest, cecidit in errorem, ut et Patrem negaret et Filium. Sic autem negat Patrem, quia dicit eum non potuisse de se proprium et verum Filium generare: Filium vero sic negat, dum eum aliunde et de nullis existantibus dicit factum esse potius quam genitum; et creaturam esse quamdam, quæ meruit propter charitatem Filii appellari; non autem vere esse Filium qui de Patre sit genitus: et inde est quod alterius eum substantiae commentatus est, ne omnino Patris verus Filius esse credatur. Contra hanc ergo ejus perversitatem et novam doctrinam facta est ^e Nicæna synodus, ubi omnibus collatis et decursis scripturis, veritas manifestata est, scripta est. Nam denique Filium, quem Arius dixerat aliunde esse et non de Patre, neque de substantia Patris, id est de eo ipso quod Deus est, sancti patres nostri professi sunt natum de Patre, hoc est de substantia Patris, ^f Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, unius substantiae cum Patre; ut nulla utique diversitas credatur in Filio. Revera

A utique si verus est Dei Filius, et vere de Deo Patre est genitus, non utique alterius substantiae est credendus, nisi ejus cuius est filius: ut sicut Pater Deus est, ita Deus sit Filius: et sicut lumen Pater est, ita lumen sit Filius.

4. Sed offendit aliquantos hæc ipsa professio, qua creditur Filium ejusdem esse substantię, et per calumnias professio sancta torquetur. Nam sic interpretantur unius substantiae dictum, quasi nos divisum dicamus Patrem; et pars Patris sit Filius; et Deus Pater sit imminutus in Filio: vel certe per fluxum et derivationem Filius paternæ substantiae retineat unitatem. Quod absit non solum a sensibus, sed etiam ab auribus Christianis, ut tale aliquid in mentem nostram veniat. Nos autem sic unius substantiae credimus Filiū, ut Patrem credamus in sua æternitate perfectum, in sua quoque & impassibilitate manentem, ita Filium generasse, ut non passionem aliquam vel diminutionem senserit suæ naturæ suæque majestatis, sed perfectus ipse perfectum de se genuerit ante omnia sæcula verum Filium omnipotentem, per quem scilicet omnia facta sunt, sine quo factum est nihil: ut verus Pater unigeniti Filii sui, et verus Filius Patris esse credatur, non confusus, sed distinctus; omnia tamen habens in se Filius quæ sunt Patris, sicut ipse ait in Evangelio: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xvi, 15).* Quæ illa omnia? utique virtutem, utique potentiam, bonitatem, incorruptelam, gloriam et æternitatem, sicut habet Pater. Cæterum si hæc non erunt in Filio, vereor dicere, Pater C in Filio degenerasse videatur. Et si hoc ita est ut degener Filius æstimetur, quomodo idem honor ipso dicente Domino, *ut omnes honorificant Filium sicut honorificant Patrem (Joan. v, 23)?* Hoc exigit Dominus, hoc exhibent fideles: nec scandalizantur de humilitate Filii Salvatoris, nec de verbis ejus quæ secundum hominem locutus est; neque de passionibus, quas propter mundi salutem impiere dignatus est: sed per hæc ipsa plus se gratiæ, plus honoris debere sentiunt Christo: ut et si non esset præceptum in Evangelio ut omnes honorificant Filium sicut honorificant Patrem, ultiro hoc facerent fideliores: quia ille qui se humiliare dignatus est, exaltari debuerat, sicut scriptum est, *Qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xiv, 11).*

D 5. At cum Pater dicat, *Hic est Filius meus, hunc audite (Matth. iii, 17),* Filius dicat, *Ut omnes honorificant Filium sicut honorificant Patrem (Joan. v, 23);* quæ cœcitas mentium est, intermissa honorificantia, contumelias concinnare? quæ oblivio spei est, infir-

la. Kad kaže: "Lazare, izadi napolje" (Jov. XI, 43), pa je, kad se otvorila zemlja, odmah izašao onaj koji je već trunuo, to je veliki dokaz njegovog božanskog bića. Još i to kad kaže: "Tužna je duša moja sve do smrti" (Mat. XXVI, 38) iz ovog samog Lazarevog vaskrsenja se može shvatiti kako to treba prihvati. Nije se božansko biće bojalo smrti već je^o) tugom duše dokazivalo ljudski osjećaj. Jednako je Gospod na ovaj ili onaj način osujetio da se krst, trpljenje^p) ili sahrana ubroje u nemoć ili slabost. Kad kaže Judejcima: "Razrušite ovaj hram" naravno da je tijelo njegovo govorilo "i ja ču za tri dana to podići" (Jov. II, 19) i opet kaže: "Imam moć da sahranim svoju dušu i ponovo je uzmem" (Jov. X, 18).^q) Ako je podizanje hrama svog tijela, ako je moć sahranjivanja duše kroz trpljenje i ponovno njen oživljavanje kroz vaskrsenje mišljenje o nemoći Hristovoj, taj grijesi, jer se time dokazuje uzvišenost takve moći.

7. Sve to, dakle, treba pobožno shvatiti i o svemu, s poštovanjem, razmišljati. Treba vjerovati da oboje postoji u Gospodu:^r) i lik u kome je uvijek bio i lik sluge koji je prihvatio zbog slugu i treba ga prznati. I trpljenje tjelesno i neosjetljivost na bol božanskog bića, da ne bismo bili smatrani bezbožnicima i nezahvalnicima. Jer bezbožnik^s) je onaj koji Sina Božjeg, prema onome što jeste, poriče kao neosjetljivog na bol i kaže da se razlikuje od Oca. I nezahvalan je onaj koji ne priznaje njegove tjelesne patnje. Slavimo, dakle, Hrista na krstu, kao što ga je obično slavio Pavle koji je rekao: "Daleko bilo da slavimo nekoga osim Gospoda našeg, Isusa Hrista na krstu" (Gal. VI, 14). Priznajmo jedinstvo da ne bismo bili razdruženi: "Ako smo,^t) naime, umrli, kao što kaže Apostol, oživećemo: ako trpimo zajedno ćemo kraljevati. Ako ga poričemo i on će nas poreći" (II Tim. II, 12). Ako ne vjerujemo u ono što on sam kaže: "Otac i Ja smo jedno" on ostaje vjernik, ne može poreći sebe samog. Jer postoji u slavi Boga Oca. Jer živi sa Ocem, vlada sa jednim Ocem i istim carstvom. Kao što kaže Apostol, kad govori o svemu bestidnom, nečistom i pohlepnom: "Neće biti, rekao je, nasljednik u carstvu Hrista i Boga" (Ef. V, 5), jer je rekao da je jedno carstvo kako Hrista tako i Boga. Jedna je volja Oca i Sina, jedan zajednički posao i naposljetu jedna milost i ista uprava. Kao što isti učitelj podučava narod govoreći: "Milost vama i mir od Boga Oca i Gospoda našeg Isusa Hrista". I opet: "Sam Bog i Otac naš i Gospod Isus upravlja našim putem i vama" (Sol. III, 11). Nije rekao "upravlju", da ne bi time naveo različitost želje ili moći Oca i Sina. Već je rekao: "upravlja" da bi bolje ukazao na jedinstvo. Dakle, i mi se molimo ovom vjermom i ovim riječima da jedna milost, jedan mir, kao i jedna uprava Oca, Sina i Svetog Duha nas uvijek pazi i upravlja nama. Izložio sam ovo kao neko kratko tumačenje, koje nijesam mogao odbiti, jer ste tražili da vam se napiše. Uzdam se u to da je, iako je kratko, moglo pokazati punu radost Božju, jer je upućeno vjernim dušama.

Knjiga episkopa Nikite^u) tumači "Načelo vjere".

Počinje rasprava istog (Nikite) o moći Svetog Duha.

mum et minorem et contemptibilem aestimare Christum, qui nobis fortitudinem et magnitudinem et gloriam secundum Patris sui contulit voluntatem? Crede mihi; Filii honor dignitas Patris est: quantum detuleris unigenito, tanto magis amplificabis gloriam Patris. Bonus Pater non invidet gloriam Filio; quia omnis gloria Filii recurrit in Patrem. Hic est catholicus sensus, haec devotio fidelium, hoc studium sanctorum. Secundum haec, omnia dicta et facta Salvatoris intelligunt, et intelligentes loquuntur. Nec omnino impediunt ad hanc devotionem per illa quae Domini voluntatem videntur ostendere: ut puta, *Pater major me est (Joan. xiv, 28)*; et, *Non veni facere voluntatem meam (Joan. vi, 38)*; et, *Filius a se nihil potest facere (Joan. v, 19)*; et alia multa hujuscemodi: que omnia non infirmant Filium, neque depreitant, sed a Patre **B** distinguunt. Siquidem et haec ideo sunt posita, ut vera ejus divinitas non negetur: *Ego de Deo Pater exivi (Joan. xvi, 28)*; et, *Ego in Patre, et Pater in me (Joan. x, 38)*; *Ego et Pater unum sumus (Ibid., 30)*; et, *Qui me videt, e videt et Patrem (Joan. xiv, 9)*; et *Sicut Pater suscitat mortuos et vivifical, ita et Filius quos vult vivificat (Joan. v, 21)*.

6. Sed nec illa sidelem animam scandalizant, quibus Dominus esurisse, dormisse, lacrymasse refertur; tunc, tristis usque ad mortem, crux, passio, sepultura: siquidem ad hoc sunt scripta et facta, ut et tollerantiae exempla preberentur, et vera ejus incarnatione nosceretur. Nam in eo quod esurisse Dominus dicitur, veri corporis assumptionem intellige. In eo autem cum quinque panibus et piscibus duobus, quinque ^d millia hominum satiat, veram ejus divinitatem cognosce. Certe cum dicit: *Ego sum panis vivus qui de caelo descendit (Joan. vi, 41)*, non cadit in sensum nostrum ut panis esurire credatur. Sic et de somno intelligendum est: quoniam sicut per somnum corporis veritas cognoscitur, sic per illud quod statim ventis et fluctibus imperat, vera ejus divinitas approbatur. Nam quod lacrymas super Lazarum sudit, fantasmatis suspicio tollitur; lacrymae enim veri corporis sunt humores. Quod autem dicit, *Lazare, veni foras (Joan. xi, 43)*, et statim ille qui iam fetebat, aperiente se terra, vivus emersit, magnum ejus divinitatis indicium est. Nam et illud quod ait, *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38)*, ex hac ipsa Lazari resurrectione intelligi potest, qualiter debeat accipi: nec enim divinitas mortem metuebat, sed ^e humanum affectum per tristitiam animi indicabat. Crux ^f que, passio et sepultura, uno vel altero dicto Domini discutiuntur, quominus ei impotentia vel infirmitas ascribatur. Cum dicit ad Ju-

A dæos, *Solvite templum hoc, utique corpus suum dicebat: et ego in triduo suscitabo illud (Joan. ii, 19)*. Et iterum ait, *Potestatem habeo ponere animam meam, et potestatem habeo iterum sumere illam (Joan. x, 18)*. **B** Si corporis sui suscitat templum, si potestas est ponendæ animæ per passionem et resumendæ per resurrectionem, cessat in Christo infirmitatis opinio, ubi tantæ potestatis sublimitas declaratur.

7. Omnia ergo pie intelligenda sunt; omnia honorifice sunt tractanda; utrumque in Domino ⁱ confitendum est; et forma in qua semper fuit, et forma servi, quae accepta est propter servos, credenda est; et passio secundum carnem, et impassibilitas secundum divinitatem; ne aut impii ^j aut ingrati judicemur. Nam qui Filium Dei, secundum id quod est, impassibilem negat, et Deo Patri dicit esse dissimilem; hic impius est. Et qui passiones ejus secundum carnem consideri dedignatur, ingratus est. Gloriemur ergo in cruce Christi, sicut Paulus gloriari consuevit: *Mihi, inquit, absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. vi, 14)*. Confitemur unitatem, ut non separemur: *Si enim mortui sumus, ut ait Apostolus, et convivemus: si sustinemus, et conregnabimus. Si negamus, et ille negabit nos (II Tim. ii, 12)*. Si non credimus quod ipse dicit, *Ego et Pater unum sumus*, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest; quia in gloria Dei Patris est; quia vivit cum Patre; quia regnat cum Patre uno eodemque imperio. Sicut ait Apostolus, cum de omni impudico et immundo et avaro loqueretur, *Non erit, inquit, heres in regno Christi et Dei (Eph. v, 5)*; unum regnum tam Christi dixit quam Dei; quia una voluntas Patris et Filii; una cooperatio; una denique gratia, eademque gubernatio est: sicut idem magister gentium docet scribens: *Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo. Et iterum: Ipse autem Deus et Pater noster et Dominus Jesus dirigat viam nostram ad vos (I Thess. iii, 11)*. Non dixit dirigant, ne Patris et Filii diversitatem aut voluntatis, aut potestatis induceret; sed dixit dirigat, ut unitatem potius demonstraret. Hac igitur sive hisdem verbis et nos oremus ut Patris, Filii et Spiritus sancti una gratia, una pax, una etiam gubernatio semper nos et tueatur et dirigat.

Hæc pauca ad vicem commentarioli, quia vobis scribi postulasti, negare non potui. Confido quia fidelibus animis, etsi brevia sunt, plenam poterunt præstare letitiam Dei.

Explicit liber Nicetæ ¹ episcopi de Ratione fidei.

Incipit ejusdem de sancti Spiritus Potentia.

Komentari: "O načelu vjere"

- a) Izdanje Vulgate Novog zavjeta "da se nastroje baviti dobrim djelima". Nikita se, dakle, služi (kao i u "Tumačenju simbola") starijom interpretacijom Biblije, koja često odstupa od Vulgate. Oni, pak, koji revnosno istražuju ostatke ove interpretacije, obratiće pažnju na našeg Nikitu, čak sa uživanjem. Zbog toga sam s milošću pokazao mjesta na margini izdanja Vulgate. (Opisali smo u tekstu unutar parenteze. Izdavač).
- b) U kodeksu na ovom mjestu pogrešno stoji "Fontinijanu", ali na drugom mjestu ispravno.
- c) Tako u kodeksu, ne "koji".
- d) U kodeksu na ovom mjestu stoji: "Jeresi" (haeres), ali gore "haeresi".
- e) Abrozije u knjizi II gl. 8 protiv Paladija piše: "Razlog za grešku i porijeklo arijanske jeresi je u tome što ne shvataju snagu Božju, niti poznaju osnovu takvog sakramenta, kad Boga upoređuju prema ljudskim odnošajima". Sve je ovo prepisao Febadije protiv Arijana u knj. 2, gl. 8 (vidi Patrol, našeg toma XX)
- f) U kodeksu stoji "nicea", umjesto "niceana".
- g) Poslije ove riječi u kodeksu piše: "tj. od njega samog, koji je Bog". Tada je ispod ovog odjeljka podvučena crta, jer se, naravno, briše pošto se pogrešno ponavlja gornji odjeljak.
- h) Epitet "onaj koji ne osjeća bol" je bio dodat riječi "Boga Oca" u simbolu Akvileje, kao što bilježi Rufin u svom tumačenju. Evo, dakle, Nikita iz Akvileje ovdje govori u skladu sa simbolom svoje crkve.
- i) Ostalim kodeksima Novog zavjeta, koji imaju ovaj dodatak "njega čuvajte", sada se pridodaje Nikita, koji je tako čitao u svom kodeksu.
- j) U kodeksu stoji "griješiti" umjesto "smatrati" kao što se meni činilo da treba prepraviti.
- k) U kodeksu "dostignut" (distingunt) prema staroj ortografiji.
- l) Tako piše i u kodeksu.
- m) U kodeksu stoji sa jednim "l" (milia) prema staroj ortografiji.
- n) U kodeksu "somnium" (somnum) - san.
- o) Na čuda kao što su: umnogostručavanje hleba, umirivanje bure, Lazarevo vraćanje u život, Nikita podsjeća još u "Tumačenju simbola" i na istom mjestu postoji isto poređenje između Hristove nejake čovječnosti i njegove božanske moći. To je podražavanje Nazijanskog, govor 35.
- p) U kodeksu "jedna ili druga".
- q) U kodeksu "tako".
- r) U kodeksu piše "treba zaključiti".
- s) Ovo drugo "ili" u kodeksu nedostaje.
- t) Treba ispraviti "zajedno umrli".
- u) Kao i ovdje ispravno stoji u kodeksu riječ "episkopa" što je prepisivač nemarno bio izostavio u naslovu djela prije početka.
- Protiv ovog isti prepisivač je ispustio prije riječi "Nikite" titulu "svetog", koju je ispravno naveo na početku djela.

a Vulgata novi Testamenti editio, *ut carent bonis operibus præesse*. Utitur ergo Nicetas (sicut etiam in Explanacione Symboli) antiquiore Biblorum interpretatione, quæ vulgata sæpe recedit; qui autem ejus interpretationis reliquias studiose conquirunt, ad Nicetam quoque nostrum cum fructu jam respicient; cuius rei gratia locos editionis vulgatae in margine demonstravi. [Nos intra parentheses in textu descripsimus. EDIT.]

a Cod. hoc loco mendose, *Fotiniano*; sed recte alibi.

b Ita cod., non *qui*.

c Cod. hoc loco *hærese*, at superius *hæresi*.

d Ambrosius contra Palladium lib. II, cap. 8: *Hæc est causa erroris, hæc origo hæresis Arianæ, dum non intelligunt virtutem Dei, neque tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, ut Deum humanis conditionibus comparant*. Quæ verba cuncta adamussim exscribit Phœbadius contra Ar. opusc. II, cap. 8. (Vid. Patrol. nostræ tom. XX.)

e Cod., *nicea*.

f Post hoc vocabulum scribitur in codice *id est de eo ipso quod Deus est*; tum huic commati linea subscribitur, quia scilicet expungitur, utpote mendosa superioris commatis repetitio.

g Epithetum *impassibilis* additum fuisse vocabulo *Dei Patris* in symbolo Aquileiensi, notat Rufinus in sua explicacione. En igitur Nicetas Aquileiensis secundum suæ Ecclesie symbolum hic loquitur,

h Ad cæteros novi Testamenti codices, qui habent hoc additamentum *hunc audite*, nunc accedit Nicetas qui in suo ita legebat.

i Cod., *errare, pro æstimare*, quæ lectio emendanda mihi visa est.

j Cod., *distingunt*, antiqua orthographia.

k Ita cod.

l Cod. cum unica *t*, antiqua orthographia.

m Cod., *somnium*.

f Miracula multiplicati panis, tempestatis sedatae, Lazarus revocati ad vitam, conjunctum memorat Nicetas etiam in explicacione symboli, ibidemque eadem sit comparatio humanitatis Christi infirmæ cum ejusdem potente divinitate. Est autem facta imitatio ex Nazianzeno orat. 35.

g Cod., *una vel altera*.

h Cod., *sic*.

i Cod., *conficiendum*.

j Alterum hoc aut deest in cod.

k Corrigendum *commortui*.

l Hic recte adest in codice vocabulum *episcopi*, quod amanuensis socorditer omiserat in titulo opusculi ante initium. Contra hic idem amanuensis præterinuit ante Nicetæ titulum *sancti*, quem recte posuerat initio opusculi.

**O MOĆI SVETOG¹⁾ DUHA
SV. NIKITE, EPISKOPA AKVILEJE***

1) Slijedi da nešto kažem što osjećam o trećem licu tj. Svetom Duhu, u korist poimanja uma. Naravno da shvatam da mnogi po ovom pitanju veoma mnogo²⁾ sumnjaju. Mada je, možda, nepromišljeno da o ovome raspravlja onaj koji je zadužen u ispovijedanju vjere Ocu i Sinu, u skladu sa predanjem Gospoda i našem ispovijedanju u krštenju, ipak je neophodno dati objašnjenje o ovome jer mnogi misle različito, i razum to traži od nas. A objašnjenje ne treba tražiti drugdje, osim u božanskim izvorima Svetog pisma. Siguran sam, pak, da se teško mogu smiriti uši i pamet opterećeni drugačijim mišljenjem. Predrasuda je opasna, jer je u ljudskoj prirodi da ako slušamo loša govorkanja o nekom dobrom čovjeku, pa pravu istinu preduhitri lažan glas, teško i mučno odlažemo prihvaćeno mišljenje, premda smo dobili obavještenje od vjerodostojnih svjedoka. Sumnjam da će se to isto dogoditi sada mnogima koji su, iskrivljenim tumačenjem koje su unaprijed prihvatali od učitelja, vjerovali u Svetog Duha kao biće i takoreći ga prezirali kao posrednika. Vratimo se, dakle, na temu.

2) Na Nikejskom saboru je, u skladu sa nacrtom simbola, utvrđeno: "Vjerujemo i u Svetog Duha". To će, naravno, biti dovoljno vjernicima, jer je na tom saboru postavljeno pitanje o Sinu, a ne o Svetom Duhu. I kamo sreće da je bilo preporučeno da u Svetog Duha, zajedno sa Ocem i Sinom vjeruju oni koji su kasnije pokrenuli pitanje o Svetom Duhu! To su, naravno Makedonci, ili neki od njih koji su učesnici u ovoj ljubopitljivosti. Jer, kad pitaju kakav je sveti Duh? Odakle je? Koliki je? Da li je rođen? Da li je stvoren? Time su po drugi put razdvojili narod i zaista kao što kaže Apostol (I, Tim, I, 4) u Crkvu su unijeli beskrajni predmet za istraživanje. Zar nije trebalo vjerovati u njega kao jednom svetog³⁾ i rođenog kao svetog, slaviti ga više sa Ocem i Sinom nego ga združiti sa bićima? Nego sve do danas uvode rasprave i trude se da iskvare vjeru kod prostih duša zamršenim pitanjima. Mislim, pak, da nema sumnje da zlo pitanje upropoštava onoga koji je pitan i nesvesno ga vodi u svetogrđe, osim ako ne bude oprezan. I zato opominje Pavle: "Pazite da vas neko ne bi iskvario filosofijom i praznim zavođenjem" (Kološ, II, 8) Protivnici Svetog Duha, naime pitaju: Da li je Sveti Duh rođen ili nije? Evo dvije zamke koje se pružaju i slijeva i zdesna. Na koju god stranu budeš želio da kročiš bićeš uhvaćen (u odgovor). Ako budeš rekao: Rođen je, odgovoriće ti da onda nije jedino rođen Sin Božji, jer je i drugi rođen. Ako budeš rekao: Nije rođen, znači da Bog Otac nije jedini, od koga sve potiče. Pošto ti sa obije strane bude zatvoren put za odgovor, odvodi te pravim nazovi putem u jamu i kaže: "Ako, dakle, Duh nije rođen od Oca, a nije ni neroden, preostaje da se kaže da je biće".

3) Šta će crkveno učenje učiniti između ovih rasprava? Neka se odmori od zamršene filosofije i protiv mišljenja svih spisa kako Starog tako i Novog zavjeta⁴⁾; vjeruje da je Sveti Duh stvoren od Boga, za koga nigdje nije mogao pročitati da je biće? Daleko bilo. Bolje će, zaista, učiniti ako se ovim, prezrevši ljudske zaključke i okove pitanja, okrene riječi Gospoda. On sam, naime, u Jevangelju kaže otkud je Sveti Duh. Sam je postavio kraj ispitivanju koje nema kraja. On kaže apostolima: "Poslaću vam kao savjetnika od Oca Duha istine" (Jov. XV, 26). Ali otkuda je? Ne znate. Ako hoćeš da znaš slušaj njega kako kaže: "On proizlazi od Oca". Šta je sada potrebno, braćo? Da slušate Hrista ili ljude? Hrist je rekao da Sveti Duh nije stvoren, već samo da proizlazi od Oca.⁵⁾ Oni koji se protive tome kažu da je postao, jer je stvoren. Mislim da je bolje vjerovati u ono što je otkrio Hrist Gospod nego u ono što je sastavilo ljudsko naslućivanje. Ako bismo ih, pak, pitali otkud mogu dokazati da je Sveti Duh⁶⁾ stvoren, kad je očito da iz Biblije nemaju sigurno svjedočanstvo⁷⁾ dodali bi ono što je rečeno u Jevangelju: "Sve je preko njega postalo i bez njega ništa nije učinjeno" (Jov. I, 1). Oni dakle, kažu: Ako je sve preko njega postalo, treba vjerovati da je i Sveti Duh postao između svega ostalog. Ovo je prije skrupulozno zbrajanje

* Migne, ibid, col.853-864.

SANCTI NICETÆ
EPISCOPI AQUILEIENSIS
DE SPIRITU SANCTI POTENTIA.

1. Sequitur, ut quid de tertia persona, id est Spiritus sancti, sentiam, pro captu mentis exponam : siquidem de hoc vel maxime dubitare multos intelligo. Et licet temerarium sit de hoc disputare qui Patri et Filio in confessione sociatur, secundum Domini traditionem et nostram in baptismo confessionem, tamen quia multi diversa sentiunt, et ratio a nobis inquiritur, necessario reddenda est ; nec aliunde reddenda, nisi ex divinarum fontibus Scripturarum. Certus autem sum, præoccupatas aures et sensus alia opinione gravatos, difficile posse placari : perniciosa est enim prævention. Nam hoc in natura humana est, ut si de aliquo viro bono male nobis fuerit susurratum, et prævenerit cognitionem veri nuntius mendax, difficile et laboriose susceptam deponamus opinionem, etiamsi idoneis assertoribus deceamur. Quod nunc multis suspicor eventurum, qui prava doctorum interpretatione anticipati, Spiritum sanctum creaturam crediderunt, et tamquam ministrum despexerunt. Ad propositum igitur redeamus.

2. In Nicæno tractatu positum est secundum symboli formam, *Credimus et Spiritum sanctum*. Quod utique sufficiebat fidelibus, quia in illo conventu de Filio questio fuerat, non de Spiritu sancto. Atque utinam ut fuerat traditum, cum Patre et Filio Spiritum sanctum simpliciter credidissent illi qui postmodum questionem de Spiritu induxerunt ! ut puta, Macedoniani vel eorum in hac curiositate participes. Dum enim querunt et isti, qualis est Spiritus sanctus ? unde est ? quantus est ? natus est ? an factus est ? sic iterum sciderunt populum, et vere, secundum Apostoli dictum (*I Tim. 1, 4*), interminabilem questionem Ecclesiis induxerunt. Nonne oportuerat quem semel sanctum et natum sanctum crediderant ; eum cum Patre magis et Filio honorificarent, quam creaturis sociarent ? Sed adhuc inducunt questiones, et tortuosis interrogationibus simplices quoque fide spoliare contendunt. Nulli autem dubium puto esse, quia mala interrogatio eum qui interrogatur, nisi

A cautus fuerit, nescium præcipitat in blasphemiam. Et inde est quod præmonet Paulus : *Videte ne quis vos spoliet per philosophiam et inanem deceptionem* (*Coloss. 2, 8*). Interrogant enim rebelles Spiritus sancti : natus est Spiritus sanctus, an innatus ? Ecce laquei duo dextra levata protensi : in quam enim partem volueris pedem responsionis extendere, capieris. Si dixeris, natus est ; dicet et jam non esse unigenitum Filium Dei, eo quod sit et alter natus. Si dixeris, non est natus ; dicet tibi, ergo et alter erit Pater ingenitus : et jam non est unus Deus Pater, ex quo omnia. Postquam vero utrumque viam responsionis obstruxerit, jam te quasi recto cursu ducit in foream ut dicat : Si ergo neque natus est de Patre Spiritus, neque ingenitus, superest ut creatura dicatur.

B 3. Quid faciet inter has clausulas fides Ecclesie ? acquiescat tortuosæ philosophiæ, et contra omnium opinionem scripturarum tam veteris quam novi Testamenti credat esse creatum Spiritum Dei sanctum, quem nusquam creaturam legere potuit ? Ab sit. Melius plane faciet, si spretis hujusmodi humanis conclusionibus et vinculis interrogationum, ad Domini sui se verba convertat. Ipse enim in Evangelio dicit unde sit Spiritus sanctus, ipse finem statuit quæstiōni qui finem non habet. Dicit ergo ad apostolos : *Mittam vobis a Patre Paraclitum Spiritum veritatis* (*Joan. xv, 26*). Sed unde sit ? nescitis. Si vis scire, audi ipsum dicentem : *Hic de Patre procedit*. Quid nunc oportet, fratres ? Christum audire, an homines ? Christus neque factum dixit Spiritum sanctum, sed hoc solum

C quia de Patre procedit *. Contrarii dicunt, quia factus est, et creatus. Puto melius esset ista credere, ut Christus Dominus revelavit, quam ut humana præsumptio concinnavit. Si autem interrogemus eos unde possint probare Spiritum sanctum * factum ; cum non habeant de Scripturis certum evidens testimonium, * assumant illud quod dictum est in Evangelio : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan. 1, 4*). Dicunt ergo : Si omnia per ipsum facta sunt, et Spiritus sanctus factus inter omnia creden-

nego prikladan dokaz. Ja, dakle, pitam: U kom Duhu su govorila usta Jovanova, koji je ovo govorio? Zar nisu u Svetom Duhu? Ako su, dakle, zborila u Duhu, onda je sam Duh govorio. On je govorio o onome što je preko njega postalo, a to su sve stvari koje su postavljene u mnoštvu i redu bića. Sveti Duh nije⁸⁾ govorio o samom sebi, da se vjeruje da je on sam između drugih bića postao iz nečega.

4) Svjedok u ovoj stvari je blaženi apostol Pavle koji poimenice opisuje ono šta je Hrist načinio. Rekao je: U njemu samom je ustanovljeno sve što je na nebu i na zemlji, vidljivo i nevidljivo; "bilo da su to⁹⁾ stanovi ili gospodstva ili principati ili oblasti, sve je kroz njega i u njemu¹⁰⁾ stvoreno" (Kološ, I, 26). Nigdje između svega na nebu i zemlji nije imenovao Svetog Duha. A naravno da bi ga kao prvog imenovao da ga je stvorio ili načinio kao ostalo. Ako, pak, hoćeš da tako nezgrapno shvatiš to što je rečeno "sve je kroz njega postalo"¹¹⁾ da ne izuzmeš ni Svetog Duha, pitam te šta misliš o onome što kaže prorok David¹²⁾ za Gospoda Boga: "Sve služi tebi" (Ps. 118, 91). Zar za Svetog Duha kažeš da između svega služi i nazivaš slugom onoga koji to svakako nije već Gospodar koji oslobađa biće od ropstva? A zašto je Sveti Duh Gospod, Pavle ovako kaže pišući Solunjanima: "Gospod upravlja vašim srcima u ljubavi Gospodovoj i trpljenju Hristovom" (II Sol. III, 5). Rekao je da je Duh bez sumnje Gospod, a tako je i sam Spasitelj bio rekao apostolima, "jer on će vas uputiti ka svakoj istini" (Jov. XVI, 13). Još jasnije poučava Pavle, govoreći: "Gospod je Duh. Tamo gdje je Duh Gospodov, onamo je sloboda" (II Kor. III, 17). I u poslanici Rimljanim je rekao: "Niste prihvatali ponovo u strahu Duh ropstva, već ste prihvatali Duh spasenja" (Rim, VIII, 15). Ako je Duh spasenja i čini ljudi sinovima Božjim, kako bi on bio u ropskom položaju, kao rob ne može se zakonito oslobođiti? Rekao je: "Budući da ste sinovi, Bog je poslao Duh Sina svog u srca vaša, koji viče: "Oče, oče. Ako je Sin, onda je i nasljednik kroz Boga. On, dakle, nije rob, već Sin"¹³⁾ (Gal. IV, 6). Ako me je Hrist oslobođio i učinio Sinom i nasljednikom svog sopstvenog imena božanskog, biću bezbožan ako budem rekao da je rob onaj koji me je oslobođio. Sloboda Duha se očituje još u ovome što je rekao Apostol: "Sve obavlja jedan isti Duh, dijeleći pojedincima kako on hoće" (I, Kor. XII, 11). Kada je razdioba očito svojevoljna, u tome ne može biti ropskog položaja. Ropstvo treba podrazumijevati u biću, a u¹⁴⁾ Trojstvu pravu vlast i slobodu. Dakle, ako ono što je rečeno u psalmu "sve tebi služi", odnosi se na bića, a ne na Svetog Duha, rečeno je još "sve je kroz njega učinjeno",¹⁵⁾ Sveti Duh nije uključen u sve to. Jer, čitamo da onaj koji proizlazi od¹⁶⁾ Oca nije postao iz neke materije ili ni iz čega.

5) Stoga je vjernicima dovoljno da znaju da je Sin, zaista, rođen, a da Sveti Duh, pak, proizlazi od Oca. Poslužimo se onim riječima kojima je Biblija htjela da se služimo. Ovaj koji voli život i tvorca života je spoznao i zajedničkom službom u tajni krštenja prihvatio tri imena, ne traži granicu tamo gdje je bio siguran da nije bilo početka u koji je vjerovao. Vjerujemo, naime, da Sveti Duh kao savjetnik proizlazi od Oca, a nije Sin, niti Sin Sina¹⁷⁾, kako se obično glupo misli, već je Duh istine, za koga niko ne može znati kako i koliko proizlazi. Jer je čak i Gospod u Jevandelu govorio u vezi sa nemogućnošću poimanja samog Duha: "Jer Duh radi onamo gdje hoće i čuješ njegov glas, ali ne znaš otkud dolazi ili kuda ide" (Jov. III, 8). Tog Duha smo spoznali u sopstvenom i istinskom liku; kao izvor svete moći, svjetlost duše, kao djelitelja milosti. Ovaj Duh posvećuje, nije posvećen, prosvjetljuje, a nije prosvijetljen. I nijedno biće ne dolazi do vječnosti bez onog Duha, niti se može nazvati svetim. Usuđujem se reći: Sam hram Gospodov, tj. tijelo što ga je primio od Djevice, sigurno je sazdano od samog Duha. I anđeo Gavrilo je rekao Mariji: "Doći će ti Sveti Duh i zasjeniće te snaga Preuzvišenoga. Tako da onaj što se rodi od tebe, potiče od Svetog Duha" (Luk. I, 35). Evo, nalazimo da je hram u kome obitovaše riječ Gospodnja posvećen od Duha. I premda sam Gospod kaže za sebe: "Koga je Otac posvetio i poslao na ovaj svijet" (Jov. X, 36) i ponovo: "Sin Božji može, naime, svoje tijelo i sve posvetiti" (Jov. XVII, 19), ipak da bi pokoljenju dokazao snagu i svojinu Svetog Duha, u vrijeme krštenja je u liku golubice sam u svoje tijelo primio Svetog Duha, da bi, u skladu sa riječima Apostolovim, u njemu otjelovlje-

dus est. Haec non est apta probatio, sed potius scrupulosa collectio. Quero igitur; os Joannis, qui haec dicebat, in quo Spiritu loquebatur? nonne in Spiritu sancto? si ergo in Spiritu loquebatur, ipse utique Spiritus loquebatur. De his autem dicebat, quia per ipsum facta sunt omnia quae utique in multitudine et ordine creaturarum sunt constituta; non ^a de semet ipso dicebat Spiritus sanctus, ut ipse quoque inter ceteras creaturas factus ex nihilo crederetur.

4. Testis autem est hujus rei beatus apostolus Paulus, qui nominatim illa, quae per Christum facta sunt, exsequitur. In ipso, inquit, condita sunt omnia quae in caelis et quae in terra, visibilia et invisibilia; sive sedes, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum et in ipso ^c creata sunt (Coloss. 1, 26). Numquid inter omnia coelestia et terrestria etiam Spiritum sanctum nominavit? Et utique principaliter nominasset, si eum creatum vel factum, sicut cetera, cognovisset. Si autem tam dure vis intelligere illud quod dictum est, omnia per ipsum facta sunt, ^d ut non excipias Spiritum sanctum; quapropter quid sentias de eo quod dicit propheta David ad ^e Deum Dominum, omnia servient tibi (Ps. cxviii, 91); numquid Spiritum sanctum inter omnia servire dicis, aut servum appellaris, qui utique non est servus, sed Dominus liberans a servitute creaturam? Quod autem sit Dominus Spiritus sanctus, ad Thessalonicenses scribens Paulus sic dicit: Dominus dirigit corda vestra in dilectione Domini et tolerantia Christi (II Thess. iii, 5). Spiritum sine dubio Dominum dixit, de quo et ipse Salvator ad apostolos dixerat, quia ipse vos diriget in omnem veritatem (Joan. xvi, 13). Adhuc evidenter docet Paulus dicens: Dominus est Spiritus; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii, 17). Et ad Romanos: Non, inquit, accepistis Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis (Rom. viii, 15). Si Spiritus adoptionis est, et facit homines filios Dei, quomodo ipse in servili conditione ponitur, cum servus non possit legitime liberare? Quoniam, inquit, estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra declamantem: Abba, Pater. Si autem Filius, et haeres per Deum; ergo jam non est servus, sed Filius ^f (Gal. iv, 6). Si me Christus liberum facit et Filium et proprii nominis divinitatis sue haeredem, impius ero si eum servum dixerim qui me liberum facit. Libertas autem Spiritus in hoc etiam manifestatur, quod dixit Apostolus: Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. xii, 11). Ubi voluntaria distributio praedicatur, non

A potest videri conditio servitutis. In creatura enim servitus intelligenda est; in ^g Trinitate vero dominatio et libertas. Ergo si illud quod dictum est in psalmo omnia servient tibi ad creaturas pertinet et non ad Spiritum sanctum, hoc quoque dictum, omnia per ipsum facta sunt ^h, non Spiritum sanctum inter omnia concludit; quia nec ex aliqua materia aut ex nihilo factus legitur, qui ⁱ de Patre procedit.

5. Sufficit itaque fidelibus hoc scire quia Filius quidem genitus est, Spiritus autem de Patre procedens est: et ipsis utimur verbis quibus uti divina Scriptura nos voluit. Qui autem diligit vitam, et vitæ novit auctorem, et trium nominum socio honore suscepit in baptismi sacramento, nec iam illic terminum querit, ubi certum erat non fuisse principium, in B quo credidit. Credimus ergo Spiritum sanctum Paraclitum de Patre procedere: esse autem non Filium, neque Filium Filii, quod solent ^j stulte conquirere; sed Spiritum veritatis, cuius processio aut qualis aut quanta sit, nulli conceditur scire. Nam de incomprehensibilitate ipsius Spiritus Dominus quoque in Evangelio dixit: Quia Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat (Joan. iii, 8). Hunc Spiritum novimus in persona esse propria et vera; fontem sanctificationis, lumen animarum, divisorem gratiarum. Hic Spiritus sanctificat, non sanctificatur; illuminat, non illuminatur: nec ulla creatura sine hoc Spiritu aut ad æternitatem pervenire, aut vere sancta poterit nominari. Audeo dicere; templum ipsum Domini, id est corpus quod acce-

C pit ex Virgine, certe ipso Spiritu instructum est. Et dixit Gabriel angelus ad Mariam: Spiritus sanctus veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te; ideoque quod nasceretur ex te, de Spiritu sancto est (Luc. 1, 35). Ecce ipsum templum, in quo verbum Domini habitavit, invenimus ab Spiritu sanctificatum. Et licet dicat ipse Dominus de se, Quem Pater sanctificavit et misit in hunc mundum (Joan. x, 36); et iterum, Potest enim Filius Dei et suum corpus et omnia sanctificare (Joan. xvii, 19): tamen ut virtutem et proprietatem sancti Spiritus sæculo manifestaret, tempore baptismatis in specie columbae ipse in suum corpus recepit Spiritum sanctum, ut vere secundum Apostoli dictum omnis in eo habitaret plenitudo divinitatis corporaliter: de qua plenitudine postmodum accipiant apostoli gratiam pro gratia, ipso inspirante Domino in faciem apostolorum, et dicente: Accipite Spiritum sanctum; si cujus peccata dimiseritis, dimissa erunt; si cujus tenueritis, tenebuntur (Joan. xx, 22).

no obitavala potpunost božanstva. Iz te potpunosti su apostoli kasnije prihvatali milost za milost, kao što sam Gospod nadahnjuje u liku apostola i kaže: "Prihvatite Svetog Duha ako im oprostite grijeha, biće im oprošteni; ako ih zadržite biće zadržani" (Jov. XX, 22). I kad je zapisano: "Ko će moći da oprosti grijeha, osim samog Boga" (Luk, V, 21). Evo, dato je apostolima da opraštaju grijeha koji su u Hristovoj moći. I tako je dokazano: Koliko je posvećenje Duha, kad se nalazi u samom tijelu Gospodarovom, dokazana je i moć Duha kada oprašta grijeha.

6) Da bi se moglo spoznati šta je i koliki je Sveti Duh, dodimo do ostalih njegovih snaga i djela. Kao što se Otac i Sin ne poznaju drugačije osim po djelima, kako sam Gospod kaže: "ili mojim djelima vjerujte" (Jov. X, 38), tako ni Sveti Duh nije obilježen ničim drugim osim svojim djelima, a šta je potpunije ne može se znati. Stoga, neka niko ne brine kad otkrivamo¹⁸⁾ glavne tačke o snazi Svetog Duha. Neka niko ne zatvara uši kad se iskažu božanske riječi. Moraju više vjerovati u nebeska svjedočenja nego u zemaljske tvorbe. Šta je, dakle, to što hoćemo? To je, bez sumnje, izvještaj prema božanskim znacima. Ako se, naime, ne rađamo opet bez Duha, u ime Oca i Sina, i ne bivamo posvećeni bez Svetog Duha i ne dolazimo do vječnosti, želimo pokazati da je Sveti Duh stvarao i uvijek će stvarati ne samo u krštenju, već i u svemu drugom.

7) Iako je dovoljno samo ono što je urađeno zajedno u tajni krštenja, iz toga se shvata da ni drugo nije stvoreno bez Duha. Ako se već popravljanje i obnavljanje čovjeka događa sa Duhom, zar se može vjerovati da ubličavanje i stvaranje čovjeka može biti bez Duha. Da li neko sumnja da više vrijedi tajna krštenja, nego sami početak bića? Jer, krštenjem se postiže vječnost u postanku, dok je smrt u postanku vladala od Adama. Čujmo, dakle, Davida koji je proricao o stvaranju: "Riječu Gospoda sa neba su osnaženi i Duhom usta njegovih sva snaga njihova" (Ps. 32, 6). Pod ovom riječju, naravno, treba razumjeti Sina u skladu sa riječima Jovanovim "preko koga je sve postalo". A Duh usta nije ništa drugo nego onaj za koga se vjeruje da je Sveti Duh. U jednom retku imaš, naravno, Gospoda i riječ Gospodnju i Svetog Duha, koji će upotpuniti tajnu Trojstva. Ako je Riječ ono preko čega su stvorena nebesa, neko bezočan bi htio da se tumači kao naredba.¹⁹⁾ Rekao bi da se Duh jednako može raspršiti kao vazduh. Nužno bi malo-pomalo upao u judaizam. Jer ni Fotin ni Jevreji ne dopuštaju osnovnom riječju, da je Duh nešto stvoreno.

8) Ali reći ćeš: Na osnovu riječi jasno je ono što je stvorio. Šta o Duhu? Prihvati drugo svjedočenje onog najstarijeg pravednika Jova koji je rekao: "Duh božanski me je stvorio" (Jov. XXXIII, 4). I David pjevajući kaže Bogu: "Pošalji svoj Duh, i biće stvoreni, i obnovićeš lice zemlje" (Ps. 103, 30). Ako će stvaranje i obnova biti kroz Duha, bez sumnje ni početak stvaranja nije bio bez Duha. Ali obično oni koji se opiru istini tankoumno izvrću riječ i lik od Duha ka Sinu, tamo gdje se kao tvorac nalazi Duh. Jer i Sin je Duh, kao što je i Otac Duh. U tu iskrivljenu argumentaciju se ne smije vjerovati, jer je i David i riječ Gospodnja rekla što je Sin. Ništa manje nije isticao Duh, koji je Sveti Duh: Riječ koja jača nebesa je²⁰⁾ ures, a Duh sva snaga njihova. Dakle ili neka vjeruju u ovo oni koji to čitaju ili ako neće da vjeruju zašto čitaju? Da neko ne bi smatrao da je ovakvo²¹⁾ vjerovanje uvređa za Boga Oca, kad ga prije²²⁾ očekuje slava, kaže se da su riječ čiji je on Otac ili Duh čiji je tvorac, sve stvorili. Naime, kad njegova riječ i Duh stvaraju i on sam sve²³⁾ stvara.

9) Nakon stvaranja pokažimo kako oživjava Trojstvo. I, zaista, Apostol kaže o Trojstvu: "Svjedočim u nazočnosti Boga koji oživjava sve" (I. Tim. V, 21, VI, 13). A Hrist daje život: "Ovce, rekao je, moje slušaju moje riječi i ja će im dati vječni život" (Jov. X, 27). Zaista smo oživjeni preko Duha, jer sam Gospod kaže: "Duh je taj koji oživjava" (Jov. VI, 64). I slično Pavle u poslanici Rimljanima: "Onaj koji je podigao Hrista iz mrtvih²⁴⁾ oživjeće i vaša smrtna tijela, zbog Duha njegovog koji obitava u vama" (Rim. VIII, 11). Evo kako je jasno pokazano jedno oživljavanje od strane Oca, Sina i Svetog Duha.

10) Prethodno znanje o svim stvarima je u Bogu i on je poznavalac tajni. Pa iako svaki Hrišćanin to zna, ipak treba pokazati to iz knjige Danilove koji je rekao: "Bože, koji si poznavalac

Et cum scriptum sit, Quis poterit peccata dimittere nisi solus Deus (Luc. v, 21); ecce apostoli in Christi potestate peccata dimittere, perhibentur. Cognita est itaque quanta sit sanctificatio Spiritus, ubi Dominico ipsi corpori accommodata monstratur: cognita est et potestas Spiritus, cum peccata dimittit.

6. Veniamus ergo ad ceteras ejus virtutes et opera, ut quid et quantus sit Spiritus sanctus possit agnosciri. Sicut enim Pater et Filius nisi per opera agnoscantur, ut ipse Dominus ait, *vel operibus meis credite (Joan. x, 38)*; ita et Spiritus sanctus nisi per operum insignia, quid sit non potest plenius sciri. Nemo itaque ^a anxiet cum de Spiritu sancti virtute capitula proferrimus; nemo aures claudat cum divina verba recitantur: plus debent credere coelestia testimonia, quam terrena figura. Quid ergo est quod volumus? ad signa Dominica sine dubio traditionem. Si enim in nomine Patris et Filii non sine Spiritu sancto renascimur, non sine Spiritu sancto sanctificamur, atque ad aeternitatem proficiscimur, cupimus ostendere quia non solum in baptismo, sed etiam in aliis omnibus cum Patre et Filio Spiritus sanctus operatus est et semper operetur.

7. Quamquam sufficeret hoc solum, quod in baptismo sacramento cooperatus invenitur; quia ex hoc et alia intelliguntur non sine Spiritu esse creati. Quale est revera, renovatio quidem et reparatio hominis cum Spiritu fiat, figuratio autem hominis et creatio, sine Spiritu esse credatur? An dubium est alicui, plus esse baptismi sacramentum, quam ipsa exordia creaturae? quia in baptismō aeternitas perficitur, in exordio autem mors regnavit ab Adam. Audiamus ergo David de creatione prophetantem: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Ps. xxxii, 6)*. Verbum hoc utique Filios intelligendus est, secundum Joannis praecorium *per quem omnia facta sunt*. Spiritus autem oris non aliud est, nisi iste qui creditur sanctus. Habes utique in uno versiculo Dominum, et verbum Domini, et Spiritum sanctum Trinitatis adimpleturum mysterium. Quod si verbum hoc, per quod cœli firmati sunt, aliquis impudenter jussionem interpretari voluerit; ^b Spiritum aequa aera solubilem dixerit; paulatim in Judaismum cadat necesse est: quia nec Photinus nec Judæi per verbum substantivum et Spiritum concedunt esse aliquid procreatum.

8. Sed dices: De verbo quidem manifestum est quod creaverit; quid de Spiritu? Accipe aliud testimonium justissimi illius et antiquissimi Job. *Spiritus, inquit, divinus qui fecit me (Job. xxxiii, 4)*. Et David psalleus dicit ad Deum: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ (Ps. ciii, 30)*. Si

A creatio et renovatio per Spiritum erit, sine dubio et principium creationis sine Spiritu non fuit. Sed solent hi, qui veritati resistunt, argute Spiritus vocabulum et personam ad Filium convertere, sicubi creator Spiritus invenitur; quia et Filius Spiritus est, sicut et Pater Spiritus. Quod utique non est credendum prævæ argumentationi, vel ex hoc ipso quia David et verbum Domini dixit, quod est Filius; et Spiritum nihilominus prædicavit, qui est sanctus: verbum quidem firmans cœlos, Spiritum autem omnem virtutem eorum, hoc est ^c ornatum. Aut credant ergo qui hæc legunt; aut si nolunt credere, quid et legunt? Ne quis autem putet hanc ^d credulitatem ad Dei Patris contumeliam pertinere, cum potius ad gloriam ^e expectet, si ejus verbum cuius ipse Pater, aut ejus Spiritus cuius ipse auctor est, creasse omnia referatur: ipse enim ^f creat omnia, cum verbum ejus creant et Spiritus.

9. Post creationem igitur ostendamus quia vivificat Trinitas. Et quidem de persona refert Apostolus: *Testor coram Deo qui vivificat omnia (I Tim. v, 21; vi, 13)*. Vitam vero dat Christus: *Oves, inquit, mea vocem meam audiunt; et ego dabo eis vitam aeternam (Joan. x, 27)*. Vivificamur vero per Spiritum, ipso Domino dicente, *Spiritus est qui vivificat (Joan. vi, 64)*. Similiter et Paulus ad Romanos: *Qui suscitavit Christum a mortuis, ^g vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis (Rom. viii, 11)*. Ecce una vivificatio Patris, et Filii, et Spiritus sancti aperte monstrata est.

C 10. Præscientia omnium rerum in Deo est, et oculorum cognitor est. Liceat nemo Christianus ignoret, tamen ex Danielis libro monstrandum est. *Deus, inquit, qui oculorum cognitor es, qui prospicis omnia ante quam nascantur (Dan. xiii, 42)*. Hæc eadem præscientia in Christo est, dicente evangelista: *Ab initio, inquit, sciebat Jesus quis esset eum traditurus, vel qui essent non credentes (Joan. vi, 65)*. Quod sit autem oculorum cognitor, ex hoc manifestatum est, cum obscura consilia Judæorum manifestans dicebat: *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris (Matth. ix, 4)*?

11. Similiter præscire omnia Spiritum, Deus manifestavit dicens ad apostolos: *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnia, et ventura annuntiabit vobis (Joan. xvi, 13)*. Qui ventura annuntiare perhibetur, puto præscire omnia non dubitabitur, quia ipse ^h scrutatur altitudines Dei, et novit omnia quæ sunt Dei. Nec non et sacramenta revelat Dei; testatur Daniel dicens: *Ipse est Deus deorum, et rex regum, qui sacramenta revelat (Dan. ii, 47)*. Revelantur omnia per Christum, sicut ipse ait: *Nemo novit Patrem*

tajni i koji posmatraš sve prije nego što nastane" (Dan. XIII, 42). Isto ovo prethodno znanje se nalazi i u Hristu, kao što kaže jevangelista: "Od početka je Isus znao ko će ga izdati i ko neće vjerovati" (Jov. V, 65). Da je poznavalac tajni očito je iz toga što je govorio ukazujući na skrivene namjere Judejaca: "Kakvo nevaljalstvo kujete u svojim srcima" (Mat. IX, 4).

11) Na sličan način je i Bog pokazao da Duh sve prethodno zna, govoreći apostolima: "Kad bude došao Duh istine, podučiće vas svemu i objaviće vam ono što će doći" (Jov. XVI, 13). Mislim da će mu biti dozvoljeno da objavi ono što će doći i neće biti sumnje da sve prethodno zna, jer on istražuje²⁵⁾ visine Božje i spoznao je sve Božje. A da objavljuje i tajne Božje svjedoči Danilo govoreći: "On je Bog nad bogovima i kralj nad kraljevima koji objavljuju tajne" (Dan. II, 47). Sve objavljuje Hrist, kao što on sam kaže: "Niko nije spoznao Oca, osim Sin i onaj kome je Sin htio da objavi" (Luk. X, 22). Sve objavljuvanje je, zaista, u Duhu, kako svjedoči Pavle: "Nama se otkrio Bog preko svog Svetog Duha" (Kor. II, 10). I to je otkrivenje jednog Trojstva kao Boga.

12) On je svuda prisutan i sve ispunjava, kako kaže Isaija: "Ja sam Bog koji se približava. I Bog koji dolazi izdaleka" (Isajija, XXX, 27). Ako se čovjek sakrije na neko tajno mjesto, zar ga ja neću vidjeti? Zar ne ispunjavam ja nebo i zemlju" (Jerem. XXIII, 24)? A šta kaže o svojoj prisutnosti onaj koji se svuda nalazi? Spasitelj Hrist u Jevangelju kaže: "I gdje budu dvojica ili trojica²⁶⁾ (okupljeni) u moje ime, ondje sam i ja među njima" (Mat. XVIII, 20). O ispunjenosti njezinoj Apostol kaže: "Onaj koji je sišao je onaj koji se i popeo iznad svih nebesa da ispuni sve" (Ef. IV, 10). I jednak prorok kaže za Svetog Duha²⁷⁾ da je svuda prisutan po liku Božjem: "Ja sam u vama i moj Duh stoji u sred vas" (Agej II, 6). I Solomon kaže: "Duh Gospodov ispunjava svijet" (Sap. I, 7). Nastanjuje Bog svoje svete, prema obećanju koje je izrekao: "Nastaniću se u njima i živjeti u njima" (II, Kor. VI, 16). Šta, zaista, Gospod kaže u Jevangelju? "Ostanite u meni i ja ću ostati u vama" (Jov. XCV, 4). A Pavle to potvrđuje: "Ne znate da je Isus Hrist u vama" (II Kor. XIII).

Da je sve ispunjeno nastanjivanjem Duha podsjeća Jovan: "Znamo da je u vama po Svetom Duhu njegovom, kojeg nam je dao" (Jov. III, 24). Na sličan način, i isto, kaže Pavle: "Ne znate da ste hram Božji i da Duh Božji obitava u vama" (II Kor. III, 16)? I uskoro kaže: "Slavite Boga i nosite ga u svom tijelu" (I Kor. VI, 20).

13) Treba priznati da ono što kori Otac, kori i Sin, kao i Sveti Duh. U psalmu 49 stoji: "A grešniku je Bog rekao: Zašto pričaš pravednosti moje" (Ps. XLIX, 16)? I niže: "Koriću te i dosudiću²⁸⁾ protiv tvog lica" (Isto, 21). Jednako kaže i David moleći se Bogu: "Gospode, ne kori me u gnjevu svom" (Ps. VI, 2). "I jer će doći da prekori sve tjelesno" (Jud. 15). A šta kaže Spasitelj o Svetom Duhu u Jevangelju? "Kad on bude došao kao savjetnik, prekoriće svijet za grijeh i po pravdi i po sudu" (Jov. XVI, 8). Predviđajući ovo David je vikao Bogu: "Kada da idem od Duha tvog, i od lica tvog kuda da pobjegnem" (Ps. 138, 7)? A da će kroz Hrista nastati jedan sud²⁹⁾ od Boga pokazuje blaženi Pavle: "Kad Bog bude sudio ljudske tajne, preko Isusa Hrista, našeg Gospoda" (Rim, II, 16). I da će Sveti Duh osuditi Antrihrista kako kaže Pavle kad govorí o njegovoj ličnosti: "Ubiće ga, rekao je, Gospod Isus Duhom usta svojih" (II Sol, II, 8). Ako Gospod ubija Antrihrista Duhom usta, dakle i svako stvoreneće će biti osuđeno Duhom, kao što kaže Solomon: "Duh snage će im suditi i kao kovitlacem vjetra podijeliće ih" (Sap. V, 24).

14) Jer tako se dokazuje da je dobar Otac, dobar Sin i dobar Sveti Duh. Jednorodičen je za Oca rekao u Jevangelju: "Niko nije dobar osim jedini Bog" (Mat. XIX, 17). A za sebe: "Ja sam dobar pastir" (Jov. X, 11). Jednako i David kaže za Duha, pjevajući: "Tvoj dobar Duh me je odveo na pravi put" (Ps. 142). I kao što se kaže za Sina: "Da je ispravna riječ Gospodnja" (Ps. XXXII, 4), tako se kaže i za Svetog Duha: "Pravog Duha obnovi u potomcima mojim" (Ps. 50, 10).

15) Ko, pak, može čutati o dostojanstvu Svetog Duha? Stari proroci su vikali: "Ovo kaže Gospod". Ovaj glas je Hrist dolazeći ponovo pozvao u svoju ličnost, govoreći: "I ja vam kažem". A šta novi proroci viču? Kao što Ahab proričući u Djelima apostolskim kaže: "Ovo kaže Sveti

nisi Filius et cui voluerit Filius revelare (Luc. x, 22).
Omnis vero in Spiritu revelatio est ; testatur Paulus : *Nobis, inquit, revelavit Deus per Spiritum sanctum suum (Cor. ii, 10).* Ecce est revelatio unius Trinitatis Deus.

12. Quod ubique sit præsens, et impleat omnia, dicente Esaiā : *Ego, inquit, Deus approximans. Et Deus de longinquo (Isa. xxx, 27).* Si absconditus fuerit homo in absconditis, numquid non videbo eum? nonne cœlum et terram ego impleo (*Jerem. xxiii, 24*)? Quid autem de sua præsentia, qui ubique? Et Salvator Christus in Evangelio dicit : *Ubi cumque fuerint duo vel tres ^a in nomine meo, ibi et ego sum in medio ipsorum (Matth. xviii, 20).* De plenitudine autem ejus apostolus refert : *Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos ut adimpleret omnia (Eph. iv, 10).* De Spiritu æque sancto quod ^b adsit ubique, dicit propheta ex persona Domini : *Ego in vobis, et Spiritus meus stat in medio vestrum (Agg. ii, 6).* Et Salomon ait : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Sap. i, 7).* Habitat Deus in sanctis suis, secundum promissionem quam dixerat, *Habitabo in illis et in ambulabo (II Cor. vi, 16).* Quid vero Dominus in Evangelio dicit? *Manete in me et ego vobis (Joan. xv, 4).* Probat autem hoc Paulus : *Nescitis quia Jesus Christus in vobis est (II Cor. xiii, 5)?* Hoc autem totum in Spiritus habitatione adimpletur, sicut memorat Joannes : *Ex hoc, inquit, scimus quia in nobis est, de Spiritu suo, quem dedit nobis (I Joan. iii, 24).* Similiter et idem Paulus : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis (II Cor. iii, 16)?* Et mox dicit : *Glorificate et portate Deum in corpore vestro (I Cor. vi, 20).*

13. Nam quod arguat Pater, arguat et Filius, arguat etiam et Spiritus sanctus, ita probandum est. In Psalmo XLIX legitur : *Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras justias meas (Ps. XLIX, 16)*? Et infra : *Arguam te et statuam ^c illam contra faciem tuam (Ibid., 21).* David æque orans dicit ad Deum : *Domine, ne in ira tua arguas me (Ps. vi, 2).* Et quia ipse venturus est arguere omnem carnem (*Jud. 15*). Quid vero de Spiritu sancto Salvator in Evangelio? *Cum venerit, inquit, Paraclitus ille, arguet mundum de peccato et de justitia et de iudicio (Joan. XVI, 8).* Hoc providens David clamabat ad Deum : *Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam (Ps. CXXXVIII, 7)?* Quod sit autem unum iudicium ^d a Deo per Christum futurum, beatus Paulus ostendit : *Cum judicabit, inquit, Deus occulta hominum per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. ii, 16).* Et quia Spiritus sanctus judicatur est Antichristum, dicente Paulo, cum de persona ejus loqueretur : *Quem interficiet, ait, Dominus Jesus Spiritu oris sui (II Thess. ii, 8).* Si Antichristus Spiritu oris Domini interficitur, ergo et omnis creatura Spiritu judicabitur, dicente Salo-

A mone : *Contra illos statuet Spiritus virtutis, et tamquam turbo venti dividet eos (Sap. v, 24).*

14. Nam et quod bonus Pater, bonus Filius, bonus Spiritus sanctus, sic probatur. De Patre quidem dixit Unigenitus in Evangelio : *Nemo bonus nisi unus Deus (Matth. xix, 17).* De se autem : *Ego sum pastor bonus (Joan. x, 11).* De Spiritu æque David psallens dicit : *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam (Ps. cxlii).* Et sicut dicitur de Filio, *Rectum est verbum Domini (Ps. xxxii, 4),* sic et de Spiritu dicitur *Spiritum rectum innova in visceribus meis (Ps. l, 10).*

15. Quis autem illam dignitatem Spiritus sancti possit tacere? Antiqui enim prophetæ clamabant : *Hæc dicit Dominus.* Hanc vocem Christus adveniens in suam revocavit personam dicens : *Et ego dico vobis.*

B Novi autem prophetæ quid clamant? sicut Agabus prophetans in Actibus apostolorum ait : *Hæc dicit Spiritus sanctus (Act. XXI, 11).* Et iterum se a Deo Patre et a Christo vocatum et missum Paulus apostolus (*Gal. i, 1*), non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem. In Actis vero apostolorum legitur quod a Spiritu sancto segregatus et missus. Sic enim scriptum est : *Et dicit Spiritus sanctus, segregate mihi Barnabam et Paulum in opus quo vocavi eos (Act. XIII, 2).* Et paulo post : *Ipsi autem missi a Spiritu sancto descenderunt Seleuciam (Ibid., 4).*

C 16. Nequis autem Spiritum sanctum quia Paraclitus dicitur ^e contemptibile quid aestimet; Paraclitus enim advocatus sive consolator est secundum Latinam linguam; quæ appellatio etiam Filio Dei communis est, sicut docet Joannes : *Hæc, inquit, scribo vobis ne peccetis. Quod si quis peccaverit, Paraclitum habemus apud Patrem Jesum Christum justum (I Joan. ii, 1).* Nam et ipse Dominus cum dicit ad apostolos alterum *advocatum mittet vobis Pater,* sine dubio cum alium Paraclitum nominat, sic quoque Paraclitum manifestat. Sed nec a Patre hoc nomen Paracliti alienum est: beneficentiae enim nomen est, non naturæ. Paulus denique ad Corinthios scribit : *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi; Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos (II Cor. i, 3);* quod Græce dicitur, ^f Θεὸς πάσων παραχλήσεως. Et cum consolator dicitur Pater, consolator et Filius, consolator et Spiritus

D sanctus, una tamen nobis consolatio Trinitatis prestat. Sed abluti, inquit, *estis et sanctificati et justificati estis in nomine Domini Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri (I Cor. vi, 11).*

17. Sed forsitan hæc mitia et bona non excitant animum ad intelligendam potentiam Spiritus sancti; pauca de terribilibus proferamus. Vendiderat possessionem Ananias, sicut scriptum est in Actibus apostolorum, suppressamque partem pecunia discipulus sibi reservaverat; reliquam pro tota ante pedes de-

Duh" (Djela, XXI, 11). I opet se apostol Pavle pozvan i poslan od Boga Oca i Hrista (Gal, I, 1) a ne od ljudi ili čovjeka, već preko Isusa Hrista i Boga Oca. U Djelima apostolskim se, zaista, čita da je odvojen od sv. Duha i poslat. Tako je napisano: "I kaže Sveti Duh: odvojite mi Varnavu i Pavla za posao kuda sam ih pozvao" (Djela, XIII, 2). I malo poslije: "Oni su poslani od Svetog Duha sišli u Selenkiju" (Isto, 4).

16) Ne možeš³⁰⁾ zanemariti Svetog Duha jer se za njega kaže da je Zastupnik. Zastupnik, jer je advokat ili utješitelj na latinskom jeziku. Ovaj naziv je još zajednički i Sinu Božjem, kao što poučava Jovan: "Pišem vam ovo da ne bi grijesili. Jer, ako neko bude zgrijeo imamo zastupnika kod pravednog Oca Isusa Hrista" (I Jov. II, 1). I sam Gospod kaže apostolima: "Drugog advokata poslaće vam Otac", bez sumnje kad imenuje drugog zastupnika, time još dokazuje zastupnika. Ali ni za Oca ovaj naziv zastupnik nije tuđ, jer to je ime za dobročinstvo, ne prirodu. Napokon Pavle piše Korinćanima: "Blagosloven Bog i Otac Gospoda našeg Isusa Hrista. Otac milosrđa i Bog potpune utjehe, koji nas tješi" (II, Kor. I, 3). Na grčkom jeziku se kaže:³¹⁾ "i Bog potpune utjehe". I kad se kaže da je Otac utješitelj, znači da je i Sin utješitelj, kao i Sveti Duh, tako da nam se pokazuje kao jedna utjeha Trojstva. Rekao je: "Očišćeni ste od grijeha i posvećeni i opravdani ste u ime Gospoda Isusa Hrista i u Duhu Boga našeg" (Kor. VI, 11).

17) Ali možda ova blaga i dobra djela ne podstiču duh da razumije moći Svetog Duha. Izložimo nešto malo o strašnim djelima. Ananije je bio prodao posjed, kao što piše u Djelima apostolskim i sakriveni dio novca je učenik bio za sebe ostavio. Ostali dio, kao da je ukupna svota, položio je pred noge Apostola i uvrijedio je Svetog Duha od koga je mislio da je zatajio. Ali šta mu odmah zatim reče preblagi Petar? "Ananije, zašto je Satana obuzeo tvoje srce da lažeš Svetog Duha" (Djela, V, 3)? I odmah mu reče: "Nisi slagao ljude, već Boga". I tako pogoden snagom onoga koga je želio da slaže, ispustio je dušu. Kako na ovom mjestu³²⁾ blaženi Petar želi da bude shvaćen Sveti Duh. Jasno je to u onome kad kaže: "Nisi slagao ljude, već Boga". Dakle, jasno je da onaj koji laže Svetog Duha, laže i Boga, i oni koji vjeruju u Svetog Duha, vjeruju i u Boga. Tako se i supruga Ananijeva, koja je bila sudionik u laži, pridružila mu se i u smrti. Snažnije od ovog slučaja pokazuje Gospod u Jevangelju govoreći: "Svaki grijeh i huljenje je dopušteno prema ljudima, ali onaj koji bude hulio na Svetog Duha, neće mu se oprostiti ni na ovome svijetu, ni na onome" (Mat. XII, 32, Mark. III, 28, 29; Luk. XII, 10). Užasna presuda!³³⁾ Kaže da je grijeh neoprostiv za onoga koji je hulio na Svetog Duha. Uporedi ovu tvrdnju sa onim što je zapisano u Knjizi o carevima: "Ako grijeseći čovjek prema čovjeku bude zgrijeo, ko će se moliti za njega"? (I, Knj. o Car. II, 25). Znači da je isti³⁴⁾ neoprostivi zločin grijesiti prema Svetom Duhu, kao i prema Bogu. Iz toga će moći opaziti kolika je svetost Svetog Duha. Ako se neko u odnosu na njega bude pokazao otpadnikom, biće osuđen na vječnu kaznu.

18) Mogao bih više svjedočanstava iz Svetog pisma izložiti, koja, u odnosu na tajnu krštenja, dokazuju Trojstvo jednog djelanja i moći. No, mnogo toga izostavljam, jer je i ovoliko dovoljno pametnima. Tako da ću rekapitulirati, rekavši: Ako Sveti Duh proizilazi od Oca, ako oslobođa, ako posvećuje, ako je Gospod, kako kaže Apostol, ako se Ocem i Sinom stvara, ako oživljava, ako kao Otac i Sin predviđa, ako otkriva, ako je svuda, ako ispunjava svijet, ako nastanjuje³⁵⁾ izabrane, ako kori svijet, ako sudi, ako je dobar, ako je ispravan, ako se za njega kaže: "ovo govori Sveti Duh", ako je postavio proroke, ako šalje apostole, ako je utješitelj, ako pročišćava i čini pravednim, ako³⁶⁾ ubija svoje neprijatelje, ako onaj koji³⁷⁾ na njega bude hulio nema oprost ni na ovom ni na onom svijetu, znači da je sve to svojstveno Bogu. Ako je tako tj. istina, zašto se od mene traži da kažem što je Sveti Duh, kad veličinom djelâ sam za sebe dokazuje što je? On nije otuđen od svetosti Oca i Sina niti od snage djela. Uzalud se poriče božansko ime onome čija se moć ne može poreći. Uzalud mi se brani da ga poštujem sa Ocem i Sinom, kad sam samom istinom prinuđen da ga priznajem sa Ocem i Sinom. Ako mi on zajedno sa Ocem i Sinom opršta grijehu, donosi svetost i vječni život bio bih suviše nezahvalan i bezbožan ako ga ne bih slavio sa

posuit apostolorum. Offendit Spiritum sanctum, quem putaverat se latere. Sed quid ad eum continuo beatissimus Petrus? Anania, quare Satanas implevit cor tuum, mentiri te Spiritui sancto (Act. v, 3)? Et statim ait: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Atque ita pertussus virtute ejus, cui mentiri voluerat, expiravit. Quid hic vult^a beatus Petrus intelligi Spiritum sanctum? Et utique clarum est cum dicit: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Manifestum est ergo quoniam qui mentitur Spiritui sancto, Deo mentitur; ei qui credit in Spiritum sanctum, credit in Deum. Sic etiam uxor Ananiae, quae in mendacio fuerat conscientia et in morte facta est socia. Tale aliquid, immo fortius in Evangelio ostendit Dominus dicens: Omne peccatum et blasphemiae remittentur hominibus; qui autem dixerit blasphemiam in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro (Matth. xii, 32; Marc. iii, 28, 29; Luc. xii, 10). Terribilis sententia! ^b irremissibile dicit esse peccatum ei qui in Spiritum sanctum blasphemaverit. Compara huic sententiæ illud quod scriptum est in Regnorum libro: Si peccando peccaverit vir in virum, orabunt pro eo; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo (I Reg. ii, 25)? Ergo quia peccare in Spiritum sanctum et peccare in Deum, idem^c inexpiable crimen est; jam advertere poterunt quanta sit Spiritus sancti majestas; in quem si quis rebellis extiterit, in perpetuas poenas trudetur.

18. Possem plura de divinis Scripturis proferre testimonia quæ, secundum Baptismi sacramentum, Trinitatem unius operationis ac potentie manifestarent. Sed quia et in his plenus est sapientibus intellectus, multa prætereo. Faciam itaque recapitulationem dicturus: si de Patre procedit Spiritus sanctus; si liberat; si sanctificat; si Dominus est, ut dixit Apostolus; si creat cum Patre et Filio; si vivificat; si præscentiam habet, sicut habet Pater et Filius; si revelat; si ubique est; si adimpler orbem terrarum; si habitat in^d electis; si arguet mundum; si judicat; si bonus est; si rectus est; si de eo clamatur, hæc dicit Spiritus sanctus; si prophetas constituit; si apostolos mittit; si consolator est; si abluit et justificat; si tentatores suos interficit; si is qui^e in eum blasphemaverit, non habet remissionem neque in hoc saeculo neque in futuro, quod utique Deo

A proprium est; si hæc ita sint, immo quia vera sunt, quid a me queritur ut dicam quid sit Spiritus sanctus, cum per operum magnitudinem, quod est ipse se manifestat? Non utique alienus est Patris et Filii sanctitate, qui non est ab operum virtute alienus: frustra illi nomen divinitatis negatur, cuius potestas non potest abnegari: frustra prohibeo cum cum Patre et Filio venerari, quem confiteri cum Patre et Filio ipsa veritate compellor. Si ille mihi cum Patre et Filio confert remissionem peccatorum, confert sanctificationem et vitam æternam, ingratus ero nimis et impius si non ei cum Patre et Filio referam gloriam. Aut si non est colendus cum Patre et Filio, ergo nec confitendum est in baptismate. Si autem omni modo confitendum est, secundum dictum Domini et traditionem apostolorum, ne semiplena sit fides et imperfetta; quis me poterit ab ejus religione et veneratione cohibere? ^f In quem enim credere jubeor, ei etiam devote supplicabo.

19. Adorabo ergo Patrem, adorabo Filium, adorabo Spiritum sanctum, una eademque veneratione. Quod si quis durum hoc putat, audiant quomodo David ad^g culturam Dei siveles hortetur: Adorate, inquit, scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est (Ps. xcvi, 5). Si scabellum pedum Domini religionis est adorari; quanto magis religiosum erit, si ejus Spiritus adoretur? ille utique Spiritus quem beatus Petrus in tanta sublimitate prædicavit dicens: ⁱ Evangelizaverunt vobis Spiritum sanctum missum de cœlo, in quem concupiscunt angeli prospicere (I Pet. i, 12). Si angeli eum cupiunt aspicere, quanto magis nos homines mortales i contemnere non debemus? ne forte et de nobis dicatur sicut dictum est ad Judeos: Vos semper^k Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri (Act. vii, 51).

20. Quod si hæc tanta ac talia non inclinant animum ad venerandum Spiritum sanctum, accipe adhuc aliiquid fortius. Sic enim Paulus instruit prophetas Ecclesiæ, in quibus utique et per quos ipse Spiritus loquebatur: Si, inquit, omnes prophetent, intret aliquis infidelis aut idiota, convincitur ab omnibus, examinatur ab omnibus, occulta etiam cordis ejus manifesta fiunt. Et tunc cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quia vere Deus est in nobis (I Cor. xiv, 24). Utique Spiritum sanctum intelligi voluit, qui in prophetis lo-

Ocem i Sinom. A ako ne treba da se slavi sa Ocem i Sinom, ne treba ga, dakle, priznati ni u krštenju. Ako ga, prema riječima Gospodovim i predanju apostola treba priznavati na svaki način, neka vjera ne bude polovična i nepotpuna. Ko će moći da me spriječi da ga ne poštujem i nemam vjeru u njega?³⁸⁾ Nareduje mi se da vjerujem u njega i odano ču mu se moliti.

19) Sa istim poštovanjem ču se klanjati Ocu, Sinu i Svetom Duhu. Ako neko misli da je ovo neprilično neka posluša kako David podstiče vjernike da³⁹⁾ poštuju Boga. "Klanajte se, rekao je, kraj stopala njegovih, jer je svet" (Ps. 98, 5). Ako se treba klanjati stopalima Gospodovim, koliko će biti pobožnije ako se klanja njegovom Duhu? On je svakako onaj Duh za koga je blaženi Petar u takvoj uzvišenosti predskazao, govoreći:⁴⁰⁾ "Objavili su vam slanje Svetog Duha sa neba na koga andeli žele da se ugledaju" (Pet. I, 12). Ako andeli žele da ga motre koliko se više nama smrtnim ljudima ne pristoji da ga⁴¹⁾ prezremo? Da se slučajno ne bi reklo za vas, kao što je rečeno Judejcima: "Vi ste se uvijek opirali⁴²⁾ Svetom Duhu, kao što su i vaši očevi" (Djela, VII, 51).

20) A ako sve ovo ne uputi duh na poštovanje Svetog Duha, primi sad nešto uvjerljivije. Tako je, naime, Pavle poučio crkvene proroke u kojima je i preko kojih je sam Duh govorio: "Ako svi proriču i dode neki nevjernik ili glupak, od svih osuđen i pokaran, tajne njegovog srca bi postale javne. I pavši ničice poklonice se Bogu i objaviće da je Bog, zaista, u nama" (I Kor. XIV, 24). Svakako je htio da se pod tim shvati Sveti Duh, koji je govorio u prorocima. Ako, dakle, nevjernici kleknu i pomole se Svetom Duhu, oni se mole prestrašeni i nerado priznaju na osnovu veličine djela tj. obilja duhovne milosti. Koliko je veća korist za vjernike da se Svetom Duhu mole dobrovoljno i sa osjećajem.

21) Neka se poštuje Sveti Duh, ali ne odvojeno, po mnogobožačkom običaju, kao što se ni Sin ne poštuje odvojeno, jer je sa desne strane Oca. Već kad se molimo Ocu vjerujemo da se jednako vjerno molimo i Sinu i Svetom Duhu. Jer, kad prizivamo Sina, vjerujemo da prizivamo i Oca. I kad se molimo Ocu, vjerujemo da nas čuje i Sin kao što sam Gospod obećava: "Što god, u moje ime, budete tražili od Oca, učiniću; da se slavi Otac u Sinu". Znači i kad se molimo Duhu, molimo se i onome čiji je to Duh.

22) Svako zna da se božanskoj uzvišenosti ne može ništa ni dodati ni umanjiti ljudskim molbama. Već svako prema namjeri svoje volje za sebe pribavlja slavu ako vjerno iskazuje poštovanje ili smetnju ako se tvrdoglavu opire. Jer je sigurno da borba i oholost rađaju kaznu. Iskazivanje poštovanja očekuje plod odanosti. A zašto vjernici ne slave Trojstvo u cjelini do koga se nadaju da sežu, čijim imenom se ponovo rađaju, čijom riječju se ponose da su nazvani? Jer, kao što su ljudi nazvani Božji po⁴³⁾ imenu Oca Boga, tako je i Pavle nazvao Iliju, Mojsija i Timotija Božnjim ljudima. Tako su po Hristu nazvani hrišćanima, i tako su po Duhu nazvani duhovnicima. Ako ćeš, dakle biti nazvan božnjim čovjekom, a ne budeš bio hrišćanin, nisi ništa. Isto tako, ako bi bio nazvan hrišćaninom, a ne budeš duhovan, ne uzdaj se mnogo u spasenje. Neka nam, dakle, i bude dato da u skladu sa krštenjem Spasiteljevim ispovijedamo, vjerujemo u⁴⁴⁾ jedinstveno Trojstvo, da jednak budemo odani u vjeri. A ne da po mnogobožačkom običaju mislimo da su različite moći ili da sumnjamo da je biće u Trojstvu. Da ne potpadnemo pod šizmu judejsku, koja Sina Božjeg poriče, koja ne poštuje Duha. Već da se radije molimo savršenom Trojstvu i veličamo ga kao što u tajnama kažemo iz svojih usta: "Sveti, sveti, sveti Gospod Bog Savaot", i tako imamo vjeru. A to je jedna svetinja: Duh, jedan Bog, Isus Hrist u slavi Boga Oca, jedna moć, jer je jedna vjera u Trojstvo. I potom, težeći miru i ljubavi obilujmo uvijek dobrim djelima. I slušajmo Apostola kao što su slušali Korinčani u⁴⁵⁾ prvoj poslanici: "Milost Gospoda našeg Isusa Hrista, ljubav i razgovor Svetog Duha, biće sa svima nama. Amin".

Sv. Nikita episkop objašnjava moć Svetog Duha.

Počinje rasprava istog (Nikite) o raznim nazivima koji se odnose na Gospoda našeg Isusa Hrista.

quebatur. Si ergo infideles cadunt in faciem et adorant Spiritum sanctum, adorant perterriti, et confitentur inviti ex operum magnitudine, id est abundantia gratiae spiritualis; quanto magis fidelibus expedit voluntarie et ex affectu adorare Spiritum sanctum!

21. Adoratur autem Spiritus non quasi separatim more gentilium; sicut nec Filius separatim adoratur, quia in dextera Patris est; sed cum adoramus Patrem, credimus nos fideliter et Filium et Spiritum sanctum pariter adorare: quia et cum Filium invocamus, Patrem nos credimus invocare: et cum Patrem rogamus, a Filio nos credimus exaudiri, sicut ipse Dominus pollicetur, *Quidquid petieritis a Patre in nomine meo, ego faciam; ut honorificetur Pater in Filio.* Sic et cum Spiritus adoratur, ille utique adoratur cuius est Spiritus.

22. Illud autem nullus ignorat, quod divinæ maiestati nec addi quidpiam nec minui, humanis supplicationibus potest: sed unusquisque secundum propositum voluntatis suæ aut gloriam sibi acquirit fideliter venerando, aut confusionem pertinaciter resistendo. Certum est enim quia et contentio et superbia damnationem generant; honorificentia fructum devotionis exspectat. Quare autem fideles non honorificant integre Trinitatem, ad quam pertinere confidunt, cuius nomine se renatos, cuius vocabulo se nominari gloriantur? Nam sicut ^a, a nomine Dei Patris homines Dei appellantur, ut Helias homo Dei

A dictus est, et Moyses homo Dei, ut Timotheus homo Dei a Paulo appellatus est; sic a Christo Christiani nuncupantur; sic etiam ab Spiritu spirituales appellantur. Si igitur voceris homo Dei, et non fueris Christianus, nihil es. *Æque si Christianus dicaris, et non fueris spiritualis, ne tibi satis de salute confidas.* Sit ergo nobis secundum baptismam Salvatoris confessio, fides ^b integræ Trinitatis, una devotio pietatis: nec more gentilium, potestatum diversitates opinemur, aut creaturam in Trinitate suspicemur. Sed nec Judeorum scando succumbamus, qui Filium Dei negant, qui Spiritum non adorant; sed potius perfectam Trinitatem adorantes et magnificantes, sicut in mysteriis ore nostro dicimus, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth,* ita conscientiam teneamus. Et illud unus sanctus, utique Spiritus; unus Deus, Jesus Christus in gloria Dei Patris; una omnipotentia, quia una est religio Trinitatis. Et deinceps pacem et dilectionem sectantes bonis semper operibus abundemus: et audiamus ab Apostolo, sicut audierunt Corinthii in ^c prima Epistola: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectione, et communicatio sancti Spiritus erit cum omnibus vobis.* Amen.

Explicit sancti Nicetæ episcopi de Spiritus sancti Potentia.

Incipit tractatus ejusdem de diversis appellationibus Domino nostro Jesu Christo convenientibus.

Komentari: "O moći Svetog Duha"

1) Viktorin, godinama prije mene u izdanju komentara za poslanicu Galatima gl. IV, 6 (i protiv Arijana III, 17), kaže "moći" za ličnost Svetog Trojstva. Tako treba, dakle, i Nikita da bude shvaćen u ovom naslovu.

2) Tako govori još i Gregorije Nazijanski pri kraju pohvale sv. Atanasiju. Dalje imamo kod Petavija o Trojstvu knj. I, 14 od starih grešaka protiv povijesti o Svetom Duhu, koju su započeli Sadukeji. Neka se pročita isti autor još u Knj. II, 13, III, 7. Od crkvenih pisaca koji su poimenice branili božanstvo Svetog Duha preostaju posebno ovi: Didim, sv. Vasilije, sv. Ambrozije, sv. Atanasije, Teodore, Sv. Kirilo iz Aleksandrije i Paskasije, đakon rimske crkve. Njima se sada još pridodaje Nikita iz Akvileje. Nedavno sam na ovu temu izdao, u ovom izdanju, veoma opširnu raspravu Hijeronima Donata.

3) Jeretici su govorili da je rođen i njihovo mišljenje ili riječi sada iznosi Nikita.

4) U kodeksu: "vjeruje".

5) U kodeksu se ponavlja: "šta sada treba braćo", i onda je precrtao donji red.

6) U kodeksu se dodaje "gospodara", onda je precrtano.

7) Više bih volio "primaju".

8) U kodeksu nedostaje predlog "o".

9) Tako još kaže i Viktorin protiv Arija I, 24 - "stanovi", a ne "prestoli". Ali u glavi 36 piše "prestoli" što je bez sumnje zbog razlika među prepisivačima.

10) Viktorin kaže "ustanovljeno". Još su se primjeri stare Italike razlikovali. Sam Viktorin u gl. 36 kaže "stvoreno". To su odluke knjižničara.

11) U kodeksu nedostaje veznik "da".

12) U kodeksu piše samo slovo D. Dvoumio sam se da li ovo slovo treba objasniti kao skraćenicu od riječi Bog (Deus) ili prije treba vjerovati da je pogrešno.

13) Red ovih poglavljaja je preokrenut u izdanju Paulinovog teksta.

14) Tako stoji i u kodeksu. Da li umjesto "u božanstvu".

15) Između drugih treba čitati Fotija koga sam izdao u Amfilohiji, pri kraju I dijela, gdje oni koji se služe Jovanovim jevanđeljem pobijaju jeretike.

16) Tako piše Nikita naš i u "Objašnjenu simbola": samo "od Oca", ne dodaje "i od Sina". I zaista su i drugi oci tako govorili prije nego se podigla rasprava o tome. O tome raspravlja Braida u komentaru za spomenuto Nikitino djelo na str. 270.

17) U kodeksu stoji "glupa" (pitanja postavljaju). Moglo bi da piše i "kao glupaci".

18) Tako stoji i u kodeksu. Bilježio bezlično značenje glagola.

19) Nikita, zaista, zna gramatičko značenje riječi Duh, ali mu stavlja ispred riječ "sveti".

20) U kodeksu stoji "uresa".

21) Nikita kaže još u "Objašnjenu simbola" "vjerovanje" umjesto "čvrstom vjerom". Kod Braide na str. 264 i narednim možeš pročitati kako raspravlja o ovom izrazu. Salvijan o Gub. knj. III, 2 kaže: "Šta je vjerovanje ili vjera? Mislim da je to čovjek koji odano vjeruje u Hrista" itd. Isto tako i Paulin u pjesmi kod mene Auctor, class. tom. V str. 378.

22) Tako u kodeksu stoji umjesto "posmatra" što nije bez drugih primjera.

23) U kodeksu stoji "bijaše".

24) U kodeksu stoji "oživio je".

25) U kodeksu stoji scriptatur (scrutatur) - istražuje.

26) Kod Nikite nedostaje riječ "okupljeni".

27) U kodeksu stoji "tu je" što se može podnijeti.

28) Tako stoji i u kodeksu.

^a Victorinus, in edito a me superioribus annis commentario epist. ad Galatas cap. iv, 6 (et adv. Arian. iii, 17) personas SS. Trinitatis, vocat *potentias*. Ergo Nicetas sic est in hoc titulo intelligendus.

^b Sic loquitur etiam Gregorius Nazianzenus circa finem laudationis S. Athanasii. Porro veterum errorum aduersus Spiritum sanctum historiam, ducto initio a Sadduceis, habemus apud Petavium de Trin. lib. I, 14. Legatur idem auctor etiam lib. II, 13; III, 7. Ex Patribus ecclesiasticis, qui Spiritus sancti divinitatem nominatim defenderunt, supersunt hi praecipui, Didymus, S. Basilius, S. Ambrosius, S. Athanasius, Theodoretus, S. Cyrillus Alex., Paschasius Romane Ecclesiae diaconus. His nunc accedit Nicetas Aquileiensis. Nuper vero a me editus est in hoc volumine Hieronymi Donati de hoc argumento tractatus amplissimus.

^c Natum dicebant heretici, quorum sententiam aut verba nune referit Nicetas.

^d Cod., *credit*.

^e Repetitur in cod., *quid nunc sportet fratres*; tum subscripta linea expungitur.

^f In cod. additur *dominum*, tum expungitur.

^g Malim *assununt*.

^h Deest *de* in cod.

ⁱ Ita *sedes*, non *throni*, etiam Victorinus adv. Arium I, 24. Sed cap. 36, *throni*, quae sine dubio varietas amanuensium est.

^j Victorinus, *constituta*. Variabant enim exemplaria etiam Italicae veteris. Victorinus ipse cap. 36, *creata*. Quae sunt librariorum arbitria.

^k Deest *ut* in cod.

^l In cod. scribitur tantum *D*. Num ea littera explicanda esset *Deum*, an potius mendosa credenda, ambigebam.

^m In vulgata Paulini textus editione inversus est

ordo horum commatum.

ⁿ Ita cod. Num pro *divinitate*?

^o Legendus inter alios Photius a me editus Amphiphiloch. I, circa fin., ubi abutentes evangelico Joannis textu haereticos refutat.

^p Sie de *Patre* simpliciter, non addito *Filioque*, scribit Nicetas noster etiam in Symboli Explanacione. Et quidem alii saepe Patres sic locuti secure sunt ante exortam controversiam; qua super re disserit cl. Braida in comm. ad predictum Nicetæ opusculum p. 270.

Cod., *stulta*. Liceret etiam scribere *stulti*.

^q Ita cod. Et notemus neutralem verbi significacionem.

^r Agnoscit quidem Nicetas sensum grammaticum vocabuli spiritus, sed sacrum illi antefert.

^s Cod., *ornatum*.

^t Credulitatem pro *fide firma* dicit Nicetas etiam in Symboli Explanacione; qua super dictione legesis disserentem Braida p. 264 sqq. Salvianus de Gub. lib. III, 2. *Quid est credulitas aut fides? Opinor hominem fideliter Christo credere*, etc. Item Paulinus in carmine apud me Auctor. class. tom. V, p. 378.

^u Ita cod. pro *spectet*, quod non caret aliis exemplis.

^v Cod., *erat*.

^w Cod., *virificavit*.

^x Cod., *scriptatur*.

^y Deest apud Nicetam vox *congregati*.

^z Cod., *assis*, quod ferri potest.

^{aa} Ita cod.

^{bb} Cod., *ad eum pro a Deo*.

- 29) U kodeksu stoji "njemu" umjesto "od Boga".
30) U kodeksu stoji "prezreti".
31) U kodeksu su nedostajale grčke riječi u preostalom praznom prostoru. Ja sam ih dopunio prema veličini praznog prostora.
32) Tako piše i u kodeksu "blaženi" iako je malo prije "preblagi".
33) Tako Nikita u "Objašnjenju simbola" jasno procjenjuje, tj. piše. I o ovom mjestu raspravlja Braida na str. 289 i na narednima.
34) Grijesi protiv Boga su pred Bogom pomirljivi, premda se čini da se ovdje gotovo suprotno kaže. Dakle, gotovo isti odgovor važi za grijeha protiv sv. Duha.
Bez sumnje da je Nikita malo oštريje govorio nego što je želio da bude shvaćen.
35) U kodeksu stoji pogrešno "u visinama" ali uporedi str. 325.
36) U kodeksu "temptatores" (tentatores).
37) U kodeksu piše "sa", umjesto "prema njemu".
38) U Vatikanskom kodeksu pogrešno stoji: "protiv koga naređujem njemu ču se čak nepouzdano moliti". U drugom kodeksu Vatikanskom čitam "odano" umjesto "nepouzdano".
39) Na ovom mjestu riječ "kultura" (poštovanje) bez sumnje označava religiozni kult. Nikita se služi istom riječju u "Objašnjenju simbola", upravo kao što i ja mislim u istom smislu. Jer, onamo se radi o odricanju od kulta đavola. Stoga se ne mogu složiti sa Zabeom (u izdanju Nikitinog djela "Objašnjenje simbola") koji smatra da riječ "kultura" (poštovanje) kod Nikite označava "eleganciju u odijevanju". Još S. Ildefon Toletam u djelu "O crkvenim spisima" 3 kaže "poštovanje idola". Staviše još i Laktancije u Inst. V, 7 kaže: "pobožno i odano poštovanje prema jedinom Bogu". Tako i Tertulijan u Apol. gl. 21 "negira to što poštuje i poštovanje na drugog prenosi".
40) Znatna razlika: "objavili su da je Sveti Duh poslan" umjesto "pošto je Sveti Duh poslan", kao što stoji u izdanju Vulgate kao i u grčkom tekstu "o Svetom Duhu koji je poslat". Nikita, dakle, kaže da su apostoli, ako je kodeks ispravno pročitan, predskazali samog Svetog Duha.
41) U kodeksu stoji "contempnere" (conteumere) - prezreti.
42) Tako u kodeksu. Tako i Evgenije pokazuje čak da je to pročitao u kartaginskim knjigama.
43) U kodeksu stoji "prema imenu".
44) U kodeksu stoji "jedinstveno". Više bih volio: "jedinstvena" (vjera).
45) Sljedeće riječi se staviše čitaju u klauzuli druge poslanice.

- ^e Cod., *contemptibilia*.
- ^f Verba Græca deerant in codice, relieto spatio vacuo; quæ ego supplevi pro spatiī modulo.
- ^a Ita cod., *beatus*, cum paulo ante sit *beatissimus*.
- ^b Sic absolute censet, seu potius scribit Nicetas etiam in *Explanatione Symboli*; deque eo loco disputat Braida p. 289 sqq.
- ^c Atqui peccata adversus Deum expiabilia apud Deum sunt, quamquam hic videtur contrarium prope dici. Ergo eadem fere responsio valet ad peccatum contra Spiritum sanctum; nempe quod Nicetas paulo severius dixerit quam se intelligi maluerit.
- ^d Cod. mendose, *excelsis*; sed confer p. 325.
- ^e Cod., *temptatores*.
- ^f Cod., *cum pro in eum*.
- ^g Cod. Vat. mendose, *in quem enim jubeo, ei etiam dubie supplicabo*. Et quidem *devote* pro dubie lego in alio codice Vaticano.
- ^h *Cultura* hoc loco sine dubio cultum religiosum significat. Eodem vocabulo utitur Nicetas in Sym-

D boli *Explanatione*, prorsus ut ego censeo in eodem sensu; quia ibi agitur de abrenuntiando cultui dia-boli. Quare assentiri non possum cl. Zabæo (ed. Nic. Expl. Symb.) qui existimat verbo *cultura* significari ibi a Niceta *vestium elegantiam*. Etiam S. Ildephonsus Toletanus de Script. Eccl. 3 dicit *culturam idolorum*. Immo vero Lactantius Inst. v, 7: *Dei unici pia et religiosa cultura*. Sic Tertullianus Apol. cap. 21: *Negat quod colit, et culturam in alterum transfert*.

ⁱ Notabilis varietas, *evangelizaverunt Spiritum sanctum missum*, pro *Spiritu sancto misso* ut est in vulg. ed. itemque in Græco textu, ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ἀποσταλέντι. Nicetas ergo, si sana lectio codicis est, dicit prædicatum ipsum Spiritum sanctum ab apostolis.

^j Cod. *Contempnere*.

^k Ita cod. Et sic Eugenius quoque carthaginiensis lib. fid. legisse se demonstrat.

^l Cod., *ad nomen*.

^m Cod., *integre*. Malim *integra*.

ⁿ Immo sequentia verba leguntur in secundæ Epistolæ clausula.

**a) O RAZLIČITIM NAZIVIMA KOJI SE ODNOSE
NA GOSPODA NAŠEG ISUSA HRISTA***

1) U svetim spisima se nalaze mnoga imena i mnogi nazivi koji se odnose na Gospoda i Spasitelja našeg Isusa. Za njega se kaže da je riječ, mudrost, svjetlost, snaga, desnica, ruka, andeo, naziva se čovjekom. Kaže se da je jagnje, ovca, sveštenik, put, istina, život, zatim loza, pravda, otkup od grijeha, hljeb, kamen, ljekar, izvor žive vode, mir, sudsija i dveri. Sve se ovo kaže; i mnoge druge riječi ćeš naći u svetim spisima b) o Hristu. Iako je naš Bog jedan isti Sin Božji, treba spoznati njegove vrline i načine otjelovljenja. Čuo si nazive. Pitaj sada za njihovo značenje. Za njega se kaže da je riječ ili zbog toga što je neosjetljiv za patnju rođen od Oca ili zbog toga što se rodio bez rastakanja očinske supstance. Jer ni za čovjeka se ne čini da podnosi neko rastakanje kad izgovara riječ. Ili se za njega kaže da je riječ zbog toga što je Bog Otac uvijek preko njega govorio ljudima i andelima. Za njega se kaže da je mudrost jer je preko njega u početku sve mudro raspoređeno. Kaže se da je svjetlost jer je prosvijetlio prve tame svijeta i svojim dolaskom otjerao noć ljudskog duha. Kaže se da je snaga jer ga nijedno biće ne može nadvladati. Kaže se da je desnica i ruka jer je stvorio vaseljenu i sve obuhvata. Naziva se andelom velikog savjeta jer je glasnik Očeve volje. Kaže se da je čovjekov Sin, jer se udostojio da se zbog nas rodi kao čovjek. Kaže se da je jagnje zbog jedinstvene nevinosti i da je ovca da bi se time ukazalo na njegovo trpljenje. Kaže se da je sveštenik ili zbog toga što je svoje tijelo izložio kao euharistiju i hostiju Bogu Ocu umjesto nas ili zbog toga^{c)} što se udostojio da ponudi preko nas svakodnevne mise. Kaže se da je put, jer preko njega dolazimo do spasenja. Naziva se lozom jer je raširivši ruke na krstu kao mladice, za vjeke vjekov pokazao veliki plod dražesti. Kaže se da je pravednost jer se kroz vjeru u njegovo ime grešnici čine pravednim. Kaže se da je otkup (od grijeha) jer je jednom otkupio nas izgubljene po cijenu svoje krvi. Kaže se da je hljeb jer^{d)} je glad narodnu svojim Jevangeljem namirio. Kaže se da je kamen jer ga ni zmija nije slijedila i pred nama se istakao kao utvrda. Kaže se da je liječnik jer je svojom posjetom izlijecio naše bolesti i rane. Kaže se da je izvor žive vode jer je očistio i oživio grešnike krštenjem ponovnog rođenja. Kaže se da je mir jer je najedno okupio one koji su se bili podijelili i opet ih vratio Bogu Ocu. Kaže se da je vaskrsenje jer će on sva tijela iz grobova podići. Kaže se da je sudsija, jer je on onaj koji će suditi i živima i mrtvima. Naziva se dverima jer se preko njega vjernicima otvara ulaz u carstvo nebesko.

2) I zbog toga što se takvim imenim i titulama zajednički Gospod naziva, imaj uzdanje, kao vjernik, i svoju nadu u čitavoj njegovoj nadi utemelji. Samim tim da bi razumio Oca, on ti je riječ. Ako hoćeš ispravno da misliš, teži mu, jer je mudrost. Ako se tvoja duša nalazi u nekoj tami, potraži Hrista, jer on je svjetlost. Ako si bolestan imaš utočište, jer je on i liječnik i snaga. Hoćeš da znaš ko je stvorio svijet i ko sve obuhvata? Vjeruj u njega, jer je on kao ruka i desnica dat. Bojiš se od nekoga. U svemu će ti, kao andeo, biti na ruci. Ako ti bude teško da se pojaviš pred takvom veličinom jedinorođenoga, ne očajavaj, jer je on stvoren i kao čovjek da bi mu čovjek lakše prišao. Ako budeš nedužan^{e)} pridružiće ti se kao jagnje. Ako si žalostan zbog nekog paganskog proganjanja, imaj vjere, jer i on je kao ovca žrtvovan i uzeće te kao sveštenik da te prinese Ocu pod okrilje. Ako ne znaš put ka spasenju, pitaj Hrista jer je on put duša. Ako hoćeš da znaš istinu, slušaj ga, jer on je istina. Nipošto se ne boj smrti jer je Hrist život za one koji vjeruju. Raduje li te pomisao na milinu vječnog života? Obrati veću pažnju na Hristov krst, da bi bio ponovo rođen milinom njegove loze koja je visila sa krsta. Kao grešnik si izgubljen? Moraš žarko željeti pravičnost i žudjeti za Hristom koji otkupljuje grijehe. Kao hljeb on hrani. Ako se u nečemu kolebaš, učvrsti korak ka njemu, jer on je kamen, i odbraniće te kao kamen. Da li si

* Migne, ibid, col.844-866.

SANCTI NICETÆ
EPISCOPI AQUILEIENSIS
DE DIVERSIS APPELLATIONIBUS
D. N. JESU CHRISTO CONVENIENTIBUS.

1. Multa nomina multæque appellations in Scripturis sanctis inveniuntur, quæ Domino Jesu et Salvatori nostro convenientiunt. Dicitur verbum, dicitur sapientia, lux, virtus, dextera, brachium, angelus, appellatur homo; dicitur agnus, ovis, sacerdos, via, veritas, vita; dicitur vitis, justitia, redemptio: panis, lapis, medicus, fons aquæ viveæ, pax, judex, janua appellatur. Hæc omnia dicitur; et alia multa vocabula in Scripturis sanctis de Christo invenies; cum unus atque idem sit Dei Filius Deus noster, ut virtutis ejus ac dispensationis ratio cognoscatur. Audisti appellations; quære nunc appellationum significationes. Verbum dicitur, vel quod impas-

C sibiliter genitus sit a Deo Patre, vel quod sine diminutione paternæ substantie ejus extiterit generatio. Nam nec homo diminutionem aliquam pati videtur cum verbum emittit. Vel certe verbum dicitur, quod per ipsum sit Deus Pater semper et angelis locutus et hominibus. Sapientia dicitur, quia per ipsum sunt in principio sapienter cuncta disposita. Lux dicitur, quia et primas mundi tenebras ipse illuminavit, et noctes mentium humanarum suo adventu fugavit. Virtus dicitur, quia nulla eum potest superare creatura. Dextera et brachium dicitur, quia per ipsum universa creata sunt, et ab ipso omnia continentur. Angelus magni consilii appellatur, quia ipse est nun-

bolestan i slab? Traži od njega lijek, jer on je liječnik. Otvoren si za požudu prema grijesima ili si katehumen. Trči ka izvoru života da se ugasi tvoja požuda i tvoja duša dosegne vječnost. Ako te nesloga iz gnjeva muči i progoni priđi Hristu, jer je on mir da bi se vratio Ocu i volio svakog čovjeka kao što f) misliš da tebe treba voljeti. Ako se bojiš smrti i užasavaš se od smrtnosti svog života, sjeti se da je on vaskrsenje. On može ponovo podići ono što je palo. Ako te draži g) želja prema grijehu i tjelesne mane^{h)} podbadaju, razmisli prije toga da je pravedni sudija, strog ispiti-vač i pripravljač vječnog ognja. I nikada se neće radovati da griješiš. Napokon, brate, ako te obuzme neki očaj naplaćivanjem pravde, u vezi sa očekivanjem nebeske slave, i) vjernim srcem znaj da je on kapija. Jer će te on podići iz mrtvih i prodriječeš u tajne nebeske i bićeš u zajednici sa anđelima. I čućeš glas za kojim se žudi: "Izvrsno, dobri i odani slugo. j) Pošto si bio odan, uđi u radost Gospoda tvoga. Zauzmi kraljevstvo što je k) pripremljeno od ustrojstva svijeta. Pod vođ-ствom onoga koji sa Ocem i Svetim Duhom živi i vlada va vjeki vjekov" (Mat. XXV, 23). Amin.

tius paternæ voluntatis. Dicitur hominis Filius, quia propter nos homines homo nasci dignatus est. Dicitur agnus propter innocentiam singularem. Ovis dicitur, ut ejus passio demonstretur. Sacerdos dicitur, vel quia suum corpus oblationem et hostiam obtulit Deo Patri pro nobis; vel quod per nos^a dies singulos offerri dignatur. Dicitur via, quia per ipsum pergitus ad salutem. Vitis appellatur, quia brachiorum palmites extendens in cruce, magnum sæculo præstitit dulcedinis fructum. Justitia dicitur, quia per sui nominis fidem justificat peccatores. Redemptio dicitur, quia olim perditos sanguinis sui pretio nos redemit. Panis dicitur, quia ^bfamem gentium per suum resecat Evangelium. Lapis dicitur, quia nec serpens fecit in eo vestigium, et nobis ipse præstitit munimentum. Medicus dicitur, quia infirmitates nostras et vulnera sua visitatione curavit. Fons aquæ vivæ dicitur, quia per lavacrum regenerationis et abluit et vivificat peccatores. Pax dicitur, quia dissidentes in unum collegit, et Deo Patri reconciliavit. Resurrectio dicitur, quia ipse omnia de sepulcris corpora suscitabit. Judex dicitur, quia ipse est et vivos judicaturus et mortuos. Janua dicitur, quia per ipsum cœlorum regni fidelibus aperitur introitus.

2. Ergo quia tantis et nominibus et titulis Dominus communis appellatur, habe fiduciam, fidelis, et spem tuam in ipso tota virtute constitue. Nam ut Patrem scias, ipse tibi verbum est. Si vis recte sapere, ipsum quere, quia sapientia est. Si tenebras aliquas sensus tuus patitur, Christum require, quia lumen est. Infirmus es? habes refugium, quia et medicus est et virtus. Vis scire per quem sit mundus creatus, et a quo omnia continetur? ipsum crede, quia brachium et dextera perhibetur. Pavorem sustines aliquem? in omnibus tibi velut angelus aderit. Si tibi difficile fuerit visu accedere ad tantam unigeniti majestatem, ne desperes, quia et homo factus est, ut ad eum facile accessum haberet humanitas.

A Si innocens fueris, tibi ipsi se ^c sociabit velut agnus. Si te persecutio aliqua gentilis contristat, sume fiduciam, quia et ipse tamquam ovis immolatus est; et te tamquam sacerdos Patri suscipiet offerendum. Si viam salutis ignoras, require Christum, quia ipse est iter animarum. Si vis scire veritatem, ipsum audi, quia veritas est. Mortem omnino ne timeas, quia Christus vita credentium est. Dulcedo te sæculi delectat? magis ad crucem Christi convertere, ut ejus vitis, que in cruce pependit, dulcedine recrearis. Peccator es perditus? justitiam debes esurire, redemptorem sitire, quod Christus est: satiat enim quia panis est. Si nutas in aliquo, firma gressum in ipso, quia lapis est, et te munitum prestabit ut murus. Infirmus et debilis es? ab ipso quære remedium,

B quia medicus est. Ardorem pateris peccatorum, vel maxime quicumque es catechumenus? curre ad vitæ fontem, ut ardor tuus extinguitur, et æternitatem tua anima consequatur. Si ira discruciat et exagitat dissensio, accede ad Christum, quia pax est, ut et Patri reconcilieris, et omnem diligas hominem tamquam te esse diligendum ^d judicas. Si occasum corporis times, et mortem vitæ istius perhorrescis, memento quia resurrectio est; potest resuscitare quod cecidit. Si te peccati ^e voluptas sollicitat, et vitia carnis ^f irritant, præscius cogita quia justus judex est, severus examinator est, æterni ignis præparator est; et numquam te peccare delectabit. Ad postremum, frater, si te desperatio aliqua invaserit de remuneratione justitiae, de cœlestis gloriæ expectatio-

C ne, ^g credibili mente januam illum esse præsume; quia et per ipsum resuscitatus a mortuis, et cœlorum secreta penetrabis, et angelorum consortium conqueris: et audies illam desiderabilem vocem: *Euge, serve bone et fidelis, ^h quia fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui; posside regnum quod tibi ⁱ præparatum est a mundi constitutione: ipso præstante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum* (Matth. xxv, 23). Amen.

Komentari: "O različitim nazivima koji se odnose na Gospoda našeg Isusa Hrista"

a) O istoj temi govori Damas u pjesmi 11 u izdanju Sarazana. (U našem tomu XIII, studac 378, sv. Damas, pjesma 6), ali se ti stihovi, u veoma starom Vatikanskom kodeksu, 353 pripisuju nekom Silviju. I, zaista, u Vatikanskom kodeksu стоји "put" umjesto "život"; "golubica" umjesto "stub" i "hljeb" umjesto "zid". Isto tako neka se pročita pjesnik Orijencije u zbirci Pisaur. tom. VI. str. 89 i Febadije protiv Arijanaca, gl. 6, za koga sumnjam da ga je Nikita kao najslabijeg jedva pročitao.

b) U kodeksu стоји "u" umjesto "o".

Drugo, nekoliko riječi koje su ovdje kodeks nema.

c) Primjećujemo da su svakodnevne mise bile uobičajene u Nikitino doba.

d) U jednom kodeksu стоји: "znanje o gladi", u drugom "znanja". Pobrinuo sam se da to ispravim.

e) U drugom kodeksu стоји "udružio".

f) Riječ "misliš" sam ja dopunio, jer je u kodeksu ostavljen prazan prostor za jednu riječ.

g) U drugom kodeksu "namjera".

h) U drugom kodeksu "pozivaju".

i) U drugom kodeksu "odanim".

j) U drugom kodeksu "jer si u malom bio vjeran".

k) U drugom kodeksu "spremno".

^a In eodem argumento versatur Damasus carm. 11 ed. Sarazan. (*Tomo nostro XIII*, col. 378, S. *Dam.* carm. 6), qui tamen versus in peretusto Vat. cod. 353 tribuuntur Silvio cuidam. Et quidem cod. vat. *via pro vita; columba pro calumna; panis pro paries.* Legatur item poeta Orientius in collect. Pisaur. tom. VI, p. 89; et Phœbadius contra Arianos cap. 6, quem postremum lectum a Niceta vix dubito.
^b Cod. *in pro de.* Alius cōdex hic verba aliquot desiderat.

^a Notemus Missæ quotidianæ usum ētate Nicetæ.
^b Cod. unus habet *famis scientiam*; alius, *scientiæ*; ^c ego emendandum curavi.
^c Al. cod., *sociavit.*
^d Vocabulum *judicas* a me suppletur. Nam in codice relinquitur vacuum spatiū unius adamussim vocabuli.
^e Al., *voluntas.*
^f Al., *invitant.*
^g Al., *fideli.*
^h Al., *quia in pauca fuisti.*
ⁱ Al., *paratum.*

SV. NIKITE, EPISKOPA AKVILEJE*

¹⁾Tumačenje simbola ²⁾održano kompetentima

1) Onaj koji vjeruje u Hrista i slijedi ga ka životu koji vodi istini (na putu istine, kao što je narod Izraelja slijedio Mojsija na putu ka Obećanoj zemlji, taj neka se, vjerujući u Hristovo vodstvo, odrekne neprijatelja i njegovih glasnika, i čitave madžiske znatiželje,³⁾ koja postoji preko glasnika Sataninih. Potom, ⁴⁾ neka se odrekne njegovih zlih djela, poštovanja, idola, puteva, augura, proslava, teatara, užarenih peći,⁵⁾ pijanstava, skupova i laži. Te i druge đavolove spletke vežu ljudske duše i vode ih u zatvor pakla. Oslobođajući se od ovih zala, odbacivši ove okove iza sebe, kao u lice neprijatelja, čovjek se već⁶⁾ iskreno izjašnjava.

2)⁷⁾ "Vjerujem u svemoćnog Boga Oca". To je dobar početak za isповijedanje vjere, jer blaženi Pavle tako kaže: "Srcem se vjeruje u pravdu, a ustima se isповijeda vjera u spasenje" (Rim. X, 10). Vjeruješ, dakle, u svemoćnog⁸⁾ Boga Oca. U Boga nerođenog, koji nije nastao iz nečega, i počeo je⁹⁾ ni iz čega. U nevidljivog Boga, koga nijedno ljudsko oko ne može vidjeti. Boga koji se ne može razumjeti, a koji sve razumije. U nepromjenljivog Boga, koji se ne mijenja u vremenu, niti sa godinama stari, već je uvijek isti. Koji nije počeo da živi u vremenu već je uvijek isti. Koji nije počeo da živi u vremenu, već oduvijek živi i ne trpi nikakvog nasljednika. U Boga, dobrog i pravednog, Tvorca neba i zemlje. Ispovijedaš tog Boga, ali je neophodno da isповijedaš i istog Oca i Sina. Niko nije Otac, ako nema sina. On je, dakle, Otac, jer ima Sina čiji je Otac.¹⁰⁾ I to znači pobožno isповijedanje Boga. Da ga ne poznaješ samo kao¹¹⁾ Boga, već i kao Oca,¹²⁾ Oca riječi koja živi, snage i sopstvene mudrosti.¹³⁾ Koji je prije svih vjekova, prije svakog početka, upravo prije svakog vremena rodio Sina, kao Duh Duha i kao Bog Boga. "U kome je sazданo sve"¹⁴⁾ što je na nebu i na zemlji, vidljivo i nevidljivo", kao što uči Pavle (Kološ. I, 16) i potvrđuje Jovan:¹⁵⁾ "Sve je preko njega stvoreno i bez njega ništa nije nastalo" (Jov. I, 3).

3) Dakle, vjerujući u Boga Oca, odmah ćeš priznati da vjeruješ i u Sina njegovog Isusa Hrista. Ovo je Sin Božji Isus Hrist. Na jevrejskom jeziku Isus znači Spasitelj, a Hrist označava njegov kraljevski položaj. Kao što je spasitelj i kralj, jedan isti Isus Hrist. On je radi našeg spasenja sišao od Oca sa nebesa i prihvatio tijelo kao naše. Rođen od Svetog Duha i djevice Marije, bez ikakvog ljudskog udjela. Snagom Svetog Duha rođeno je tijelo od tijela. Učinjen je čovjekom, ostavši pri tom Bog¹⁶⁾ da bi mogao ljudima biti spasenje i, kao vidljiv, da ih pouči. Jer drugačije nije mogla božanstvenost od ljudi biti podnijeta, osim uzimanjem vidljivog tijela.

4) Rođen je, dakle, od svete i neokaljane Djevice, da bi se istakao nad nama kao početak svetog rođenja. Rođen je, u skladu sa onim što su proroci predskazali: "Evo, djevica će u materici začeti i roditi Sina, i biće nazvan¹⁷⁾ Emanuel, što u prevodu znači: "Bog sa nama" (Isai. VII, 14). (Mat. I, 23). Vjeruj, dakle, da je onaj koji je sa nama, Bog, rođen od Djevice. Bog od Oca prije vjekova. Čovjek od Djevice rođen zbog ljudi. Stvarno inkarniran, a ne prividno. Kao što, zaista, heronejski jeretici, sramoteći tajnu Boga, kažu¹⁸⁾ da je otjelovljenje Gospoda prividno učinjeno. Da se nije stvarno dogodilo to što je viđeno, već da su se prevarile ljudske oči. Neka to sasvim¹⁹⁾ bude daleko od istine Božje. Ako je, naime, inkarnacija lažna i spasenje ljudi će biti lažno. Jer, ako je istinski spas u Hristu, jednako je istinska i inkarnacija. U njemu oboje postoji: i čovjek koji je bio vidljiv i Bog koji nije bio vidljiv. Jeo je čovjek i nahranio²⁰⁾ 5000 ljudi sa pet hlebova, jer je Bog. Spavao je kao čovjek na lađi, ali je zapovijedao vjetrovima i moru, jer je Bog. Prikovao je ruke na krst kao čovjek, ali je dodijelio raj razbojniku koji ga je isповijedao, jer je Bog. Naposljetku, prihvatio je smrt i skromno odložio tijelo kao čovjek. Ali četvrtog dana se mrtav iz groba²¹⁾

* Migne, ibid, col.866-874.

SANCTI NICETÆ
EPISCOPI AQUILEIENSIS
^aEXPLANATIO SYMBOLI
^bHABITA AD COMPETENTES.

1. Qui credit in Christo , et sequitur eum ad veram ducentem vitam , sicuti Israelis populus Moysen secutus terram repromissionis ingressus , hic confidens duce Christo abrenuntiat inimico , et angelis ejus , et universæ magicæ ^a curiositati, quæ constat ejus per angelos Satanæ. Deinde ^b renuntiat operibus ejus malis , et culturæ, idolis , sortibus , et auguriis, pompis , et theatris, fornicationibus, ^c ebrietatibus, choris , atque mendaciis. Hæc sunt et alia serpentina, quæ stringunt animas hominum, et ad inferni carcere ducunt. His ergo malis se homo expediens , has catenas post dorsum suum velut in faciem projiciens inimici, jam ^d sincera voce pronuntiat.

2. ^e Credo in Deum Patrem omnipotentem. Bene incipit a credulitate confessio, quia sic beatus Paulus expressit. *Corde, inquit, creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10).* Credis ergo in ^f Deum Patrem omnipotentem : Deum ingenitum, qui ortus a nullo est , ^g a nullo cœpit : Deum invisibilem, quem nullus carnis oculus videre sufficit : Deum incomprehensibilem, qui omnia comprehendit : Deum immutabilem , qui non mutatur temporibus, nec senescit ætate, sed semper idem est : qui non in tempore cœpit vivere, sed semper vivens, nullum patitur successorem : Deum bonum et justum cœli et terræ Creatorem. Hunc confiteris Deum, sed eudem confitearis et Patrem Filii necesse est : nemo enim Pater est sine Filio : Pater ergo per Filium est, habens utique Filium, cuius sit Pater. ^h Et hæc est pia confessio in Deum ; ut eum non solum ⁱ Deum scias, sed cognoscas et Patrem ^j, Patrem viventis verbi, virtutis ac sapientie propriae : ^k qui ante omnia sæcula, ante omnium principium, ante omne omnino tempus ex se genuit Filium, Spiritus Spiritum , Deus Deus; in quo sunt condita universa ^l quæ in cœlis, et

A quæ in terra; visibilia, et invisibilia, sicut docet Paulus (*Coloss. i, 16*), et consignat Joannes : ^m omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. i, 3*).

3. Credens ergo in Deum Patrem , statim te confiteberis credere et in Filium ejus Jesum Christum. Illic est Filius Dei Jesus Christus. Jesus qui Hebreorum lingua interpretatus, Salvator intelligitur: Christus vero regis dignitatis appellatio est : veluti salvator et rex, unus atque idem Christus Jesus. Hic propter nostram salutem descendit a Patre de cœlis, et simile nobis corpus accepit. Natus ex Spiritu sancto, et Virgine Maria sine ulla viri operatione : corpus ex corpore, Spiritus sancti virtute, generatum est; manens Deus, homo factus est, ⁿ ut hominibus et visui B et doctrinæ saluti esse posset : quia aliter divinitas ab hominibus sustineri non poterat nisi corporis assumptione visibilis.

4. Natus ergo ex sancta et incontaminata Virgine, ut sanctæ nativitatis nobis præstaret initium. Natus est, secundum quod ante dictum fuerat per prophetam : *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus ^o Emmanuel : quod est interpretatum, Nobiscum Deus (Isai. vii, 14); Matth. i, 23*. Crede ergo, hunc, qui ex Virgine natus est, nobiscum esse Deum; Deum ante sæcula de Patre; hominem ex Virgine propter homines. Vere incarnatum , non putative, sicut ^p quidam erronei hæretici erubentes mysterium Dei in phantasmate dicunt factam Domini incarnationem : quia non vere fuerit quod vi C debatur, sed oculos fefellerit hominum. Quod ^q absit

podigao, jer je Bog. Dakle, treba vjerovati da je Hrist oboje: i Bog i čovjek. Jer kao što se poznaje da je čovjek po patnjama, tako se poznaje da je Bog po božanskim radnjama. Imaš, zaista, odakle da odbaciš učenje lažnog učenja. Ako neko bude²²⁾ pokušao da ti došapne da je Hrist bio samo čovjek, reci da je učinjen čovjekom kroz prethodno rečeno.²³⁾ Koga sam po snazi i delanju sam već spoznao kao što sam Spasitelj kaže Judejcima: "Ako nećete da vjerujete meni, vjerujte dje-lima. I znajte da sam ja u Ocu: Otac u meni" (Jov. X, 38).

5) Dolazi na red da vjeruješ u muke Gospodnje, da isповijedaš Hrista koji je trpio muke, razapet od Judejaca, u skladu sa proročanstvom proroka. I gledaj da se ne osramotiš u trpljenju tvog Gospoda. Ako bi, slučajno, nevjerni Jevreji ili glupi mnogobošći željeli da hule na veličan-stveni Hristov krst, uvijek se sjeti riječi Gospodnje: "Onoga koji me bude isповijedao pred lju-dima i ja će njega isповijedati pred mojim Ocem, koji je na nebesima" (Mat. X, 32). I nema šta da te zbuni, ako shvataš u kakvoj tajni je trpio Hrist. Trpjelo je njegovo tjelesno, a ne božansko biće. Jer Bog je uvijek neosjetljiv za bol. Trpljenje je tjelesno, kao što uči Apostol (I Petr. IV, 1), da bi se ljudski rod spasio njegovom ranom. Kao što je još prorekao prorok Isaija: "On je podnio muke zbog naših grijeha i svi smo izlijеčeni njegovom ranom" (Isai, 53, 5). Hrist je trpio zbog našeg grijeha da bi nam se podarila pravednost. "Za vladavine Pontija Pilata je podnio muke". Označeno je vrijeme kada je Pontije Pilata bio namjesnik Sirije i Palestine. Ovo je vrijeme strogo utvrđeno zbog toga što neki zaluđeni davolovim spletkama jeretika blebeću o raznim ljudima pod tim imenom (pomazanih). Ti, dakle, znaš i vrijeme trpljenja. Onaj koji je trpio muke za vrijeme vladavine Pontija Pilata, zbog spasenja svijeta, jeste Hrist i nemoj priznavati da je neki drugi trpio. Umro je, dakle, da bi izmirio pravo (dug) prema smrti.

6) "Treći dan je ustao živ iz mrtvih" kao što kaže prorok "kao slobodan među mrtvima" (Psl. 88, 7). I ni smrt nije mogla zadržati Hrista koji ima potpunu moć nad životom i smrću. "Uznio se na nebo", otkud je i sašao. "Jer se niko", rekao je, "nije uznio na nebo osim onaj koji je sišao sa Neba, Sin čovječji, koji bijaše na nebu" (Jov. X, 18, III, 13). "Sjedi kraj desnice Očeve", u skladu sa onim što je rekao u Davidovim psalmima Bog Otac Sinu: "Sjedi kraj desnice moje, dok ne položim neprijatelje tvoje pred tvoje noge" (Ps. 109, 8). "Onda on je onaj koji će doći da²⁴⁾ sudi živima i mrtvima". Vjeruj da će ovamo doći on, naš Gospod Hrist sa anđelima i silama nje-govim, da sudi²⁵⁾ i živima i onima koji su nekada umrli. Da naplati svakome prema djelima nje-govim. Što znači da pravednima dodijeli vječni mir, a bezbožne osudi na vječnu kaznu.

7) Vjeruješ "i u Svetog Duha". Taj Sveti Duh je jedan, onaj koji posvećuje sve, koji pro-izlazi od Oca, koji istražuje tajne i dubine Božje, koji je u liku golubice sa nebesa došao u Hrista. Taj Sveti Duh je jedan, ali je, zaista, mnogostruk po svojim snagama i djelima. On je "podijelio darove milosti pojedincima onako kako hoće" (I Kor. XII, 11). On je postavio proroke i ispunio apostole. I on u vrijeme krštenja posvećuje duše i tijela vjernika.²⁶⁾ Bez njegovog djelovanja ni-jedno biće ne može dostići vječnost, u čiju slavu čak²⁷⁾ anđeli želete zaviriti" (I Petr. I, 12). Koji i prestole²⁸⁾ i gospodstva i sve sile nebeske svojom uzvišenošću posvećuje. "Ako neko bude hulio na sv. Duha"²⁹⁾ za njega "nema oprosta od grijeha ni na ovom svijetu, ni na onom" kao što je sam Gospod objavio (Mat. XII, 32).

8) U svojim srcima, braćo, jačajte ovu vjeru u Trojstvo, vjerujući u jednog Boga Oca svemoćnog i u Sina njegovog, našeg Gospoda Isusa Hrista i u Svetog Duha, istinsku svjetlost i posvetitelja duša, koji je zaloga za naše nasljeđe, koji će nas odvesti u svaku istinu, ako budemo prema njemu revni i učiniti da budemo na nebu. A ovo pravilo vjere apostolske smo primili od Gospoda "da u ime Oca, Sina i sv. Duha krstimo sve narode" (Mat. 28, 19). Neka ova vjera bude u vama. "Čuvajte ovaj amanet, voljena braćo, čuvajući se od paganskih razgovora i protivslov-ljenja lažnog učenja" (I Tim. VI, 20).

9) Ako mnogobošći nagovaraju da se opet poštuju mnogi oci, tj. sačuvaj svoje učenje³⁰⁾ jer si priznao Boga Oca kao jednoga. A ni³¹⁾ po prirodi nije da jedan čovjek ima više otaca. Ako

omnino a Dei veritate. Si enim falsa incarnatio est, falsa erit et salus hominum. Quod si vere salus in Christo est, vera aequa incarnatio est. In ipso utrumque existens; homo, quod videbatur; Deus, quod non videbatur. Manducans ut homo, et pascens quinque a millia hominum quinque panibus, quia Deus. Dormiens ut homo in navi, sed ventis et mari imperans, quia Deus. Manus cruci affligens velut homo; sed paradisum confitenti se latroni tribuens, quia Deus. Mortem postremo suscipiens deposito ad modicum corpore, ut homo; sed quatriduanum mortuum de sepulcro b suscitans, quia Deus. Utrumque ergo credendus est Christus; Deus, et homo: quia sicut homo ex passionibus agnoscitur, ita Deus ex divinis operibus manifestatur. Habes ergo unde resprias magistros fallacie. Si quis tibi hominem tantummodo Christum fuisse in auribus susurrare o tentaverit, dico quia homo per praedicta factus est; d quem ex virtutibus, et professionibus jam cognovi, dicente ipso Salvatore ad Judeos: *Si mihi non vultis credere, vel operibus credite. Et cognoscite, quia ego in Patre, et Pater in me (Joan. x, 58).*

5. Sequitur ut credas Dominicæ passioni; et passum confitearis Christum, crucifixum a Judæis, secundum praedicta prophetarum. Et vide ne erubescas in passione Domini tui. Si forte aliquid infidelitas Judæorum, vel stultitia gentium de magnifica Christi cruce blasphemare voluerint, memento semper dicti Domini: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram Patre meo, qui est in cœlis (Matth. x, 32).* Nec sane est unde confundaris, si in quo sacramento passus est Christus, intelligas. Passus est non divinitate, sed carne. Deus enim impassibilis semper est. Passus autem est carne, sicut apostolus docet (*I Petr. iv, 1*), ut ejus vulnere salus humano generi proveniret: sicut etiam propheta prædixerat Isaias. *Et ipse, inquit, passus est pro peccatis nostris, vel vulnere ejus sanati sumus omnes (Isai. LIII, 5).* Nostro enim peccato passus est Christus, ut nobis justitia donaretur. *Sub Pontio ergo Pilato passus est.* Tempus designatur, quo Pontius Pilatus fuit præses Syriæ et Palæstinæ. Hoc autem ideo caute ponitur, quia aliquanti hæreticorum dæmoniacis fraudibus decepti diversos garriunt christos. Tu ergo et tempus passionis edoceris; ut eum, qui vere sub Pontio Pilato pro salute mundi passus est Christus, non passum aliquem alium fatearis. Mortuus est ergo, ut mortis iura dissolveret.

6. *Tertia die resurrexit vivus a mortuis*, sicut ait propheta, *inter mortuos liber (Psal. LXXXVIII, 7).* Ne-

A que poterat Christus a morte detineri, qui et mortis, et vitæ totam obtinet potestatem. *Ascendit in cœlos*, unde et descenderat: quia *Nemo, inquit, ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui erat in cœlo (Joan. x, 18; iii, 13).* *Sedet ad dexteram Patris*, secundum quod dictum est in Davidicis ex persona Dei Patris ad Filium: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Ps. cix, 8).* *Inde venturus o judicare vivos et mortuos.* Credet quoniam hic ipse Christus Dominus noster veniet cum angelis et virtutibus eorum, tam vivos quam olim mortuos judicare: ut reddat singulis secundum opera eorum: hoc est, justos ad vitam æternam constituat; impios autem æternæ pœnæ subjiciat.

7. *Credis et in Spiritum sanctum.* Hic Spiritus sanctus unus est, sanctificans omnia, qui de Patre procedit, solus scrutans mysteria et profunda Dei, qui in specie columbae de cœlis venit in Christum. Hic Spiritus sanctus unus quidem est, sed multiplex in virtutibus et in operationibus. Ipse dividit gratiarum dona singulis prout vult (*I Cor. xn, 11*). Ipse prophetas constituit, apostolos implevit; et ipse tempore baptissimi animas creditum, corporaque sanctificat; s sine cuius operatione nulla potest creatura ad æternitatem pervenire: in cuius gloriam etiam b angeli prospicere concupiscunt (*I Petr. i, 12*). Qui et sedes i et dominationes, et universas cœlorum virtutes sua maiestate sanctificat. *I In quem Spiritum sanctum si quis blasphemaverit, non habet remissionem neque in hoc sæculo neque in futuro, sicut ipse Dominus pronuntiavit (Matth. xii, 32).*

8. Hanc Trinitatis fidem, fratres, in cordibus firmate vestris, credentes in unum Deum Patrem omnipotentem, et in Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, et in Spiritum sanctum, lumen verum, et sanctificatorem animarum, qui est pignus hæreditatis nostræ, qui nos, si in eum fuerimus intenti, deducet in omnem veritatem, et faciet cœlestibus coherere. Hanc enim regulam fidei apostoli a Domino acceperunt, ut in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti omnes gentes credulas baptizarent (*Matth. xxviii, 19*). Hæc in vobis maneat fides; *hoc depositum custodite, charissimmi, devitantes profanas vocum novitates et oppositiones fallacis scientiae (I Tim. vi, 20).*

9. Si gentiles suadent multos patres iterum colere, tu retine beatam professionem tuam, k quia unum confessus es Deum Patrem: nec l enim natura fert, ut unus homo plures habeat patres. Si Judeus Christum Dei Filium non credere suadet, sit tibi tamquam hostis; aut impugnandus, si tanta tibi est scientia

te Judejac nagovara da ne vjeruješ u Hrista kao Sina Božjeg, gledaj na njega kao na neprijatelja. Ili ga treba napasti, ako toliko poznaješ Bibliju, ili ga treba izbjegavati ako ti nedostaje vještina da mu se suprotstaviš. Ako bi ti neki jeretik, pod hrišćanskim imenom, pričao da je Hrist biće ili te ubjedivao da je Sveti Duh odvojen od slave Oca i Sina, gledaj na njega kao na paganina i prostaka. Jer te odvodi u³²⁾ idolopoklonstvo³³⁾ time što te uvjerava da poštuješ biće. A kad pokušava da te uplete zamršenim pitanjima, otrči do bedema tvoje vjere i reci kao što je rekao Apostol: "Ja sam³⁴⁾ oslobođen, posvećen i opravdan u ime Gospoda našeg Isusa Hrista i Duha Boga mog" (Kor. VI, 11). Ništa neću³⁵⁾ obznaniti o ovom učenju prema Trojstvu, da ne bih pričinio³⁶⁾ štetu mom spasenju i vjeri.

10. Nakon priznanja postojanja blaženog Trojstva, već slobodno kažeš da vjeruješ "u svetu katoličku crkvu". Šta je drugo crkva nego kongregacija svih svetinja? Od početka vijeka, bilo patrijarsi, bilo Avram, Isaija i Jakov, bilo proroci, bilo apostoli, bilo mučenici ili ostali pravednici koji su bili, koji jesu ili će biti jedna su crkva, jer su posvećeni jednom vjerom i učenjem, obilježeni jednim duhom, učinjeni jednim tijelom. Glava tog tijela je Hrist, kao što je rečeno i zapisano (Kološ. I, 18). Kažem sada još i više. U ovoj jednoj crkvi su ujedinjeni anđeli, snage i moći, kao što nas poučava Apostol, jer "u Hristu³⁷⁾ je sve umireno, ne samo ono što je na zemlji, već i ono što je na nebu" (Kološ. I, 20). Dakle, vjeruj da ćeš u ovoj jednoj crkvi slijediti zajednicu svetih. Znaj da je jedna katolička crkva osnovana u čitavom svijetu, čiju zajednicu moraš čvrsto držati. Zaista, postoje i druge nazovi-crkve. Ali ti nemaš ništa zajedničko sa njima. To su crkve: Manihejska, Katafrigijska, Markionista, ili neke druge jeretičke ili šizmatske crkve. Jer te crkve su prestale biti svete. Prihvativši đavolsko učenje, drugačije vjeruju, drugačije rade od onoga što je naložio Gospod Hrist i od onoga što su prenijeli apostoli. Potom, vjeruješ u "oprost od grijeha". To je, naime, milost za one koji vjeruju, i isповijedajući³⁸⁾ Boga Hrista,³⁹⁾ krštenjem dobijaju oprost od svih svojih grijehova. Zato se i kaže da je to ponovno rođenje. Jer čovjek postaje neviniji i čistiji nego kad je rođen iz utrobe majke svoje. Stoga vjeruješ "u vaskrsenje tvoga tijela i vječni život". Jer, zaista, ako ne vjeruješ u ovo, uzalud vjeruješ i u Boga. U sve što vjerujemo, vjerujemo zbog našeg vaskrsenja. Drugačije, ako se samo u ovom životu uzdamo u Hrista, zaista smo, kao što kaže Apostol, "nesrećniji od svih ljudi" (I Kor. XV, 19). Kad je Hrist prihvatio ljudsko tijelo zato da bi postigao zajednicu između vječnog života i našeg smrtnog postojanja.

11) Ima, zaista, mnogo jeretika koji izvrću vjeru u vaskrsenje, priznavajući samo spas duše, a negiraju vaskrsenje tijela. Ali ti koji vjeruješ u Hrista priznaješ vaskrsenje svog tijela. "Zato je Hrist i umro i vaskrsao da bi vladao živima i mrtvima" (Rim. XIVs, 9). A u ovo, zaista, ne vjeruješ uzalud, jer imaš pouzdane svjedočke. Uzmi, npr. proroka Isaiju koji jasno proriče: "Usaćeće mrtvi i usaće oni koji su u grobovima i biće probudeni oni koji su na zemlji". (Isai. XXVI, 19). Imaš (za svjedoka) i samog Gospoda koji u Jevangelju, obećavajući, proriče: "Ja sam vaskrsenje i život. Onaj koji vjeruje u mene, ako i umre, živeće" (Jov. XI, 27). I na drugom mjestu: "Amin, kažem vam. Dolazi čas kada će mrtvi koji su u grobovima čuti glas Sina Božjeg. I usaće oni koji su činili dobro u vaskrsenje života, a oni koji su činili zlo u vaskrsenje suda" (Jov. V, 28, 29). (Za svjedoka) imaš apostola Pavla koji potvrđuje: "Treba ovo što se raspalo preobraziti u neraspadljivost, a smrtno u besmrtnost" (I Kor. XV, 53). Znajte da se sastojimo od dvostrukе materije, tj. od tijela i duše. Tijelo je smrtno, a duša je besmrtna. Kad čovjek malaksa u ovom životu duša ne umire, već kad ona ode, umire samo tijelo. I dok tijelo trune⁴⁰⁾ pod zemljom duša se, prema svojoj zasluzi, čuva ili na svjetlom ili na tamnom mjestu. Da bi na dan dolaska Gospoda sa neba, kad bude došao sa svojim anđelima, pošto podigne sve i duše ponovo bile pozvane u tijela i da pravično⁴¹⁾ razluče dobri od zlih. Tada će pravedni zasjati kao sunce u carstvu Oca njihovog, a bezbožni i nepravedni će biti u mraku dolje gdje će biti "plač očiju i škrugut zuba" kao što je zapisano.

Scripturarum; aut certe devitandus, si exercitatio deest. Si quis hæreticus sub nomine Christiano aut Christum tibi creaturam tradit, aut Spiritum sanctum alienum esse a Patris et Filii gloria persuadet, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus; quia te ad ^a idolatriam ^b ducit, eum creaturam colere persuadet. Et cum te questionibus tortuosis nititur implicare, recurre ad murum fidei tuæ, et dic secundum Apostolum: *Ego ^c absolutus sum, ego sanctificatus sum, ego justificatus in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei mei* (*I Cor. vi, 11*). Nihil de hac Trinitatis professione ^d nuntiabo, ne saluti meæ ^e damnum, et fidei faciam detrimentum.

40. Post confessionem beatæ Trinitatis, jam profiteris credere *sancram Ecclesiam catholicam*. Ecclesia quid aliud, quam sanctorum omnium congregatio? Ab exordio enim sæculi, sive patriarchæ, sive Abramam, Isaæ, et Jacob, sive prophete, sive apostoli, sive martyres, sive exterí justi qui fuerunt, qui sunt, qui erunt, una Ecclesia sunt, quia una fide et conversatione sanctificati, uno spiritu signati, unum corpus effecti sunt: cuius corporis caput Christus, sicut prohibetur et scriptum est (*Coloss. i, 18*). Adhuc amplius dico. Etiam angeli, etiam virtutes et potestates supernæ in hac una confederantur Ecclesia; Apostolo nos docente, quia in Christo reconciliata ^f sint omnia, non solum quæ in terra sunt, verum et quæ in cœlo (*Coloss. i, 20*). Ergo in hac una Ecclesia crede te communionem consecuturum esse sanctorum. Scito unam hanc esse Ecclesiam catholicam in omni orbe terræ constitutam; cuius communionem debes firmiter retinere. Sunt quidem et aliæ pseudo-ecclesiæ; sed nihil tibi commune cum illis; ut puta Manichæorum, Cataphriguarum, Marcionistarum; vel cæterorum hæreticorum, sive schismaticorum; quia jam desinunt istæ Ecclesiæ esse sanctæ: siquidem demoniacæ deceptæ doctrinis, aliter credunt, aliter agunt quam Christus Dominus mandavit, quam apostol tradiderunt. Credis deinde in remissionem peccatorum. Hæc est enim gratia, qua credentes, ^g Deum Christum confitentes, ^h consequuntur per baptismum remissionem suorum omniū peccatorum. Unde regeneratione dicitur; quia plus homo innocens, et purus redditur, quam cum de matris sue utero generatur. Consequenter credis et *carnis tuæ resurrectionem et in vitam æternam*. Revera enim si hoc non credis frustra in Deum credis. Totum enim quod credimus propter nostram credimus resurrectionem. Alioqui si in hac vita tantum speramus in Christo, vere, ⁱ ait Apostolus, *miserabiliores sumus omnibus hominibus*

A (*I Cor. xv, 19*); quando utique ad hoc Christus carnem suscepit humanam, ut communionem vitæ perpetue mortali nostræ substantiæ impertiret.

41. Multi quidem sunt hæreticorum, qui distorquent fidem resurrectionis, vindicantes solius animæ salutem, negata carnis resurrectione. Sed tu, qui in Christum credis, carnis tuæ resurrectionem profitearis. *In hoc enim Christus et mortuus est, et resurrexit, ut et viventium et mortuorum dominetur* (*Rom. xiv, 9*). Nec sane supervacue hoc credis. Habes siquidem auctores idoneos. Accipe Isaiam prophetam dilucide prædicante: *Exsurgent mortui, et resurgent qui sunt in monumentis, et suscitabuntur qui sunt in terra* (*Isai. xxvi, 19*). Habes et ipsum Dominum prophetarum in Evangelio promittentem: *Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet* (*Joan. xi, 27*). Et alio loco: *Amen dico vobis, venit hora cum mortui qui sunt in monumentis, audient vocem Filii Dei; et resurgent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui autem mala gesserunt, in resurrectionem judicii* (*Joan. v, 28, 29*). Habes apostolum Paulum asseverantem: *Oportet corruptum hoc induere incorruptelam, et mortale hoc induere immortalitatem* (*I Cor. xv, 53*). Scitote ex duplice nos esse substantia, id est, corpore et anima. Corpus quidem mortale, anima vero immortalis. Cum homo ex hac vita deficit, non anima moritur, sed ea recedente solum corpus emoritur; et putrescente in terra corpore, ^j anima pro suo merito aut in loco lucis aut in loco caliginis reservatur; ut in die adventus Domini de **C** cœlo, cum venerit cum sanctis angelis suis, resuscitatis omnibus, et animæ revocentur in corpora, et justa sit bonorum malorumque ^k discretio. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum: impii vero, et iniqui in tenebras inferi, ubi *erit fletus oculorum, et stridor dentium*, sicut scriptum est.

42. Ut autem de corporis resurrectione non dubites, accipe vel unum exemplum de mundanis rebus, sicut docet Apostolus (*I Cor. xv, 36*). Ecce granum tritici, mortuum, aridum, seminatur in terra; et rore cœli madefactum, cum putruerit, tunc demum vivificatur, et surgit. Puto, qui granum tritici resuscitat propter hominem, ipsum hominem seminatum in terra resuscitare poterit: immo et potest et vult. Nam si sicut granum pluvia, ita corpus Spiritus rore vivificant dum, sicut clamat Isaias ad Christum, *ros, enim, inquit, qui abs te est, sanitas est illis* (*Isai. xxvi, 19*). Vere sanitas, quia resuscitata corpora sanctorum amplius jam mori non metuunt. Vivent enim cum Christo in cœlo, qui vixerunt secundum præcepta

12) Da ne bi sumnjao u vaskrsenje tijela uzmi jedan primjer o materijalnim stvarima, kao što uči Apostol (I Kor. XV, 36). Evo, zrno pšenice, mrtvo i suvo posijano je u zemlju. I kad rosom nebeskom nakvašeno bude istrunulo, upravo tada će oživjeti i ustati. Mislim da onaj koji zrno pšenice podiže zbog čovjeka moći će da podigne i samog čovjeka posijanog u zemlju. Štaviše, i može i hoće. Jer kao što kiša zrno tako i tijelo Duh rosom oživljava, kako kaže Isaija Hristu: "Rosa koja je od tebe za njih je zdravlje" (Isaija, XXVI, 19). Zaista je zdravlje, jer podignuta tijela svetaca se već ne boje umrijeti. Jer će živjeti sa Hristom na nebu oni koji su na ovom svijetu živjeli u skladu sa pravilima Hrista i pravičnosti. To je vječni i blaženi život u koji vjeruješ. Ovo je plod čitave vjere i dobrog odnosa (prema vjeri). To je nada zbog koje se rađamo, vjerujemo i ponovo rađamo. Zbog toga su i proroci i apostoli i mučenici podnijeli kako nerazrješive poteškoće tako su i smrt sa radošću prihvatali. Takav život neće imati ni paganin ni nevjerni Jevrejin, ali ni hrišćanin koji je u službi grijeha i zločina. Jer to je život koji je pripremljen samo za vjernike i one koji neporočno žive.

13) Kad je to tako, ljubljena braćo, ostanite pri učenju koje ste naučili i koje vam je predato. Sačuvajte uvijek mir koji ste načinili sa Hristom, tj. ovaj simbol koji priznajete pred andělima i ljudima. Malo je rečeno. Ali sve sadrži sakramente.⁴²⁾ Ovo je sakupljeno iz svih svetih spisa radi kratkoće (izlaganja), kao što su skupocjeni dragulji poređani u jednoj kruni, zbog toga što mnogi vjernici ne znaju da čitaju, a oni koji znaju zbog svjetovnih zanimanja ne mogu čitati Bibliju da imaju dovoljno znanja za spasenje.

14) Tako, voljena braćo, bilo da sjedite ili radite, bilo da spavate ili bdijete vjera u spaseњe je u vašim srcima. Neka duša bude uvijek na nebu, nada u vaskrsenje, žudnja u obećanju. I koliko god puta neprijatelj bude dražio tvoj duh strahom, pohlepolj ili srdžbom, odgovori mu prijeteći: Odrekoh te se, i odričući se tebe, jednako se odričem i tvog dijela i tvojih glasnika. Jer vjerovah u živog Boga i njegovog Hrista, čijim Duhom obilježen naučih da se ne bojim smrti. Tako će vas paziti ruka Božja, tako će Duh Hristov čuvati vaš sveti ulazak (u carstvo nebesko) od sad pa dovijeka. Kad razmišljajući o Hristu budete rekli jedni drugima: Braćo, bilo da bdijemo ili spavamo, živimo zajedno sa Hristom. Jer je njegova slava za vjeki vjekov. Amin.

Christi et justitias in hoc mundo : hæc est æterna, et beata vita illa, quam credis : hic fructus totius fidei, et bonæ conversationis : hæc spes, propter quam nascimur, credimus, et renascimur. Propter hanc et prophetæ et apostoli et martyres tam labores inextricabiles sustulerunt, quam mortem cum gaudio suscepérunt. Hanc vitam nec gentilis habebit, nec Judeus incredulus possidebit; sed nec vitiis et criminibus serviens Christianus; quia solis est fidibus et caste viventibus præparata.

13. Quod cum ita sit, charissimi, manete in his que didicistis et tradita sunt vobis. Retinete semper pactum, quod fecistis cum Domino, id est hoc symbolum, quod coram angelis et hominibus constemini. Pauca quidem sunt verba; sed omnia continent sacramenta. De totis enim Scripturis hæc brevitatis causa collecta sunt, tamquam gemmæ pretiosæ in una corona compositæ, ut quoniam plures credentium litteras nesciunt, vel qui sciant, per occupationes

A sæculi Scripturas legere non possunt, habeant sufficientem sibi scientiam salutarem.

14. Ita, charissimi, sive sedetis, sive operamini, sive dormitis, sive vigilatis, hæc salutaris confessio volvatur in pectoribus vestris. Sit animus semper in cœlo, spes in resurrectione, desiderium in promissione. Crux Christi, et gloria passio cum fiducia præferatur; et quotiens inimicus mentem tuam aut timore, aut avaritia, aut ira titillaverit, responde illi minaciter, dicens : Et abrenuntiavi, et abrenuntio tibi, operibus pariter, et angelis tuis; quia credidi Deo vivo et Christo ejus, cuius Spiritu signatus nec mortem didici jam timere. Sic vos tuebitur manus Dei, sic Spiritus Christi sanctum custodiet introitum vestrum, ex hoc nunc et usque in sæculum: B cum meditantes Christum dixeritis ad invicem : fratres, sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum Domino vivamus; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Komentari: "Tumačenje simbola održano kompetentima"

1) U starom Bohienskom kodeksu kod Muratorija AA. m. ac. tom. III str. 819 piše: "Prva knjiga uputa episkopa Nikite".

2) Zbog objašnjenja ove riječi dajem mjesto iz veoma starog opisa mise, koji sam pročitao u Vatikanskom kodeksu: "Kakva je razlika između katehumena i kompetenta? Prethodno je dovoljno rečeno o tome što je katehumen. Ali treba ukratko reći o tome što je kompetent. Kompetent je onaj koji marljivo upućen i brižljivo zadojen vjerom, traži i pita, nakon što je primio Hristovu nauku, misteriju simbola i predanje nedjeljne molitve, da bi mogao slijediti tajne krštenja i milost, da bi bio sudionik svete crkve i u službi Hristovoj zajedno sa vjernicima. Otuda su od riječi "tražiti" (petere) nazvani kompetentima. Takođe čitam u starom rukopisu: "Kaže se: tražiti Pashu ali od kompetenata, jer se na taj dan novoobraćenim (neofitima) kompetentima predavao simbol, tj. vjerovanje u svetu vjeru. Da upoznaju vjeru oni koji su žurili na svečanost Pashe da zadobiju milost Božiju, koju su morali da ispovijedaju. Zato se zovu kompetentima, jer oni kao da zajedno traže". Naposljetku, čitam ovako u starom sakramentalnom vatikanskom rukopisu: "Prvi stepen je katehumen, drugi kompetent, a treći krstitelj". Među govorima sv. Fulgencija br. 78 postoji i mali i kratki podsticaj za kompetente. No, postoji i dobar govor sv. Avgustina kompetentima u nedelju pred Uskrs. (Na Cvjeti, Vrbicu).

3) U kodeksu loše stoji "radoznalosti" (gen).

4) Riječ "ponovo objavljuje", pogrešno izostavljena, bila je u izdanjima, ali postoji u kodeksu. Kad činim ove i naredne ispravke, uzdajući se u kodeks, ne pripisujem grešku samo izdavačima već djelimično razlici među novim prepisivačima, a djelimično nebrizi prema poslu.

5) Na ovom mjestu je u izdanjima ubaćen veznik "i".

6) U izdanjima loše piše: "simboličkim". Da je kodeks pravi i očit potvrđuje riječ "iskrenim" koja se nalazi u Nikitinom fragmentu 4 iz Vindebona.

7) Prethodno sam rekao na str. 15 br. 1 da je u simbolu Akvileje bilo zapisano "vjerujem u Bogu", a ne "u Boga". Zašto, onda, kod Nikite iz Akvileje čitamo "vjerujem u Boga"? Dakako, Braida u raspravi na str. 64 veoma učeno je već pokazao da formula Akvilejskog simbola je već u Nikitino vrijeme gotovo bila izgubila vrijednost. Umjesto nje bila je u upotrebi Rimska formula.

8) Fea mi je pokazao u svojim bilješkama Alkuinov, da se tako izrazim, značajan plijen, koji on u svom spisu "O ispovijedanju vjere", odeljak III, glava 20, u potaji prepisuje od riječi do riječi ovo poglavlje iz Nikite, sve do riječi: "ništa nije stvoreno". A ja opažam kod Braide u izdanju sv. Hromacije na str. 79 (Patrol. tom XX stubac 315) da isti Alkuin još prepisuje mjesto iz sv. Hromacije, pomenuvši, ipak, ime autora. Dakle, čini se da su oci iz Akvileje bili prijatelji Alkuina.

9) Alkuin umeće "i".

10) Alkuin izostavlja riječi od "i" sve do "da se spoznaš i kao Oca".

11) Protivno vjeri, izdanja kodeksa imaju "Gospoda".

12) Kod Alkuina stoji: "Oca kažem".

13) Kod Alkuina koja je (odnosi se na "riječ") neizgovorena prije svega, štaviše od samog početka, sama od sebe "rodila Duh Duha" itd.

14) Kod Alkuina "i ono što je".

15) Alkuin: "sve reče".

16) I u kodeksu je tako i u izdanjima.

17) Tako je u izdanjima, a u kodeksu je lošije sa jednim "m" (Emanuel).

18) U kodeksu stoji "oni". Tada slijedi izvod koji izgleda treba da objasni "kažu" ili "kaže se da". Ali, odista stari prepisivač je bio napisao samo "zaista", što nije razumio poslednji pisar.

In antiquo codice Bobiensi apud Muratorium AA.
m. æ. tom. III, p. 819, sic : liber I instructionis Nicetæ episcopi.

b Oh hujus vocabuli declarationem en locum ex
 pervetusta , quam lego in Vaticano codice , missæ
 expositione. Inter catechumenum et competentem quæ
 differentia est? De catechumeno , quid sit, satis superius
 dictum est; sed de competenti , quid sit, breviter
 est dicendum. Competens est qui diligenter instructus
 fide et attente de credulitate imbutus , post traditam
 sibi doctrinam Christianitatis , et mysterium symboli , et
 traditionem orationis Dominicæ , petit et rogit ut possit
 consequi mysteria sacri baptismatis et gratiam , et par-
 ticeps fieri sanctæ Ecclesiæ , et in servitio cum fidelib-
 us esse Christi. Unde et a petendo , competentes vo-
 cantur. Item in antiquo sermone ms. sic lego : Pas-
 cha petitura , sive competentium , dicitur , quia hoc die
 symbolum , id est fidei sanctæ credulitas , competenti-
 bus neophytiis tradebatur ; ut qui ad Dei gratiam perci-
 piendam in Paschali solemnitate festinabant , fidem ,
 quam confiteri deberent , agnoscerent. Competentes
 enim dicuntur quasi simul petentes. Denique in antiquo
 sacramentali ms. Vat. sic lego : Primus gradus cate-
 chumenorum ; II, competentium ; III, baptizatorum.
 Ad Competentes exstat brevis levidensisque exhortatio
 inter sermones spurios S. Fulgentii num. 78. Sed
 et bonus exstat Augustini sermo ad Competentes , se-
 cundus videlicet in dominica Palmarum.

a Male cod., curiositatis.

b Vocabulum *renuntiat* perperam omissum fuerat
 in editionibus, quod in codice adest. Cum autem hanc
 et sequentes emendationes facio ad codicis fidem,
 haud ego editores accuso, sed partim apographorum
 novorum varietatem, partim operarum incuriam.

c Hic obrusa in edd. particula et.

d Editiones male *symbolica*. Veram evidentemque
 lectionem codicis *sincera* confirmat Nicetæ fragmen-
 tum 4 Vindebonense.

e Dixi superius p. 15, n. 4 in symbolo Aquileiensi

scriptum fuisse *credo in Deo* , non in *Deum*. Cur ergo
 apud Nicetam Aquileensem legimus *credo in Deum*?
 Nunirum cl. Braida dissert. p. 64 perdocte jam de-
 monstravit symboli Aquileiensis formulam ætate Ni-
 cetae jam fere obsoleuisse, Romanamque pro illa for-
 mulam in usum venisse.

f Ostendit mihi in suis schedis cl. Fea insignem
 Alcuini, ut ita dicam , prædam , qui in sua fidei con-
 fessione part. iii, cap. 20, exscribit tacite ad verbum
 caput hoc S. Nicetæ usque ad *factum est nihil*. Ego
 vero observo apud Braida in S. Chromatii editione
 p. LXXIX (Patrol. tom. XX, col. 315) , eudem Al-
 cuinum exscribere S. Chromatii quoque locum , lau-
 dato tamen auctoris nomine. Ergo Alcuinus aquileien-
 ses patres familiares habuisse videtur.

g Alcuinus interponit et.

h Alcuinus omittit verba ab et usque ad cognoscas
 et Patrem.

i Contra fidem codicis editiones habent Dominum.

j Alcuinus, Patrem dico.

k Apud Alcuinum, quod (relatum ad verbum) inef-
 sabiliter ante omnia , immo absque initio , ex se genuit ,
 Spiritus Spiritum , etc.

l Alcuinus, et quæ.

m Alcuinus, omnia inquit.

n Ita cod. Atque edd.

o Sic edd.; ad cod. minus bene cum unica m.

p Cod. habet qui ; tum sequitur compendium quod
 videtur explicandum dicunt aut dicuntur. Sed revera
 antiquus amanuensis scripserset tantum quidam , quod
 non intellexit posterior librarius. Male vero est in
 editionibus quidam dicunt; nam dicunt paulo post se-
 quitur. Quare et interpunctio editorum mutanda
 mihi suit.

q Perperam editiones replicant absit.

Loše stoji, zaista u izdanjima "zaista kažu". Jer riječ "kažu" slijedi malo poslije. Zato sam morao da promijenim interpunkciju izdavača.

- 19) Izdanja pogrešno ponavljaju "daleko bilo".
- 20) U kodeksu piše sa jednim slovom "l" (milia) što je prirodno za staru ortografiju.
- 21) U kodeksu i izdanjima stoji "podiže", što sam prepravio po analogiji sa najpouzdanim prethodnicima.
- 22) U kodeksu stoji "temptaverit" (tentaverit) - a isto znači.
- 23) U kodeksu stoji skraćenica "qm", što može da znači "koga" ili "budući da" (quem, quoniam).
- 24) U izdanjima se pogrešno dodaje "est" (venturus est - koji namjerava da dođe).
- 25) Kako ovo mjesto kod Nikite treba da se shvati opširno raspravlja Braida u raspravi na str. 266 i narednima. I, zaista, nijedan teolog simbola ili ezgegeta Pavlov (Sol IV) nije ostavio netaknutim ovo mjesto. Zato ja moram da se suzdržim.
- 26) Tako doslovce Nikita kaže još u djelu "O moći Svetog Duha", na str. 16 stih 11.
- 27) Uporedi sa spisom "O moći Svetog Duha", str. 28, red 1.
- 28) Tako Nikita kaže još u "O moći Svetog Duha", str. 13, red 3 do kraja.
- 29) Da je to bila greška prepisivača u spisu "O moći Svetog Duha" str. 25, red 18, gdje stoji "bude hulio u Svetog Duha?"
- 30) U izdanju "kojom".
- 31) U izdanjima nedostaje "naime".
- 32) U kodeksu stoji "idolatriju". Dvoumim se da li je to greška prepisivača ili već tada opšta navika budući da tako govorimo danas u Italiji, možda zato što nam je tako od starine predato.
- 33) U kodeksu stoji "odvode" i ubrzo potom "uvjeravaju".
- 34) Tako stoji i u kodeksu i u izdanjima. Ali da je ovo greška umjesto riječi "opran" pokazuje sam Nikita u spisu "O moći Svetog Duha" na str. 24, red 16. Riječ "oprani" stoji i u Pavlovoj Vulgati latinskog izdanja. Takođe i grčki arhetip je "oprali ste se".
- 35) Braida je zabilježio riječ "javiti" umjesto "objaviti" ili "negirati" koja stoji još kod Ter-tulijana.
- 36) U kodeksu stoji "dampnum" (damnum) - isto značenje.
- 37) Tako stoji i u kodeksu, ali u izdanjima stoji "su".
- 38) U izdanjima stoji "Gospoda".
- 39) U kodeksu "consemntur" (conseqemtur) - isto značenje.
- 40) Braida opširno raspravlja i pokazuje u raspravi na str. 274 i narednima kako treba shvatiti ovo mjesto kod Nikite i da riječi "na mjestu svjetlosti" dovoljno ukazuju na mjesto na nebu. Tako da Nikita ne pravi grešku kao oni koji su mislili da će nebesko blaženstvo biti dodijeljeno pravednima samo nakon opštег suda.
- 41) U izdanjima stoji pogrešno "razlika".
- 42) Ovo mjesto kod sv. Nikite je, kao što je opazio Fea, gotovo doslovce prisvojio sv. Ildefons Toletan, u spisu "O pojmu krštenja" gl. 33 (izdanje Matrit. Patr. Tolet. tom I, str. 185). Čije su ovo riječi: "U tom (simbolu) je sakupljeno od strane apostola iz svih svetih spisa, zbog toga što mnogi vjernici ne znaju da čitaju, ili ako znaju obavezama spriječeni nijesu mogli pročitati da, držeći ovo u srcu i pamćenju, imaju dovoljno znanja za spas". Ildefons je, pak, ovo objavio otprilike 200 god. poslije našeg Nikite.

^a Cod. cum unica *l*, quæ est genuina vetus orthographia.

^b Cod. et edd., *suscitat*; quam lectionem emendavi ex analogia certissima præcedentium.

^c Cod., *temptaverit*.

^d Cod., *qm* superposito compendii signo. Ergo vel *quem* vel *quoniam*.

^e Perperam in edd. additur *est*.

^f Quomodo hic locus Nicetæ intelligendus sit, late disputat cl. Braida dissert. pag. 266 sqq. Et quidem nullus theologus, vel symboli, vel Pauli (I Thess. iv) expositor, locum hunc intactum reliquit. Quare mihi verbis abstinentum est.

^g Sic ad litteram Nicetas etiam in opusculo de Spiritu sancti Potentia pag. 16, vers. 11.

^h Confer de Sp. s. Pot. p. 28, vers. 1.

ⁱ Ita Nicetas etiam de Sp. p. Pot. p. 13, vers. 3 a fin.

^j Ergone fuit amanuensium error de Sp. s. Pot. p. 25, vers. 18, in *Spiritu sancto blasphemaverit?*

^k Ed., *qua*.

^l Deest enim in edd.

^m Cod. *idolatriam*. Ambigo autem utrum librarii mendo, an usu jam tum vulgari quoniam sic loquimur Itali hodierni, fortasse quia ab antiquioribus ita traditum nobis est.

ⁿ Cod., *deducunt*, et mox, *persuadent*.

^o Ita cod. et edd. Sed hoc mendum esse pro *ablutus* demonstrat ipse Nicetas de Sp. s. Pot. p. 24, vers. 16. *Abluti* habet vulgata Pauli Latina editio; itemque Græcum archetypum ἀπελούσασθε.

^p *Nuntiare* pro *renuntiare* seu *negare*, etiam apud Tertullianum notavit cl. Braida.

^q Cod., *dampnum*.

^r Ita cod. At edd., *sunt*.

^s Edd., *Dominum*.

^t Cod., *consecuntur*.

^u Quomodo intelligendus sit Nicetæ hic locus, et quod verba *in loco lucis* satis indicent cœlestem sedem: ita ut Nicetas in illorum errore non sit qui opinati sunt cœlestem beatitudinem nonnisi post universale judicium justis attributum iri, late disputat demonstratque cl. Braida dissert. p. 274 sqq.

^v Perperam in edd., *distinctio*.

^w Lœcum hunc S. Nicetæ, observante cl. Fea, prope ad litteram sibi vindicavit S. Illephonus Tolestanus de Cogn. baptismi cap. 33 (ed. Matrit. Patr. Tol. tom. I, p. 185) cuius en verba: *In quo* (symbolo) *ideo ab apostolis breviatim collecta sunt ex omnibus Scripturis, ut quia multi credentes vel litteras nescirent. rel scientes occupati impedimento sæculi Scripturas eius legere non liceret, hoc corde et memoria retinentes, sufficientem sibi haberent scientiam salutarem.* Claruit autem Illepho sus duceatis fere post Nicetam nostrum annis.

6 a)FRAGMENATA OD ISTOG NIKITE*

1) *Nikita u b) Prvoj knjizi kompetentima.*

Potrebno je, dakle, istražiti uputstva neophodna onima kojima nedostaje vjere, a koje bi i neobrazovani mogli shvatiti i razumjeti jednako, koje nijesam ja sam sastavio, već su sakupljena iz propovijedi svetih spisa, kojima se poučavaju izabrani za krštenje da bi znali šta su propustili i što žele da bolje shvate i da bi sigurnije spoznali ono što namjeravaju da prihvate ili što moraju da poštuju. Jer to što žele je veliko, znamenito je to što započinju bilo da ih je Bog zadahnuo ili čovjek podsjetio i nagovorio.

2) *Isto* - Katehumen kao c)domaćin i susjed vjernika, slušajući tajne izvana, i ne razumijući ih, slušajući milost i ne opažajući je. Po d)tome, zaista, počinje biti nazivan vjernikom.

3) *Isto* - Ne dolazi se do ispovijedanja vjere prije nego se bude odrekao Đavola. Kao što ni e)skupljač zlata ne stavlja zlato u vrećicu prije nego sa njega opere sav mulj. Stoga je potrebno prethodno se odreći đavolje taštine i odbaciti njegovo mrsko učenje. No, đavola se treba odreći ne samo na riječima, već najčvršćom vjerom i nesumnjivim znanjem, tj. da se čovjek povjeri Hristu čitavom snagom duha, imajući vjere, jer kad postane Hristov prestaje se bojati đavola. Potom se odrice i njegovih pakosti tj. obreda i idola, proricanja i augurija, ceremonija i pozorišta, lopovluka i prevara, ubistava i razblude, oholosti i razmetanja, srdžbe i pohlepe, gozbe i pijanstva, plesova i laži i drugih sličnih zlodjela. Šta da kažemo za one koji hoće da se razbacuju nepotrebnim nakitom za tijelo i da izgledaju izuzetno? Čutim o nekorisno izabranom izboru odjeće. Molim vas, čemu će muškarcima da kovrdžaju brade,^{f)} iglom da češljaju kosu unazad tako da im pokriva vrat, i da im je čelo skroz pokriveno kosom, tako da nema ni slobodnog mesta na čelu da se prekrste. I g) kako misle steći neku slavu ili krepkost za onoga što je sramota i poruga? h) Na sličan način i žene obavijaju glavu kao štit, tako da im čelo leži, kao dolina između dva brda. Sa ušiju vise naušnice od zlata, ruke su im pretrpane zlatnim nakitom, vrat zatrpan ogrlicama i dragim kamenjem, a na nogama im se rumeni obuća boje krvavo-crvenog plamena. Koja je potreba za tim, kakva se korist nalazi u tome, osim samo prazna gizdavost i um zaveden djetinjarijama.

4) *Takođe u drugoj knjizi.* - Sigurno je da bez demonskog djelanja ne nestaje grijeh, što shvatamo kao đavolov posao ili njegovo razmetanje. Oslobođajući se, dakle, ovih zlih djela čovjek bacajući iza leđa, kao u lice neprijatelja, ove okove već iskrenim glasom objavljuje: "Vjerujem u svemoćnog Boga Oca" i ostalo. Svako ko želi da dode do krštenja i do vjere mora biti jednako upućen i poučen o vjeri, kao što je sadržano u istom simbolu da, ne zaboravljući u srcu, drži epitome o simbolu, i da ih svakodnevno kaže sam sebi prije nego zaspri i kad se probudi i da ih u svakom času ima na umu. Takođe i nedjeljnu molitvu i znak krsta kojim se brani od đavola.

5) *U knjizi kompetentima* - svi zajedno imaju i uče simbol, vjerski podsjetnik i svetu ispovijest.

6) U prvoj knjizi - Zašto se istjeruje đavo osim da bi se pripremilo za milost koja slijedi? Kroz egzorcizam, naime, kao kroz vatru, pročišćava se, jer su riječi Gospodnje, od kojih se egzorcizam sastoji, prečišćene vatrom.

* Migne, ibid, col.874-876.

EJUSDEM S. NICETÆ

* FRAGMENTA SEX.

I.

Nicetas in libro b primo ad Competentes. Instructiones igitur necessarias ad fidem currentibus opus est explorare, quas et rusticæ animæ possint advertere pariter et tenere, non ex proprio ingenio compositas, sed ex divinarum Scripturarum prædicatione collectas, quibus edocentur baptismum electi, ut quid dimiserint scient, et quid desiderant magis intelligant, et quid accepturi sunt, vel quid observare debeat certius recognoscant; quia magnum est quod desiderant, grande est quod inchoant, sive Deus inspiravit, sive homo communuit et suasit.

II.

Ibidem. Catechumenus, quasi e hospes et vicinus fidelium, deforis audiens mysteria, nec intelligens; audiens gratiam, nec advertens; ex d hoc vero fidelis incipit appellari.

III.

Ibidem. Non enim ante ad confessionem venitur, nisi prius fuerit diabolo renuntiatum. Sicut nec e aurilegus ante aurum mittit in saceulum, nisi prius terram vel limum laverit universum. Ideo oportet prius apudum dicere diabolicæ vanitati, et amara ejus studia abrenuntiando projicere. Abrenuntiare autem oportet non nudo sermone neque solis labiis, sed fide fortissima, et indubitate scientia, id est ut Christo se homo tota animi virtute committat, confidens, quia Christi factus desinat timere diabolum. Deinde abrenuntiat et operibus ejus malignis, id est culturis et idolis, sortibus et auguriis, pompis et theatris, fortis et fraudibus, homicidiis et fornicationibus, superbice et jactantie, ira et avaricie, commensationibus et ebriositatibus, choris atque mendaciis, et his similibus malis. Quid dicimus de his, qui superfluo carnis ornatu jactare se volunt, et videri mirabiles? taceo de exquisitis inutiliter vestimentorum subtilitatibus. Oro vos, quid faciunt in viris capilli f acu crispati, come retro quidem cervicem cooperientes, ante autem frontem penitus abscondentes, ita ut nec signo Christi locus liber relinquatur in fronte; et s unde se putant

habere aliquam gloriam vel decorem, inde turpitudinem et ignominiam contrahant? Similiter et mulieres caput ligantes ut scutum, ut frons tamquam vallis inter duos subsidat colles; ut de auribus pondera lapillorum auro ligata dependeant, ut brachia tenerent auro, ut cervicem premant catenæ vel lapides, et pedibus sanguineæ calceamentis flammulæ sustinent. Quis usus in his, quæ utilitas invenitur, nisi sola inanis pompa, et mens desiderio infantili corrupta?

IV.

Item in lib. II. Certe omne peccatum sine dæmonis operatione non fit, quæ omnia opera diaboli vel ejus pompas esse intelligimus. His ergo malis se homo expediens, has catenas post dorsum suum velut in faciem projiciens inimici, jam sincera voce pronuntiat: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, et reliqua.* De fide enim sicut in eodem symbolo continetur, pleniter ad fidem quisque atque ad baptismum pervenire desiderans, instruendus est pariter et docendus, ut brevitatem symboli in corde memoriter teneat, quod quotidie dicat apud semetipsum, antequam dormiat, cum de somno resurrexit, quod omnibus horis in mente habeat; similiter et orationem Dominicam, et signaculum cruceis quo se contra diabolum muniat.

V.

In lib. ad Competentes. Symbolum est commonitorium fidei, et sancta confessio, quæ communiter ab omnibus tenetur et discitur.

VI.

In lib. primō. Cur exorcizatur, nisi ad consequentiam gratiam preparatur? Per exorcismos enim veluti per ignem purgantur; quia ignita sunt eloquia Domini, ex quibus sunt exorcismi compositi.

Komentari: "6 fragmenata od istog Nikite"

- a) Ove fragmente je objavio slavni Mihail Denisije iz Vindebonskog kodeksa iz X v. zapisavši u knjizi: "Rukopisni kodeks, teološke biblioteke Palatina Vindebonskog svitak II, dio III str. 2042 i naredne". Naravno, u spomenutom Vindebonskom kodeksu između drugih postoji djelo čiji je naslov: Izlaganje ili kratko tumačenje o poučavanju neukih sa uticajnim Očevima, među kojima je i Nikita. Jasno je, pak, da su ovi fragmenti navedeni čas doslovno a čas samo u njihovom značenju.
- b) Nikita je bio napisao šest knjiga uputstava za kompetente koje je numerisao Genadije.
- c) U kodeksu стоји "hospis" (hospes) i malo prije toga "caticuminus" (catechumenus).
- d) Tj. krštenjem.
- e) U kodeksu стоји "aurilicus" (aurilegus).
- f) U kodeksu стоји "rodom".
- g) U kodeksu стоји "od njega".
- h) Ovo mjesto u punoj mjeri govori o običaju ukrašavanja kod muškaraca i žena u Nikićino doba. Ova je taština strogo osuđivana od crkvenih ljudi, kao što i sada biva.

^a Edidit hæc fragmenta vir cl. Michael Denisius ex codice Vindobonensi sæculi decimi, in opere inscripto, *Codices mss. theolog. biblioth. Palat. Vindob.* vol. II, part. III, p. 2042 sqq. Scilicet in predicto codice Vindob. inter alia inest opusculum cui titulus, *Ordo vel brevis explanatio de catechizandis rudibus*, cum Partium auctoritatibus, quas inter Nicetæ. Apparet autem fragmenta hæc modo quidem pura recitari, modo autem eorum sensum, immutatis aliquando verbis, proferri.

^b Quippe Nicetas libros sex instructionis ad Competentes scripserat, quos enumerat Gennadius.

^c Cod., *hospis*; et paulo ante, *caticuminius*.

^d Scilicet, *baptismo*.

^e Cod., *aurilicus*.

^f Cod., *aquo*.

^g Cod., *eundem*.

^a Notabilis admodum hic locus de virili muliebri- que Nicetæ temporibus ornandi corporis more; quam vanitatem ecclesiastici homines, ut nunc quoque fit, severè reprehendebant.

ANDRIJA PREVALITANSKI

POSLANICA

PRIMJER KAZIVANJA ANDRIJE, EPISKOPA PREVALITANE*

(*Govori o prevari episkopa na sinodu Novog Epira i o onome što je urađeno u Skampi i Lihnidi po dolasku poslanika.*)

** Iskazujući najiskrenije poštovanje mom uvijek preblagom gospodaru i Apostolskoj stolici kao i onome koji je po zaslugama jednak sa andelima, ocu otaca papi Hormisdi, Andrija.

Preporučujući se najponiznije vašim pobožnim stopama izvještavam o Sinodu Novog Epira, koji je umislio da anatemizuje neke osobe koje se nalaze među njima. U svojoj pakosti su se koristili samo tom dosjetljivošću što su se izbezobrazili. Njima se suprotstavilo božansko Trojstvo putem vaših svetih molitvi. I iako su bili uhvaćeni u svom nevaljalstvu, nikada nijesmo mogli nagovoriti arhiepiskopa da se okrene putu istine i vašim zapovijedima. Ali čim su došli preblagi i presveti gospodari episkopi i đakoni, koje je uputila vaša sveta kruna, susreo ih je episkop Skampija, preblagi Troj sa svom radošću i kandilima. I kad su uručili pismo, kako ste vi zapovijedili, odmah su prihvaćeni nazad u miru Hristovom i proslavili misu sa episkopom u Skampiju. A kad su oni iz Lihnide vidjeli što je učinio episkop Skampija i oni su postupili slično. I sada, dok sređujem ova pisma, naiđe jedan od članova uprave Konstantinopolja koji je javio da su i Konstantinopolci anatemisali Akacija samilošću Božjom uz vaše svete molitve i u miru proslavili Pashu. To je rezultat vašeg posredovanja kod Boga da se potpuno nađemo kao sluge Apostolske stolice. A pisma koja su poslali mojoj malenkosti, poslao sam vašoj pobožnosti preko veza spomenutog preblagog episkopa. Primljeno dana kao i prethodno (tj. na martovske none) - 7. mart.

* Godina 519.

** Migne: "Patrologiae cursus completus", vol. LXIII, col. 443.

EXEMPLUM RELATIONIS

ANDREÆ EPISCOPI PRÆVALITANI.

Continet simulationem episcoporum in synodo Epiri novi, et quæ Scampis et Lignidi in auentu legatorum acta sunt.

Domino semper meo beatissimo, et apostolica sede intima veneratione præferendo, atque angelicis meritis coæquando patri patrum papæ Hormisdæ Andreas.

Commendans me humillime vestigiis vestris piissimis, indico propter synodum Epiri novi, quoniam fixerunt anathematizare intra semetipsos aliquas personas. Hoc tantummodo ingenio usi sunt, ut os in sua mali ia caperent : quibus restitit divina Trinitas per vestras sanctas preces ; et cum deprehensi fuisserint in sua malitia, nunquam potuimus archiepiscopo suadere ut ad viam veritatis et ad vestra præcepta verteretur. Sed modo cum advenerunt beatissimi atque sanctissimi domini episcopi vel diaconi directi a sancta corona vestra, occurserunt illis Scampinus episcopus vir beatissimus Trebus cum omni gaudio et luminaribus : et, porrecto libello secundum vestram præceptionem, statim recepti sunt in pace Christi, et missas celebravere cum episcopo in Scampina civitate. Et videntes Ligidonenses quod fecit Scampinus, simili modo et ipsi secuti sunt. Nunc dum istas litteras ordi. aremus, supervenit Magistrianus de urbe Constantinopolitana, qui nuntavit quia Deo propitio precibus sanctis vestris et Constantinopolitani miserrunt anathema Acacio, et cum pace Pascha celebraverunt. Jam quod sequatur, vestra intercessio apud Deum laboret, ut ad perfectum servi sedis apostolicæ inveniantur. Epistolas vero quas destinaverunt ad meam humilitatem supra me orati viri beatissimi episcopi pietati vestræ junctas transmisi. Accepta die quo supra.

DODATAK

SVJEDOČENJA

- VRIJEME NIKITE I ANDRIJE U PAPSKIM POSLANICAMA -

PROTIV PELAGIJANSKE JERESI*

Pismo pape Gelasija, Honoriju, episkopu obnovljene Dalmacije b)

Voljenom bratu Honoriju, Gelasije

1) Premda upleteni u stalne poslove, između raznih poteškoća koje stvaraju ove prilike, jedva možemo predahnuti, ipak upravljanjem apostolske stolice, bez okljevanja, obavljamo nedjeljnu službu za čitavu pastvu, koja je povjerena blaženom Petru glasom samog našeg Spasitelja: "I ti obrativši se učvrsti svoju braću" (Luk. XXII, 32), i opet "Petre, voliš li me? Pasi ovce moje" (Jov. XXI, 17). I ne možemo niti treba da ne hajemo da odluka (crkvenog sabora) ne obuzme našu marljivost. Kad slušamo apostola Pavla koji kaže: "Ko oslabi, a ja da ne oslabim? Ko se sablazni, a ja da se ne uznemirim?" (II Kor. XI, 29). Tako nas je pogodila iznenada jedna tužna, užasna i gotovo nevjerovatna misao da poremeti naš um, rani ga i ophrva. Javljenio nam je, nai-me, da je u nekim oblastima Dalmacije ponovo uskrsla pelagijanska kuga posijala kukolj. I toliko je tamo njihovo bogohuljenje uzmočalo da su te jedinstvene ljude zaludjeli učenjem smrtonosne pomame. Zaista je bezbožna zabluda samim tim opasnija da se proširi i koliko je lukavija da prevari pod plaštom istinske sličnosti.¹⁾ Uz Božju pomoć postoji čista istina za one koji su složni u katoličkoj vjeri, pošto je iznijeto mišljenje svih Otaca, kojim se ukazuje na otrov pogubne izopačenosti i spasava ljudski rod donoseći lijek iz biblijskih spisa. Dakle, ne može se uzbuniti nijedno srce koje je prepuno brige za događaje dok se ne pokaže skrivena rana i zasja jedinstveno spašenje. Budući da je svakakvom vještinom prevarnom naoružan duh razaranja, svetim mačem glavnog Duha je i otkriven i ubijen.

2) Zbog toga, posredstvom tvoje Milosti, sve vas sveštenike Gospodove tamošnje opominjemo bratskim osjećajem da se borite protiv novih zabluda, zajedno sa Gospodom koji vas poučava kao i protiv izopačenosti koja je nekad osuđena u čitavom svijetu; takođe ne treba da ih ponovo primite.

Ali šta treba činiti ako se slučajno jeresi, koje nisu dosljedno ugašene od strane naših starih, usude da nas opet izazovu i udare nas javno i otvoreno novoobnovljenim snagama? Zar nam je dopušteno da pobijemo ono što su poštovani oci osudili ili da povratimo bezbožne dogme koje su oni ukinuli? Ono, dakle, čega treba da se veoma čuvamo jeste da se ne bi neka jeres, koja je jednom odbačena, izborila da opet nađe kao kakva pošast. Ako se trudimo da se opet obnovi ono što su od starine naši stari prepoznali, raspravili i odbili, zar mi sami (a to, daleko bilo, ni katolička crkva nikada neće trpjeti) ne pružamo primjer ponovnog uzdizanja protiv nas svim protivnicima istine? Gdje je ono što je zapisano: "Ne prelazi granice tvojih otaca" (Priče Sol. XXII, 28) i "Pitaj svoje oce i oni će ti javiti i starije svoje i kazaće ti" (Peta knj. Moj. XXXII, 7)? Što se, dakle, upinjemo da prekoračimo granice koje su postavili stariji? Ili, zašto nam nije dovoljno, ako nešto u neznanju želimo da naučimo: kako pojedina pravila od ortodoksnih otaca i starijih ili treba izbjegavati ili ih treba prilagoditi katoličkoj istini? Zašto ne priznaju da je odlučeno o njima? Zar smo mi mudriji od njih (naših starijih) i da li možemo opstat i čvrstoj postojanosti ako podrivamo ono što su oni ustanovili?

3) Da li možda ne znate da je ova jeres o kojoj govorimo bila uništena stalnim i nepotpustljivim govorima od strane Apostolske stolice preko pokojnog Inokentija, a potom Zosime, Bonifacija, Celestina, Siksta i Lava, i ne samo zakonima katoličke crkve već i od vladara rimskih, i na taj način²⁾ osuđena, da nije bilo dopušteno da ima svoje sljedbenike igdje na zemlji? Sve je

* Migne: "Patrologiae cursus completus", vol. LIX, col. 1763-4.

CONTRA PELAGIANAM HÆRESIM

IN DALMATIA RENASCENTEM , EPISTOLA GELASII PAPÆ ,
AD HONORIUM EPISCOPUM DALMATIÆ (b).

Dilectissimo fratri HONORIO , GELASIU.

1. Licet inter varias temporum difficultates continuis occupationibus implicati , vix respirare valeamus ; pro Sedis tamen apostolice moderamine totius ovilis dominici curam sine cessatione tractantes , quæ beato Petro Salvatoris ipsius nostri voce delegata est , *Et tu conversus confirma fratres tuos* (*Luc. xxii , 52*) ; et item , *Petre , amas me ? Pasce oves meas* (*Joan. xxi , 17*) : dissimulare nec possumus , nec debemus , quæ nostram sollicitudinem forma perstringat ; cum beato Paulo apostolo sentientes , atque dicentes , *Quis infirmatur , et ego non infirmor ? quis scandalizatur , et ego non uror* (*II Cor. xi , 29*) ? Ita quippe nos repente tristis , horrenda , et vix credibilis conficit opinio , ut mentem nostram confunderet , sauciaret ,

affligeret. Nuntiatum nobis est enim , in regionibus Dalmatiarum quosdam recidiva Pelagianæ pestis zizania seminasse ; tantumque illic eorum prævalere blasphemiam , ut simplices quosque mortiferi furoris insinuatione decipient. Est quidem error ipso nefarius tanto perniciosior ad subrependum , quanto ad fallendum veri similitudinis colore versutior : ¹ præstante Domino , adest fidei catholicæ pura veritas concordibus universorum Patrum deprompta sententia , que et subtle virus funestæ pravitatis exponat , et humano generi salvando conferat de Scripturarum confectione medicinam. Nullatenus igitur discretionem rerum nondum abundantia corda conturbet , donec et occultum vulnus appareat , et salvatio singularis elueat : quoniam quantilibet arte fallacie spiritus perditionis armetur ; sancto gladio Spiritus principalis et detegitur et necatur.

2. Quapropter per Dilectionem tuam cunctos ibidem Domini sacerdotes fraterno communonemus affectu , ut qui cum erudiente vos Domino contra novitios pugnetis errores , olim perversitatem toto orbe damnatam , nec ipsos recipere debeatis : aut quod temere putatur esse faciendum , que non heresia majoribus nostris convenienter extincta rursus provocare nos audeat , et palam novis resumptis viribus aperteque confligat ? Numquidnam licet nobis a venerandis patribus damnata dissolvere , et ab illis excisa nefaria dogmata retractare ? Quid est ergo , quod magnopere præcavemus , ne cuiuslibet hæresis semel dejecta pernicies ad examen denuo venire contendat ; si quæ antiquitus a nostris majoribus cognita , discussa , refutata sunt , restauranda nitamur ? nonne ipsi nos (quod absit , et quod nunquam catholicæ patientur Ecclesia) adversariis veritatis universis contra nos resurgendi proponimus exemplum ? Ubi est , quod scriptum est , *Terminos patrum tuorum non transgredieris* (*Prov. xxii , 28*) ; et , *Interroga patres tuos , et annuntiabunt tibi ; et seniores tuos , et dicent tibi* (*Deut. xxxii , 7*) ? Quid ergo tendimus ultra definita majorum ? aut cur nobis non sufficit , si quid ignoranties discere cupiamus , qualiter ab orthodoxis patribus et senioribus singula quæque vel vitanda præcepta sunt , vel aptanda catholicæ veritati ? cur non his probantur esse decreta ? Numquid aut sapientiores illis sumus , aut poterimus firma stabilitate constare , si ea quæ ab illis constituta sunt , subruamus ?

objavljeno o njihovoj izopačenosti kako crkvenim djelovanjem u pojedinim oblastima, tako i sankcijama javne cenzure. Eto, kakvo učenje hoće da slušaju katoličke uši, pitaju, tumače i strpljivo podnose bogohuljenje. O, kad bi nastojali da upoznaju knjige i odgovore naših starih protiv njih! Tamo se opaža na svaki način da nema ništa što oni nijesu sasvim raspravili i sa veličanstvenom istinom spoznali. Svaki vjernik biva poučen o svim njihovim nevaljalstvima koja treba opovrgnuti tako da ništa više ne mora da pita. Ali, ako bi, možda, neke ponude njihovog načina mišljenja privukle neobrazovane duše, učenjem poštovanih otaca obznanjuje se sva njihova ludost, i pokazuje se kojim se ljekovima lijeći, tako da se uz Božju pomoć sve što su oni sastavili čini kao opasnost za sledbenike i glupo za one koji razumiju. Tako da, ako bi neko mislio da se treba boriti protiv njih, ipak ne bi ispaо protivnik odluka starih, nego bi se otvoreno i javno pokazao kao neprijatelj ljudskog spasenja i katoličkog učenja. Tim više pastirska briga mora pažljivije braniti sveta stada od okrutnosti vukova. Jer bilo kakva šteta da se bude dogodila svetim stadima, pastir (ne daj Bože!) neka bude kažnjen zbog nebrige. Kao što će odbijanje zlotvornih zvijeri od obnovljenih stada doprinijeti stalnom uvećanju uz pomoć nagrada za čuvare. Naravno, ako su u pitanju lažna govorkanja, kao što mi želimo da jeste, želimo da to znamo što prije, da bismo se mi koji smo uzrujani zbog zlostavljanja Hristovih članova, mnogo više radovali zbog njihove postojanosti. Pisano pet dana prije avgustovskih kalendi, za vrijeme konzulovanja blagoslovenog i presvjetelog Albina ^{a)}.

- b) među Gelasijevim pismima 3. po redu.
- 1) Možda treba dodati "ali".
- 2) Na drugom mjestu "vrijeme".
- a) Dana 28. jula god. 493.

3. An fortasse nescitis hanc hæresim , de qua loquimur , et ab apostolica dudum Sede per beatæ memorie Innocentium , ac deinde Zosimum , Bonifacium , Cœlestinum , Sextum , Leonem , continuis et incessabilibus sententis suis prostratam ; nec tantum Ecclesiæ catholice legibus , sed principum quoque Romanorum eo tenore² damnatam , ut nec usquam terrarum vivendi locum sectatores ejus habere sinerentur ? Quæ omnia tam gestis Ecclesiæ per singulas quasque regiones de eorum pravitate confessis , quam censuræ publicæ sanctionibus edocentur . Ecce quorum libet aures catholicas audire doctrinam , questiones accipere , tractare tendiculas , et blasphemias patienter admittere . O si studerent adversus eos majorum nostrorum libros responsaque cognoscere ! illic modis omnibus cerneretur , nihil esse prorsus , quod non et ab istis fuerit ventilatum , et ab illis magnifica veritate contritum : sieque de cunctis eorum nequitius refutandis fideles quique redderentur instructi , ut nihil amplius quereretur . Sed si forsitan ineruditos animos quedam de eorum sensibus propria commoverunt ; ita venerabilium patrum doctrinis , et omnis eorum publicatur insania , et quibus remediis curetur , ostenditur , ut ex his Deo præstante prævisis , cuncta que de eorum serie texerunt , et periculosa secentibus , et stulta deprehendentibus esse videantur : ita ut si quis existimat reluctandum , non tamen veterum sententias contra-

ditor existat ; sed humane saluti , catholicæque doctrinae palam se aperteque profiteatur inimicum ; quo magis attentius pervigil cura pastorum a sacris egregibus luporum debet arcere sævitiam . Nam quidquid ovibus sanctis acciderit detrimenti , præsumum (quod absit) damnet incuriam ; sicut a regeneratis agnini bus nocentium depulsio bestiarum , custodum præniis perpetuum procurabit augmentum . Certe si , ut magis optamus , falsis haec rumoribus sint relata , quantocius desideramus agnoscerre ; ut qui membrorum Christi vexatione trepidamus , multo magis de eorum stabilitate lætemur . Data quinto calendas augusti , Albino fausto , viro clarissimo , consule (a) .

(a) Die vigesimo octavo julii , anno Christi 495.
(b) Inter Gelasii epistolas ordine 5.

¹ Forte addendum , sed .
² Alias , tempore .

Drugo pismo istoga (Gelasija) istom Honoriju*

Voljenom bratu Honoriju, Gelasije

1) Čudimo se da je Tvoja Milost bila začuđena što se Sveta stolica brine za vjeru i u vašoj oblasti, kad ona tu brigu, po običaju starijih, duguje svim crkvama svijeta. I kad joj je bilo dojavljeno da se neko trudi da kroz Dalmaciju izopači katoličku čistotu, i da u božanske i ljudske zakone opet unese otrov pelagijanske pošasti koja je jednom osuđena, nijesmo mislili da to treba dalje razglašavati dok se marljivije ne ispita. Ako se možda bila uvukla (jeres) da se u najskorije vrijeme izlječi, a ako se dokaže da je dostava lažna, da se umiri naš nemir. Smatrali smo da je bolje to istražiti nego uvećati opasnost ne mareći za to. Niti treba da čutanjem krijemo ovakve događaje, niti da ih podgrijavamo razglašavanjem. Jer, kao što kaže učitelj narodni: "Ne budite lijeni u brizi" i opet "Onaj koji upravlja neka brine" (Rim. XII, 11 i 8). Nema sumnje da bismo mi bili krivci, ako ne bismo stalno istraživali, pa čak i ako bi to bile lažne dostave. I nije važno od koga smo saznali, pošto je to došlo do nas kao istinito, pastirska straža nije trebalo biti nemarna. A čuvanje ovaca može biti sigurno sve dotle dok se može smjesta stati na put vukovima koji dolijeću ili nekakvim nezamislivim zvijerima. Apostol svjedoči da je za razmirice koje postoje među Korinćanima saznao od Hlojinih (I Kor. I, 11) i nije propustio da to odmah napiše, da bi se kao pobožni liječnik suprotstavio raspravama koje nastaju, ili da bi se radovao kad se ubrzo otkrije da su sigurni. Opominjemo se da je to otkrio čak pismima koja su poslata od ove strane: da se suprotstavimo onim ludostima koje su se uvukle, ili da se radujemo zbog nepovredivosti katoličke istine, ukoliko se ništa nije dogodilo. Zbog toga se našom budnošću ne mora samo pokrenuti Tvoja Milost, već shvatiti spas od ovog sadašnjeg razgovora udružiti marljivost sopstvenog umijeća sa nama da bi se ispravilo ono što bi bilo pokušano, ili ako pokušaju da se prikradu da im se onemogući da se uvuku, budno motreći na njih.

2) A ako oni koje je Tvoja Milost uputila žele da se potpunije obavijeste o ovome, sljedeći autoriteti upoznaće ih sa svojim odgovorima. A pošto su potvrdili da se u pogledu prethodno rečenog uzdaju u njih, tako da su potvrdili da su se od početka toga držali, ali su htjeli da prethodno razjasne ono što je bilo dovedeno u pitanje, nastojali smo, koliko je to bilo moguće, zbog obaveza od kojih jedva da možemo predahnuti, uz Božju pomoć, idući stopama prethodnika, da ne čutimo o tome što smo saznali. Svako ko slijedi sa vjernim srcem ovo razborito pravilo mora se smatrati zaslužnim među ortodoksnima (pravovjernim katolicima). A svako ko se toga određao neka ne sumnja da se udaljuje od apostolskog učenja. Naravno, ako postoji nešto zbog čega bi vrijedjelo uzbuditi duh, neka tvoje Bratstvo (ne) propusti da vjerno posavjetuje da, uz pomoć Božje Milosti, bratski doprinos osuđeti ove zakučaste nedoumice.

* Migne: ibid, col. 1765.

EPISTOLA EJUSDEM ALTERA,

AD EUMDEM HONORIUM (b).

Dilectissimo fratri HONORIO, GELASIUS.

1. Miramur dilectionem tuam fuisse miratam, cu-
ram Sedis apostolice, quæ more majorum cunctis per
mundum debetur Ecclesie, pro vestrae quoque regio-
nis fide fuisse sollicitam : cumque ad eam perlatum
esset, quod quidam per Dalmatias integritatem catho-
licam vitiare niterent, et divinis humanisque legi-
bus ante damnatum Pelagianæ pestilentie denuo virus
inserre ; non putaverimus ulla tenus differendum, quo-
minus hæc diligentius inquirentes, aut si fortasse
subrepserant, de proximo sanarentur, aut anxietatem
nostram, si falso probarentur jactata, relevarent ;
æstinentes melius nos videri impatientius talia inve-
stigare voluisse, quam crescere dissimulando perni-
cier. Neque enim vel silentio premere causas hujus-
modi, vel differendo sovere deberemus : cum, dicente
Magistro Gentium, *Sollicitudine non pigri*; atque ite-
rum, *Qui præest in sollicitudine* (*Rom. xii, 11 et 8*) ;
reos procul dubio nos, nisi continuo quæreremus,
etiam si inauiter essent vulgata, convincerent. Nec in-
terest per quos ad aures nostras eadem pervenis-
sent, dum quomodolibet ista referentibus, postquam
nostram conscientiam penetrarent, in his veraciter
indagandis pastorales excubias esse non oportuerit
negligentes ; quatenus vel et vestigio posset lupis in-
hiantibus obviari, vel nullis existentibus feris, ovium
custodia secura persistere. Ab his qui essent Chloes,
Corinthiorum se dissensiones agnoscisse testatur Apo-
stolus (*I Cor. i, 11*), confessimque scribere non
omittit ; ut vel nascentibus jurgiis prius medicator
occurreret, vel de eorum comperta mox incolumitate
gauderet : quod nos quoque litteris, quæ super hac
parte directæ sunt, indicasse reminiscimur : ut scili-
cat aut irrepentibus obsisteremus insanis, aut si nihil
horum penitus accidisset, de catholicæ veritatis inte-
gritate lætaremur. Quapropter non solum Dilectio tua
nostra non debet vigilancia permoveri; sed præsentis
colloquii salutatione percepta, nobiscum potius indu-
striam propriæ sociare solertiae, quatenus vel sive
tentata sint talia, protinus corrigantur, vel ne qualibet
obreptione tententur, attentius præcavendo,
subintrare non valeant.

2. De quibus autem ii, quos tua Charitas destina-
vit, si plenius instrui voluerint, sequentes tituli cum
suis responsionibus intimabunt : et quoniam se his
acquiescere præfati catenus sunt professi, ut eadem
se et primitus tenuisse firmarent, sed ante ullius in
questione vocata vellent manifestius expediri; stu-
diuimus, quantum inter occupationes fieri potuit, quæ
nos minime respirare patientur, largiente Domino,
sequentes paterna vestigia, de talibus, quæ cepimus¹
non silere : quam regulam sobrie sentiendi quisquis
fideli corde sectatur, inter orthodoxos merito debeat
æstimari. Quisquis vero putaverit abnuenda, ab apo-
stolicis sese non ambigat exsulare doctrinis. Certe si
quid est quod valeat animum permovere, Fraternitas
tua consultere fiducialiter¹ omittat, ut Domini gratia
ministrante, totius discutiat obscuritatis ambiguum
fraterna collatio.

Poslanica XI episkopima Dardanije i Ilirika*

(*Hvali njihovu vjeru; objavljuje da je solunski episkop koji je odbio da osudi imena jeretika, lišen zajednice Apostolske stolice i da Akacije koji je ekskomuniciran, ne može kao mrtav biti pomilovan.*)

Episkop Gelasije svim episkopima koji su postavljeni u Dardaniji i Iliriku (u nekim kodeksima stoji - i Dakiji).

Slušajući za katoličku postojanost vaše ljubavi u Hristu, veličali smo Gospoda što vi, držeći se tradicije stare vjere i iskrene zajednice, svoj um posvećen hrišćanskoj istini nijeste ukljali nikakvim djelovanjem susjeda prestupnika i pobrinuli smo se da vaša milost progovori preko pisama poslatih preko pobožnih ljudi, sinova naših, đakona Kiprijana i Makarija, čitavom žudnjom srca. Jer za poglavarstva Apostolske stolice, čija se briga, s Božjom voljom poslana, duguje svim crkvama, mi živimo, ako ste vi u Gospodu, i s najvećom radošću slavimo, pogotovo što znamo da je svuda na zemlji Gospod Savaot posijao sjeme čiste isповijesti koje nije došlo na kamenito tlo i usahlo od žege, niti je palo pred noge beskorisnim neprijateljima, niti je upalo u trnje i presahlo, već na dobru zemlju vaše pobožne zakletve nebeskim djelovanjem rasijano, proizvelo je bezbroj plodova označavajući mističnim govorom plod žita Gospodnjeg. Zbog toga srcima koja klicu od radosti podstičemo vas sa većim pouzdanjem da svoja srca mudro sačuvate neokaljana od navale eutihijanske jeresi. Jer "onaj koji istraje sve do kraja, biće spasen" (Mat. X). "Gospod je blizu, ni za što ne brinite" (Filib. IV, 6). Jer je veći, naravno, onaj što je u nama nego onaj koji je na ovom svijetu i sigurno je da je carstvo Gospodnje unutar nas (takođe i u Bibliji, po svjedočanstvu Lukinom XVII). Da se čuvate od štetnog društva onih koji su upali u zabludu i nijednom takvom da ne dopustite da se uvuče u vašu zajednicu. Jer kao što u svakoj jeresi katoličko jedinstvo mora izbjegavati, zajedno sa tvorcem izopačenosti koji je osuđen i njegove nasljednike i sljedbenike koji su umiješani u ovako opoganjenoj zajednici, tako zajedno sa Eutihijem, Dioskrom, Timotijem, Elurijem i Petrom iz Aleksandrije, i njegovog sudionika Akacija i, naravno, Petra iz Antiohije sa svim njegovim drugovima treba izopštiti. Niti se smije dopustiti da pride bilo ko, makar obećao da će se odreći izopačenosti, slažući se da saopšti imena izgubljenih ali ostajući u istoj zajednici sa onima čija je imena naveo, neporočnom stadu nekim svetogrdnim načinima, da bi Crkva našeg Boga "koja ne podnosi sramotu i porugu" (Efeš. V, 4) nepovrijedena trajala. Daleko bilo, dakle, od Hristovih vjernika zlokoban susret sa zmijском glavom i neka od nebeskih pašnjaka bude daleko protjeran smrtonosni otrov da vjernike koji su uzeli kao hranu hleb spasenja onoga koji je sišao sa neba (Jov. VI) odvede do vječnog života. Neka vaša milost uloži napor da bismo mogli obostranim podsticanjem da motrimo na to da sigurnost koju želimo vašoj milosti i zajednička postojanost vjere ne prestane da nam se češće pokazuje, da podstičući se uzajamnim savjetima možemo naći nagradu Gospodovih zakonitih sveštenika. Pa i u susjednim provincijama neka vaša milost budno nastoji da isto ovo objavi, da i oni koji odolijevaju iskrenošću prema katoličkoj zajednici budu osnaženi prikladnim razgovorima, a da se oni koji možda zastranjuju od ove ispravnosti korisnim opomenama vrate cjelevitosti hrišćanske dogme. Vaše bratstvo je saznalo da episkop solunske crkve, često podstican našim bodrenjem, nikada nije htio odstupiti od lošeg primjera tuđe zajednice niti je kod nas osudio ime Akacijevo ni sličnih ostalih nevjernika, sudionika u sličnom poslu. Zbog toga je očito da on nije prihvatio zajednicu Apostolske stolice, jer mi samo sa iskrenim osjećanjima i bez grešnog društva možemo i moramo

* Migne: "Patrologiae cursus completus", vol. LIX, col. 57-60.

A quoniam pro sedis apostolice principatu, cuius sollicitudo delegata divinitus cunctis debetur Ecclesiis, nos vivimus, si vos tatis in Domino, magnisque gaudiis triumphamus. Cum ubique terrarum Dominum Sabaoth semen pure confessionis reliquisse cognoscimus, quod non in petrosa deveniens, testu tentationis exaruit, nec via proximum cecidit vacantibus inimicis expositum, nec in spinis irruit suffocandum, sed in bonam terram-piæ devotionis vestrae cœlesti factione [al. satione] dispersum in trigesimum et sexagesimum fructum centenariumque profecit, protectionemque scilicet frumenti dominici mystica locutione designans. Quapropter exultantibus animis confidentius incitamus, ut ab Eutychianæ pestis incurso pectora vestra sapienter B intemerata servetis : quoniam jam qui perseverat usque in finem, hic salvis erit (Matth. x). Dominus prope est, nihil solliciti sitis (Philip. iv); siquidem major est quod in nobis est quam qui in hoc mundo, regnumque Domini intra nos (etiam Scriptura [Luc. xvii] testante) sit certum. Ut autem ab eorum qui in errore sunt positi, noxia societate caveatis, nullum talibus communicantem ad vestrum recipiatis qualibet subreptione consortium : quia sicut in unaquaque heresi cum pravitati auctore damnato successores ejus et complices atque hujusmodi sectatoribus polluta communione permixtos catholica vitare debet integritas, ita cum Eutychete Dioscorus simulque Timotheus Aelurus et Petrus Alexandrinus, ejusque communicator Acacius, nec non etiam C Antiochenus Petrus, cum suis sunt omnino participibus abdicandi. Nec quisquam, etiamsi pravitatem deponere se promittat, recitandis tamen nominibus consentiens perditorum, vel eadam recitantium minime communione discretus ad immaculata sacrificia ovilia quibusunque modis est permittendus intrare, ut Ecclesia Dei nostri, *quaerat maculam rugamque non sustinet* (Ephes. y), inviolata permaneat. Absint ergo a fidibus Christi vipere capitis dira commercia, et procul a cœlestibus pascuis mortifera venena pellantur, ut salutaris almonia panis illius qui de cœlo descendit (Joan. vi), fideles hanc sumentes ad vitam perducat æternam.

D Quæ ut mutua valeamus exhortatione prospicere, del operam vestra dilectio ut sospitatem vestræ caritatis optalam, et fidei communis instantia nobis cerebris aperire non desinat, quatenus alternis nos instructionibus excitantes, legitimorum Domini sacerdotum possimus invenire mercedem. Per vicinas quoque provincias hæc eadem patefacere vestra caritas vigilanter insistat; ut et qui catholica communione sinceritate subsistunt, competentibus roborentur alloqui; et qui forsitan ab hujus rectitudine deviarunt, ad integratatem dogmati Christiani subtilibus manitis reducantur. Noverit autem vestra

EPISTOLA XI.

AD EPISCOPOS DARDANIAE ET ILLYRICI.

Commendat coram religionem; Thessalonicensem episcopum, qui hereticorum nomina damnare recusavit, apostolice sedis communione privatum esse, et Acacium in excommunicatione mortuum non posse absolvri significat.

Gelasius episcopus universis episcopis per Dardaniam [in qq. codd. leg. et Daciam] sive per Illyricum constitutus.

Audientes orthodoxam vestra dilectionis in Christo constantiam, atque ita vos antiquæ fidei communionisque sincere traditionibus inherentes, ut mentem Christianam deditam veritati nullatenus inficerint prevaricatorum vicina contagia, magnificavimus Dominum, caritatemque vestram missis litteris alloqui per religiosos viros nostros Cyprianum atque Macerium diaconos tota cordis aviditate curavimus :

dopustiti opštenje sa crkvom blaženog apostola Petra. Stoga treba pažljivije raditi sa pomenutim da se ne bi u katoličke stavove, kao što biva, uvukao zbljižavanjem sa Apostolskom stolicom; nju ne može da savlada prevarom ili da je obiđe; a takođe ne može pod njenim vođstvom da zadobije uticaj kakav mi imamo, a koji je usmjeren dalmatinskim episkopima, a mislimo da ga treba usmjeriti i ka vama; koliko je do katoličke istine, u skladu sa starom tradicijom, znajte da mi uvijek držimo do jednoglasnog mišljenja. Ako ste naučili da se dignete protiv ovih novih kretanja, zbog bratske zabrinutosti morate nas obavijestiti da bi se odmah, što je u skladu sa pravilima Otaca, uz Božju pomoć pobrinuli za lijek.

Neka vas nikako нико не ubijedi da je Akaciju za njegovo izdajstvo zločin bio oprošten jer je on, zapadajući ponovo u službu izopačenosti, s pravom zaslužio da se razdruži od Apostolske stolice, te je sahranjen ostavši pod tom osudom. Oprost koji, dok je bio živ, niti je uopšte tražio, niti je zaslužio, ne može da dobije ni kao mrtav. Naravno samim apostolima je Hristovim glasom naloženo: "Ono što svežete na zemlji i ono što razriješite na zemlji" (Mat. XVI). Uostalom, za njega, koji je postavljen na božanski sud, nije nam dopušteno da odlučimo drugačije nego prema onome u čemu ga je posljednji dan zatekao. I stoga, osim da bi opovrgnuli ime njegovo i ostale greške njegove družine, ubuduće ni sa jednim od njih ne treba da dijelite čistotu božanske trpeze koju su naši stari uvijek veoma čuvali da bude odvojena od jeretičke nečistoće. Ali ni vas neka ne pokuša neko da prevari. Ono što će reći jeste: da nije u pitanju borba oko religije, već oko običaja i da Apostolska stolica ne raspravlja o katoličkoj zajednici i vjeri, već je boli nepravda - to jest što je, čini se, Akacije sve to prezreo. Pošto u ove i ovakve stvari mogu da zapadnu i oni najprostiji, ovi koji su već u toj zabludi ne prestaju da je šire. Vidite, naime, po imenima prevaranata da se, ako se (daleko bilo) u crkvi vjeruje u ono što se propovijeda, time i zaraza unosi. A Apostolska stolica ne da nije povrijeđena, nego brani vjeru i ozbiljnu zajednicu; kao i svi za koje se čini da su doprli do njenog stava: ako se ponovo okrenu nepovredivosti vjere i katoličke zajednice, i u skladu sa pravilima očinskog puta, dođu, neka ih primi svim srcem i svom milošću. Pisano 5. avgusta god. 494. za vrijeme slavnih konzula Asterija i Prezidija.

fraternitas Ecclesiae Thessalonicensis antistitem nostris adhortationibus saepius incitatum, contagia communionis externae nunquam declinare voluisse, nec apud nos nomen Acacii, vel cæterorum similium perfidorum, hisque communicantium congrua professione dannasse. Quapropter eum communionem sedis apostolice non recepisse manifestum est, quoniam nisi puris sensibus et ab omni nefanda societate, beati Petri apostoli nec possumus nec debemus Ecclesiae præbere commercia. Propriera cautius agendum est cum præfato ne catholicis mentibus, ut fiat, apostolice sedis reconciliatione subrepatur; quam sicut dolosis artibus fallere et circumvenire non prævalet, ita sub eius non potest obtainere auctoritatem quoque nostram, quæ ad Dalmatiarum est directa pontifices, etiam ad vos credimus dirigendam, quatenus in veritate catholica, secundum formam traditionis antiquæ tenere nos consonam noveritis ubique sententiam. Si quos vero novos diceritis motus exsurgere, nobis fraterna debetis sollicitudine reserare, quo subinde, quæ Patrum regulis congruant, præstante Domino, remedia procuremus.

Nec quisquam omnino vobis persuadeat Acacio prævaricationis suæ crimen fuisse laxatum, quia qui postquam in collegium recidens pravitatis, jureque meruit ab apostolica communione secludi, in hac cædem persistens damnatione defunctus est. Absolutionem quam superstes nec quæsivit omnino, nec meruit, mortuus jam non potest impetrare, siquidem ipsis apostolis Christi vox delegatum est: *Quæ ligaveritis super terram, et quæ solveritis super terram* (Matth. xvi). Ceterum jam de eo qui in divino est judicio constitutus, nobis fas non est aliud decernere præter id in quo eum dies supremus invenit; atque ideo nisi ejus nomine refutato, cæterisque consortibus hujus erroris, cum nullo prorsus eorum participare debetis mensæ dominice puritatem, quam majores nostri semper ab heretica magnopere servaverunt pollutione discretam. Sed neque vos quisque circumvenire pertinet: quod dicat non de religione, sed de moribus esse certamen, vel apostolicam sedem non causam communionis catholicæ fideique tractare, sed injuriam dolere, cur videantur ab Acacio fuisse contempta; quoniam hæc et hujusmodi, quatenus simplices quoque decipient, hi qui in errore sunt positi spargere non quiescant. Videtis enim, sicut supra jam dictum est, per nomina prævaricatorum, si, quod absit, in ecclesia recitanda credantur, simul et contagium prævaricationis induci, Sedes autem apostolica in tantum non contumeliam dolet, sed fidem defendit, communionem sinceram, ut hodie cuncti qui in ejus visi sunt prorupisse despectum, si ad integratatem fidei communioneque catholicam revertantur: secundum regularum tramitem paternarum, toto cordis affectu venientes, et plena caritate suscipiat. Data in nonas Augusti, Asterio et Præsidio viris clarissimis consulibus (anno Christi 494).

Uvodne napomene za pismo*

U upotrebi su dva nacrta ovog Gelasijevog pisma Dardancima, od kojih je drugo kraće, a prvo, koje je ovdje zaista opširno prikazano, opširnije je. Za oba pisma postoje stari rukopisni kodeksi koji se ističu svojom starinom. Najstariji, među kojima su Veronski i stari kanonski kodeksi koji je objavio Kvesnel prikazuju kraće pismo. Opširnije pismo se nalazi u staroj Avelanskoj zbirci koja se čuva u Vatikanskoj biblioteci. Pa i Fakundus iz Hermijane je iz nje naveo dokaz u knj. V gl. 4. Iz toga se izrodila svađa među autorima. Jer jedni smatraju da je ono opširnije iskvareno umetanjem teksta, a drugi osuđuju iskrenost kraćeg pisma. Balerinijevi smatraju da su oba pisma istinita. U Raspravi o starim zbirkama dio 2 gl. 11 - 3. smatraju da je Gelasije prvo napisao ono kraće, a onda je zbog briga koje su slijedile objavio i opširnije, što ne bi bio jedinstven primjer. Vidi u podsjetniku za 12-to pismo sv. Lava br. 10 i 14. Labeov venecijanski izdavač je dao u svojoj zbirci opširnije pismo, označivši ipak marljivo u napomenama mjesta kojih nema u kraćem pismu, jer ipak taj nacrt kraćeg pisma čitaoci mogu manje jasno da shvate. Ovdje sam smatrao da će biti vrijedno truda ako opširnjem pismu, koje sam prepisao iz venecijanskog izdanja, onako kako je tamo objavljeno, pridodam cijelo i ono kraće. (Prepisao sam ga iz Kodksa crkvenih kanona u Kvesnelovom izdanju gl. 50 kraj recenzije Balerinija.)

* Migne: "Patrologiae cursus completus", vol. LIX, col. 61-77.

IN SEQUENTEM EPISTOLAM PRÆMONITIO.

*E*pistolæ hujus *Gelasii ad Dardanos* forma duplex circumseritur, altera brevior, alia vero hinc inde amplificata diffusior. Pro utraque stant veteres mss. codices vetustate et antiquitate præstantes. *Vetustissimi* i ut inter cæteros Veronensis et codex canonicus vetustus a Quesnello vulgatus breviorem præferunt. *Fusio*rem exhibet *vetustissima collectio Avellana* in *Vaticana bibliotheca* servata; quin et *Facundus Hermianensis* ex ea' testimoniū allegavit lib. v, cap. 4. *Hinc* uatum aucto^{rū} dissidium; nam alii auctio^{rū} interpolatam judicant, sinceritatem uni epistole breviori vindicantes. *Ballerini* utramque sinceram arbitrantur in *Dissert. de Antiq. Collect. can. part. 2, cap. 11, § 5*, rati *Gelasium* primo quidem breviorem scripsisse; tum secundis curis auctam evulgasse; id vero non unico exemplo ab antiquis præstutum demonstrant. Vide illos in *Admonit. ad epist. 12 S. Leonis*, n. 10, 14. *Venetus Labbei* editor ampliorem dedit in sua collectione, signatis tamen in adnotationibus diligenter locis, quā in breviori epistola desiderantur. Cum tamē ipsam brevioris epistolæ formam minus perspicue mente concipere lectors valeant; hinc operæ pretiū me facturum existimari si latiori epistolæ, qualis in editione Veneta repræsentatur huc a me translatae integrum etiam breviorem subjungam; excipisci vero illam ex Codice canonum ecclesiasticorum a Quesnello vulgato cap. 50, juxta recensionem Ballerinerum.

a) Poslanica XIII**1) Episkopima Dardanije**

(*Navodi da je Akacije s pravom osuđen na sudu same Apostolske stolice.*)

2) Gelasije, b) episkop grada Rima Dardancima

Veoma smo se začudili što Vaša Milost kao neko novo, ³⁾upravo teško i do sada nečuveno pitanje, želi da zna, što sudionici u Eutihijevoj poštasti, nemajući što da odgovore u prilog svojoj izdajničkoj tvrdoglavosti mnogobrojnim dokazima već osuđeni, uz bijesan (na dr. mj. "sami") napor gundaju, ne zato što je od nekog značaja to što brbljaju, ⁴⁾već što nemaju više što da govore; više⁵⁾ se čudimo onima koji, obrazovani u katoličkom duhu, još uvijek u tome istrajavaju, nego onima koji su odstupili od istine, skrenuvši s puta starog crkvenog predanja, te⁶⁾ zagovaraju svjetovne novotarije i kojekakve izopačene ludosti kojima se, kako je Vaša Milost saopštila, razmeću. Stoga i da Akacije nije s pravom osuđen, jer nije bio protjeran na posebnom sinodu, i još svojoj taštini pridodaju bezumlje, spominjući djetinjasto i episkopa kraljevskog grada. Zbog toga prezirući glupost ispraznih tužbi, treba da predete put od samih blaženih apostola i o svemu dobro razmislite jer su naši katolički oci (na dr. mjestu dodaje "naravno") i učeni episkopi u bilo kojoj jeresi, koja je nastala u bilo koje vrijeme, za sve što su potvrdili ⁷⁾za istinu i katoličku i apostolsku zajednicu, prema Sv. pismu i propovjedanju starijih, pošto je jednom održana kongregacija, htjeli da se što dalje održi nepokolebljivo i čvrsto. Niti su dopustili da se u ⁸⁾istom slučaju, ono što je već bilo utvrđeno opet raspravlja nekakvim novim razmišljanjem. Veoma mudro su⁹⁾ to predviđjeli, jer ako se odluke na korist nekome mogu ponoviti nijedna crkvena odluka protiv pojedinih bilo kakvih dalje zabluda ne bi postojala i cijela razborita odluka bi se poremetila na novo uskrslim pomamama (na dr. mj. "zaostale pomame"). Jer ako, iako su jednom utvrđene staze uspostavljenih pravila sinoda, poštasti koje su satrte, bez prestanka obnavljaju borbu protiv temelja istine, sebe uzdižu i ranjavaju prostodušna srca, što biva, ako se potom dopusti nevjeri da uđe u sabor? Jer,¹⁰⁾ premda je ona istina jasna, uvijek će biti i onoga što pogubna¹¹⁾ lažljivost¹²⁾ zagovara, i premda nema u sebi ni razložnosti ni autoriteta, ona ne uzmiče već i zbog same borbe¹³⁾. Pod uticajem božanskog nadahnuća naši stari su to uvidali i¹⁴⁾ vodili računa da ne dozvole da ono što je sabor, sazvan protiv bilo koje jeresi, objavio u korist vjere, zajednice i katoličke i apostolske istine, bude pomućeno novim raspravama, da se izopačenima ne bi pružila prilika da potresu ono što je u cilju izlječenja bilo odlučeno. Pošto bi tvorac neke ludosti jednako kao i zabluda samo bio osuđen, prosudili su da je dovoljno da svako ko je bio sudionik u ovoj zabludi bude obavezan u skladu sa glavnom odlukom ove osude, jer je očito da svako može biti priznat ili kroz svoje djelovanje ili kroz zajednicu. I da (na dr. mj. "zbog kratkoće") čutimo o prethodnom, što će marljivi istraživač lako moći da istraži, sinod je osudio Sabelija. I nije bilo potrebno da se pojedini sinodi sastanu svaki posebno da bi kasnije osudili njegove sljedbenike već je, u pravcu stare odredbe, čitava crkva smatrala da treba opovrgnuti sve učesnike ove izopačenosti ili zajednice. Tako je zbog bogohuljenja vid Arijeve vjere i katoličke zajednice objelodanjen na Nikejskom saboru i svi arijanci i bilo ko ko je pripadao toj poštasti bilo¹⁵⁾ mišljenjem bilo zajednicom bez rasprave je ¹⁶⁾ isključen. Tako sinod, jednom osudivši djelovanje Eunomija, Makedonija i Nestorija nije više dopustio da to dode na novi sabor. Već je sve koji su na bilo koji način pripadali ¹⁷⁾toj družini crkva opovrgla, prema odredbi sinoda. I očito je da nikada valjano nije popustila, kakva god je neophodnost prisiljavala,¹⁸⁾ novim pothvatima i ono što je bilo korisno uspostavljeno nije okaljala (na dr. mj. "Poznato nam je da mnogi" itd). Stoga u vrijeme progona arianaca mnogi katolički sveštenici iz egzila, pošto se vratio mir, odahnuli su (na dr. mj. "u odre-

^a EPISTOLA XIII.

¹ AD EPISCOPOS DARDANLE.

Acacium solius apostolicae sedis judicio jure damnatum ostendit.

¹ Gelasius ^b episcopus urbis Romæ ad Dardanos.
Valde mirati sumus quod vestra dilectio quasi novam ^c veluti difficultem questionem, et adhuc tanquam inauditum quidpiam nosse desiderat, quod Euthychianæ pestilentiae communicatores, non habentes quod pro sua perditionis obstinatione respondeant, frequenti iam ratione convicti, misera [al. sola] contentione submurmurant, non quia sit alieojus momenti quod garriunt, ^d sed quia non inveniunt penitus quid loquantur. Ubi magis eos qui catholicis sensibus instituti sunt, adhuc hærcere ^e miramus, quam illos qui a veritate exciderunt, et ab antiqua Ecclesiae traditione sunt devii, profanasque vocum novitates, et ineptias caducæ perversitatis ^f obtundunt, quibus eos vestra dilectio retulit jactare. Ideo Acacium non putare jure damnatum, quod non speciali synodo videatur fuisse dejectus; et insuper dementiam suæ vanitatis accumulant, pueriliter adjicentes præcipue pontificem regiæ civitatis. Quapropter stultitiam responentes inanum querelarum, percurgere vos oportet ab ipsis beatis apostolis, et considerare prudenter quoniam Patres nostri capitulo [al. addit] videlicet] doctique pontifices in maepreque heresi quolibet tempore suscitata, quidquid pro veritate, pro communione catholica atque

A apostolica secundum Scripturarum tramitem prædicationemque majorum facta semel congregatione sanxerunt, inconvulsum voluerunt deinceps firmumque constare; nec in ^g eadem causa denuо quæ præfixa fuerant retractari qualibet recenti presumptione permiserunt; sapientissime ^h prævidentes quoniam si decreta salubriter cuiquam liceret iterare, nullum contra singulos quosque prorsus errores stabile persisteret Ecclesiæ constitutum, ac semper iisdem furoribus recidivis [al. furoris residui] omnis integra definitio turbaretur. Nam si limitibus etiam præfixis positarum semel synodalium regularum, non cessant elisæ pestes resumptis certaminibus contra fundamentum sese veritatis attollere, et simplicia quæque corda percutere, quid fieret, si subinde fas esset per fidis inire concilium? cum ⁱ quamlibet illa [al. illius] manifesta sit veritas, nunquam desit quod perniciosa depromiat ^j et falsitas, ^k tametsi ratione vel auctoritate deficiens, sola tamen ^l contentionе non cedens. Quæ majores nostri divina inspiratiōne cernentes, necessarie præcaverunt, ^m ut quæ contra unamquamque hæresim coacta [al. addit semel] synodus profide, communione, et veritate catholica atque apostolica promulgasset, non sinerent post hæc novis retractionibus mutilari, ne ravis occasio præberetur quæ medicinaliter fuerant statuta pulsandi; sed auctore cuiuslibet insaniæ, ac pariter errore damnato, sufficere judicarunt, ut quisquis aliquando hujus erroris communicator existeret, principali sententia damnationis ejus esset obstrictus: quoniam

C manifeste quilibet vel professione sua vel communione posset agnosci. Et ut [al. addit brevitatis] causa priora taceamus, quæ diligens inquisitor facile poterit vestigare, Sabellium damnavit synodus; nec, ut sectatores ejus postea damnarentur, necesse fuit singulas viritim synodos celebrari, sed pro tempore constitutionis antiquæ cunctos qui vel pravitatis

đenim provincijama sakupivši sa sobom braću ustanovili su crkve") tako da su sa katoličkom braćom ujedinili pobunjene crkve, ali da ipak ništa ne promijene od onoga što je odredio Nikejski sabor o vjeri i zajednici¹⁹⁾ apostolskoj i katoličkoj, niti su ponovo osudili nekog posrnulog, već su smatrali da su već osuđeni prema onoj odluci,²⁰⁾ osim ako se nisu vratili na isto (na dr. "smatrani su"). Pošto je sve ovo pravilno odmjereno (kao što je rečeno) u skladu sa predanjem otaca, uzdamo se da već svaki pravi hrišćanin zna da je odluku svakog sinoda odobrila cijela crkva, da treba da slijedi prvu stolicu više nego ²¹⁾ bilo koju drugu, jer ona svojim autoritetom potvrđuje svaki sinod i čuva mudrim i stalnim upravljanjem (naravno), koje je blaženi apostol Petar glasom Gospodovim njoj odredio, a koje crkva slijedi i uvijek je držala i drži. Kad je preko sigurnih dokaza saznala da je Akacije odstupio²²⁾ od katoličke zajednice, ne povjerovavši duže u to, jer ga je poznavala kao izvršitelja njenih odluka često neophodnih, protiv jeretika, nije prestala da ga opominje, poslavši mu otprilike tri pisma, kao što svjedoče spisi²³⁾ često slani preko različitih (ljudi). Kad se odlučio (na dr. mj. "kao dužnom") da²⁴⁾ im ne odgovara dužnom čutnjom, upućeno je čak episkopalno poslanstvo i spis koji ga je upozorio da se sjeti prethodnih svojih djela i da se obazre na ono zbog čega se prvi put izmučio za katoličku vjeru, zaklinjući ga i jednak moleći i prijeteći da se ne otrgne od tijela katoličkog jedinstva. I u isto vrijeme, jer ga je Jovan episkop druge stolice pritiskao teškim prigovorima, ohrabrio ga je da mora doći ili poslati poslušnost prvoj stolici. Premda sinod nije trebalo da se ponovo sastane, ipak se okupio da ne bi episkop bilo kog grada izbjegavao presudu prve stolice²⁵⁾; došao je i episkop druge stolice, koji bi mogao biti saslušan samo od prve stolice, pogotovo što ga, po prethodnoj odluci, Grci ne bi mogli nikakvim sinodom isključiti. Takođe, kod njih uopšte ne bi morao ni mogao da se brani. Jer on je moćniji od nižih episkopa, samo nije od prve stolice (kao što je rečeno) i mogao je biti osuđen ili, ako je tako razum nalagao, mogao je biti predat svim istočnim episkopima, koji su sa samim Akacijem upali u Petrovu zajednicu, iako katoličkom episkopu druge stolice ljudi neke spoljašnje zajednice ne smiju suditi. Ali Akacije ne samo da je prezreo da udovolji zahtjevima, već je učinio da se samo poslanstvo apostolske stolice, prevareno umiljavanjem, nagradama i lažnim zaklinjanjem, kojemu im je zajedno sa carem obećao da jedinstvenu stvar apostolskog poglavara svi treba da sačuvaju, vradi opoganjeno zajednicom sa Petrom; toliko je prezreo moć apostolske stolice da ne samo što se nije pokorio njenom autoritetu već je prije toga preko svojih poslanika pokušao da ih zavede na konzorcijumu neckvene zajednice. I ukazala se neophodnost da Apostolska stolica jednakom liši časti i zajednice same one sveštenike koje je poslala, da se ne bi činilo da je takvim djelovanjem iskvarena; time je dovoljno pokazala da ne mrzi posebno Akaciju, već prezire saveze izdajnika. Ono što je prezirao kod svojih episkopa, Akacije je još dokazao svojim pismima. I najspremnije je upao u zajednicu Petra iz Aleksandrije, koga je, pošto je zatražen autoritet Apostolske stolice, kao progonitelj čak sam osudio, bez konsultacije sa istom Apostolskom stolicom, te je sopstvenim riječima izrekao i optužbu Jovanu i pohvale Petru. Ako je uopšte vjerovao u to morao je ili doći ili poslati da bi i prisutnog Jovana mogao umiriti lažima koje je govorio i da bi hvalospjeve Petru koje je ranije izgovarao razumno obrazložio; što je, kad to nije učinio, dovoljno očito pokazao da niti može savladati Jovana niti može dokazati da su optužbe lažne, niti da se može vjerovati u Petrov nauk, no je samo pokazao da pripada onima koji uništavaju katolike i hvale jeretike i pokazao da je on prije saučesnik onima koje je hvalio nego dionik sa katolicima, koje se trudio da nagrdi. I sam je sebi presudio, jer time što je okaljan u zajednici sa osuđenim čovjekom postao je saučesnik u toj osudi. Tako ni Apostolska stolica, trudeći se u svojoj revnosti, nije ništa propustila, a Akacije je, u skladu sa odlukom Halkedonskog sabora kojim je zabluda kojoj je pripadao iskorijenjena, izašao kao osuden svojom presudom, kao što je napisano o jereštiku. A da ne bi preko Akacijevog prethodnog kolegija posruuo i Petrov kolegij s kojim je Akacije došao u dodir, Apostolska stolica ga je oslobođila, a samog Akaciju s pravom iz svoje zajednice istjerala. Zašto je zbog toga potrebno da se u novoj raspravi sazna da li je Akacije bio sudionik u zabludi ili u kršenju vjere? Kad je on već sam svojim pismima to priznao, kao što je zapi-

illius vel communionis exstitere participes, universalis Ecclesia duxit esse refutandos. Sic propter blasphemias Arii forma fidei communionisque catholicæ, Nicæno prolatæ conventu, Arianos omnes, vel quisquis in hanc pestem, sive ¹ consensu sive communione deciderit, sine retractatione ² conclusit. Sic Eunomium, Macedonium, Nestorium, synodus semel gesta condemnans, ulterius ad nova concilia venire non sivit; sed universos quoquaque modo in ³ hæc consortia residentes, tradito sibi limite synodali, refutavit Ecclesia; nec unquam recte cessisse manifestum est, qualibet necessitate cogente ⁴ novis ausibus, quæ fuerant salubriter constituta, temerasse. [al. Non autem nos latet plurimos, etc.] Propterea tempestate quoque persecutionis Arianæ plurimi catholici sacerdotes de exiliis, pace reddita, respirantes; [al. per certas provincias congregatis secum fratribus ecclesias composuisse] sic cum cathelicis nihilominus fratribus Ecclesias composuere turbatas, ut non tamquam illius synodi Nicænae quidquid de fide et communione catholicæ et ⁵ apostolica definierat immutarent, nec nova quemquam prolapsum damnatione percellerent, sed illius tenore decreti, ⁶ nisi resipuerint, censerent [al. judicarentur] esse damnatos. Quibus convenienter (ut dictum est) ex paterna traditione perpensis, confidimus, quod nullus jam veraciter Christianus ignoret uniuscumque synodi constitutum quod universalis Ecclesiae probavit assensus, ⁷ non aliquam magis exequi sedem præcærter oportere, quam primam, quæ et unamquamque synodum sua auctoritate confirmat, et continuata moderatione custodit, pro suo scilicet principatu, quem beatus Petrus apostolus Domini voce perceptum, Ecclesia nihilominus subsequente et tenuit semper et retinet. Hæc dum Acacium certis compoperisset indiciis ⁸ a communione catholicæ deviassæ, diutius ista non credens, quippe quem noverrat exsecutorem sæpe necessariæ dispositionis sua contra hæreticos exstítisse, per triennium fere litteris destinatis cumdem monere non destitit, sicut per diuersos missa ⁹ frequenter scripta testantur. ¹⁰ — Quibus ille cum debito [al. tanquam debito] silentio diu non respondere proponeret, episcopalis quoque directa legatio est, ac nihil omnino pagina destinata quæ præmoneret eum suorum ante meminisse gestorum, et quæ primitus pro fide catholicæ desudasset, oportere respicere. Contestans, et blandiendo pariter et minando,

Ane se a corpore catholicæ unitatis abscederet: simulque quoniam hunc Joannes secundæ sedis antistes gravibus pulsaret objectis, ad primæ sedis audientiam cohortatus est, vel venire debere vel mittere. Licet enim synodus iteranda non esset, tamen congrueret, ut cujuslibet civitatis episcopus primæ sedis judicium non vitaret, ad quod convenerat secundæ sedis antistes, qui nisi a prima sede non posset audiri, ¹¹ præcipue qui præjudicatis animis nulla synodo a Græcis fuisset exclusus; etiam apud eos causam suam nec posset omnino dicere, nec deberet: quia ab inferioribus episcopis potior, nisi a prima sede (sicut dictum est) vel discuti potuisset, vel si ita ratio postulasset addici etiam cunctis Orientalibus episcopis cum ipso Acacio in Petri communionem recidentibus cum secundæ sedis episcopus catholicus ab externæ communionis hominibus esset nullatenus judicandus. Sed Acacius non solum despexit satisfacere postulatis, verum etiam ipsam legationem sedis apostolicæ blandimentis, præmiis, perjuriisque deceptam, quibus ei cum imperatore promisit, integrum presulim apostolici causam de omnibus esse servandam Petri communione pollutam redire perfecit, in tantum sedis apostolicæ despiciens potestatem, ut non solum ejus auctoritati non cederet, sed etiam potius in consortium communionis externæ per legatos suos niteretur abducere; fieretque apostolicæ sedi necessitas eos ipsos quos direxerat sacerdotes honore pariter et communione privare, nati contage videretur infecta, satisque monstraret **B** non se Acacii specialiter odisse personam, sed respuere fœdera perditorum: quæ etiam in suis pontificibus detestata convenienter horreret, nihilominus autem litteris suis Acacius indicarat; et in Alexandrini Petri se communionem, quem expedita sedis apostolicæ auctoritate executor ipse quoque damnaverat, sine ejusdem apostolicæ sedis consultatione promptissime recidisse, et accusationem Joannis, laudesque Petri proprio sermone deferre. De quibus, si utique confidebat magis vel venire, vel mittere debuisset, ut et præsentem de mendaciis quæ dicebat posset confutare Joannem, et præconia Petri quæ digresserat rationabiliter allegaret, quod cum minime fecerit, satis evidenter ostendit, nec Joannem se posse convincere, nec legitime receptum Petrum habere fiduciam perdocendi, solumque sibi

sano: "Svojim ustima će se opravdati i svojim ustima će se osuditi" (Mat. XII), njegove sopstvene riječi su ga okovale kao krivca i s pravom treba da podnese kaznu. Zašto je odbio da pobije Jovanovu tvrdnju kao episkopa druge stolice na sudu prve stolice blaženog apostola Petra, i odbio je da se odbrani ili sam ili preko drugog. Smatrajući nedostojnim da episkop bilo kog grada dode na sud prve stolice za ono za što je primijetio da je episkop druge stolice došao, jer Anatoli je episkop Konstantinopolja je to učinio poslavši poslanike u svoje ime? Evo, još i u tom dijelu nemaju pravo oni koji se tuže. Evo, kažem, pozvan je na zakonsko ispitivanje gdje je svoje smjernice mogao odbraniti pravednim poslanstvom, ako je izbjegao ispitivanje apostolske stolice u istraživanju katoličkog episkopa Jovana, na koji način je apostolska stolica htjela da progoni na sudu Akacija, o ponovnom prihvatanju jeretika Petra, oslobođenog njenim autoritetom? Da li je okupila Apostolsku stolicu da dočeka sud parohije crkve iz Herakleje to jest episkopa konstantinopoljskog ili nekih drugih, koji su sa istim ili zbog njega morali da se okupe? Kad se episkop Konstantinopolja udaljio od poslušnosti Apostolskoj prvoj stolici, koji, naravno, premda ga podupire episkopsko pravo, još među stolicama ima položaj, ipak nije smio da odbije presudu prve stolice, na koju je bio pozvan za stvar²⁶⁾naših, u skladu sa kanonima, po pozivu episkopa druge stolice. Samo ovo dovoljno pokazuje da je priznao krivicu, jer je odbio da prisustvuje legitimnom apostolskom суду. Niti je mogao da bude više ozloglašen, da ne bi, kao što je rečeno, ako istraje u onoj staroj zajednici, jer se već pridružio tidoj, čak je Apostolska stolica bila ukaljana preko njega djelovanjem izdajnika ili da se, kao prizivatelj kompetentnog suda i, naravno, kao očajnik koji je zatečen u svom poslu, isključi iz zajednice i katoličke i apostolske cjelovitosti. Ako se već traži istraga, ovdje nije bio potreban sud,²⁷⁾pošto je i svojim pismima priznao (krivicu), a kad je pozvan uplašio se da dođe na legitimni sud, ako se traži ugled autoriteta, ako se²⁸⁾ smjernica Halkidonskog sabora slaže sa Apostolskom stolicom i izvršenje te odredbe se nalazi onamo,²⁹⁾ pokazao se kao dionik u osuđenoj zabludi. Na istom mjestu se pokazao saučesnikom u utvrđenoj osudi jer ista sama zabluda, koja je jednom već osuđena zajedno sa svojim tvorcem, čije učešće u bilo kojoj izopačenoj zajednici samo po sebi donosi i prokletstvo i kaznu. U tom pravcu su i Timotej, Elur kao i sam Petar iz Aleksandrije koji su, čini se, nekako držali drugu stolicu, ne na ponovljenom saboru, već samo autoritetom Apostolske stolice, osuđeni uz nastojanje ili traženje, kako se³⁰⁾ dokazuje, samog Akacija. Sada, pak, oni kažu da je Petar legitimno bio opravdan i od svakog jeretičkog djelovanja, po obredu, razdvojen, kad mu se Akacije pridružio, ako smatraju da Akacija, kao njegovog velikog saučesnika, treba opravdati, ili, što je istinitije, ako nisu mogli³¹⁾ dokazati da je Petar onako kako treba i po zakonu dobio oprost³²⁾ (zbog čega se Akacije nije usudio da dođe ili pošalje na sud Apostolske stolice). Preostaje da mu je bio sudionik u zajednici (na dr. mj. "u njegovom oprostu od grijeha) a onaj koji je njemu bio sudionik jeste okajan.³³⁾ Ne prečutkujemo (na dr. mj. "i zaista ne čutimo") to što je sva crkva u svijetu znala, jer je povezana odlukama svih episkopa, stolica blaženog apostola Petra, ima pravo da razriješi od grijeha, time što što (na dr. mj. "one što") može da presudi o svakoj crkvi, i niko ne može da sudi o njenoj presudi; ako se iz bilo kog dijela svijeta htjelo pozivati na njene kanone, ona sigurno nikome nije dala dozvolu da se poziva. Zbog toga, pošto je dovoljno poznato da Akacije nije imao nikakav sveštenički autoritet, i da je odlukom (na dr. mjestu "odluku Apostolske stolice bez" itd) Apostolske stolice osuden, bez ikakve pomisli da ga ona oslobodi, mogli bi zaista zapraviti na osnovu kog je sinoda on zamislio³⁴⁾ ono što mu bez Apostolske stolice nije dopušteno da sproveđe? Episkop koje stolice? Kog episkopata episkop? Zar nije iz parohije Heraklejske crkve? Ako je mogao da bez sabora ukine odluku Apostolske stolice, bez ikakve konsultacije sa njom, zar nije bilo dopušteno da ga prva stolica, kada je osnovan Halkedonski sabor, goni, kako je dolikovalo i da ga kao onakvog prevaranta svojim autoritetom izbací? Ali ne propuštamo da kažemo i ovo: da je³⁵⁾ Apostolska stolica često imala mogućnost da, kao što je rečeno, po običaju starijih, čak i bez sazivanja prethodnog sabora i razrješava od grijeha one koje je sabor nepravedno bio osudio i da osudi one koje je trebalo osudititi, bez ikakvog sabora.³⁶⁾ Blaženopo-

monstravit inesse propositum lacerandi catholicos, A judicium apostolatus adesse contempsit; nec poterat ultra differri, ne, sicut dictum est, antiqua illius communione durante, cum sese jam sociasset exteriores, sedes quoque apostolica per eum pollueretur contagis perfidorum, dignumque esset vel prævaricatorem, vel contemptorem judicii competentis, manifestissime scilicet de suo negotio desperantem, a catholicis atque apostolica integritate et communione secludi. — Illic si examinatio quæritur, jam judicio non erat opus; ² posteaquam et litteris suis ipse confessus est, et ad legitimum judicium vocatus adire pertinuit, si auctoritatis pondus inquiritur, Chalcedonensis synodi ³ tenor cum apostolica sede consentiens, et illius definitionis exsecutio reperitur condemnati illic erroris communicator effectus: præfixæ nihilob^B minus ibidem particeps damnationis ⁴ apparuit, quoniam idem ipse error qui semel est cum suo auctore damnatus, in participe quolibet pravæ communionis effecto, et execrationem sui gestat et poenam. Hoc tenore etiam Timotheus Aelurus, atque ipse Alexandrinus Petrus, qui secundam certe sedem quoquomodo tenuisse videbantur, non repetita synodo, sed auctoritate tantummodo sedis apostolice, ipso quoque Acacio postulante vel exsequente ⁵ probatur esse damnatus; nunc autem ipsi doceant legitime Petrum suisse purgatum, et ab omni hæreticorum contagione rite discretum cum ei communicavit Acacius, si ejus communicatorem putant Acacium aliquatenus excusandum, aut si, quod magis est verum, convenienter atque legitime Petrum ⁶ probare non potuerunt C expiatum ⁷ (propter quod etiam ad apostolicæ sedis judicium Acacius vel venire vel destinare non ausus est); restat ut in ejus communicatione [At. ut ejus in expiatione] fuerit, et qui ei communicavit infectus. ⁸ Non reticemus [At. Nec plane tacemus] autem quod cuncta per mundum novit Ecclesia; quoniam quorumlibet sententiis ligata pontificum, sedes beati Petri apostoli jus habeat resolvendi, utpote quod [At. quæ] de omni Ecclesia fas habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio, siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari volunt, ab illa autem nemo sit appellare permisus. Quapropter cum satis constet Acacium nullum habuisse pontificium, sententia [At. sententiam sedis apostolice sine, etc.] sedis apostolice damnatum, D sine ulla ejus notione solvendi; dicant certe ⁹ qua synodo hoc ille præsumperit, quod nec sic quidem absque apostolica sede fas haberet efficere? cuius sedis episcopus? cuius metropolitanæ civitatis antistes? Nonne parœcia Heracliensis Ecclesiae? Si illi certe licuit sine synodo sententiam apostolice sedis

čivšeg Atanasija je Istočni sabor bio osudio i njega je ipak, saslušavši ga, Apostolska stolica oslobođila, jer se nije saglasila sa osudom Grka. Takođe i blaženopočivšeg Jovana iz Konstantinopolja je sinod katoličkih poglavara osudio, koga je na sličan način apostolska stolica, takođe, sama, oslobođila, jer se nije saglasila. Isto tako blaženopočivšeg episkopa Flavijana (na dr. mj. se dodaje "Grka") na saboru osuđenog, na isti način, oslobođila je sama Apostolska stolica jer se nije saglasila; i (na dr. mj. "jer onamo nije bio prihvaćen") Dioskora poglavara druge stolice osudila je svojim autoritetom i uklonila je bezbožni sabor koji se nije saglasio,³⁷⁾ a zbog istine je sama odlučila da se održi Halkidonski sabor³⁸⁾ na kome je brojnim episkopima koji su zastranili u spletke u Efesu, i tražili pomilovanje, sama oprostila, a kad su istrajali u svojoj nevjeri, uništila ih je svojim autoritetom. Nju je slijedila kongregacija, koja se onamo okupila zbog istine koju je trebalo obnoviti. Jer kao što to što prva stolica nije odobrila, nije moglo da postoji, tako je i ono što je smatrala da treba presuditi čitava crkva prihvatile. Sljedstveno tome se pokazuje da je trebalo i moralo da se promijeni ono što je sinod loše uradio tj. protivno Svetom pismu, učenju Otaca, protiv crkvenih pravila, što čitava crkva s pismom nije prihvatile i posebno nije odobrila Apostolska stolica kroz sinod koji je dobro radio, tj. u skladu sa Svetim pismom, po predanju Otaca, crkvenim pravilima, što koristi katoličkoj vjeri i zajednici i, što je najvažnije, odobrila je Apostolska stolica. Zaista sinod koji je dobro obavljao posao, prema gore navedenom načinu, nije morao biti zamjenjivan novim sinodom. Stoga ako priznaju da je Eutihije jeretik, sinod u Efesu je loše radio, jer ga je prihvatio, jednako će priznati i preko sinoda u Halkidonu koji je dobro radio, da su Eutihije i oni koji se sa njim slažu odbačeni, htjeli ne htjeli slažu se i stoga znaju da sinod koji je dobro radio nije trebalo da bude novim uz nemiravanjima potresan. Ako bi oni možda rekli da Efeški sabor nije trebalo mijenjati, neka se ovo što smo kazali ponovo promisli; tj. jer sabor koji je protiv vjere, istine, katoličke zajednice i prave hrišćanske, pogrešno radio na svaki način treba razlikovati od legitimnog sabora zbog vjere, istine i zajednice katoličke i prave hrišćanske, i nepravedni sinod zamijeniti pravednim. Zbog vjere, istine i katoličke zajednice dobar sinod koji je pravi hrišćanski, koji se jednom okupio, ne može i ne treba da se pobija okupljanjem novog sinoda, već novi sinod koji je dobro radio i pravilno bio ustrojen, ako neko od njegovih smjernica odstupi, treba da ga primjerno i dovoljno svojom odlukom kazni i da se s pravom pokori njegovoj odluci i nije potrebno, zbog pojedinaca koji su odstupili i s pravom bili kažnjeni, da se ponovo okuplja novi sabor. Kad od smjernice onog (sabora), koji je tvorca i zabludu kaznio (osudio), kogod na bilo koji način, pod bilo kojom titulom postane sadrug u istoj zabludi, te se njegovim djelovanjem ukalja, prikladno se smatra i dionikom te iste osude i obavezani je da se kazni kaznom onoga u čije udruženje je više volio da stupi. Pitam ih, dakle, šta misle o Eutihiju? Da li je bio jeretik ili tvrde da nije bio? Ako tvrde da nije bio, zašto to čine uz izgovor, zašto se zaklanjaju okolišenjima i opsjenama? Neka se javno oglase kao Eutihijanci, da se savladani njegovim bezbožnim bijesom skrše o bedeme istine i neka znaju kolike druge jeresi, pa i teže, ova u svojoj izopačenosti sadrži, u kakvim se jamama kaljugaju i u kakve bezdane tonu. Istovremeno, ako poriču da je Eutihije jeretik, to se na sve načine objavljuje, jer se toliko trude oko onih koji su u vezi sa eutihijevskom pošasti, suzbijajući tobože tu zabludu da se trude da nas uvuku, daleko bilo, kroz zamke i zasjede takvih ljudi u eutihijansku ludost. Makar i ne poricali, bilo da znaju ili ne znaju, spriječeni su da to čine. A ako se ne usuđuju da poreknu da je Eutihije jeretik, preostaje da protiv katoličke vjere nije trebalo obavijestiti sinod, već se radije složiti da je u pitanju bila zavjera nevjernika, koja je kod Efesa, pošto je Eutihije vraćen, oborila blaženopočivšeg Flavijana i sve tamo prisutne sveštenike je natjerala vojnim terorom da se slože sa takvim zločinom. I stoga nam je neophodno da potvrde da je to bila izopačena zavjera i da je njegovo djelovanje bilo zločinačko, te se na svaki način moralno ukinuti, i da stoga odluče da ga zamijeni pravedan, dobar i uistinu hrišćanski sabor u Halkidonu na kome je Eutihije otjeran sa svojim pomagačem Dioskorom i osuđena je njihova jeres i zabluda. Ne sumnjaju da je ovaj sabor (kao što je rečeno) dobar, istinski, pravedan i hrišćanski jer je uklonio sve štetno. Neka opaze, dakle i potom

abrumperet, nulla ejus consultatione quæsita, itane vero non licuit primæ sedi Chalcedonensis synodi constituta, sicut decuit, exsequenti, hujusmodi prævaricatorem sua auctoritate detrudere? Sed nec illa præterimus, quod ¹ apostolica sedes frequenter, ut dictum est, more majorum, etiam sine ulla synodo præcedente, et absolvendi quos synodus inique damnaverat, et damnandi nulla existente synodo quos oportuit, habuerit facultatem: ² sanctæ memorie quippe Athanasium synodus Orientalis addixerat, quem tamen exceptum sedes apostolica, quia damnationi Græcorum non consensit, absolvit. Sanctæ memorie nihilominus Joannem Constantinopolitanum synodus etiam catholicorum præsumul certe damnarat, quem simili modo sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvit; itemque sanctæ memorie Flavianum pontificum [*al. additur Græcorum*] congregatione damnatum, pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvit, potiusque qui illic receptus fuerat [*al. quia illie receptus non fuerat*], Diocorum secundæ sedis præsumul sua auctoritate damnavit, et impiam synodum non consentiendo ³ submovit, ac pro veritate, ut synodus Chalcedonensis fieret, sola decrevit ⁴ — in qua pontificibus innumeris, qui latrocino corrucrant Ephesino, veniam poscentibus, sola concessit, et in sua perfidia permanentes, nihilominus sua auctoritate prostravit: quam congregatio quæ illie pro veritate reparanda collecta fuerat, est secuta; quoniam sicut id quod prima sedes non probaverat, constare non potuit, sic quod illa censuit judicandum, Ecclesia tota suscepit; ubi etiam consequenter ostenditur, quia male gesta synodus, id est, contra Scripturas sanctas, contra doctrinam Patrum, contra ecclesiasticas regulas, quam tota merito Ecclesia non recepit, et præcipue sedes apostolica non probavit, per bene gestam synodum, id est, secundum Scripturas, secundum traditionem Patrum, secundum ecclesiasticas regulas, pro fide catholica et communione prolatam, quam cuncta recepit Ecclesia, quam maxime sedes apostolica comprobavit, et debuerit et potuerit immutari; bene vero gestam synodum juxta supradictum modum, nova synodo nullatenus immutandam. Proinde si Eutychen fatentur hereticum, male gestam apud Ephesum synodum, qua est receptus, pariter fatebuntur, et per bene gestam synodum Chalcedonensem, quod Eutyches vel cum eo sentientes talia sunt rejecti, velint nolintque, consentient, atque ideo bene gestam synodum novis exagitationibus refricari non licuisse cognoscant. Qui si forsitan dixerint, eo tenore Ephesinam quoque synodum non licuisse mu-

A tari, rursus hæc eadem quæ supra deprop̄simus, planius repetita perpendantur, id est, quia contra fidem, contra veritatem communionemque catholicam vereque Christianam, non recte gesta synodus legitima synodo pro fide, veritate, communioneque catholicā, vereque Christianā, modis omnibus secludenda est, et injusta synodus justa synodo submovenda. Pro fide autem, et veritate, et communione catholicā, bona synodus, vereque Christianā, semel acta, nulla nec potest nec debet novæ synodi iteratione convelli, sed secundum bene gestam synodum recteque præfixam, si quis ab ejus tramite deviarit, consequenter ac sufficenter ejus definitione plectendus, meritoque illius subjacet constitutis, nec opus est per singulos quosque deviantes, jureque plectendos, novas rursus synodos introduci; cum ex illius tramite, quæ auctorem cum errore damnavit, quisquis quolibet modo, quilibet titulo complex ejusdem fuerit factus erroris, ut ejus se contagione polluerit, competenter et particeps ejusdem damnationis existat, ejusque poena puniatur obstrictus, ejus maluit inire consortium. Quero ergo ab his quid de Eutychianis sentiant: fuisse haereticum, an asserunt non fuisse? Si non fuisse contendunt, quid ambagibus agunt, quid circuitionibus præstigiisque se contegunt? Palam se Eutychianos esse pronuntient, ut in ejus sacrilego furore convicti veritatis moib⁹ obruantur, aperteque cognoscant, nou solum hec ipsa pestis Eutychiana quantum Christiano dogmati probetur inimica; sed quantas alias haereses, easque gravissimas,

C in sua pravitate contineat, ut in quibus soveis voluntetur, et in quod præcipitum barathrumque mergantur, intelligent. Simul autem si Eutychen hereticum negant, omnimodis publicatur, quod ideo de omnibus Eutychianæ pesti communicantibus, suppresso veluti hoc ipso errore, contendunt, ut nos per talium hominum, quod absit, insidias captiosasque tendentes in Eutychetis insaniam uitantur inducere: quod quidem etiamsi non negent, sive scientes, sive nescientes, facere confutantur. Si vero et Eutychen hereticum negare non audent, restat ut contra catholicam fidem, non synodum nuncupandam, sed conspirationem potius perditionum fuisse consentiant quæ apud Ephesum Eutychete reducto perculit S. memorie Flavianum, cunctosque qui illic aderant

D sacerdotes militari terrore compulerit tanto sceleri præbere consensum. Atque ideo nobis necesse est pravam perversamque conspirationis illius, et latrocinalē fuisse perhibeant actionem, eamque debitis modis omnibus aboliri, et ideo justam, bonam, veraciter Christianam Chalcedonensem synodum preces-

neka dopuste da se svako ko je od vjere, zajednice i istine ovoga pravednog, hrišćanskog i istinskog sinoda odstupio ili se pridružio zajednici zabludjelih, dovoljno i prikladno, prema njegovim smjernicama, smatra obavezanim, jer dobar sinod je morao da zamijeni loš. Nema nikakvog razloga da se na drugom sinodu raspravlja o odlukama dobrog sinoda, da sama rasprava ne bi ukinula snagu njegovim odredbama. Stoga ko god se slaže sa saborom u Efesu koji dosad opravdava Akacija, pokazuje se kao tajni sljedbenik Eutihijev, koji je onamo bio prihvaćen; oni koji se klone toga i kažu da proklinju Eutihija, a time i Efeški sabor, na kome je pogrešno bio prihvaćen, i zavjeru koja je s pravom zaustavljena, a s pravom se slažu što je ustanovljen Halkedonski sabor na kome je odbačena. I tako je sinod, koji je uspostavljen radi katoličke vjere, u skladu sa običajem starih, kako je rečeno, uvidio da nije mogao da se raspaljuje novim istragama, nego da je, uz stav koji je jednom pravedno i zvanično zauzeo, mogao da pohvali one koji idu pravim putem i da odbije one koji misle suprotno, pa Apostolska stolica, kao što je dolikovalo, u skladu sa starom tradicijom, nije smatrala da treba obnoviti sinod, već da taj isti sinod koji je izopštio prestupnika³⁹⁾ treba podržati. Zbog toga ako neko sve ovo što je učinjeno od Apostolske stolice, u skladu sa Halkidonskim saborom pobija, preko svega onoga što smo gore pridodali, može mnogostrukim razlozima biti osuđen, a tim prije će priznati da Akacije nije smio izazivati. Mogao bi, dakle, reći: na kom sinodu: za Jovana, episkopa druge stolice, kakav god on bio, ali je ipak katolički, i postavljen je od katolika, i katolička vjera i zajednica ga nije napala, smatrao je da treba biti isključen, i za očiglednog jeretika Petra koga je osudio po svojoj sudskoj presudi, katoličkom episkopu je dopustio izbor⁴⁰⁾ (kad se, iako je očito da je Jovan kriv, poslije njega barem složio da bude postavljen katolički sveštenik, kao što se čita da je imperator sam obećao da će u svojoj svetinji učiniti za blaženopočivšeg Timotija katolika?) Na kom sinodu je isti⁴¹⁾ Akacije učinio da se protjera Kalendion (na dr. mj. "sveti") episkop treće stolice.⁴²⁾ (Isti Petar, tako očigledni jeretik, da se pretvarao da je neophodno sa njim javno saobraćati, dozvolio je po svom naređenju da se zamijeni.) Napokon, na kom sinodu na čitavom Istoku je, odbacivši ortodoksne, koji nikakvim zločinom nijesu bili okaljani podmetnuo na svoju ruku nekakve izopačene i upletene u zločine? Na kom sinodu je taj bezbožni pustošitelj napao tolike tuđe privilegije? No knjige neće biti dovoljne (na dr. mj. "ne bi bile dovoljne") ako bismo natenane⁴³⁾ pisali o tragedijama kojima je izmučio crkve na čitavom Istoku. Da li smatraju da nam treba suprotstaviti taj njegov dokaz kojim je svoje zločine pokušao (na dr. mj. "vidio") prebaciti na carsku ličnost. Zašto se, dakle, kad je htio, suprotstavio odlučno tiraninu Basilisku koji je opasni jeretik? Zašto se nije pokorio caru Zenonu, jer nije htio javno da saobraća sa Petrom iz Antiohije (na dr. mj. "naravno"). Eto, mogao je i drugima da se suprotstavi⁴⁴⁾ da je htio (na dr. mj. "ali nije htio"). Zar Apostol nije rekao da su ne samo oni koji čine, već i oni koji se slažu sa onima koji čine zaista jednako upleteni u (zločin?) ali...) da izostavimo ono što opširnije treba objasniti,⁴⁵⁾ što god sam car Zenon u svojim pismima priznaje, sve je učinio po Akacijevom savjetu, i sam Akacije svojim pismima svjedoči jednako da nije prestupio on, koji se potpisao da je sve ispravno činio, a nije prečutao da je sve ovo učinjeno po njegovom savjetu. Kao da se Akacije pokazao kao izdajnik samo u zajednici Petra Aleksandrijskog, a ne u svim u kojima je, kao tiranin, učinio da izbačeni katolički sveštenici budu postavljeni na čelo svih crkava, ili se sa tako postavljenima sjedinio u izopačenoj zajednici, sa onima koje je, po kanonima, on sam trebalo da istjera iz crkvene zajednice, jer su dozvolili da dodu na mjesta još živilih sveštenika. Koji, pak, hrišćanin ne opaža da su katoličke episkope, protjerane sa sopstvene stolice, mogli zamijeniti samo jeretici? Ipak je Akacije bio predlagač svih koji je trebalo da budu izabrani ili je već izabranim pristupio kao sudionik, naravno njima jer (na dr. mj. "koji od") zajednice jeretika se nijesu razlikovale. Zašto, dakle, kad je Akacije video da se to događa, nije učinio ono što je već bio učinio u vrijeme Basiliska, kad se pobrinuo da obavijesti Apostolsku stolicu da bi, pošto sam nije mogao, sa istom (stolicom)⁴⁵⁾ udruženim savjetima i raspravama kod cara mogli navesti ono što se odnosilo na vjeru? Jer ako je Basilisk (kao što je rečeno) tiranin i jeretik spisima Apostolske stolice žestoko bio skršen i odvraćen od mnogih ispa-

sisse definit, in his quibus Eutychete depulso, cum suo fauore Diocoro, hæresim eorum erroremque damnarit. Hanc ergo synodum (ut dictum est) bonam, veram, justam, Christianamque esse non dubitant, per quam illa noxia sit remota. Perspiciant ergo, tandemque concedant, quod quisquis ab ejus justæ et Christianæ veræque synodi fide, communione et veritate deviaverit, vel ab ea deviantibus communionem miscuerit, sufficienter atque competenter, secundum ipsius definita, teneatur obstrictus, quoniam mala synodus bona debuit submoveri. Bona vero synodos nulla causa est cur alia debeat synodo retractari, ne ipsa retractatio ejus constitutis deroget firmatatem. Proinde quicunque congregationis Ephesiu[m] tenentur affectu, quid adhuc Acacii tantummodo nomen obtendunt, et non palam sectatores Eutycheti, qui illic receptus fuerat, profiterentur; qui si refungiunt, atque Eutychen se perhibent exsecurari, simul ergo et Ephesinam, qua male receptus est, conspirationem jure cessatam, et Chalcedonensem synodum, qua rejecta est, merito consentient institutam; atque ita synodum, quæ pro fide catholicæ sit præfixa, secundum veterum formam, sicut dictum est, perspicient novellis non potuisse quæstionibus ventilari, sed iuxta ejus tenorem semel legitime justique depromptum, et jure probari recta sectantes, et sentientes contraria refutari; quod se des apostolica, sicut dicit, antiqua traditione custodiens, non synodum duxit iterandam, sed in ejus prævaricatore pellendo hanc eamdem synodum potius exsequendam.¹ Quapropter si quis adhuc secundum Chalcedonensem synodum hæc ab apostolica sede gesta reprehendit, præter quod et hac qua superiorius astrinximus, et multiplici potest ratione convinci, multo magis tamen Acacio non licuisse fatebitur ista tentare. — Dicat ergo, qua synodo, Joannem secundæ sedis antistitem, qualemcumque, certe catholicum, et a catholicis ordinatum, nec de catholicæ fide et communione aliquatenus impeditum, duxerit excludendum, et hæreticum manifestum Petrum sua quoque exseguitione damnatum, pontifici catholicæ permisit subrogandum² (cum etiam si reus manifestus esset Joannes, post eum saltem catholicum convenisset præfici sacerdotem, sicut ipse quoque suis sacris sanctæ memorie Timotheo catholicæ in Alexandria faciendum promisisse legitur imperator?) Qua synodo, tertiae sedis episcopum [al. addit. sanctum] Gatedionem idem expelli fecit³ Acacius: nihilominus eundem Petrum tam hæreticum manifestum, ut eidem palam necesse [al. nec se] communicare prætenderet, sua passus est dipositio ne substitui? Qua denique per totum Orientem synodo ejectis orthodoxis, nullo crimine maculatis, pravos quoque et

A criminibus involutos sua provisione supposuit? Qua synodo tot aliena privilegia nefandus populator invasit? Sed libri non sufficient [al. sufficient], si tragœdias ejus quas per Ecclesiæ totius Orientis exercuit, sigillatim⁴ scribere moliamur: an illud ipsius argumentum nobis existiment opponendum, quo facinora sua in imperiale nitus [al. visus] est jactare personam. Cur igitur quando voluit, obstitit Basilisco tyranno certe et [al. Cur et] hæretico vehementer infesto? cur ipsi imperatori Zenoni, quia palam Antiocheno Petro noluit communicare, suam [al. addit. nimirum] non subdidit voluntatem? Ecce potuit et in aliis resultare, ⁵ si vellet [al. sed noluit]. An non Apostolus dicit, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus reatu pariter sunt B irreiti? sed... sed ut ea que latius explicanda sunt omittamus, ⁶ quidquid ipse Zenon imperator suis litteris profitetur, cuncta sese ex Acacii gessisse consilio, nec hoc cum fallere litteris suis ipse pariter testatur Acacius, qui et eum nihilominus universa recte gessisse conscripsit, et suo consilio hæc eadem gesta non tacuit. Quasi vero tantum in Alexandrini Petri communione Acacius prævaricator extiterit, et non in omnibus, quos vel fecit, depulsis catholicis pontificibus, tanquam tyrannus, Ecclesiis quibusque preponi, vel taliter præpositis perversa communione permixtus est, qui hoc ipso secundum canones fuerant ab ecclesiastica communione pellendi, quod se passi sunt successores vivis sacerdotibus adhiberi. Quis autem non perspiciat Christianus, quod catho-

C licis pontificibus propria sede dejectis non nisi hæretici potuerint introduci? quibus tamen cunctis, vel auctor fuit Acacius subrogandis, vel subrogatis communicator accessit; his utique quia [al. qui a] communioni hæreticorum nullatenus discrepabant. Cur ergo vel cum hæc fieri videret Acacius, non sicut sub Basilisco jam fecerat, ad apostolicam sedem referre curavit, ut si solus ipse non poterat, ⁸ iunctis cum eadem consiliis atque traetatibus, apud imperatorem possent que religioni competenter allegari? Nam si Basilicus (ut dictum est) tyrannus et hæreticus scriptis apostolicæ sedis vehementer infractus est, et a plurimis revocatus excessibus; quanto magis legitimus imperator, qui se catholicum videri volebat, potuit cum apostolica sede cunctorum quoque D pontificum moderata suggestione mitigari, præcipue cum ejusdem Acacii esset specialis fautor et amat[ur]; et qui litteris suis tam ipsum Acacium quam sanctæ memorie papam Simplicium magnis laudibus extulisset, doceretur quod hæreticis constantissime restitisset [al. restitissent]. Cur tanto tempore Acacius interista conticuit, nisi quia præpediri [al. prohibere] solebat ullatenus quæ⁹ pro hæreticis desiderabat

da, koliko je više mogao zakoniti vladar, koji je htio da se predstavi katolikom, biti smiren umjerenim nagovorom Apostolske stolice i svih episkopa, osobito jer je bio posebni pokrovitelj i poštovao istog Akacija, on koji je u svojim pismima uz velike pohvale uznio kako samog Akacija tako i blaženopočivšeg papu Simplicija, savjetuje se da se jereticima najupornije suprotstavi (na dr. mj. "suprotstave"). Zašto je toliko vremena Akacije čutao o svemu tome, osim ako nije htio da se sprijeći (na dr. mj. "zabraniti") sve ono što je želio da se⁴⁶⁾ za jeretike postigne.⁴⁷⁾ Recimo ipak, premda nije nijedan sinod prethodio, čiji izvršilac bi ispravno bila Apostolska stolica, sa kojima je trebalo započeti sabor o Akaciju, nikada sa onima koji su već dokazani kao sudionici Akacijevi i koji su se, silovito protjeravši katoličke sveštenike na čitavom Istoku i poslavši ih na razne strane u egzil, pokazali kao očigledni saveznici, radije se prebacujući u ova udruženja stranih zajednica nego pitajući za savjet Apostolsku stolicu. Sa kime je, dakle, trebalo započeti sabor? Katolički episkopi su već odasvud bili protjerani, i samo su ostali saveznici nevjernika, sa kojima već nije bilo moguće održati skupštinu (na dr. mj. dodaje "kao što kaže psalm: 'Nisam sjedio'" itd.)⁴⁸⁾ (jer nikako nije u skladu sa crkvenim običajem da se iko mijesha na saboru sa onima koji su u okaljanoj zajednici i druže se sa nevjernicima). Kao što je rekao prorok: "Nisam sjedio na saboru taštine i neću na njega ući sa onima koji čine nevaljalstva"⁴⁹⁾ (mrzim sabor pakosnika i sa bezbožnicima neću sjedjeti). Dakle, odlukom Halkidonskog sabora ovo izdajstvo je, ispravno, protjerano, bolje nego na koncilu, jer nije bilo potrebno, poslije prvog sinoda da se⁵⁰⁾ okupi, niti je bilo moguće da se sa takvima⁵¹⁾ održi. Jer, ako su htjeli da shvate što se raspravljalio o katoličkoj vjeri, nisu mogli da ne znaju kad su⁵²⁾ vidjeli da su katolički episkopi protjerani sa čitavog Istoka, bez ikakve rasprave sinoda, bez ikavkog održavanja koncila, osobito zato što rasuđuju da su nove stvari i ostali su mogli naučiti po svojstvu onih čega da se čuvaju. Preostaje, dakle, da je jasno da su oni bili na strani onoga kome su se poslije toliko dokaza predali i s pravom od Apostolske stolice i ostalih katolika nije trebalo da budu savjetovani već radije ukoreniti. a) Smijali smo se, pak, što hoće da uporede vladarsko pravo sa Akacijem, jer je bio episkop kraljevskog grada. Zar nije već odavno postojao vladar u Raveni, u Mediolanumu,⁵³⁾ Sirmijumu, u Treviri? Zar su sveštenici ovih gradova nešto uzurpirali svojim položajem preko mjere koja im je od davnina data? Zar nije Akacije, npr. Jovana, bilo kakvog čovjeka, ali ipak katolika i od katolika postavljenog isključio iz Aleksandrije, a Petra koji je već otkriven u jeresi i osuđen (na dr. mj. "odbačen"), bez savjetovanja sa Apostolskom stolicom ponovo prihvatio, a na nekakvom saboru koji je onamo bar održan, odvažno je navalio da Kalendona protjera iz Antiohije, dok je jeretiku Petru, koga je sam čak bio osudio, bez znanja Apostolske stolice ponovo dao pristup. Na kom sinodu se propisuje da je to učinio? Ako se naravno radi o položaju gradova, onda je veći položaj sveštenika druge i treće stolice nego onog grada, koji ne samo da se ne ubraja u sjedišta (episkopska), već se ne smatra ni mitropolijom. Jer to što⁵⁴⁾ kažete, jedno je moć svjetovnog carstva a drugo je podjela crkvene vlasti. Kao što, iako je mali, grad nije ograničio upravu sadašnjeg kraljevstva, tako carsko prisustvo ne mijenja mjeru vjerske uprave. Neka grad bude znamenit zbog moći sadašnjeg carstva, a vjera pod njim čvrsta, slobodna i uzvišena, ako bolje pod tom upravom drži sopstveni značaj bez ikakvih potresa.⁵⁵⁾ Naposljetku, ako laskaju (ako im prija) sebi zbog carske uprave i zato smatraju da ličnost episkopa Konstantinopolja može biti bolja, neka čuju kako je Marcijan, prvak istog grada, pošto je u cilju unapređenja grada došao posrednik samog sveštenika, koji nije ništa mogao učiniti protiv pravila, ogromnim pohvalama obasuo blaženopočivšeg papu Lava, jer nije dozvolio da se ni na koji način ne povrijede kanoni. Neka čuju za Anatolija, episkopa iste stolice, koji je tako nešto pokušao, radije se uzdajući u kler nego u sebe i govoreći da je sva moć u rukama apostolskog poglavara. (I neka čuju) kako je blaženi papa Lav, predstojnik Apostolske stolice, čijim je uticajem učvršćen Halkedonski sabor, za sve ono što je trebalo učiniti za vjeru i katoličku i apostolsku zajednicu preko onoga što on čini, kao što se zna, bio poslat i da, pokušavši da na tom skupu, kako se činilo, primijeni neke nove postupke mimo Nikejskih kanona, nije doživio odgovarajuće odbijanje. Takođe, za vrijeme blaženopočivšeg pape Simplicija, poslanik

¹ impleri? Ponamus tamen etiamsi nulla synodus præcessisset, cuius apostolica sedes recte fieret exsecutrix, cui quibus erat de Acacio synodus ineunda, nunquid cum his qui jam participes tenebantur Acacio, et per Orientem totum catholicis sacerdotibus violenter exclusis, perque exsilia diversa relegatis, socii evidenter existebant, communionis externæ prius se ad hæc consortia transferentes, quam sedis apostolicæ scita consulerent. Cum quibus ergo erat synodus ineunda? Catholici pontifices fuerant undique jam depulsi, solique remanserant socii perfidorum, cum quibus jam nec licebat habere conventum [al. addit dicente psalmo: Non sedi, etc.] ² (quia moris ecclesiastici omnino non esset cum his qui pollutam communionem tenerent, permixtamque cum perfidis, ullum miscere concilium); propheta quoque dicente: *Non sedi in concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo; ³ (odivi congregacionem malignorum, et cum impiis non sedebo).* Recte igitur per Chalcedonensis synodi formam hujusmodi prævaricatio repulsa est, potius quam ad concilium, quod nec opus erat post primam synodum, nec cum talibus ⁴ habere licebat, ⁵ adducta est. Nam et quid ageretur de fide catholicæ, si intelligere voluissent, ignorare non poterant, cum ⁶ viderant catholicos pontifices nulla synodi discussione, nullo concilio, præcipue cum novas causas esse perpenderent, toto Oriente depelli, et cæteri quid caverent, ex il'orum discere qualitate potuissent. Restat igitur ut il'ius partis eos fuisse sit clarum, cui se post tot experimenta dediderunt, meritoque ab apostolica sede, cæterisque catholicis non jam consulendi erant potius, sed notandi. ⁷ Risimus autem, quod prærogativam volunt Acacio comparari, quia episcopus fuerit regie civitatis. Nunquid apud Ravennam, apud Mediolum, ⁸ Sirmium, apud Treviros, multis temporibus non constituit imperator? Nunquidnam harum urbium sacerdotes ultra mensuram sibimet antiquitus depudatam, quidpjam suis dignitatibus usurparunt? Nunquid Acacius, ut Joannem qualemlibet hominem, catholicum tamen a catholicis ordinatum, de Alexandria excluderet, Petrumque in hæresi jam detectum [al. dejectum] atque damnatum, absque sedis apostolicæ consultatione reciperet, aliqua synodo saltim illuc habita, hoc audacter arripuit, ut Calendonem de Antiochia pelleret; hæreticumque Petrum, quem ipse quoque damnaverat, absque notitia sedis apostolicæ rursus ⁹ imitteret, aliqua synodo id fecisse monstratur? Si certe de dignitate agitur civitatum, secundæ sedis et tertiae major est dignitas sacerdo-

A tum, quam ejus civitatis, quæ non solum inter sedes minime numeratur, sed nec inter metropolitanorum jura censetur: nam quod ⁸ dicitis, alia potestas est regni secularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum. Sicut enim quamvis parva civitas prærogativam præsentis regni non minuit, sic imperialis præsentia mensuram dispensationis religiosæ non mutat. Sit clara urbs illa potestate præsentis imperii, religio tunc sub eadem [al. eodem] firma, tunc libera, tunc proœcta consistit, si potius hoc præsente propriam teneat sine ulla perturbatione mensuram.

⁹ (Postremo si sibi de imperatoris præsentia blandiuntur, et inde putant Constantinopolitanæ civitatis episcopi potiorem fieri posse personam; audiant Marcianum ejusdem principem civitatis, posteaquam

B pro augmento urbis ipsius sacerdotis intercessor accedens, contra regulas obtinere nihil potuit, sanctæ memorie papam Leonem summis laudibus prosecutum quod canonum regulas violari nulla fuerit ratione perpessus. Audiant Anátolium ejusdem sedis antistitem, clerum potius Constantinopolitanum quam se tentasse talia confitentem, atque in apostolici præsulis totum dicentem positum potestate. Ipsum beatum papam Leonem sedis apostolicæ præsulem, cuius synodus Chalcedonensis auctoritate firmata est, quidquid ultra quam ab eodem pro fide et communione catholicæ atque apostolica illic agendum, constaret esse delegatum, per occasionem congregationis illius, præter Nicenos canones nova videretur actione tentatum, competenti refutatione vacuasse. Eaque ni-

C hilominus etiam sub sanctæ memorie papa Simplicio legatum sedis apostolicæ sanctæ memorie Probum Canusinæ urbis episcopum Leone principe tunc petente præsente docuisse nullatenus posse tentari, neque his prorsus præbuisse consensum, atque ideo non ad civitatis cuiuslibet respiciant qualitatem, sed modum dispensationis ecclesiasticæ paterna traditione firmatum convenienter observent.) Dicatur autem [al. Sed dicatur forsitan] de Alexandrino et Antiocheno episcopis certis ex causis principem magis illa quæ gesta sunt, non Acacium præcepisse. Sed principi Christiano decuerat sugerere sacerdotem, maxime ejus familiaritate et favore fruebatur, salvam fore de ejusdem injurya contumeliaque vindictam tantum, ut Ecclesie sineret Christianus princeps regulas cu-

D stodiri, quia et nova in otroque pontifice causa esset exorta, et novam discussionem consequenter inquireret; et sicut semper esset effectum ¹⁰ (ac divinas pariter leges humanæque censerent), ut sacerdotali concilio de sacerdotibus [al. sacerdotilibus] indicia

Apostolske stolice, blaženopočivši Prob, episkop Kanusije, razložio je, kad je Lav vladar tada odvažno tražio da ne može dalje ništa pokušavati niti se uopšte složio sa njima i stoga neka ne gledaju na veličinu nekog grada, već samo neka paze da se po očinskom predanju, kako dolikuje, učvrsti način (crkvene uprave). Moglo bi se reći, pak (na dr. mj. "ali možda bi se moglo reći") o episkopima iz Aleksandrije i Antiohije iz pouzdanih dokaza, da je prije vladar naredio što je urađeno, nego Akacije. Ali hrišćanskom vladaru je dolikovalo da postavi sveštenika u čijoj pouzdanosti i pomoći je najviše uživao, da bude toliko prikladna kazna zbog uvrede i nepravde istoga, da hrišćanski vladar dopusti crkvi da sačuva pravila jer se protiv obojice episkopa podigla nova parnica i kao posljedica toga je nastala nova rasprava. I kao što je uvijek činjeno⁵⁶⁾ (i kao što jednako određuju i ljudski i božanski zakoni) da se presude donose na sveštenom skupu o sveštenicima (na dr. mj. "o sveštenim stvarima"), a ne da svjetovna vlast ruši bilo koje episkope, premda je njihova greška zemaljska, ako su na bilo koji način istupili iz vjere, zar nije to trebalo i dosad, sasvim razumno savjetovati vladaru? Ponosan zbog položaja kraljevskog grada, ako je postao ponostiji zbog tog kraljevskog grada, da li je utoliko više morao biti postojan u tim savjetima. Ako je, pak, u ovome što je zbog vjere trebalo objaviti postao dostojan prezrena i prezren ili postajući trom i nemajući vjeru u saobraćanje sa Duhom (Svetim) koji ga je u kraljevskom gradu učinio značajnim, (nije li⁵⁷⁾ možda time radije sprovodio tiraniju svog izdajstva nego što je zakonski brinuo o crkvenim stvarima?) Prorok Natan (II Kr. XII) je otvoreno i javno u lice kralju Davidu objavio da je učinjena greška i nije prečutao da je to on počinio, a kada se ispoviješću popravio razriješio ga je od grijeha. (58)Blaženopočivši Ambrozije sveštenik Mediolanske crkve otvoreno i javno je suspendovao velikog cara Teodosija iz zajednice i natjerao kraljevsku moć na pokajanje.) Blaženopočivši papa Lav (kako se čita) je cara Teodosija mlađeg slobodno okrivio da je zastranio u Efeški zločin. Pa i papa Hilarije je cara Antemija, kada je Filotej Makedonac, poduprt njegovim pokroviteljstvom, htio da u grad uvede nove sekte, jasno i glasno se obavezao pred blaženim apostolom Petrom da to ne radi, i to toliko da je isti car obećao pod zakletvom da to neće biti učinjeno? Takođe i blaženopočivši papa Simplicije i poslije njega blaženopočivši papa Feliks, ne samo tiranina Basiliska, već i cara Zenona za iste prestupe, zna se da su često slobodnim autoritetom napadali i mogli su biti preobraćeni da nije bilo podstreka od strane konstantinopoljskog poglavara, koji je, postavši član izvanje zajednice, već pomagao nužno ono u što je bio upao, više voleći da istraje u svom izdajstvu nego da se izlječen vrati korisnim stvarima, kao što je pokazao sam ishod. Evo, nedavno su se veliki i izuzetni sveštenik Eugenije, episkop Kartagine i sa njim mnogi katolički sveštenici stalno suprotstavljadi bijesu Honorija, kralja Vandala, podnoseći sve najgore stvari i danas ne propuštaju da se suprotstave progoniteljima. Ni mi se, Odoakaru varvaru jeretiku koji je tada vladao Italijom, kad je naređivao neke stvari koje se ne smiju raditi, uz Božju pomoć ni na koji način, očigledno je, nijesmo pokorili. A ovaj dobar i izuzetan sveštenik (na dr. mj. "izvrstan") Akacije utoliko je pokazao da je mogao savjetovati i iznio je da nije htio, otkrio je da je štaviše pomagao da, ni car nije čutao da je sve činio po njegovom savjetu i on je sam cara koji je to činio uzdigao velikom slavom, a samog sebe je⁵⁹⁾ prikazao kao saučesnika u vršenju tih stvari. Ali neka bude, Kalendion je uništio ime imperatora. Jovan se razmeće da je ipak lagao vladara; dok su te parnice⁶⁰⁾ bile nove, morala je da se pokrene nova crkvena rasprava? Ili su možda, oni koji su, kako se govorilo, zgriješili prema caru, morali biti srušeni bez ikakvog uplitanja sinoda; a zar nije Akacije, koji je zgriješio prema Bogu, koji je najviši i istinski vladar, Akacije koji se trudio da iskrenu zajednicu božanskog sakramenta pomiješa sa bezbožnicima, trebalo biti prognan (na dr. mj. "isključen") u skladu sa sinodom na kome je osudena ova bezbožnost.⁶¹⁾ Šta sa bezbrojnim katoličkim sveštenicima diljem Istoka koji su protjerani sa sopstvenih stolica i jereticima koji su ih smijenili? To su naravno bila nova pitanja i kao posljedica toga morao se održati ⁶²⁾novi sinod. Zašto im nije palo na pamet da se od vladara zatraži da se bar neki sinod održi kako bi izgledalo da su na bilo kom i kakvom sudu prema crkvenoj tradiciji episkopi isključeni na sve strane, ne samo sveštenici bilo kakvih gradova, već

provenirent; non a saeculari viderentur qualescun- que pontifices, etsi errore humanitus accedente, non tamen [al. *adit contra*] religionem ulla tenus excedentes potestate perecelli. An adhuc [al. An et hæc] justa ratione principi sugerenda non erant? Regiæ civitatis honore sublimis, si factus erat illa regia civitate sublimior, tanto magis in his sugerendis debuit esse constantior? Si autem in his quæ pro religione fuerant exerenda, existit contemptibilis, atque despœctus, et aut segnis, aut fiduciam non habens intimandi, in quo per regiam civitatem major effectus est? (¹ an ut per ea suæ prævaricationis exerceret potius tyrannidem, quam causas religionis legitime procuraret?) Nathan propheta (*II Reg. xii*) palam publiceque in facie regi David, et commissum pronuntiavit errorem, et ipsum commisso non tacuit; et confessione correctum consequenter absolvit. (² beatæ memorie Ambrosius Mediolanensis sacerdos Ecclesiæ, majori Theodosio imperatori communionem publice palamque suspendit, atque ad pœnitentiam redigit regiam potestatem; beatæ memorie papa Leo (sicut legitur) imperatorem Theodosium juniores Ephesino latrocincio libere coaguit excedentem; sanctæ memorie quoque papa Hilarius Anthemium imperatorem, cum Philotheus Macedonianus ejus familiaritate suffultus diversarum conciliabula nova sectarum in Urbem vellet inducere, apud beatum Petrum apostolum palam ne id fieret, clara voce constrinxit, in tantum ut non ea facienda cum interpositione sacramenti idem promitteret imperator; sanctæ memorie nihilominus papa Simplicius, et post eum sanctæ memorie papa Felix, non solum Basiliscum tyrannum, sed etiam imperatorem Zenonem pro iisdem ipsis excessibus, auctoritate libera sapienter noscuntur, flectique potuisse, nisi Constantinopolitani præsulis accederetur insti-ctu, qui particeps externæ communionis effectus, necessario in quod inciderat, jam sovebat, malens in suæ prævaricationis obstinatione persistere, quam curandus ad salubria remeare, sicut ipse rerum probavit eventus. Ecce nuper Honorio regi Vandalicæ nationis, vir magnus et egregius sacerdos Eugenius Carthaginensis episcopus, multique cum eodem catholici sacerdotes constanter resisterent sacerdoti, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. Nos quoque Odoaeri barbare hæretico regnum Italæ tunc tenenti, cum aliqui non facienda præcipiteret, Deo præstante nullatenus paruisse manifestum est.) Hic autem vir bonus Aca- cius, et sacerdos eximus [al. egregius], in tantum si et suggerere potuisse monstravit, et noluisse depon- psit, imo favisse patefecit; ut et imperator cuncta s ex ejus gessisse consilio non taceret, et ipse impera- torum magnis præconiis elevaret ista facientem

A seseque^³ prodidit his agendis rebus suis participem. Sed esto, Calendion imperatoris nomen abstulerit; Joannes principi mentitus fuisse jactetur, quæ tamen cum novæ essent cause, nova^⁴ debuit ecclesiastica provenire discussio? an qui in hominem imperatorem peccasse dicebant, nulla interveniente synodo dejici debuerunt; et in Deum, qui summus et verus est imperator, Acacium delinquentem, since-ramque communionem divini sacramenti studentem miscere cum perfidis, secundum synodum qua hæc est damnata perfidia, non oportebat expelli [al. excludi]?^⁵ Quid de innumeris per totum Orientem catholiceis sacerdotibus propria sede depulsis, et indubitanter hæreticis intromissis? Novæ certe erant cau-ſæ; et his consequenter^⁶ nova synodus debebatur.

B Cur tunc non venit in mentem, ut in talibus causis peteretur a principe saltem qualisunque synodus celebranda; ut quoconque vel colorato judicio traditionis ecclesiastice passim pontifices viderentur excludi, non solum quarumcunque urbium sacerdotes, sed metropolitani inquietanter antistites? His omnibus cum non restitit suggestione qua potuit, consentit Acacius, communicando cunctis, qui in catholico-rum locum hæretici fuerant subrogati: Apostolus autem dicit: *Non solum qui faciunt, sed et qui con- sentiunt facientibus* (*Rom. 1*), reos indubitanter ascribi. An hæc licuit saeculari potestati et actis talibus, Acacio consentiente absque ulla synodo, quam ipsa rerum novitas exigebat, absque sedis apostolicæ consultatione perficere; et sedi apostolicæ non licuit,

C secundum tenorem synodi Chalcedonensis in veteri utique causa, et veteri constituto juxta definitionem damnata [al. justa definitione damnatum], inimicis synodi Chalcedonensis Acacium communicantem a sua communione depellere? Sed inquit: Acacius principi obviare non potuit. Cur Basilisco, quia vo- luit, obviavit? cur ipse Zenoni, ne palam Petro Antiocheno quamvis latenter hoc fecerit communicare videretur, non commodavit assensum? ecce resul-tanti non institut [al. restitut] imperator: ecce vim nolenti non intulit; ecce refugienti contagia mani-festa concessit: positemo, cur tanto tempore, cum ista gererentur, vel gerenda cognosceret, non ad sedem apostolicam, a qua sibi curam illarum regio-num noverat delegatam, referre maturavit [al. cu-ravit]? Sed prius fundator factus est ipse gestorum, quam vel premoneret talia esse tentanda, vel ne tentarentur obsisteret. Sicut sub Basilisco jam fece-rat, cur illis ceteris communicare consensit, qui depulsi catholiceis sacerdotibus, indubitanter hæretici singulis urbibus fuerant substituti? Postremo ille defuit suis partibus; et quæ sacerdoti catholico com-peterent, agere fastidivit [al. non curavit]: ideo se-des apostolica quod^⁷ ad eadem pertinebat, vel po-

mitropoliti sveštenici, i to bez oklijevanja? Sa svima njima se Akacije složio, jer se nije suprotstavio savjetom kojim je mogao, saobraćajući sa svima koji su kao jeretici bili izabrani na mjesto katolika. Apostol, pak, kaže: "Ne samo koji čine, već i oni koji se slažu sa onima koji čine" (Rim, 1), bez sumnje se upisuju u krvce. Ili je, možda, bilo moguće da svjetovna vlast izvrši takva djela uz Akacijevu saglasnost, bez sazivanja sinoda, koja je sama novina događaja zahtijevala i bez savjetovanja sa Apostolskom stolicom. I Apostolska stolica nije mogla prema smjernici Halkeidon-skog sinoda u starom, naravno, pitanju, i staroj odluci, prema odredbi o osudi (na dr. mj. "pravednom odredbom o osudi") neprijatelje Halkidonskog sinoda, koji su saobraćali sa Akacijem, da otjera iz svoje zajednice? Ali oni kažu: "Akacije se nije mogao usprotiviti vladaru". A zašto se usprotivio Basilisku, kad je to htio? Zašto samom Zenonu nije odobrio da javno saobraća sa Petrom iz Antiohije, premda je to činio krišom? Evo car nije prišao (na dr. mj. "suprotstavio") onome koji se protivio, nije primijenio silu protiv onoga koji nije htio, i dopustio je da otpadnik javno djeluje. Naposljetku, zašto toliko vremena, dok se to događalo, odnosno dok je znao da se to događa, Apostolskoj stolici, za koju je znao da mu je povjerila brigu o tim oblastima, nije javio na vrijeme (na dr. mj. "nije se pobrinuo"), već je radije hvalio te poslove, nego što je pokušavao da one opomene za to, odnosno nije pokušao da im se suprotstavi. Kao što je već bio učinio pod Basiliskom, zašto se složio da saobraća sa ostalima koji su bez sumnje kao jeretici zamijenili u pojedinim gradovima protjerane katoličke sveštenike? Napokon, on je uskratio pomoć svojim krajevima. I odbio je da radi ono što je pristajalo katoličkom svešteniku (na dr. mj. "nije se pobrinuo"). Stoga, zar je Apostolska stolica mogla ili nije trebalo da zanemari ono što se ticalo⁶³⁾ samo nje. Na svaki način je, dakle, odbila vezu sa jereticima i uklonila od svoje zajednice bratstvo neckvene zajednice. I nije bilo potrebno da se okupi novi sinod kad je⁶⁴⁾ ova ovakva odluka sinoda dovoljno propisala. Niti je bilo potrebno da ovo stavi na znanje episkopima Istoka, za koje je bilo jasno da im, na osnovu istjerivanja katolika, nije nepoznato što se radi u pogledu vjere. I, saobraćajući s izabranim jereticima, nema sumnje da se složio sa tim činom. Niti je Apostolska stolica mogla niti je morala da raspravlja⁶⁵⁾ još sa onima koji su izabrani u neckvenoj zajednici (na dr. mj. "i stoga sa njima već"). Evo, oni koji su najistrajnije opstajali u njihovom poslu spoznali su ono što se duguje vjeri i katoličkoj zajednici. Spoznali su, eto, kako je, uzmičući od takvih, takvima štaviše se suprotstavljući, odstupio Akacije od vjere i katoličke zajednice i sebe je doveo u istu zabludu. Eto, spoznali su kako je iz pravednih razloga za vjeru i apostolsku zajednicu, s kojom su se i oni koji su u njoj opstali i oni koji su se ovima suprotstavljeni slagali, od koje i tuđinci uče, Akacije bio uklonjen⁶⁶⁾ uticajem Apostolske stolice (na čije se ispitivanje ipak nije pobrinuo da dođe, ili da nekoga pošalje, da bi se od svega toga, kako se uzdao, oslobođio) i kako je ujedno ko god je bio saučesnik zajedno sa njim bio izdvojen iz zajednice od koje se sam najprije, kako se zna, odvojio sa svojim saučesnicima katoličkim sveštenicima. S pravom je primio tu presudu koju je sa svojim saučesnicima trebalo da saopšti i drugim saučesnicima. Poslavši pismo apostolskoj stolici jedini je priznao za sve svoje saučesnike da su upali u zajednicu nevjernika. Ako su istočni episkopi saobraćali⁶⁷⁾ sa Akacijem prije nego je ovamo izvijestio (na dr. mj. "se izvijestilo") dokazuje se bez sumnje da su umiješani pod jednakom optužbom i po pravu su preko njega primili presudu za neposlušnost, kao da su sa njim već postali dio neckvene zajednice, jer njih se nije moglo savjetovati kao ljude naše zajednice, nego su, budući da su bili na suprotnoj strani, morali biti odbačeni. A, ako, zaista, nisu saobraćali sa njim prije nego što je Akacije ovamo izvijestio (na dr. mj. "se izvijestilo") morali su ukoriti onoga koji je saobraćao i da on sam o tome izvijesti, s pravom da odobri kaznu Apostolske stolice i da održi slogu sa tom apostolskom stolicom i takvim katoličkim episkopima. Ali zato što su odstupili od zajednice sa njima i poslali su da saobraća sa njihovim nasljednicima, nisu se mogli složiti sa Apostolskom stolicom, jer su stupili u službu izdajnika Akacija. Bez sumnje, predviđjeli su da će biti kažnjeni zajedno sa njim, (na dr. mj. se dodaje "i"), te zbog toga nisu htjeli da on bude osuđen, jer su znali da će i oni za isto izdajstvo biti osuđeni u kojem i danas istrajavaju. No, kao što oni, pod sličnim uslovom za-

tuit vel debuit præterire? Quolibet igitur modo hæreticorum complicem refutavit, et consorte in communionis externæ a sua communione dimovit; nec opus fuit nova synodo, cum veteris constituti sufficienter¹ hac forma præscriberet; nec opus fuit ut hæc scienda [al. facienda] Orientis episcopis intimaret, quos ex expulsione catholicorum, quæ agebantur in causa fidei, non ignorasse manifestum est; et communicando hæreticis subrogatis, facto tali consensisse non dubium est;² etiam cum externæ communionis effectis [al. addit atque ideo cum eis jam] nec potuisse, nec debuisse sedis apostolicæ scita tractari. Ecce agnoverunt in eorum professione qui constantissime perdurarunt, quod fidei communionique catholicæ deberetur. Ecce agnoverunt quemadmodum a talibus recedendo, imo talibus contra mouiendo, a fide et communione catholicæ deviarit Acacius, seque pariter cum eodem errori subdiderint. Ecce agnoverunt quam justis ex causis pro fide et communione catholicæ atque apostolica, cui et illi qui in ea persisterant congruebant, et hi qui perstantibus obviabant, ab eadem docebantur alieni, sedis apostolicæ auctoritate sit remotus Acacius (³ ad cuius præcipue vocatus examen vel venire vel mittere non curavit, ut se de his omnibus, ut confidebat, absolveret), ejusque pariter quicunque complices extiterint, atque ab illa merito cum his communione discretus, a qua se ipse primum cum suis consortibus catholicis pontificibus discrepando cognoscitur separasse; jureque sententiam ille damnationis exceptit, ex eiusque consortibus cum suis consortibus promulgandam; qui solus pro omnibus suis consortibus in communionem se recidisse perfidie ad apostolicam sedem missis litteris est professus. Cui Acacio, si communicaverant Orientales episcopi antequam hic referret [al. referretur], pari utique reatu sine dubio⁴ probabatur involvi. jureque per illum transgressionis sententiam suscepserunt, tanquam facti cum eodem communionis externæ; qui utique non consuli tanquam nostræ communionis homines jam deberent, sed tanquam in contrario positi consortio refutari. Si vero non communicaverant antequam Acacius hic referret [al. referretur], et communicantem notare debuerant, et ipse de eodem potius hic referre, atque apostolicæ sedis vigore perculsum merito comprobare, cumque ea sede apostolica tantisque illis catholicis pontificibus magis tenere concordiam. Sed quia ab illorum societate dicerant, et eorum successoribus communicare delegabant; ideo cum sede apostolica minime congruebant;

A quia in sortem reciderant prævaricatoris Acacii: et illius se sine dubio pervidebant sententia consequenter astringi, [al. addit et] ob hoc eum videri nolebant esse damnatum, quia se cognoscabant in eadem prævaricatione damnatos, in qua hodie quoque manere persistant. Sed sicut in simili conditione conscripti complicem suum non possunt judicare non jure damnatum, neque reum [al. rei reum] possunt competenter absolvere, sic illo juste prævaricatore damnato, ipsi quoque pari jacent damnatione prostrati, neque nisi resipescentes, inde poterunt prorsus absolvi: quia sicut per unum scribentem eorum omnium vulgata transgressione [al. transgressio est] qui in eamdem perfidie reciderant actionem, sic in uno eodemque qui pro omnibus seripserat, vel scri-

B bendo omnium prodiderat voluntates, transgressione punta, pariter quoque cum eodem, vel in eodem est comulicum transgressio punta cunctorum.⁵ Quæ tamen sententia in Acacium destinata, etsi nomine tantummodo præsulis apostolici, ejus erat utique potestatis legitimæ, probatur esse deprompta, præcipue cum secreto dirigenda videretur: ne custodiis ubique prætentis dispositio salutaris quibuslibet difficultatibus impedita necessarium habere non posset effectum; tamen quia orthodoxis ubique dejectis, et hæreticis tautummodo eorumque consortibus jam relictis in Oriente, catholicæ pontifices aut residui omnino non esent, aut nullam gererent libertatem plurimorum in Italia catholicorum congregatio sacerdotum; rationabiliter in Acacium⁶ sententiam

C cognovit suis prolatam, quæ congregatio facta pontificum non contra Chalcedonensem, non tanquam novâ synodus contra veterem primamque⁷ cognovit; sed potius secundum tenorem veteris constituti particeps apostolicæ executionis effecta est; ut satis appareat Ecclesiam catholicam, sedemque apostolicam, quia alibi jam omnino non posset, ubi potuit, et cum quibus potuit, nihil penitus omisssisse, quod ad fraternum pertineret⁸ pro intemerata et sincera communione tractatum; quæ cum universa noverint qui videantur Ecclesiis Orientalibus nunc præesse, propterea Christianam repararilegitima curatione refegint unitatem; quia occasionem dissensionis hujus suis ambitionibus suffragantem depolare jam recusant; quia sine auctoritate sedis apostolicæ omnium Ecclesiarum passim jura confundant, magis eligentes in errore persistere, quam præsumptionum suarum perdere facultatem, plus usurpationum suarum licentiam diligentes quam divini iudicij tenentes corde respectum. In quo ne-

D stolicæ omnium Ecclesiarum passim jura confundant, magis eligentes in errore persistere, quam præsumptionum suarum perdere facultatem, plus usurpationum suarum licentiam diligentes quam divini iudicij tenentes corde respectum. In quo ne-

zauzdani, ne mogu presuditi da njihov drug nije osuđen po pravu, niti ga kao krivca mogu oslobođiti: kao što je on s pravom osuđen kao izdajnik tako su i oni jednako kažnjeni "niti će moći biti razriješeni od grijeha", osim ako se ne opamete. Jer, kao što je preko jednog koji je pisao objelodanjena neposlušnost svih njih koji su u isto izdajstvo upali, tako je u jednom istom koji je pisao za sve, odnosno objavio je volju svih pišući, pošto je neposlušnost kažnjena, jednako čak sa istim odnosno u istom kažnjena neposlušnost svih saučesnika.⁶⁸⁾ Da je ova odluka ipak послата protiv Akacija, premda pod imenom samo apostolskog poglavara, čija je moć svakako bila legitimna, dokazuje se time što je objavljena, osobito se činilo da je trebalo biti tajno poslana, da ne bi, pošto su svuda bile budne straže, uslijed sprječavanja svakojakim teškoćama, izostalo neophodno dejstvo ove spasonosne naredbe. Ipak, pošto su na Istoku protjerani ortodoksnii (katolički) sveštenici a ostali su samo jeretici i njihovi drugovi, katolički episkopi ili uopšte nijesu preostali ili nijesu imali nikavu slobodu. Kongregacija većine sveštenika u Italiji shvatila je da je odluka protiv Akacija donijeta⁶⁹⁾ razumno - kongregacija sveštenika koja je sačinjena ne protiv Halkedonjana, ne kao novi sinod protiv starog i prvog, već je prije stvorena da podrži stav starog i kao⁷⁰⁾ saučesnik izvršenja Apostolske odluke, da bi bilo jasno da katolička crkva i apostolska stolica onamo gdje je mogla, jer drugdje uopšte nije mogla - i sa onima sa kojima je mogla, ništa nije propustila da raspravi o onome što se odnosilo na bratstvo⁷¹⁾ za neokaljanu i iskrenu zajednicu. Pošto su⁷²⁾ sve ovo znali oni koji su izgleda sada na čelu istočnih crkava, izbjegavaju da se obnovi zakonitom brigom hrišćansko jedinstvo, jer zbog svojih ambicija odbijaju da odlože uzrok koji potpomaže ove razlike; jer, bez autoriteta Apostolske stolice dovode svuda do propasti prava svih crkava, više voleći da istraju u zabludi nego da odbace svoje učenje, više voleći slobodu svoga despotstva nego da održe poštovanje prema božanskom суду. Neophodno je da htjeli ne htjeli preuzmu ono što zasluzuju kako zbog toga što zanemaruju iskrenost vjere i katoličke zajednice⁷³⁾ tako i zbog toga što očigledno krše kanone otaca osim ako se, kad ovdje vrijeme dopusti, ne potruđe da izbjegnu ovu opasnost od vječne kazne, pošto se poprave, da ne bi mogli da ostanu onakvi protiv kakvih je donijeta opšta nerazrješiva odluka, već kad se odvoje od takvih, da ne budu obuhvaćeni istom odlukom. Kao što oni koji istrajavaju u zabludi nikada neće biti razriješeni od te odluke, koja je utvrđena, tako će oni koji budu ostali imuni na izopačenost koju treba kazniti biti razriješeni od nje. Prosuđujemo da je za nauk vašoj milosti ovo zaista dovoljno i obilno, premda, ako Gospod bude pružio mogućnost, trudićemo se da izložimo opširnije. Do tada neka svako od vjernika zna da Apostolska stolica ništa (ne daj Bože!) nije odlučila na brzinu i neka izopačeno nevaljalstvo utviri da nema ničega što bi ovome moglo s razlogom suprotstaviti. Vaša milost će, pak, valjano učiniti da ono o čemu pišemo jednako bude jasno katolicima, kao i onima koji misle suprotno. Čime se onima koji su na pravom putu pruža neophodna čvrstina a onima koji su zastranili pravi lijek. Pisano na februarske kalende (1. februar)⁷⁴⁾ za vrijeme slavnog konzula Viktora.

cesse est velint nolint tam de fidei communionisque catholicæ sinceritate neglecta , quam de paternis canonibus evidenter irruptis recipient quod merentur , nisi dum hic tempus admittit hæc damnationis æternæ pericula correctis mentibus studeant declinare , ut possint non tales permanere , quibus insolubilis est lata sententia . Sed a talibus recedentes , ab eadem sententia non teneri : que sicut in errore durantibus nunquam solvenda præfixa est , sic ab his erit aliena , qui exstiterint puniendæ pravitatis immunes . Hæc vero ad instructionem vestræ dilectionis satis abundeque sufficere judicamus , quamvis eadem latius , si Dominus concederit facultatem , studeamus exponere : quatenus et fidelium quisque cognoscat , nihil apostolicam sedem (quod absit) præpropere censuisse , et non habere quod justè possit opponere , perversa doceatur improbitas . Recte autem faciet vestra dilectio , ut ista quæ scribimus , pariter catholicis et contraria sapientibus innotescant : quo et sanis necessaria firmitas , et male sanis competens medicina præbeatur . Datum calendis Februarii , ¹ Victore viro clarissimo consule .

Komentari: "Poslanica XIII" - episkopima Dardanije

a) Da je ovo pismo cirkularno i da je htio da se uputi svim episkopima i ortodoksim, i jereticima, i šizmaticima, jasno je po kraju pisma iz ovih riječi: "Vaša milost će, pak, valjano učiniti, da ono o čemu pišemo jednako bude jasno katolicima, a ono što je đavolsko mudrima" itd. Razlog za pisanje ovog pisma mu je pružio Eufemije, episkop Konstantinopolja i šizmatik koji je pokušao da lažnim pisanjima, hvaleći opasan i bezbožan posao pokojnog Akacija, otrgne istočne koepiskope od veze sa Apostolskom stolicom. Da bi, dakle, pritekao u pomoć Istočnoj crkvi koja je bila izvrgnuta najvećoj opasnosti, poslao je episkopima Dardanije ovo veoma poznato i jasno pismo kojim pokazuje da je Akacije po sudu i pravu Apostolske stolice osuđen. Sev. Binius.

1) O ovom pismu konsultuj Mateja u predgovoru dodatka za Akacija (Patrologia tom. 58 stabac 937). Uporedio ga je sa veoma starim, kako se vjeruje hiljadugodišnjim Veronskim kodeksom Frančesko Blankino, kanonik istog odsijeka i čuvar biblioteke. I u njemu se nalazi dokaz za ovo pismo: "Počinje time da pokaže razlog što je Akacije od Apostolske stolice s pravom bio osuđen", a naslov je bio: "Voljenoj braći svim episkopima postavljenim u Dardaniji, Gelasije".

2) Na drugom mjestu: "Voljenoj braći svim episkopima postavljenim u Dardaniji, Gelasije".

b) Eufemije je govorio da opravda Akacija, kako on nije bio osuđen na sinodskom суду i stoga njegovo ime nikako ne treba brisati sa svetih ploča. Ako se pod tim podrazumijeva univerzalni i ekumenski koncil, istina je, a ako se tumači kao provincijski sinod zna se da je to sasvim neistinito iz onoga što smo prethodno zabilježili u bilješkama za pisma i rimske sabore koji su držani pod Feliksom III. Akacije niti je mogao niti je trebalo da bude osuđen na univerzalnom i ekumenskom saboru. Gotovo svi istočni episkopi su bili okaljani Akacijevom zajednicom i stoga univerzalni koncil nije ni mogao da se održi. Pošto je bila dovoljna odluka samog rimskog episkopa da je osuđen nije bilo potrebno to isto da se uradi na univerzalnom i ekumenskom koncilu. Sev. Binius.

- 3) U Veronskom kodeksu "i kao".
- 4) Isti kodeks "niti imaju".
- 5) Isti kodeks "žagore".
- 6) Isti kodeks "izgovoriti".
- 7) Isti kod. "za vjeru, za istinu".
- 8) Isti kod. "niti u ovom istom".
- 9) Isti kod. "ispitujući".
- 10) Isti kod. "bilo koja".
- 11) U istom kod. nedostaje veznik "i".
- 12) Isti kod. "i ako".
- 13) Isti kod. "od brižnosti".
- 14) Isti kod. "da protiv... što je učinjeno na sinodu" itd.
- 15) Isti kod. "osjećanje".
- 16) Isti kod. "zaključenje".
- 17) Isti kod. "u ova bogohuljenja".
- 18) Isti kod. "nedavno".
- 19) U istom kod. nedostaje "apostolskoj".
- 20) Isti kod. "osim ako se ne opamete, smatrali su da je osuđen, i kao posljedica toga, osim ako se ne popravi, bez sumnje potpada pod osudu, kojima" itd.
- 21) Isti kod. "ijednu".
- 22) Isti kod. "od istine".

DHanc epistolam circularem esse, eamque omnibus orthodoxis haereticis et schismaticis episcopis redditam voluisse, patet in fine his verbis : *Recte autem facit vestra dilectio, ut ista que scribimus, patriter catholicis et contraria sapientibus innotescant, etc.* Causam scribenda epistola prelinit Euphemius Constantiopolitanus episcopus schismaticus, qui defuncti Acacii causam iniquam et impiam falsis textibus ornans, conatus est Orientales coepiscopos a conjugione sedis apostolice avellere. Ut ergo summo periclitanti Orientali Ecclesie succurreret, hanc proximam valde atque disertam epistolam, qua Acacium sedis apostolicae iudicio jure damnatum esse ostendit, ad Dardanite episcopos transmisit. SEV. BONUS.

¹ De hac epistola consule el. Masseum in praefatione ad supplementum Acacianum (*Petrol.*, tom. LVIII, col. 957). Collata fuit cum pervetusto codice Veronensis capituli, mille, ut creditor, annorum a Francisco Blanchino ejusdem capituli canonico, et bibliotheca custode; et in eo hoc est epistola argumentum : *Incipit rationis reddenda Acacium a sede apostolica competenter fuisse damnatum; titulus vero : Dilectissimis fratribus universis episcopis per Dardaniam constitutus Gelasius.*

² Alias, *dilectissimis fratribus universis episcopis per Dardaniam constitutus Gelasius.*

DE Euphemius ad excusationem Acacii dicebat, ipsi synodali iudicio non fuisse condemnatum, adeoque nomen ejus e sacris tabulis nequaquam expungendum. Quod si de universalis et oecumenico concilio intelligat, verum est; si de provinciali synodo accipiatur, falsissimum esse constat ex iis que supra notavimus in notis epistolarum, et conciliorum Romanorum sub Felice III habitorum. Universalis et oecumenico concilio neque potuit neque debuit Acacius damnari. Orientales episcopi omnes fere Acacii communione polleti fuerant, adeoque universale concilium haberri non poterat. Et quia solius pontificis Romani sententia damnatum esse sufficiebat, eodem universalis et oecumenico concilio opus non erat. SEV. BONUS.

³ Cod. Veron., *et veluti.*

⁴ Id. cod., *nec inveniunt.*

⁵ Id. cod., *murmurant.*

⁶ Id. cod., *obtendere.*

⁷ Id. cod., *pro fide, pro veritate.*

⁸ Id. cod., *nec in hac eadem.*

⁹ Id. cod., *pervidentes.*

¹⁰ Id. cod., *quilibet.*

¹¹ In eod. cod. deest et.

¹² Id. cod., *et si.*

¹³ Id. cod., *intentione.*

¹⁴ Id. cod., *ut contra...: quod acta synodus, etc.*

¹⁵ Id. cod., *sensu.*

¹⁶ Id. cod., *concludit.*

¹⁷ Id. cod., *in has blasphemias.*

¹⁸ Id. cod., *nocter.*

¹⁹ Deest *Apostolica* in eodem cod.

²⁰ Id. cod., *nisi resipisset, judicare damnatum, esetque consequens, ut nisi corrigeret, damnationi procul dubio subjaceret; quibus, etc.*

²¹ Id. cod., *nullam.*

²² Id. cod., *a veritate,*

²³ Id. cod., *familiariter.*

23) Isti kod. "iskreno".

24) U Veronskom kodeksu nedostaje gotovo preko dvije strane onoga što je u parentezi i na njihovom mjestu se nalaze sljedeće riječi: "Prvo kao da je zavjetovan na čutanje, ne misleći im ništa odgovoriti, napokon poslavši pisma priznaje da se povezao sa Petrom iz Aleksandrije, koga je sam čak kao izvršilac, pošto je tražio autoritet Apostolske stolice, osudio i bez znanja zajednice Apostolske stolice. Stolica, pak, blaženog Petra, koja je samo osudila Petra iz Aleksandrije, nije još znala da je oslobođila, nije prihvatile. I stoga da ne bi preko Akacija bio uveden u Petrovu družinu, i njega je uklonila iz svoje zajednice i mnogostranog otpadnika od svoje zajednice otuđila. Ovdje ako ispitivanje" itd. - Da bi bilo očevidno mi smo dodali znak za parentezu.

25) Možda "kad posebno", Harduin.

26) Mjesto nejasno ili pogrešno, Harduin.

27) Kod. Veronski "pošto iz pisama tvojih je sam priznao, ako ugleda" itd.

28) Isti kod. "smjernicom njene odredbe izvršenje se nalazi voljom osuđenog" itd.

29) Isti kod. "postao"

30) U Justelijevom kodeksu: Dokazuje se da su osuđeni. Ako je Akacije sa obojicom bio u zabludi, odnosno izdajstvu, može da se kaže da je trebalo da ustraje, ukratko dajemo odgovor na to. Ili oni razlažu itd. Petar je zakonito i po istini očišćen od grijeha itd. LABBEUS.

31) Isti kod. "nisu dokazali da je dobio oprost"

32) Dodatak Ansula ne postoji u Veronskom kodeksu.

33) Papa Nikola ovo mjesto navodi u poslanici episkopima Galije iz Galasijeve poslanice episkopima postavljenim u Dardaniji. "I zaista ne čutimo". Hinkmar iz poslanice vladaru Anastasiju "Nemojmo čutati". Harduin.

34) Veronski kod. "na tom zaista sinodu".

35) Na drugom mjestu, "Apostolskoj stolici je često dato, po običaju starijih, da razriješi od grijeha" itd. Labbeus.

36) Ovo mjesto navodi Hinkmar u tomu II ster. 373 iz poslanice Celasijeve vladaru Anastasiju, ali pri kraju se malo razlikuje. Harduin.

37) Veronski kodeks "sama je uklonila i zbog istine" - "sama je uklonila i autoritetom Apostolske stolice sakupljen je sabor u Halkidonu". Labbeus.

38) U Veronskom kodeksu nedostaje gotovo preko dvije strane onoga što je u parentezi i na njihovom mjestu stoji ovo: "Na kome je dakle sama imala pravo da razriješi one koje su odluke sinoda bile osudile, kao što se zna da je po istom tom pitanju bez sazivanja sinoda osudila mnoge mitropolite. Da ako neko od Apostolske stolice ili prema odlukama sinoda ne prihvata (sprečava) mimo toga što se krivica dokazuje starim dokazom, pored svega toga mnogo više, признаće se, Akaciju nije bilo dopušteno. Mogao bi, dakle, reći" itd. - Ovdje smo kao i na prethodnom mjestu ubacili znak za parentezu. Izdavač.

39) Ako neko ovo od Apostolske stolice ili odluke Svetog sinoda ne prihvata (ne valja "drugog") mimo toga što se krivica dokazuje starim dokazom, pored svega toga mnogo više признаće se Akaciju "nije bilo dopušteno". Labeus.

40) Parenteza nedostaje u Veronskom kod.

41) Isti kod. "i Akacije"

42) Isti kod. - "istom"

43) Isti kod. "opisali"

44) Isti kod. "ako nije htio"

45) Isti kod. "to što je"

46) "svim sa istim" - isti kod.

47) u Veronskom kodeksu nedostaju riječi "za jeretike".

48) Isti kod. "ispuni"

¹⁰ Inclusa parenthesi per duas ferme paginas debent in codice Veronensi, eorumque loco sequentia subiiciuntur: *Quibus ille primum tanquam dedito silentio nihil respondere proponens tandem aliquando missis litteris proficitur se Alexandrino Petro, quem expedita apostolicæ sedis auctoritate executor ipse quoque damnarat, ab quo sedis apostolicæ notitia communione, permixtum: beati autem Petri sedes, quæ Ale- drinum Petrum tantummodo damnasse, non etiam solvisse noverat, non recipit; atque ideo ne per Acacium in Petri consortium duceretur, ipsum quoque a sua communione submovit et multimodis transgressorem a sua societate fecit alienum. Hic si examinatio, etc. — Nos parenthesi signum —, ut magis perspicuum, substituimus. EDIT.*

¹¹ Forte cum præcipue. HARDUIN.

¹² Locus obscurus aut mendorosus. HARDUIN.

¹³ Cod. Veron., postquam litteris tuis ipse confessus est, si auctoritalis, etc.

¹⁴ Id. cod. tenore illius definitionis executio reperiatur quo damnati, etc.

¹⁵ Id. cod., existeret.

¹⁶ In cod. Justelli: « Probantur esse damnati. Quod si utrum errori vel prævaricationi communicavit Acacius forsitan dicatur oportuisse constare, breviter præbemus ad ista responsum. Aut enim ipsi doceant, etc. Petrum legitime veraciterque purgatum etc. » LABBEUS.

¹⁷ Id. cod., non probaverint expiatum.

¹⁸ Ansulis inclusa non existant in Cod. Veron.

¹⁹ Nicolaus papa hunc locum citat in epist. ad episcopos Gallicæ ex epistola Gelasii ad episcopos per Dardaniam constitutos: *Nec plane tacemus. Hinckmarus Laudun. ex epist. ad Anastasium principem, Nec plane tacemus.* HARDUIN.

²⁰ Cod. Veron., qua certe synodo

¹ Alias, apostolicæ sedi frequenter datum est, more majorum, exsolvendi, etc. LABBEUS.

² Hunc locum recitat Hinckmarus Laudun. tom. II, pag. 573, ex epist. Gelasii ad Anastasium principem: sed habet aliquid sub finem dissimile. HARDUIN.

³ Cod. Veron., sola submovit et veritate. — *Sola submovit et auctoritate sedis apostolicæ concilium Chalcedonense coactum.* LABBEUS.

⁴ Inclusa parenthesi per duas fere paginas desunt in codice Veronensi. Eorumque loco hæc habentur: *In qua ut ergo sola jus habuit absolviendi eos quos synodica decreta perulerant, sic etiam sine synodo in hac eadem causa plurimos etiam metropolitanos damnasse cognoscitur. Quod si quis hæc ab apostolica sede vel secundum synodum acta reprehendit, praeter quod prisca rerum probatione convincitur, interim multo magis Acacio non licuisse fatebitur. Dicat ergo, etc. — Hic ut superius parenthesi signum — substituimus. EDIT.*

⁵ Quod si quis hæc ab apostolica sede vel sancta (male secunda) synodo acta reprehendit, praeter quod prisca rerum probatione convincitur, interim multo magis Acacio non licuisse fatebitur. LABBEUS.

⁶ Inclusa parenthesi desunt in codice Veronensi.

⁷ Id. cod., ac Aca-ius.

⁸ Id. cod., eidem.

⁹ Id. cod., describere.

¹⁰ Id. cod., si nollet.

¹¹ Id. cod., quid quod.

¹² Id. cod., cunctis cum codem.

¹³ Pro hereticis desunt in cod. Veronensi.

49) Parenzeze nema u Veronskom kodeksu.

50) Parenzeze nema u Veronskom kodeksu u kome se na tom mjestu čita ono što se prethodno nalazi u izdanju Labeovom: "Niti je po crkvenom običaju" itd. Poslije toga slijedi "Pravilno, dakle", itd.

51) Isti kod. "održati"

52) Ovo nedostaje u Veronskom kodeksu

53) Isti kod. "vidjeli"

a) Episkop se smije zbog toga što sa Eufemijem preobraćenici u naše vrijeme preko mje-
re glupo nameću kad iz razloga kraljevskog položaja patrijaršijske prerogative procjenjuju i
iznose da ove privilegije nisu prihvaćene prema apostolskoj tradiciji. Sev. Binus.

54) Isti kod. "u Sirmijumu"

55) Isti kod. "to što kažete kraljevskog grada".

56) Parenzeza nedostaje u Veronskom kod.

57) Parenzeza nedostaje u Veronskom kod.

58) Ovo jednako nedostaje u istom kodeksu.

59) Naredno takođe nedostaje u Veronskom kodeksu.

60) Ver. kod. "prikazivao"

61) Isti kod. "moralu bi"

62) Isti kod. "Šta o protjeranim katoličkim sveštenicima iz bezbrojnih gradova diljem Is-
toka, i jereticima koji su ih smijenili?"

63) Isti kod. "jedan"

64) Isti kod "nje".

65) Isti kod "ovo forma"

66) Isti kod. "još da izabrane u necrkvenoj zajednici i stoga sa njima niti" itd.

67) Ovo nedostaje u Veronskom kodeksu

68) Isti kod. "dokazuje se" (množina)

69) Isti kod. "od svih". Prosuđujemo da je za nauk vašoj milosti ovo dovoljno i obilno,
premda, ako Gospod bude pružio mogućnost, trudićemo se da izložimo opširnije. Do tada neka
svako od vjernika zna da Apostolska stolica ništa (ne daj Bože!) nije izjavila na brzinu".

Ovo Labbeas iznosi za prepis pisma.

70) Veronski kod. ispustivši riječ "odluka" čita ovako "protiv Akacija je bila donijeta".

71) Isti kod. "se okupio"

72) Isti kod. "za neokaljanu vjeru"

73) Ovoga nema u poslanici koja se nalazi u Veronskom kodeksu na mjesto čega stoji:
"Objašnjava razlog za osudu Akacijevu od strane Apostolske stolice i da niko ne može biti sudio-
nikom u njegovoj zajednici bez pogibelji za svoju dušu".

74) Treba da piše "Viatora" koji je bio konzul god. 495.

^a Ridet pontifex illud, quod cum Euphemio nantes nostri temporis stulte admodum inculcant, dum ratione regiae dignitatis prærogativas sedum patriarchalium expendunt, et non potius apostoli traditioni hæc privilegia accepta referunt. *Sev. BINUS.*

¹ Id. cod., *expleri*.

² Inclusa parenthesi absunt a codice Veronensi.

³ Inclusa parenthesi absunt a cod. Veron. in quo eorum loco leguntur supra in editione Labbeana juxta posita: *Nec ecclesiastici moris*, etc. Post que se quantur, *Recte igitur*, etc.

⁴ Id. cod., *huberi*.

⁵ Hæc desunt in cod. Veronensi.

⁶ Id. cod., *viderent*.

⁷ Id. cod., *apud Sirmium*.

⁸ Id. cod., *quod dicitis regiae civitatis*.

⁹ Inclusa parenthesi desunt in cod. Veronensi.

¹⁰ Inclusa parenthesi desunt in cod. Veronensi.

¹ Hæc pariter desunt in eodem codice.

² Sequentia quoque ansulis inclusa desiderantur in codice Veronensi.

³ Cod. Veronen., *proderet*.

⁴ Id. cod., *debuerit*.

⁵ Id. cod., *Quid per totum Orientem de innumeris urbibus pulsii catholici sacerdotes, et haeretici subrogati?*

⁶ Id. cod., *una*.

⁷ Id. cod., *ad eam*.

⁸ Id. cod., *hoc forma*.

⁹ Id. cod., *etiam communionis externæ effectos atque ideo cum eis nec, etc.*

¹⁰ Hæc desunt in cod. Veronensi.

¹¹ Id. cod., *probabantur*.

¹² Id. cod., *cunctorum. Quæ ad instructionem vestræ dilectionis satis abundeque sufficere judicamus, quamvis eadem latius, si Dominus concesserit facultatem, studiem expuere, quatenus et fidelium quisque cognoscat nihil apostolicam sedem, quod absit. prærovore censuisse. Hæc a Labbeo afferuntur ad calcem epistolæ.*

¹³ Cod. Veron. omisso verbo sententiam ita legit, *in Acacium fuisse prolata*.

¹⁴ Id. cod., *Convenit*.

¹⁵ Id. cod., *pro intemerata fide*.

¹⁶ Hic deficit hæc epistola in Cod. Veronensi, in quo hæc subluntur: *Explicit rationis reddendæ Acacium a sede apostolica fuisse damnatum, nec posse quemquam sine discrimine animæ sue eius communio-nis participem fieri*.

GELASIJE AGELULFU

Molim da se udostojite da branite pravilo blaženog apostola Petra, ustanovljeno u Dalmaciji, i da ono što vam je brat ili koepiskop moj Honorije savjetovao kao korisno za ovu stvar, ili ono o čemu su posrednici smatrali da treba da vas obavijeste, koliko je to moguće, naredite da se sprovede.

⁸ GELASIUS AGILULPHO.

Precor autem ut regulam beati Petri apostoli inter Dalmatias constitutam defensare dignemini , et quæ vobis, vel frater, vel coepiscopus meus Honoriūs ^a pro ejus utilitate suggesserit, vel conductores putaverint intimandum, quam fieri potest, præstare jubeatis.

PISMO X
AVITU, EPISKOPU VIENE*

(U ovom pismu hvali njegovo nastojanje da spozna položaj Istočne crkve i piše da zbog podlosti Grka poslanici ništa nijesu završili. Namjerava da im pošalje drugo poslanstvo.)

Episkop Hormisda, episkopu Avitu i svim episkopima provincije Vijene tj. onima koji su u tvojoj dijecezi.

Onaj koji želi da bude najviše upućen u ono što se odnosi na katoličku stegu očigledno pokazuje kakav je trud potreban oko Božjih zapovjedi. Jer takve brige nema osim u slučajevima kad je vjera bila usrdna. Stoga kličemo u Gospodu zbog iskrenosti tvoje namjere, voljeni brate, dok gledamo kako, u skladu sa pismima poslatim preko prezvitera Aleksija i đakona Venancija, brineš o odlukama Apostolske stolice, u vezi sa bezbožnim prestupnicima, Eutihijem i Nestorijem, i kako istražuješ da li je naša opomena nešto pokrenula protiv onih koji su poremetili Istočne crkve. Zaista je dostoјna briga prema vjernicima to što uzdišu zbog posrnuća jadnih duša, i što se staraju da ne bi tudinskim djelovanjem bili opoganjeni. No, da vi ne bi povjerovali da smo propustili da vas obavijestimo ako je što bilo učinjeno, obavještava vas ova uputa koja dolazi. Ukratko, opravdavamo se zbog čutanja koje vrijeda Vašu Milost. Razlog zbog čega vas češće ne polazi naša opomena je taj što se uzdamo u vašu savjest i postojanu vjeru. Možda postoje izgrađene sumnje da treba brinuti, ali je procijenjeno da je dovoljno izbjegći ih. Da je naše poslanstvo, koje smo jednom a ne dva puta, kao što vi pišete, poslali, postiglo željeni cilj, sa vama smo bili voljni da podijelimo željeno. Znajući ovaj razlog, ovaj naš predlog je zgodan da sa onima koje smo učinili sudionicima u brizi za cjelovitost i jedinstvo podijelimo radost. Ali Grci se radije zaklinju o miru samo na riječima, a ne iz srca, i pravednije govore nego što rade. Razmeću se riječima a ne pokazuju se na djelu. Zanemaruju ono što su obećali, a slijede ono što su osudili. Naime, otkud to da, pošto su obećali da će poslati sveštenike preko Enodija, našeg brata i ko-episkopa potvrde ono što je Apostolska stolica tražila, te obećavši još mnogo štošta što smo mi tražili u cilju ispravljanja njihove izopačenosti, ne samo da nijesu poslali crkvene ljude koji bi, u skladu sa samom odlukom, mogli imati puno objašnjenje za njihov slučaj, nego se, kao da je riječ o nekoj beznačajnoj stvari, odredivši za to laike i ljude koji su izvan crkvenog tijela (Teopompa, oficira carske garde i Severijana, oficira Svetog savjeta), nijesu potrudili da se dignu od večere u koju su dobrano potonuli, te su štaviše povjerovali da mogu zatamniti blistavi sjaj katoličke vjere svojim mračnjaštvom? To je bio razlog mog čutanja, koji ste Vi u vašoj duhovnoj mudrosti svakako otkrili. Šta sam, naime, mogao, poslavši pismo, da naznačim o ovom slučaju, za koji vidim da uporno čuva tvrdoglavu nevjeru? Nove prilike traže prilježnost i brižnost u odnosima. Onaj koji ništa ne kazuje o stvarima koje su previše poznate ukazuje da ostaje na svom prijašnjem stanovištu. Zbog toga, voljeni brate, i Vas bodrimo ovim razgovorima, a preko vas, jer se pružila prilika, i druge u Galiji, koje ista vjera sa nama objedinjuje, opominjemo da čuvaju postojanost koju su obećali i koja je Bogu draga i, oduprijevši se društvu grešnika, da postojanost vašu, kao što ste obećali, ponude jednom čovjeku Hristu, kao neporočnu djevicu. I pazite da ne bi, kao što je zmija svojom lukavošću zavela Evu, tako i oni nekim osjećajem pokvarili jednostavnost i čistotu koja je u Isusu Hristu. Oružje grešnika je opasno i stoga morate biti budni, jer protivnik ljudskog spasenjaobilazi kao lav koji riče, tražeći šta da proždere a vi mu se suprotstavite hrabri u vjeri. Jer to oružje posebno imaju oni koje je Otac nebeski protjerao iz tvrđave nebeske, i koji slijede i vole stope onoga (protivnika), i raduju se kad svojom tminom zaogrnu i druge, jer su liše-

* Migne: "Patrologiae cursus completus", vol LXIII, col. 394-397.

EPISTOLA X.

AD AVITUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesiae Orientalis, a legatis autem ob perfidiam Graecorum nihil perfectum fuisse scribit; in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare.

Hormisda episcopus Avito episcopo et universis episcopis provinciae Viennensis, vel sub tua diocesi consistentibus.

Qui de his quæ ad disciplinam catholicam pertinent maxime sciens instrui cupit, quid studii circa mandata divina habeat evidenter ostendit. Non enim potest esse hujusmodi cura, nisi ubi fides fuerit infusa. Atque ideo exsultamus in Domino de sinceritate propositi tui, dilectissime frater, dum te secundum directas per Alexium presbyterum atque Venantium coenorum litteras intuemur, et de impiis transgressoribus Eutychete atque Nestorio sedis apostolice constituta recolere, et si quid adversus eos admonitio nostra promoverit, per quos Orientales Ecclesiae confunduntur, inquirere. Digna plane sollicitudo fidelibus, ut de miserorum lapsibus ingemiscant, et ipsi ne aliena polluantur contagione provideant. Sed ne nos quidem hoc supersedisse credatis, ut ad notitiam vestram, si quid actum fuisset, competens perferret instructio. Verum breviter silentium nostrum, quod dilectio mordet vestra, purgamus. Nam quod non sèpius nostra admonitio vos frequentet, de conscientia vestra et fidei stabilitate confidimus. Sollicitudo impendenda fortasse sit dubius; satis est vitanda indicasse perfectis. Legationis vero nostræ, quam semel, non secundo, sicut scriptis, misimus, si votivus contigisset eventus, alares illico vobiscum fueramus desiderata partiteri; scientes hoc rationi, hoc nostro proposito convenire, ut quos participes sollicitudinis fecimus, cum his de integritate unitatis gaudia jungeremus. Sed quantum

ad Græcos, ore potius præferunt pacis vota, quam pectore, et loquuntur magis justæ, quam faciunt: verbis velle se jactant, quod operibus nolle declarant: quæ fuerint professi, negligunt; et quæ damnaverint, haec sequuntur. Nam unde est quod, cum per Ennodium fratrem et coepiscopum nostrum sacerdotales viros ad confirmanda ea quæ sedes apostolica poposcerat directuros se esse promisissent, multa quoque quæ ad correctionem pravitatis sue a nobis quæsita fuerant pollicentes, non solum non religiosos viros, penes quos causæ illius plena esse posset instructio, secundum constituta propria non miserunt; verum etiam, quasi res parva gereretur, laicos et alienos ab ecclesiastico corpore destinantes (Theopompum comitem domesticorum et Severianum comitem sacri consistorii) non se studuerunt de cœno, quo immersi tenentur, evolvere, verum etiam catolicæ fidei claritatem fulgentem sua, quod absit, se po se crediderunt obscuritate fuscare? Haec fuit nostri causa silentii, quam vos quoque spirituali vobis prudentia revelante vidistis. Quid enim de hac causa poteram directis litteris indicare, quam in statu suo videbam duram pertinaciter custodire perfidiam? Novi exitus sollicite diligentiam relationis inquirunt. Qui de rebus cognitis nihil indicat, abunde in statu suo manere priora declarat. Quapropter, dilectissime frater, et vos presentibus hortamur alloquiis, et per vos quoque, quia occasio data est, alias per Gallias, quos fides eadem nobiscum amplectitur, admonemus, promissam et amabilem Deo fidei servare constantiam, et transgressorum societate declinati, constantiam vestram uni viro virginem castam, sicut spopondisisti, exhibere Christo. Et cave te ne, sicut serpens Evasi seduxit astutia sua, ita sensu aliquorum corrumpantur a simplicitate et casti-

ni svjetlosti istine. I premda znaju da će zbog svoje izopačenosti biti kažnjeni, razmeću se ako bijednike povežu u svojoj kazni. Jer, otkuda to da su se, pošto su od velikog dijela svojih susjeda: Tračana, Dardanaca, Iliričana napušteni, okrenuli onim udaljenijim, nadajući se njihovoj neupućenosti, te se trude da ih pridobiju prevarama i raznim vještinama, ako ne zato da bi svjetlost koju sami nemaju uprljali kod drugih bezbožnom zarazom. Kakve su težnje sa njihove strane poznato je većini Tračana koji, iako ophrvani njihovim nasrtajima, ipak istrajavaju u našoj zajednici, znajući da vjera kroz protivljenje postaje slavnija. Dardanija i Ilirik, koji su susjedi sa Panonijom, tražili su od nas da im se postave episkopi, što smo mi već učinili onamo gdje je to bilo neophodno. I sa tolilikom se radošću odvajaju od zajednice zabludjelih i traže lijek, samo da nemaju ništa zajedničko sa prestupnicima. Biskup Epira, tj. episkop Nikopolja sa svojim sinodom, koji se nedavno razdružio od bezbožnih, iznijevši što je postigao, objavio je da se približava apostolskoj zajednici. Smatrali smo da ovo treba umetnuti u ove zapise, jer kao što se žalostimo zbog sudbine izgubljenih duša tako se jednakoradujemo zbog spasenja povratnika, a i da bi njihovi vjernici bili bolje upućeni kakvom brigom se mora izbjegići otrov onih za koje vide da ih njihovi s pravom preziru i izbjegavaju. A mi, imajući na umu naš uticaj, neophodno je da ih ponovnim poslanstvom okupimo i pozovemo na dužnost. A ako se iz osjećaja za svoj spas, ako iz obzira prema Bogu, ako se uvidom razuma ne pokrenu, onda neka se barem primire uz one koji ih uporno i bezobzirno podbadaju. I, neka krenu pravim putem kloneći se zabluda, ili neka ih svi osude kao one za koje nema opravdanja zbog njihovog srca koje se ne kaje, jer iako su toliko puta opomenuti istrajavaju u postojanoj nevjeri. Vi se molite, sa nama se udružite u molitvama i molbama Bogu da se kroz moć njegovog milosrđa pokrene naša mudrost koja se muči za postojanost katoličke vjere. Čuvajte se čisti i jedinstveni od svakog društva prestupnika, povežimo osjećaje i srca sa onima koji su se popravili i zaslužimo da budemo netaknuti njihovim otrovom. Pošto smo saznali da su oni, za koje i Vi svjedočite da to znate, Eutihije i Nestorije, osuđeni apostolskom, tj. katoličanskom odlukom. Kako mislimo da možemo biti spaseni, ako se držimo njihovih sljedbenika i nasljednika kojim bilo dijelom zajednice, kad Belial^{*} sa našim Hristom ne može imati ništa zajedničko? Vjerujemo da je u interesu za vaše obrazovanje da obznamimo ovim spisima ono što je kod nas u Nikopolju, odnosno u Dardaniji urađeno, odnosno ono što je prihvaćeno u skladu sa redom zajednice. Pisano 15 dana prije martovskih kalendi, za vrijeme konzula Agapita (tj. 17. aprila).

* Belial - Satana

Atate quæ est in Christo Jesu. Pernicosa sunt orationes nocentium, atque ideo vigilare vos convenit, quia adversarius salutis humanæ, tanquam leo rugiens, circuit querens quem devoret, cui resistite fortes in fide: quia hoc speciale habent patris sui de cœli arce dejecti, qui vestigia ejus sequuntur et diligunt, ut illa veritatis luce privati, et alios gaudient sua obscuritate fuscari; et cum perversitatis suæ poenas luituros esse se sciant, exsultent si miseros cum sua damnatione conjungant. Nam unde est quod cum pro magna parte a conterminis suis Thracibus, Dardanis, Illyricis, cognita eorum perversitate deserantur, procul positos ignorantiae spe, fraudibus et variis artibus nituntur allucere, nisi ut lucem, quam ipsi non habent, in aliis quoque impia contagione commaculent? Ut autem quæ sint partium earum studia possitis agnoscere; plures Thracum, licet persequentium incursisbus alterantur, in nostra tamen communione persistunt, scientes fieri fidem per adversa clariorem. Dardania et Illyricus vicina Pannonia a nobis, quod jam fecimus ubi necessarium fuit, ut sibi episcopi ordinarentur expedit; in tantum se a communione perditorum separare gaudentes, ut remedia quererent, dommodo commune cum transgressoribus nihil haberent. Epiri metropolitanus, hoc est Nicopolitanus episcopus, cum synodo sua nuper segregatus ab impiis, ad apostolicam communionem deprompta quæ efficeret professione se contulit. Quæ ideo scriptis æstimavimus indenda presentibus, ut sicut sortem nos convenit dolera percuntium, ita latemur pariter de salute remean-

tiū; et ut fideles constituti ab eis longius instruantur, qua virus eorum sollicitudine debat effugi, quos et a suis videant tam justa detestatione vitari. Et nos quidem dispensationis nostræ memores, necesse est eos repetitor legationis officio convenire: quo affectu salvationis suæ, si respectu Dei, si rationis intuitu non moventur, saltem pulsantibus importune et pertinaciter acquiescant; et aut ad rectam viam declinatis erroribus revertantur, aut propter impoenitens eorū ab omnibus inexcusabiles judicentur, qui et moniti toties in perfidiæ obstinatione persistunt. Vos orate, et nobis cum ad Deum preces et vota conjungite, ut per opem misericordiæ ejus nostra actio laborans pro catholicæ fidei stabilitate promoveat, immaculatos vos et integros ab omni transgressorum societate servantes; ut aut cum correctis sensus et corda jungamus, aut ab eorum venenis intacti esse mereamur. Nam qui, sicut vos quoque conscientiam vestram non latere testamini, novimus Eutychetem atque Nestorium apostolicæ, id est catholicæ sententiæ auctoritate dannatos; quemadmodum salvi esse poterimus, si eorum sectatoribus ac posteris qualibet parte communionis hæreamus, cum Belial cum Christo nostro portionem habere non possit. Instructionis autem vestræ interesse credimus, ut ea quæ apud nos Nicopolitanis vel Dardanis acta sunt, vel quo in communionem ordine sunt recepti, vobis nota faceremus ipsarum lectione chartarum. Data xv calendas Martias, Agapito consule.

POSLANICA 87

Gospodaru, zbog svetih zasluga, najznamenitijem, u Hristu najslavnijem i najdostojnjem Apostolske stolice, ^{a)}papi Hormisdi, Avit.

Pošto uviđate da za položaj religije i punu katoličku vjeru priliči da briga vašeg podsticanja budno obavijesti pastvu koja vam je od svih članova cijele crkve povjerena, prošle godine, ako se udostojite sjetiti, posjetili ste provinciju Vijene, poslavši pisma mojoj malenkosti, i koja su stigla do mene, prema onome što je prilika koja se pružila omogućila, preko klerika Arelatske crkve, a puna pastirske brige. U kojima nas pozivate u zajednicu blagoslova, preobraćanjem provincija tj. Dardanije, Ilirika ili Skitije, a i poučavate veoma pažljivim opomenama što bi nas moglo snaći zbog neznanja. O osudi Eutihija i Nestorija, koje je već odavno autoritet vaše Svetе stolice preblagih vaših prethodnika, naručio, već odavno se Apostolska stolica pobrinula da nam javi. Ali upravo to nas je učinilo veoma sumnjičavim i zabrinutim što ste u nestrpljivom iščekivanju naredili da procijenimo učinak poslanstva koje je po drugi put ^{b)}poslato u Konstantinopolj. I niti ste naznačili šta je vaš sin, moj sveti brat Enodije javio, niti o tome da li se sljedeći vratio i vaše obećanje ste tako dugom šutnjom propustili, pa nas je čutnja glasnikova zvaničnika ništa manje nego prethodno otezanje poslanstva. To je jedini razlog zašto smo poslali vaše sluge, moje sinove, Aleksija presvitera i đakona Venancija, u ime cijele Vrijenske provincije, koja mi je povjerena od strane svih vaših prethodnika i Apostolske stolice, sa pismom o našoj pokornosti. Preko njih ću saznati preblagi odgovor: da li ste žar pomenutih šizmi koji je u Konstantinopolju usplamlio grijehom opasne tvrdokornosti, u koji su se, kako kažete, što treba još više žaliti, upletele Antiohijska i Aleksandrijska crkva, vi, uz Hristovu pomoć, ugasili dostoјnom opomenom, ili ako je obnovljeno poslanstvo to izvršilo, što jednostavno čitam u jasnim pismima, ili se možda prije porukom javilo, odakle sad izvjesna sumnja u vas. Bojimo se, naime, da papski sud nije odlučio nepovoljno, jer ne ukazuje na povoljan ishod. Ovome se pridodaje ono što smo saznali iz raznih pouzdanih izvora da Grčka odbacuje pomirenje i slogu sa Rimskom crkvom. Kao što to treba raspraviti, ako je istina, tako se treba bojati da se lukavo ne pretvara. Molimo, dakle, svi koji su u mojoj službi (u Lebeovom izdanju: "složno") da nas uputite šta, ako me budu pitali, treba da odgovorim vašim sinovima, mojoj braći tj. Galicima. I jer je pouzdano, neću da kažem za Vrijensku, već obećavam za čitavu Galiju, pod zakletvom, da će svi o položaju vjere saznati vašu odluku. Molite se Bogu da nas tako ne prevari lažno djelovanje nevjernika kao i da nas od jedinstva kojim vladate ne odvoji istina koja je pouzdano dokazana. Primljeno tri dana prije februarskih kalendi (30. januar) za vrijeme konzula Agapita, od Aleksija presvitera i đakona Venancija.

EPISTOLA LXXXVII.

DOMINO SANTIS MERITIS PRÆCELLENTISSIMO , IN CHRISTO
GLORIOSISSIMO, ET APOSTOLICA SEDE DIGNISSIMO, ^a PAPE
HOMISDÆ AVITUS.

Dum religionis statui et plenis catholicæ fidei re-gulis perspicitis convenire, ut gregem per tota vobis universalis Ecclesiæ membra commissum pervagil cura vestræ adhortationis informet; Viennensem provinciam superiore anno, si meminisse dignainini, datis ad humilitatem meam litteris visitasti, quæque ad me, secundum quod opportunitas oblata contulerat, per Arelateusis Ecclesiæ clericos pervenerunt, et quidem plenissimæ sollicitudine pastorali. In quibus nos, sicut per conversionem provinciarum, id est Dardaniae, Illyrici vel Scythiae, ad communionem gaudiorum provocatis, sic admonitione cautissima quid nos per ignorantiam prævenire possit, instruitis. Eutychetus igitur Nestoriique damnatio, quos jam dudum per beatissimos decessores sanctæ sedis ve-stræ calcavit auctoritas, ad notitiam jam pridem nostram apostolicæ ad nos diligentia provisione perlata est. Sed illud nos modo suspensos multum redigit et anxios, quod cum pendere nos ad effectum ^b legationis secundo Constantinopolim destinatae omni exspectationis studio juss eritis, nec quid filius vester sanctus frater meus Ennodius retulerit, nec utrum secuta redierit indicasti, et promissionem vestram tanta silentii diurnitate suspendisti, ut non mihi modo prædictoris taciturnitas reddat attonitos, quam antea fecerat legationis mora suspectos. Unde

sola hæc causa servos vestros filios meos, Alxium presbyterum et Venantium diaconum, totius provinciæ Viennensis nomine, quæ ecclesiæ ad me pertinente ab universis decessoribus vestris et apostolica sede commissa est, cum præsentis famulatus pagina destinavi; per quos oraculo beatissimæ responsionis agnoscam, utrum fervor schismatum præfatorum qui intra Constantinopolitanam urbem vitio perniciose obstinationis exarserat, cuique, quod magis dolendum est, Alexandrinam vel Antiochenam Ecclesias dicitis illigatas, vobis Christo favente docentibus, digna fuerit correctione restinctus, aut si reversa legatio in paginis evidenter quod simplex legeretur exhibuit, an forte nuntio magis retulit, unde de vobis ad hoc qualisunque suspicio reservetur. Veremur

A enim ne pontificale judicium, dum non indicat pro spera, sensisset adversa. His adjicitur, quod divisorum fida relatione comperimus, de reconciliatione vel concordia Ecclesia Romanae jactitare se Græciam; quod sicut amplectendum, si veraciter dicitur, ita metendum est ne callide simuletur. Quæsumus ergo servitio meo cuncti [*in Labbei edit. Concil., juncto*], ut quid filiis vestris fratribus meis, id est Gallicanis, si consular respondere debeant instruatis; et quia securus, non dicam de Viennensi, sed de totius Galliæ devotione pollicor, omnes super statu fidei vestram captare sententiam: orate ut sic nos perditorum professio fucata non fallat, sicut ab unitate quam regitis veritas comperta non separat. Accepta IIII calendas Februarii, Agapito consule, per

B Alexium presbyterum et Venantium diaconum.

Komentari: "Poslanica 87"

a) Avitov kodeks, kojim smo se služili, nije imao ovo pismo. Nekada je bilo među Hormisdinim pismima, odakle smo ga i preuzeли, sa odgovorom samog Hormisde koji osim toga što to pismo, u 11-oj poslanici pišući Anastasiju, označava ovim riječima: "Kolebaju se, rekao je, svi koji su uplašeni. Poslanstvo nam je upućeno iz najudaljenijih krajeva Galije, ako je nešto o jedinstvu ponovne integracije naša briga učinila, pitala je za savjet odluka koja je donijeta".

b) Hormisda je, zaista, dva puta poslao u Konstantinopolj Enodija, ali kad je Avit ovo pisao, samo je jedno poslanstvo došlo prije. Stoga, odgovarajući mu Hormisda je rekao: "Ako je naše poslanstvo, koje smo jednom, a ne dva puta kao što vi pišete, poslali, postiglo željeni rezultat, smjesta ćemo podijeliti radost sa vama". Pređašnje, naime, poslanstvo Enodijevo je bilo za vrijeme konzula Florencija, god. 515, koje je bilo neuspješno zbog nepoštenja i pretvaranja cara Anastasija, a posljednje je pridodata tri dana prije aprilskih nona (3. april), za vrijeme konzula Agapita, god. 517, i te iste godine, mjeseca februara je Hormida bio odgovorio na Avitovo pismo. Stoga je lažan glas stigao u Vijenu da je drugo poslanstvo, koje tada još ne bijaše pripremano, već otputovalo na Istok.

^a Hanc epistolam codex Aviti quo usi sumus, non habuit. Intexta olim fuerat epistolis Hormisdæ, unde nec illam transtulimus, cum Hormisdæ ipsius responso, qui eamdem præterea, in epistola 41 Anastasio scribens, designat his verbis: *Pendent, inquit, anxia corda cunctorum: ab ultimis ad nos Galliis directa legatio, si quid de unitate redintegrationis sollicitudo nostra promovisset forma secuta consuluit.*

^b Bis quidem Constantinopolim ab Hormisda missus est Ennodius, sed unica, cum Avitus hæc scriberet, legatio præcesserat. Ideo illi respondens Hormisda: *Legationis, inquit, nostræ, quam semel, non secundo sicut scribitis, misimus, si votivus contigisset eventus, alacres illico vobiscum fueramus desiderata partituri.* Prior enim legatio Ennodii Florentio consule contigit, anno Christi 515, quam cum irritam fecisset Anastasii imp. perfidia et dissimulatio, posterior adjecta est in nonas Aprilis, Agapito consule, anno Christi 517, quo ipso anno Aviti epistolæ mense Februario responderat Hormisda. Quare secundam legationem, quæ tum adhuc parabatur, jam profectam in Orientem falsa Viennam lama pertulerat.

**SVECI I MUČENICI SA ILIRIKUMA U VRIJEME
ARHIEPIŠKOPIJA DUKLJE I PREVALITANE***

AKACIJE (Acacius) - njegovo se ime spominje u manuskriptu iz Epternaha, zajedno sa mučenicima Dionom i Krispionom. Pretpostavlja se da je njegov kult bio vezan za kult Svetog Kirila i da je imao hramove u provinciji Skitiji.

ALEKSANDAR (Alexandros) - ne zna se da li se radi o Aleksandru iz Skitije (grad Dinogecia) ili Aleksandru iz Trakije (grad Dricipara). Aleksandru iz Dinogecie dan slavljenja (komemoracije) bio je 14. maj, ali po Martirologu hieronymitanusu to je 1. oktobar. Pretpostavlja se da je u ovom Martirologu pod "Aleksandar" zaveden zajednički kult ova dva mučenika.

AMBROZIJE (Ambrosius) - jedan od najranijih mučenika na prostorima Ilirikuma. Po svjedočenju aleksandrijskog patrijarha Origena bio je njegov prijatelj. Sačuvani su fragmenti njegovog spisa (na grčkom, i prevedeni na latinski - "Exhortatio ad martyres"). Stradao je za vrijeme Maksimijanovih progona hrišćana u Panoniji.

ANASTAZIA (Anastasiae) - jedan od najvećih kultova, prihvaćen i od Konstantinopolja i od Rima. Njena slava obilježavana je 25. decembra. Imala je svoj hram i mošti u Sirmijumu, odakle su u petom stoljeću prenesene u Konstantinopolj, u svetilište njoj posvećeno. Na grčkom njeniime znači "vaskrsenje" ("uskrnsnuće") i to ime je nosio i hram u prestonom gradu Vizantije. Iz Konstantinopolja se njen kult brzo širio i došao u Rim, gdje su učeni teolozi u papskoj kancelariji stvorili posebno žitije: više nije bila mučenica sa Ilirikuma (iz Sirmijuma) već je postala znamenita rimska velikašica, iz roda patricija, u nekim od tekstova čak je nazivana sestrom imperatora Konstantina. Po toj legendi bila je žena Basijanusova i kao znamenita dobila je "titulus Anastasiae". S vremenom njen se kult u Rimu, za razliku od Konstantinopolja, spojio u kult sa svetim Hrizogonom, mučenikom iz Akvileje - preko ovog spajanja kultova Rim je pokazivao na koje teritorije na Ilirikumu polaze pravo.

ANDRONIK (Andronicus) - smatralo se da je bio učenik svetog Pavla u vrijeme njegove misije na prostorima Ilirikuma. Bio je proglašen za sveca. Osim fragmentarnih podataka u sinaksarima iz 18. vijeka nema naznaka da je sačuvan bilo koji tekst o njegovom životu.

ASKLEPIODOT (Asclepiodotus) - u grčkim sinaksarima spominje se kao svetac i navodi se da je stradao u vrijeme progona za vlade imperatora Maksimijana. Njegovo žitije, vezano za žitije svetih Maksima i Teodota, nalazi se u korpusu vizantijskih menologa iz desetog vijeka - autor njegovog žitija je nepoznat.

ASTION (Astionis) - mučenik, monah koji je iz Male Azije, pred Dioklecijanovim progonima, prebjegao na Ilirikum, zajedno sa svojim učiteljem, sveštenikom Epiktetom. Ubijen je od strane Dioklecijanovih legionara u Skitiji. Spominju ga sirijski i Hijeronimski martirolozi.

BASILA (Basillae) - jedini spomen na ovu mučenicu iz Sirmijuma sačuvan je u ranim sirijskim sinaksarima. Njen spomen slavljen je u crkvama na Ilirikumu 29. avgusta. U hijeronimskom martirologu vodi se kao djevica-hrišćanka: Basillae virginis.

ČETIRI KRUNISANA ili ČETIRI KRALJA (Quatri cornicularii) - Kult slavljen u čitavom Ilirikumu. Njihovo žitije sačuvano je na latinskom, a pisao ga je jedan od službenika u državnom katastru ("Porphyrius censuarius a gleba, actuarius...") u četvrtom stoljeću. Riječ je o pravom romanu, a ne klasičnom hrišćanskom žitiju. Pet skulptora u Panoniji dobili su od Dioklecijana zadatak da urade veliku skulpturu Suncu za hram koji je imperator namjeravao da izgradi. Simpronianus, Klaudius, Kastorius i Nikostratus, vajari i kamenoresci-hrišćani (zato je kult i naslovlan "četiri krunisana") odlučili su, uz saglasnost svog druga - paganina Simpliciusa, takođe kameno-

* Redoslijed je dat po abecedi.

resca, da skulpturu posvete Isusu Hristu. Nadzornici radova (u romanu to su filozofi - "philosophi") otkrili su da vajari stvaraju Hristov "sigillum Solis" i prijavili su ih Dioklecijanu koji im je naredio da naprave veliku statuu božanstva Eskulapa. Skulptori su odbili da ostvare ovu zapovijest. Njihov prijatelj otac Kirilo, episkop, koji je tajno pokrstio i njihovog druga Simpliciusa, umire od tuge kada vidi da se izvršava naređenje cara - četiri vajara, sa okovima od olova, bačeni su u rijeku. "Umrli su u šestim idama novembra", kaže se u romanu. U rimskoj, latinskoj verziji, poznjoj, imena vajara sa Fruške gore promijenjena su u Severus, Severianus, Karpoforus i Viktorinus. DADAS (Dadas) - mučenik čiji se kult vezivao za Maksimusa i Kvintilianusa. Sva trojica su bili iz Durostoruma i u sinaksarima se navodi da je spomen na njih obilježavan 28. aprila i 2. avgusta. Pozniji latinski tekstovi nazivaju ga Dasius (Dasius) i dodaju mu epitet "sveti".

DASIUS (Dasius) - pogledaj pod "Dadas".

DEMETRIUS (Demetrius) - đakon u Panoniji. Njegov je kult bio vezan za kult svetog Irineja iz Sirmijuma, čiji spomen sinaksari obilježavaju 6. aprila. Po sirijskim sinaksarima Demetrijusov spomen bio je tri dana kasnije (9. aprila). On je tog dana stradao nakon smrti svog učitelja Irineja. Ovaj Demetrius nije svetac koga slave Južni Sloveni kao svetog Dimitrija.

DIMITRIJE - slovenski svetac iz prvog razdoblja hristijanizacije na prostorima Ilirikuma. Njegov je kult ispovjedan do danas, najviše kod Srba, Bugara i Rusa, ali ga slave u svim sinaksarima i Grci. Neki tumači grčkih tekstova o svetom Dimitriju smatraju da nije riječ o slovenskom najamniku, koji je postao mučenik u Solunu, već naglašavaju da su vizantijski skriptori ličnost nekadašnjeg visokog istočnorimskog činovnika ili zapovednika najamničkih trupa "uklopili" u kult đakona Demetriusa, te tako stvorili "sveca" koga su prihvatali Sloveni kao svoga. U posljedne vrijeme ovaj stav sve više počinje da se dovodi u sumnju, naročito nakon s uspjehom završenog prevodenja jednog dijela najstarijih vizantijskih tekstova, koji naznačavaju da se ipak radi o Slovenu-najamniku - slovenska se vojska povukla sa opsade Soluna kada im je iznijeta ikona svetog Dimitrija u kome su prepoznali pripadnika svog naroda.

DIOKL (Diokles) - vojnik - mučenik najvjerovalnije sa prostora Dukljansko-prevalitanskog arhiepiskopata. Jedini spomen o njemu sačuvan je u sirijskim sinaksarima sa kraja petog stoljeća, gdje se njegovo ime navodi uz imena ostalih vojnika-najamnika koji su pogubljeni zbog zaštite hrišćana.

DION (Dion) - po manuskriptu iz Epternaha jedan od mučenika koji je, zajedno sa Akacijem i Krispcionom, slavljen kao jedan od šest sljedbenika svetog Kirila iz Aksiopolisa (ostala trojica su bili: Kviril, Kvindij i Zenon). Bilježi ga i Prokopije u svom djelu "De aedificiis".

DOROTEJ (Dorotaeus) - izvori navode da stari menolozi spominju svetog Doroteja iz Tira, slavljenog u unutrašnjoj Meziji, koji je pogubljen 9. septembra (to je i dan njegovog slavljenja) u 107. godini života. Proučavanja tokom posljednjih pola stoljeća ukazuju da se u žitije svetog Doroteja uklopio, zahvaljujući vizantijskim piscima, životopis Doroteja iz Antiohije, arijanskog sveštenika iz vremena utemeljenja Arijusove jeresi.

DONAT (Donatus) - đakon iz Singidunuma koji je pogubljen, po itinereru iz Salzburga, zajedno sa svojim prijateljima 2. kalenda novembra 304. godine. Spominju ga, samo po imenu, poznije redakcije tekstova "Passio Pollionis".

ELEUTERIJE (Eleuterius) - u "Martyrorium romanum" kao dan njegove slave navodi se 18. april. Rimska crkva je tokom borbe za prevlast na Ilirikumu zamijenila ime svetog Andronika (vidi), sljedbenika svetog Pavla, tokom misija propovijedanja hrišćanstva na Ilirikumu, sa svetim Eleuterijem.

EMILIJE (Aemilianus i Emilianus) - vojnik koji je proglašen za sveca. Njega je na smrt osudio Kapitolin, vikar Trakije, jer je razbio paganski oltar. Spaljen je na lomači 362. ili 363. godine i u hijeronimskom martirologu zabilježen je dan njegovog slavljenja - 18. jul. Spominju ga vizantijski crkveni pisci, a navodi ga u jednoj raspravi i sveti Grigorije Nazijans.

EPENET (Aepenetos ili Epaenetus) - jedan od najranijih hrišćanskih svetaca, učenik svetog Petra. Jedan od utemeljitelja hrišćanskog episkopata u Sirmijumu. Smatra se da je riječ o neistorijskoj ličnosti.

EPIKTET (Epictetus) - sveštenik koji je iz Male Azzije, sa učenikom Astionom (vidi), pobjegao na prostore Ilirikuma gdje su ih ubili Dioklecijanovi legionari. Njihova se imena spominju u ranim sirijskim sinaksarima.

EUZEBIJE (Eusebius) - jedan od najranijih svetaca na području Ilirikuma, episkop koji je ubijen 28. aprila za vrijeme Dioklecijanovih progona hrišćana. Hijeronimski martirolog bilježi: "... in Pannonia Eusebi episcopi Pollionis Tiballi..." U posljednje vrijeme utemeljuje se stav da je riječ o episkopu Kibale iz vremena imperatora Valerijana, sudeći po najstarijem, sirijskom sinaksaru, koji navodi da je Euzebij došao sa prostora Antiohijskog patrijarhata na Ilirikum.

FILIP (Philipos) - nema nijednog podatka o ovom svecu, osim da je imao baziliku, njemu posvećenu, u Noviodunumu. Najstariji, sirijski sinaksar spominje dan njegovog pomena - 4. jun.

FLAVIJAN (Flavianus) - mučenik, koga pominje najstariji sirijski sinaksar. Dan njegovog pomena bio je 25. maj, a imao je svetilište u Noviodunumu.

FLORUS (Florus) - mučenik. zajedno sa bratom blizancem Laurusom prebivao je u Dardaniji (tamo je bio i hram njima posvećen). Po "Djelima mučenika" bili su iz Ulpijke, gdje su radili kao kamenoresci i skulptori. Hrišćanstvu su ih poučili Prokulus i Maksimus, takođe proglašeni za mučenike. Radili su za prefekta Likona, pa ih je kao dobre umjetnike uzeo Licinije sin carice Elpidije, naredivši im da izgrade hram. Kada su Florus i Laurus završili zdanje i isklesali mnoge kipove, okupili su sve siromašne iz Ulpijke, podijelili im novac koji su dobili kao nagradu od Licinija i pozvali ih da zajedno sa njima sruše i unište sve idole u hramu i da ga proglase za svetilište Hristovo. Licinije je nakon toga naredio da se sva gradska sirotinja spali u hramu, a dvojica braće bačena su u bunar. Imena Florusa i Laurusa nalaze se, zajedno sa ovom propovješću, samo u grčkim sinaksarima i zbornicima mučenika i svetaca. Ne spominje ih nijedan pozni latinski sinaksar ni menolog.

FLORIJAN (Florianus) - jedan od prvih svetaca na Ilirikumu, iz provincije Norik, grada Lorha, o kome su sačuvani brojni tekstovi. Za vrijeme Dioklecijanovih i Maksimijanovih progona bio je zatočen zajedno sa još četrdeset hrišćana, i mučen. Florijan je bio visoki carski činovnik (*princeps officii*) i veteran iz mnogih ratova. Po nešto poznjim tekstovima pridružio se zatočenicima, pa kada kao funkcijer nije mogao da bude bačen u tamnicu skočio je sa mosta u rijeku. O tome su navodi u Hijeronimskom martirologu: "Et in Nurcio ripense loco Lauriaco natale Floriani et principii officii presidis ex cuius iussu ligato saxo collo eius reponente in fluvio Anisonis suis oculis crepantibus praecipitata vident; omnibus circumstantibus..." Datum njegovog pomena bio je 4. maj. Poznjim proučavanjem tekstova vezanih za ovu legendu nađeni su dokumenti koji svjedoče o istinitom dogadaju koji se zbio početkom četvrtog vijeka.

FORTUNATUS (Fortunatus) - po Hijeronimskom martirologu mučenik koji se zajedno sa Donatom (vidi) slavio u petim idama aprila. Bio je porijeklom iz Sirmijuma, kao i čitava grupa mučenika - njihove su moštvi prenesene u Friul i sjevernu Italiju, gdje su imali hramove. Latinski ih tekstovi pominju od petog vijeka.

GARDIANUS (Gardianus) - Hijeronimski martirolog ga spominje, zajedno sa Stratoniom, Valerijom i Makrobijem, hrišćanima koji su stradali za vrijeme Maksimijanovih progona. Pripada grupi mučenika iz Tomija, a Hijeronimski martirolog određuje njihov spomen na 15. septembar. Grčki sinaksar iz istog doba spominje ga 13. septembra, ali ga vezuje za grupu mučenika koje je priznavala crkva Istočnog carstva: Makrobija, Hleu, Zotika, Lukijana i Valerijana. Po grčkom sinaksaru i tekstovima Makrobije i Gardjanus nijesu bili žitelji Skitije, već prognanici iz Azije, koji su u Tomi došli nakon Licinijeve odluke da se sa azijskih prostora prognaju svi hrišćani i smjeste u gradove Ilirikuma. Hijeronimski martirolog tvrdi da je Gardianus (po njemu: Gordianus) bio episkop, ali grčki martirolozi to ne potvrđuju, kao ni liste crkvenih dostoјnika.

HELIA (Helia) mučenica koju, zajedno sa grupom mučenika iz Tomija (Lucianus, Zotikus, Marcialis, Vikturus i Mikrina) Hijeronimski martirolog svrstava pod pomen 27. maja. Kao Kleu, spominju je grčki sinaksari zajedno sa drugom grupom mučenika koja je bila obilježavana 13. septembra (pogledaj pod: Gardianus). Pretpostavlja se da je u pitanju bio hram Sunca koji je prevoren u hrišćansku baziliku (od "helios" - "helija").

HERAKLIJE (Eraclius) - Hijeronimski martirolog ga spominje kao sveca zajedno sa Irenejom i Dasiusom čiji je dan spomena bio 5. avgust. Imao je baziliku u Aksiopolisu.

HERAKLIJE I PAVLE (Heraclius et Paulus) - mučenici iz Noviodunuma. Hijeronimski martirolog određuje dan spomena 18. maja, a spominje ih i sirijski sinaksar pod istim datumom, samo navodi da su oni sveci - mučenici iz Bitinije.

HERMAGORAS (Ermagorais) - jedna od varijanti imena pratioca Fortunata iz Akvileje. U posljednje vrijeme proučavaoci ističu da je riječ o đakonu iz Sirmijuma, koji je umro kao žrtva Neronovih progona hrišćana i da je kasnije njegovo ime pretvoreno u Hermogen, Hermodorus i da je proglašen od strane latinskih sveštenika za episkopa Akvileje - oni su i odredili dan njegovog spomena, četvrte ide jula.

HERMES (Hermes) - mučenik iz Bonanie, kod Ratiarie, u Dakiji. Po sirijskom sinaksaru dan njegovog spomena bio je 30. decembar. Bio je istjerivač zlih duhova i demona. Hijeronimski martirolog smješta njegov pomen dan kasnije - 31. decembra. Kao svetac imao je svoje svetilište u Herakleji, u Trakiji, i čitav niz svetilišta po Meziji. Proučavaoci smatraju da su u pitanju dvije ličnosti, i da se o svetom Hermesu iz Herakleje nije sačuvao nijedan podatak - veoma je moguće da je čitav niz hramova na Ilirikumu posvećen bogu Hermesu, sinu Zevsa i Atlantine kćeri Maje, bio pretvoren u hrišćanske bazilike, a da su grčki pisci stvorili njegovo žitije. Ova teorija se temelji na činjenici da je Hermes bio bog, zaštitnik stočara i stada, a pozne putnika, trgovaca i puteva, bio je glasnik bogova i vodio je duše umrlih u Had. Po svemu sudeći, ako je ova teorija tačna, sa dolaskom Avara i Slovena ovaj antički bog postao je hrišćansko božanstvo.

HERMETIS (Hermetis i Hermeteis) - po Hijeronimskom martirologu mučenik koji se zajedno sa Dasijem obilježavao 18. oktobra. Pretpostavlja se, od jednog kruga istraživača, da je u pitanju drugačije napisano ime svetog Hermesa iz Herakleje (vidi pod: Hermes).

HERMIL (Hermilus) - mučenik iz Singidunuma koji je, zajedno sa Stratonom, stradao u vrijeme Licinijevih pogroma hrišćana, između 307. i 311. godine. Njihovu je pasiju u formi romana preoblikovao Metafrast, koji je Hermila predstavio kao đakona, a Stratona kao njegovog tamničara - zatvorenik je preobratio svog čuvara, pa su i sužanj i stražar bačeni u Dunav. Njihova su tijela nađena na 18 stadija od Singidunuma. Smatra se da Metafrastov izvornik nije bio stariji od šestog stoljeća.

HERMOGEN (Hermogenos i Hermoigenis) - svetac koji se u Hijeronimskom martirologu spominje zajedno sa Donatom pod danom spomena - drugim idama decembra. Pogledaj pod "Hermagoras".

HEZIMIUS (Hesichius) - jedan od mučenika koji je slavljen kao sljedbenik veterana Julija (zajedno sa Nikandrom i Marcijanom). Sačuvan je veliki broj njihovih pasija, u poznjim on se vezuje za mučenike - vojnike Pizikrata i Valentijana. Imali su svi svetilišta u Donjoj Meziji.

HRESTOS (Hrestos) - spominje ga sirijski sinaksar pod spomenom mučenika sa Ilirikuma (iz Tomija) za 5. april, zajedno sa Patposom. Sam se pod istim datumom nalazi u Hijeronimskom martirologu.

HRIZOGON (Chrysogonus) - mučenik iz Akvileje koga je rimska crkva slavila zajedno sa svetom Anastazijom (vidi). Spomen je na dan 25. decembra ("... martyrium SS. Anastasiae et Chrysogoni...").

IRINEJ (Iaereneus i Irenaeus) - mučenik iz Sirmijuma, stradao za vrijeme Dioklecijanovih progona. O njemu i njegovom životu sačuvana je jedna od najstarijih pasija nastalih na Ilirikumu, na

latinskom jeziku. Nešto mlađi (stručnjaci se spore koliko - najviše par decenija) je tekst koji su pisali Grci, sačuvan u većim fragmentima. Irenej je bio episkop, a što je bio rijedak primjer u "pasijama", oženjen čovjek, otac porodice, bogataš koji je bio okružen prijateljima i koga su roditelji neprekidno savjetovali da "ima milost prema svojoj mladosti", jer je ulagao izuzetne na-pore da hrišćanstvo zaživi na tlu njegove episkopije. U cijeloj porodici i krugu prijatelja on je bio jedini hrišćanin. U vrijeme progona, uprkos savjetima rodbine i prijatelja, odbio je da prihvati pomilovanje koje je nuđeno onima koji se odreknu hrišćanstva i bio je pogubljen. Odrubljena mu je glava a tjeo bačeno u Savu. Irinej je pogubljen 6. aprila 304. godine. Njegov je kult slavljen dugo, naročito u Meziji. Sirijski sinaksar obilježava njegov pomen 6. aprila, dok Hijeronimski martirolog navodi da se slavi osmih ida aprila.

JULIJE (Julius) - rimski veteran iz mnogih ratova, koji je sa svojim drugovima - vojnicima Hezihurom, Nikandrom i Marcijanom (u poznijim tekstovima im se dodaju ili se Julije vezuje samo za njih - Pizikratom i Valentijanom) mučeničkom smrću umro u Durostorumu. Informacije o Juliju pružaju sinaksari, dok su najstarija sačuvana žitija i pasije vezani za njegove drugove - dan njegovog pomena bio je 27. maj. Hijeronimski martirolog ga spominje za dane 15. i 17. juna. Pozna Pasija svetog Julija je pravi roman: ona pripovijeda o vojnem licu, višeg čina, koji je odbio da primi poklon prilikom jednog vjerskog rimskog ili helenskog praznika, smatrajući ga za čin idolatrije. U potonjim časovima života slavio je Hrista.

KARPOFORUS (Carpoforus) - u latinskoj verziji teksta jedan od Četiri krunisana (vidi).

KINDEUS (Quindeus) - mučenik iz Aksiopolisa o kome govori manuskript iz Epternaha. Sljedbenik svetog Kirila, a Hijeronimski martirolog smješta mu pomen zajedno sa drugovima (Kirilom i Zenonom) na 9. i 10. maj.

KIRILO (Cyrillus) - svetac iz Aksiopolisa u Skitiji. Sirijski sinaksar navodi kao dan njegovog pomena 12. maj, zajedno sa još šest anonimnih mučenika. Po Prokopiju on je bio mnogo slavljen i jednom utvrđenu u Aksiopolisu dali su njegovo ime. Nedaleko od ovog grada otkriveni su ostaci bazilike njemu posvećene, u kojoj je, po svoj prilici, bio njegov grob. Pogledaj pod "Kindeus".

KRISPION (Crispyon) - mučenik iz Aksiopolisa. Manuskript iz Epternaha svetom Kirilu (vidi), Kvindeju i Zenonu dodaje Dionu, Akacija i Krispiona.

KVINTILIANUS (Quintilianus) - jedan od mučenika iz Durostoruma. Sačuvana je pasija u kojoj je njegovo ime vezano za Maksimusa i Dadasa. U njoj je napomena da se u sinaksarima njihov pomen nalazi 28. aprila i 2. avgusta.

KVIRIN (Quirinus) - jedan od najvećih svetaca ranog hrišćanstva na Ilirikumu, njegov kult je bio u Sisku. U zatvoru, bježeći pred Dioklecijanovim i Maksimijanovim progonima, prevodi u hrišćanstvo svog tamničara. Kažnjavaju ga smrću i vezavši mu za vrat vodenični kamen bacaju ga u rijeku Sibar. Sa najezdom varvara njegove su mošt i bazilike njemu posvećene (u Skarbancii) prenijete u Rim. O njemu su pisali Euzebij, Prudencije i sveti Jerolim. U raznim sinaksarima i djelima svetaca i mučenika navode se različiti dati njegovog pomena.

LAURUS (Laurus) - jedan od dva mučenika iz Ulpijke, koji je slavljen zajedno sa Florusom, bratom blizancem (vidi).

LUCIANUS (Lucianus) - mučenik iz Tomija, koga Hijeronimski martirolog zajedno sa Heliom, Zotikusom, Marcialisom, Vikturusom i Mikrinom spominje pod 27. majem. Grčki sinaksar ga, zajedno sa ostalih deset mučenika iz Tomija, određuje za spomen u crkvi 13. septembra.

LUP (Loupos) - spominju ga samo vizantijski sinaksari i određuju njegov kult u gradu Nova. Dan njegovog pomena bio je 23. avgust. Osim spomena o njemu, iako zaštitniku grada, nije do sada pronađen nijedan dokument.

MAKROBIJE (Macrobius) - mučenik iz Tomija, koga sa grupom (Stratonis, Valerije i Gardianus - vidi) spominje Hijeronimski martirolog pod spomenom za 15. septembar. U vizantijskim sinaksarima on je na čelu grupe od deset mučenika iz ovog grada čiji je pomen 13. septembra.

MAKSIM (Maxim) - svetac iz Marianopolja, koji je pogubljen za vrijeme Marcijanovih progona u Filipopolju. Nema dana njegovog spomena.

MAKSIMA (Maxima) - mučenica čiji je kult, zajedno sa mužem Montanom, bio mnogo raširen u Gornjoj Meziji. Hijeronimski martirolog navodi spomen Montana Maksime 26. marta i 11. maja. Spominju je zajedno sa mužem manuskripti iz Berna i Epternaha. Pogledaj pod "Montan".

MAKSIMIAN (Maximianus) - mučenik iz Durostoruma kome je u doba Maksimijanovih progona bila odrubljena glava zbog propovijedanja hrišćanstva. Bio je liktor u ovom gradu i ubijen je zajedno sa drugovima Kvintilijanom i Dadasem. Sačuvana je zajednička pasija, a dan njihovog spomena u sinaksarima je 28. april i 2. avgust.

MAKSIMUS (Maximus) - vidi pod "Maksimian".

MARCIALIS (Martialis) - jedan od mučenika iz Tomija, koga Hijeronimski martirolog, zajedno sa drugovima, spominje pod danom 27. maj.

MARCIJAN (Martianus i Marcianus) - mučenik iz Donje Mezije, pratilac veterana Julija (vidi).

MARCIJAN (Markianos kai eteroi martyres) - mučenik iz Tomija, koji je slavljen sa svojih 47 drugova. Slavljeni su 5. juna i 10. jula po vizantijskim sinaksarima. Sirijski sinaksari smještaju ovu grupu mučenika u Egipat i za dan pomena određuju 5. jun. Oni određuju Marcijana i Nikandra kao mučenike iz Durostoruma.

MERKURIJE (Mercurius) - mučenik i jedan od najstarijih svetaca na Ilirikumu čija je pasija sačuvana. Bio je oficir koji je ratovao za imperatora Decija, koji ga je osudio na smrt. Svoje bojovnike nije htio da okrene protiv naroda, već je smatrao da su zaduženi samo da čuvaju granicu Carstva na Dunavu. Njegova legija bila je sa Istoka, a on je bio rodom iz Kapadokije. Proučavanjem njegove pasije ustanovljeno je da je riječ o svetom Merkuriju iz Cezareje u Kapadokiji, čije su moći prenijete u neku od bazilika na prostorima Ilirikuma. Tada je njegov kult vezan za nekog od rimskih veteranu sa dunavskog limesa. Nije sačuvan dan njegovog pomena.

MELITENA (Melitaenae) - svetica u Unutrašnjoj Meziji, koju sinaksari spominju pod tri datuma: 16. septembar, 29. i 30. oktobar. Smatra se da je bila porijeklom sa ostrva Lemna, gdje i danas postoji svetilište njoj posvećeno, a da je na Ilirikumu stradala u vrijeme vlasti cara Antonina.

MIKRINA (Micrinae) - Hijeronimski martirolog je zajedno sa grupom mučenika iz Tomija spominje 27. maja.

MONTAN (Montanus) - mučenik iz Sirmijuma, sa ženom Maksimom slavljen u Gornjoj Meziji. Montan je bio član klera, prepostavlja se samo sveštenik, u Singidunumu. Bježeći sa ženom od progona, bio je uhvaćen u Sirmijumu i bačen u Savu po zapovijesti prefekta Probusa. Po Hijeronimskom martirologu bili su slavljeni 26. marta i 11. maja. Spominje se u djelima Polionovim, što znači da je u Rimu slavljen kao svetac već u petom vijeku. Takode, spominje ga, sa ženom, i manuskript iz Berna, dok se u manuskriptu iz Epternaha navodi da je imao četrdeset drugova-mučenika ("...et aliorum XL...").

NIKANDAR (Nicandros) - mučenik, jedan od pratilaca veterana Julija (vidi).

PAZIKRAT (Pasicrates) - jedan od pratilaca veterana Julija (vidi) u tekstovima poznije redakcije.

PATPOS (Patposi) - jedan od mučenika iz Tomija koga spominje samo sirijski sinaksar i to pod danom 5. aprila (vidi "Hrestos").

PET DEVICA (Quinque virginum) - Hijeronimski martirolog ih vodi kao mučenice iz Sirmijuma čiji je dan obilježavanja 9. aprila. "In Simia natalis V virginum, quarum nomina Deus scit..." Isti ih martirolog kasnije spominje kao "sedam devica", kako ih navodi i manuskript iz Berna koji kaže da su bile "kanonice". To ukazuje na stari običaj u ranom hrišćanstvu: one su svoju čednost zavještale crkvi.

POLION (Pollionis) - jedna od najstarijih pasija na prostorima Ilirikuma vezana je za njegov kult. Bio je lektor u crkvi i Kibali i postao mučenik nakon smrti za vrijeme Dioklecijanovih progona. Polion je umro 28. aprila 304. godine i taj se dan navodi kao njegov spomen u Hijeronim-

skom martirologu. Isti spis navodi da se slavio i 29. maja. Takođe ga pod 28. aprilom slavi i sirijski sinaksar.

PROKULUS (Proculus) - mučenik iz Dardanije, učitelj Florusa i Laurusa (vidi). Osim imena nema nijednog drugog podatka o njemu.

PROTOKTET (Protocetus) - mučenik koji je stradao za vrijeme Maksiminovih progona, rodom iz Cezareje. Prijatelj aleksandrijskog patrijarha Origena, koji ga spominje kao i Ambrozija (vidi). Bio je đakon jedne od crkava na Ilirikumu. Nepoznat je dan njegovog pomena.

ROMULUS (Romulus) - jedan od sirmijumskih mučenika. Sveštenik, sa svojim drugovima bio je po naređenju prefekta Viktorianusa pogubljen u dvanaestim kalendama novembra. Crkva ga je vezala za kult svetog Hermogena (vidi).

SEKUNDIAMUS (Secundiamus) - mučenik koga Hijeronimski martirolog vezuje za trinaeste kalende marta.

SEKUNDUS (Secundus) - po sirijskom sinaksaru sirmijumski mučenik čiji je spomen 20. juli. U Hijeronimskom martirologu zabilježen je pod 15. julom.

SINEROS ili **SINEROTAS** (Syneros i Sinerotas) - po sirijskom sinaksaru mučenik iz Sirmijuma bez dana pomena.

SOKRAT (Socratus) - mučenik iz Durostoruma koga jedna od rasprava Grigorija Nazijansa vezuje za Sozomena.

SOZOMEN (Sosomenos) - vidi "Sokrat".

STRATONIK (Stratonicos) - mučenik iz Singidunuma koji je ubijen za vrijeme progona pod Licinijem, negdje između 307. i 311. godine. Spominje se sa Hermilom.

STRATONIS (Stratonis) - Hijeronimski martirolog ga vezuje za grupu mučenika iz Tomija, čiji je dan slave bio 15. septembar.

TEODOT (Theodotus) - svetac koji je ubijen u Filipopolisu za progona u vrijeme Maksimijana. Vezuje se za Maksima i Asklepiodota, ali se ne naznačava dan njegovog pomena.

VALENTINIJAN (Valentinianus) - mučenik iz Donje Mezije, jedan od pratilaca veterana Julija (vidi).

VALERIJA (Valeria) - jedina mučenica u grupi mučenika iz Tomija. Po Hijeronimskom martirologu spomen joj je bio 15. septembra.

VENUSTUS (Venustus) - brat Donata, singidunumskog đakona. Ubijen kao mučenik dvanaestih kalenda novembra.

VIKTORIN (Victorin) - svetac sa preloma trećeg i četvrtog vijeka. Bio je episkop Petavije na Dravi. Po navodima ranih sholijasta bio je autor nekoliko zapaženih filozofsko-teoloških rasprava od kojih je naznačajnija "Protiv svih jeresi".

VIKTORUS (Victorus) - mučenik iz Tomija koji se po Hijeronimskom martirologu obilježava 27. maja.

VIKTRICA (Victrica) - svetac iz Naisusa čije su moći izazivale čuda. Samo se pominje u nekim od tekstova, nema naznake o njemu u sinaksarima i menologizma.

ZENON (Zenonis) - mučenik iz Aksiopolja koga Hijeronimski martirolog navodi pod pomenima za dane 9. i 10. maja.

ZOTIKUS (Zoticus) - mučenik iz Tomija, koga sa čitavom grupom Hijeronimski martirolog slavi pod 27. majem. Vizantijski sinaksari ga, takođe, sa grupom mučenika iz istog grada bilježe pod spomenom za 13. septembar.*

* Sastavljeno po podacima: "Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie", tome VII i "Encyclopedia of the Early Church", volume II.

REZIME

ARCHEVECHES DE DOCLEA ET PREVALITANA:
Scriptores ecclesiastici

L'un des archevêchés byzantins les plus anciens a été fondé à Docléa (aujourd'hui Podgorica, Monténégro) dans la ville hellénistico-romaine qui était située sur la route stratégique de Via Egnatia jusqu'au patriarcat à Aquilée. L'archevêque-mitropolite docléen est mentionné pour la première fois en l'an 343 lorsqu'il est alors signataire d'une missive adressée à l'Eglise de Mariotti. Les documents byzantins connus jusqu'à présent n'ayant pas fait l'objet d'études approfondies n'offrent qu'une vue superficielle dans la tradition de cet archidiocèse très ancien auquel lui était rattaché l'archidiocèse de Skadar (aujourd'hui au nord de l'Albanie, sur la rive du Lac Skadar dont la plus grande partie appartient au Monténégro), et qui portait le nom d'archevêché de Prevalitana.

On sait de source sûre que Docléa possédait un important corpus d'armée romaine (il y a sur la territoire du Monténégro une ville que Rome a fait construire pour ses vétérans ö Municipijum S), ville comportant un forum et, jusqu'à présent, on a découvert les vestiges de trois basiliques, dont l'une d'elles devrait être le siège de l'archevêque-mitropolite. Aucun document n'a été retrouvé et qui pourrait prouver l'existence d'une activité de scribe au cours des derniers siècles de Rome sur ces territoires. D'après les témoignages de Auzoni, préfet d'Illyrie d'abord, puis de la Gaule, et de Saint Paulin de Nola, leur ami Nikita (Nicetas) a séjourné souvent dans les régions de Docléa et de Prevalitana (à cette époque elles faisaient partie d'une "province consulaire"), en propageant le dogme sur la vraie religion et en défendant les décisions du premier concile œcuménique de Nicée. Une partie de ses écrits concernaient les territoires qui couvraient les archevêchés de Docléa et de Prevalitana, mais on ne peut pas dire précisément lequel. Quant à Nicetas lui-même de nombreuses hypothèses sont liées à sa personnalité; selon l'une d'elles il aurait été l'évêque de Remeziane (bourgade au sud de Niš), selon une autre il aurait été l'évêque d'Aquilée (nommé par le patriarchat à Aquilée). Dans ses œuvres, écrites pendant la période de 395 à 415, parmi lesquelles de nombreuses sont conservées en fragments, et celles connues jusqu'à présent sont présentées dans ce tome, Nicetas règle ses comptes aux hérétiques les plus puissants de Illyrie, comme Fotina évêque de Sirmione et Sabellius. Cependant, Nicetas qui condamne aussi l'enseignement de Arius (Arius a séjourné presque une décennie en Illyrie en exil), retient une partie de ses opinions. Il est le plus proche de la doctrine de Origène - il y a deux corps, deux natures, deux substances de Dieu, le corps et l'âme. Le Christ est le fils de Dieu et sur la base de l'opinion de Origène et de l'enseignement atténué de Arius, Nicetas se présente comme le défenseur du dogme établi par le Deuxième concile œcuménique à Constantinople sur la nature triforme de Dieu et expose, quoique d'une manière malhabile, l'enseignement sur le Saint Esprit, en donnant les noms qu'il faut utiliser en liturgie pour le Fils de Dieu.

Ce tome contient aussi la missive de André, archevêque de Prevalitana, adressée en 519 au pape Hormisdas à la suite de la grande division qui a été provoquée par l'enseignement du théologue de Constantinople, Akacia, après le concile du clergé à Epire où, aux côtés de Akacia, se sont rangé presque tous les mitropolites et évêques d'Epire et de Dardanie.

En supplément sont données les lettres des papes Hormisdas et Gélase (Veme et VIeme siècle) qui parlent des hérétiques sur le territoire de la province byzantine de Dalmatie dont la plus grande est celle de Pélaguiennes, la correspondance avec l'évêque de Viene Avite et la lettre adressée aux évêques de toute l'Illyrie par le Saint Siège dans laquelle pour la première fois l'église de Constantinople et toutes celles des patriarchats d'orient sont appelées "schismatiques".

Ce tome contient aussi la liste des saints et des martyrs qui provenaient d'Illyrie et qui étaient fêtés dans les archevêchés de Docléa et de Prevalitana.

ARCHBISHOPRIC DOCLEA AND PREVALITANA:
Scriptores ecclesiastici

One of the oldest Byzantine archbishopries was established in Doclea (nowadays Podgorica, Montenegro) in Hellenic-Roman city situated on a strategic road from Via Egnatia to Patriarchate in Aquilea. The first mention of Doclean archbishop - metropolitan dates from 343 when he was found as a signatory of missive to Church in Marioti. Few studied and so far known Byzantian documents give just a surfacial insight into the tradition of this very old diocese of a metropolitan to which the diocese of a metropolitan in Skadar (nowadays on the north of Albania, at the edge of Skadar Lake which, by its bigger part, belongs to Montenegro), under the name Archbishopric Prevalitana was subordinated.

It is realibly known that in Doclea there existed strong corps of Roman Army (on the territory of Montenegro there is a city Rome constructed for their veterans - Municipium S), that this was the city with forum and until now the relics of three basilica were discovered, one of which should be the headquarters to Archbishop-Metropolitan. No document which would indicate scribing activity during the last centuries of Rome has not been found so far in its spaces. According to testimony by Ausioni, Prefect of Illyricum at first, and than of Galia, and Saint Paulino from Nole, their friend Nikita (Nicetas) frequently stayed in the expanses of Doclea and Prevalitana (at that time they had been in scope of one "consul's province"), spreading dogma on right belief and defending the decisions of first Nicaean ecumencial synod. One part of its documents was written to the territories covered by archbishoprics Doclea and Prevalitana, but it is not possible to determine to which of them exactly. Many presumptions are connected to the personage of Niceta himself; according to one he was the bishop of Remesiana (small city south of Niš), according to the other he was a bishop of Aquilea (Patriarchate in Aquilea proclaimed him). In his works, many of which have been preserved in fragments, and all of them, known so far, are presented in this volume, written in period from 395 to 415, Nicetas settles accounts with the most powerful heresies on Illyricum, like Fotin, the archbishop of Sirmium and Sebelius. Nevertheless, Nicetas, who condemns also the theory of Arius (Arius spent almost a year on Illyricum in exile) keeps one part of his positions. He is the closest to the position of Origen - there are two bodies, two natures, and two substances of God, body and spirit. Christ is a divine Son and on basis of Origen's position and moderated Arius's theory. Nicetas comes out as a defender of a dogma established by Second Ecumenical Synod in Constantinople about God's treimage's nature and exposes, although not skillfully, the theory on Holy Ghost, giving the titles which should be used in liturgy for Divine Son.

In the volume there is a missive by Andrija. Archbishop of Prevalitana, sent in 519 to pope Hormisda, on occasion of great schism brought about by the theory of Constantinoples theologist Akacia, and after the synod of Epirus where almost all metropolitans and bishops of Epirus and Dardania supported Akacia.

In addition to the letters of Pope Hormisda and Gelasius (5th and 6th centuries) which are the evidence of heresies on the territory of Byzantaian tema Dalmatia, the greatest of them being Pelagianism, correspondence with bishop Viene Avita, and letter sent to bishops of the entire Illyricum by the Holy See in which the Church of Constantinople and the churches of all patriarchates are called "schismatic".

The volume also presents the list of saints and martyrs who were from Illyricum by their origin and who were celebrated in Doclea and Prevalitana.

ERZBISTÜMER DOCLEA UND PRÄVALITANA:
Scriptores ecclesiastici

Eines der ältesten byzantinischen Erzbistümer wurde in Docela (heute Podgorica, Montenegro), der hellenisch-römischen Stadt, die sich auf dem strategischen Weg von Via Egnatia zum Patriarchat Aquileia befand, gegründet. Die erste Erwähnung eines docleanischen Erzbischofs - Metropoliten datiert aus dem Jahre 343, wo er als Unterzeichner der Epistel in der Kirche in Mariotti erscheint. Die wenigen erforschten und bekannten byzantinischen Dokumente bieten eine nur oberflächliche Einsicht in die Tradition dieses sehr alten Erzbistums, dem das Bistum in Skutari (heute im Norden Albaniens am Rande des Skutarisees, der zum größeren Teil zu Montenegro gehört) unter dem Namen Archiepiscopia Prävalitana untergeben war.

Es ist zuverlässig bekannt, dass in Docela ein starkes Korps des römischen Heeres existierte (auf dem Territorium Montenegros befindet sich eine Stadt, die von Rom für seine Veteranen errichtet wurde - Munizipum S), dass es eine Stadt mit Forum war; bisher wurden die Reste dreier Basiliken entdeckt, von denen eine der Sitz des Erzbischofs hätte sein dürfen. Es wurde jedoch noch kein Dokument aufgefunden, das auf eine Schreibtätigkeit im Laufe der letzten Jahrhunderte der römischen Herrschaft auf diesem Territorium hinweisen würde. Lt. Zeugen von Ausonius, dem Präfekten zuerst von Illyrikum, danach Gallien und St. Paulin von Nola, welte deren Freund Nicetas oft im Raum von Doclea und Prävalitana (zu jener Zeit gehörten diese zu einer "Konsularprovinz"), um die Dogmatik des echten Glaubens zu verbreiten und die Beschlüsse der ersten Nikeischen Synodversammlung zu verteidigen. Ein Teil seiner Schriften wurde über die Territorien, die den Raum der Erzbistümer Doclea und Prävalitana deckten, geschrieben, man kann jedoch nicht sagen, welcher es war. Mit der Person des Nicetas selbst sind viele Vermutungen verbunden; nach der einen war er Erzbischof von Remasiana (ein Städtchen südlich von Nis), der anderen aber er Erzbischof von Aquileia (bestellt vom Patriarchen in Aquileia). In seinen im Zertraum von 395 bis 415 geriebenen Werken, von denen viele als Fragmente erhalten und alle bekannten in diesem Band vorgestellt sind, rechnet Nicetas gleich dem Bischof von Sirmium und Sabelius, Fotin, mit gewaltigsten Ketzerelen in Illyrikum ab. Nicetas, der auch Arius' Lehre verurteilt (Arius weilte fast ein Jahrzehnt in der Verbannung in Illyrikum), nimmt jedoch einen Teil seiner Standpunkte an. Am nächsten steht er dem Standpunkt von Origenes - es bestehen zwei Körper, zwei Naturen, zwei Gottessubstanzen, der Körper und die Seele. Christus ist der Gottessohn und aufgrund der Überzeugung von Origines und der gemilderten Lehre von Arius tritt Nicetas als Verteideger der von der Dritten Weltallsynode in Konstantinopel festgelegten Dogmatik der dreieinigen Gottesnatur auf und legt, obwohl ungewandt, die Lehre über den Heiligen Geist dar, indem er die bei der Liturgie zu verwendenden Bezeichnungen für den Gottessohn nennt.

Der Band beinhaltet auch den im Jahr 519 an den Papst Hormisdas gerichteten Brief des Erzbischofs von Prävalitana, Andreas, aus dem Anlass des großen Schismas, das hervorgerufen wurde durch die Lehre des konstantinopolitanischen Theologen Akazius nach der kirchlichen Versammlung von Epirus, bei der fast alle Metropoliten und Bischöfe von Epirus und Dardanien an die Seite des Akazius getreten waren.

Als Anhang werden die Briefe der Päpste Hormisdas und Gelasius (V und VI Jahrhundert) über die Ketzer auf dem Gebiet der byzantinischen Provinz Dalmatien, unter denen der Pelagianismus das größte war, der Schriftwechsel mit dem Bischof von Vienne, Avitus und der vom Heiligen Stuhl an die Bischöfe des ganzen Illyrikums gerichtete Brief, in dem die konstantinopolitanische und Kirchen aller östlichen Patriarchate "schismatisch" genannt werden, gegeben.

Der Band bietet auch eine Liste der Heiligen und Märtyrer, die aus Illyrikum stammten und in Erzbistümern Doclea und Prävalitana gefeiert wurden.

АРХИЕПИСКОПАТСТВО ДУКЛЯ И ПРЕВАЛИТАНА: *Scriptores ecclesiastici*

Одно из старших византийских архиепископств создано ви Дукле /сегодня Подгорица, Черногория/ в геленистично-римском городе, который находится на стратегическом пути от Via Egnatia до патриархата в Аквилеи. Первый памятник дуклянского архиепископа митрополита, 343 г., находящегося в качестве потписывающего послания церкви в Мариотах. Мало изученных и до сих пор известных византийских документов дает только поверхностного изучения в традиции этой очень старой митрополии, которая подчинялась митрополии в Скадре /сегодня на севере Албании, на берегу Скадарского озера, которое большей частью принадлежит Черногории/, под названием архиепископство Превалитана.

Точно известно что в Дукле находился сильный корпус римского войска /на территории Черногории находится город построенных Римом для своих ветеранов Ђ Mūnīcīrījum/, что это был город с форумом и до сих пор открыты остатки трех базилик, из которых одна должна быть местом пребывания архиепископа-митрополита. Ни один из документов который бы указал на деятельность писаря и течение последних веков Рима на ее территориях не найден. По свидетельству Аузония, сначала префекта Илирикума, а потом Галии и святого Паулина из Нолы, их приятель Никита /Nicetas/ часто находился на просторах в Дукле и Превалитане /которые в то время находились в составе одной "конзулской провинции"/, ширя догмат о настоящей вере и защищая решения первого Никейского вселенского сабора. Часть его актов написан для территорий, которые принадлежат архиепископству Дукли и Превалитаны, но нельзя точно сказать катором. И за личность самого Nicete вязани многие предположения; по одном он был епископом Ремезианы /городок южно от Ниша/, по другому был епископом Аквилеи и его провозгласил патриархат в Аквилее. В его сочинениях, многие из которых сохранились в фрагментах, и до настоящего времени известны представлены в этом томе, написаны в период с 395-415. годы. Nicetas расправляется с сильнейшей ересью на Илирикуме, подобно Фотину епископу Сирмиюма и Сабелиоса. Всетаки Nicetas, осуждающий учение Ариюса /Ариюс почти десятилетие находился в Илирикуме в изгнанстве сохраняет одно из его положений. Он ближе всего к положению Оригена смягченного учением Ариюса, Nicetas выступает защитником догмы установленной Вторым космическим сабором в Константинополе о трехличной природе Божьей и выносит, хотя и неопытно, учение о Святом духе, давая название которое необходимо употребить в литургии Сыну Божьему.

В томе находится и послание Андрея, архиепископа Превалитаны, посланное 518. года папе Хормизды по случаю великого раскола, вызванного учением константинопольского теолога Акация, а после церковного сабора Эпира на котором на сторону Акация стали почти все митрополиты и епископы Эпира и Дардании.

В приложении даны письма папы Хормизды и Гелазия /5 и 6 в./ которая говорят о ересь на территории византийской темы Далмации от которых самая большая пелагианство, переписка с епископом Виены Авитом и письмо направленное епископам всего Илирикума Святым Престолом в котором впервые константинопольская церковь и церкви всех восточных патриархатов называется "схизматическими".

В том включен и список святых и мучеников, которые по происхождению были из Илирикума и славились в архиепископствах Дукли и Превалитаны.

SADRŽAJ

ARHIEPISKOPIJE DUKLJA I PREVALITANA: OD KONSTANTINA DO VASILIJA	5
<i>Ilirikum popriše sukoba Konstantinopolja i Rima</i>	13
<i>Nikita - putnik i propovjednik</i>	18
<i>Justinijan Duklju vezuje za Ilirikum</i>	23
<i>Pozni helenizam Nikitinog djela</i>	25
<i>Akacijeva šizma i mitropolit Andrija</i>	29

NIKITA (NICETAS) - Djela

NIKITA IZ REMEĐIJANE - O NAČELU VJERE

Knjiga 1. - fragment 1.....	34
Knjiga 5. - fragment 7.....	34
O KORISTI PJEVANJA PSALAMA	36
POSLANICA POSRNULOJ DJEVOJCI	44
O NAČELU VJERE - SV. NIKITE, EPISKOPA AKVILEJE	48
<i>Komentari: "O načelu vjere"</i>	54
O MOĆI SVETOG DUHA - SV. NIKITE, EPISKOPA AKVILEJE	56
<i>Komentari: "O moći Svetog Duha"</i>	68
O RAZLIČITIM NAZIVIMA KOJI SE ODNOSE	
NA GOSPODA NAŠEG ISUSA HRISTA.....	72
<i>Komentari: "O različitim nazivima koji se odnose na Gospoda našeg Isusa Hrista"</i>	76
SV. NIKITE, EPISKOPA AKVILEJE - Tumačenje simbola održano kompetentima	78
<i>Komentari: "Tumačenje simbola održano kompetentima"</i>	86
6 FRAGMENATA OD ISTOG NIKITE	90
<i>Komentari: "6 fragmenata od istog Nikite"</i>	92

ANDRIJA PREVALITANSKI - POSLANICA

PRIMJER KAZIVANJA ANDRIJE, EPISKOPA PREVALITANE	96
--	----

DODATAK - SVJEDOČENJA

- VRIJEME NIKITE I ANDRIJE U PAPSKIM POSLANICAMA -

PROTIV PELAGIJANSKE JERESI

<i>Pismo pape Gelasija, Honoriju, episkopu obnovljene Dalmacije</i>	100
Drugo pismo istoga (Gelasija) istom Honoriju.....	104
Poslanica XI episkopima Dardanije i Ilirika.....	106
Uvodne napomene za pismo	110
Poslanica XIII - Episkopima Dardanije	112
<i>Komentari: "Poslanica XIII" - episkopima Dardanije</i>	130
GELASIJE AGELULFU	136
PISMO X - AVITU, EPISKOPU VIENE.....	138

POSLANICA 87	142
<i>Komentari: "Poslanica 87"</i>	144
SVECI I MUČENICI SA ILIRIKUMA U VRIJEME ARHIEPISKOPIJA DUKLJE I PREVALITANE	147
 REZIME	
ARCHEVECHES DE DOCLEA ET PREVALITANA:	
Scriptores ecclesiastici.....	157
ARCHBISHOPRIC DOCLEA AND PREVALITANA:	
Scriptores ecclesiastici.....	158
ERZBISTÜMER DOCLEA UND PRÄVALITANA:	
Scriptores ecclesiastici.....	159
АРХИЕПИСКОПАТСТВО ДУКЛЯ И ПРЕВАЛИТАНА:	
Scriptores ecclesiastici.....	160
 SADRŽAJ	161

**Monumenta Montenegrina
knjiga II**
Arhiepiskopije Duklja i Prevalitana
Scriptores ecclesiastici

Priredio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela
Ana Klikovac

Izdavač
Istorijski institut Crne Gore

Za izdavača:
Prof. dr Branislav Kovačević

Lektura i korektura:
Marijan Milić

Tehnička i kompjuterska obrada
Stevan Ljumović, dipl. ing.

Tiraž:
500 primjeraka

Štampa:
Štamaprija Obod dd Cetinje

ISBN 86 – 305 -0330 - 0

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Републике
Црне Горе "Ђурђе Црнојевић", Цетиње

262.3(497.16)(091)(093.2)

MONUMENTA Montenegrina, Knj.2 Arhiepiskopije Duklja i Prevalitana - Scriptores ecclesiastici / priredio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; prevela Ana Klikovac - Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2001 (Cetinje: Obod) - 162 str.; 24 cm - (Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja)
Na spor. nasl.str.: Monumenta Montenegrina. Vol. 1. Archevêchés de Doclea et Prevalitana Scriptores ecclesiastici = Monumenta Montenegrina T. 1, Архиепископатство Дукља и Превалитана Scriptores ecclesiastici - Tekst na srp. i lat. jeziku. - Tiraž 500. - Bilješke uz tekst. - Rezime na više stranih jezika.

1. Никчевић, Војислав Д.
2. Кликовац Ана

23/28(497.16)(091)(093.2)
949.716(093.2)

П.к.:а) Архиепископије - Црна Гора - Историјска грађа
б) Хришћанска црква - Црна Гора - Историјска грађа
в) Црна Гора - Историјска грађа

Национална библиотека Црне Горе

Б

III 33783/2/1

100101745

COBISS.CC